

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

ชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานคร Ethnic Groups in Bangkok

รองศาสตราจารย์ ดร.จารุวรรณ ขำเพชร และคณะ

กันยายน 2555

สัญญาเลขที่ 270/2554

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

ชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานคร

Ethnic groups in Bangkok

รองศาสตราจารย์ ดร.จารุวรรณ	ข้าเพชร	หัวหน้านักวิจัย
อาจารย์ถวัลย์	ภูถวัลย์	นักวิจัยหลัก
นางสาวรินนา	தாகุดเรือ	นักวิจัย
นางสาวจิตติมาศ	เจริญสุข	นักวิจัย

สนับสนุนการวิจัยจากงบประมาณเงินรายได้ ปี 2554

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

บทคัดย่อ

ชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานคร เป็นการศึกษาเรื่อง กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในกรุงเทพมหานคร ด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ต่างกันได้มาอยู่ร่วมกันทั่วไป ทั้งในประเทศไทย ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือทั่วโลกก็ตาม การศึกษาเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ความรู้ด้านกลุ่มชาติพันธุ์ใน กรุงเทพมหานคร สำนวณสถานภาพงานวิจัยด้านชาติพันธุ์ และการจัดทำแผนที่กลุ่มชาติพันธุ์ใน กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่ากลุ่มชาติพันธุ์ในกรุงเทพมีทั้งกลุ่มที่อยู่มาก่อนที่จะมีการตั้ง กรุงเทพเป็นราชธานีเป็นกลุ่มเดิม ทั้งคนจีนหรือมอญก็ตาม จากหลักฐานปู่นันที่พบชาวต่างชาติ ในวัดโพธิ์และคลองจารึก ชาวยุโรป(ญีปุ่น)มะลายู (มลายู) ญวน สิงหล กะเหรี่ยง อาฟริกกัน ดัชส์ อิตาลี ฝรั่งเศส ฯลฯ และกลุ่มอื่นที่เข้ามาด้วยเหตุผลทั้งการถูกอพยพจากการถูกกวาดต้อนจากภัย สงคราม ปัญหาการอดอยากในบ้านเกิดตนเอง หรือการเข้ามาแสวงหาชีวิตใหม่ในถิ่นใหม่ โดยผู้ เข้ามาที่หลังมักมาเพื่อการค้าและธุรกิจ โดยแต่ละกลุ่มต่างได้เรียนรู้วัฒนธรรมกันก่อให้เกิดการผสม กลมกลืนกันทางวัฒนธรรมและปรับเปลี่ยนภายในวัฒนธรรมของตน กลุ่มที่ศึกษาข้อมูลในแง่ทั่วไปที่ พบในกรุงเทพได้แก่กลุ่มจีน โปรตุเกส ญวน ญี่ปุ่น อินเดีย มุสลิม มอญ ลาวและเขมร ส่วนข้อมูล งานวิจัยทางด้านชาติพันธุ์ที่ค้นคว้าประกอบด้วยจีน ญวน ญี่ปุ่น อินเดีย มุสลิม มอญและลาว โดย ประเด็นที่มีการศึกษาจะเกี่ยวข้องกับทางด้านศาสนา ประเพณี พิธีกรรม ศิลปะ การใช้ชีวิต ที่อยู่ อาศัย เป็นต้น

Abstract

The study of ethnic groups in Bangkok has 3 purposes. It was to investigate the knowledge of ethnic groups, the research status and mapping. The research method is literature collecting data. The study found that ethnic groups living in Bangkok since before the founding of Bangkok as the capital, however both the Chinese and Mon. The foreign stucco and rock inscriptions in Wat Pho shown the various ethnic groups such as Japanese, Malay, Vietnamese, Singhalese, Karen, African, Dutch, Italian, French etc. Some came up with the reason of the war, the hunger in their homeland. The others to seek a new life in a new place by trading and business. Each group has a different culture but they can assimilate each other. The research status study ethnic group in Bangkok area include Chinese, Portuguese, Vietnamese, Japanese, Muslim, Mon, Laos and Cambodia. The study associated with the religious rites, culture traditions, housing etc. The study of ethnic groups in Bangkok has 3 purposes. It was to investigate the knowledge of ethnic groups, the research status and mapping. The research method is literature collecting data. The study found that ethnic groups living in Bangkok since before the founding of Bangkok as the capital, however both the Chinese and Mon. The foreign stucco and rock inscriptions in Wat Pho shown the various ethnic groups such as Japanese, Malay, Vietnamese, Singhalese, Karen, African, Dutch, Italian, French etc. Some came up with the reason of the war, the hunger in their homeland. The others to seek a new life in a new place by trading and business. Each group has a different culture but they can assimilate each other. The research status study ethnic group in Bangkok area include Chinese, Portuguese, Vietnamese, Japanese, Muslim, Mon, Laos and Cambodia. The study associated with the religious rites, culture traditions, housing etc.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่องชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานคร ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากงบประมาณ
เงินรายได้ ปี 2554 เกิดจากความพยายามในการรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับชนกลุ่มต่างๆที่เข้ามา
อาศัยอยู่ร่วมกันในกรุงเทพมหานคร นับแต่สมัยอยุธยาจนถึงปัจจุบัน แต่บ้างกลุ่มก็อยู่มาก่อน
หน้านั้น งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาโดยการรวบรวมเอกสาร และสังเคราะห์จัดหมวดหมู่ในการเรียบ
เรียงข้อมูล โดยนายรัชพงษ์ หาเรือนโชค และ นางสาวปราณนา ใจเบิกบาน และนางสาวพีระญา
วิจิตวงศ์ ได้จัดเรียงพิมพ์เอกสารด้วยความอดุสหาะ นอกเหนือจากการรวบรวมข้อมูลเอกสาร จึง
ขอขอบพระคุณมา ณ ที่นี้ด้วย

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อ	ก
Abstract.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ค
สารบัญ	ง
บทที่	
1 บทนำ	1
ภูมิหลังและความเป็นมาของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย.....	5
ขอบเขตของโครงการวิจัย	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
นิยามศัพท์	5
แนวคิดที่เกี่ยวข้อง.....	5
วิธีการรวบรวมข้อมูล.....	15
การนำเสนอข้อมูล.....	15
2 การกลายเป็นเมืองนานาชาติพันธุ์ของกรุงเทพมหานคร.....	16
การกลายเป็นเมืองนานาชาติพันธุ์ของกรุงเทพมหานคร.....	16
3 ความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ในเมือง.....	21
ชาวจีน	34
ชาวโปรตุเกส.....	53
ชาวญวน	60
ชาวญี่ปุ่น.....	66
ชาวอินเดีย	78
ชาวมุสลิม	84
ชาวมอญ.....	96
ชาวลาวและเขมร	101
4 สถานะภาพงานวิจัยกลุ่มชาติพันธุ์ในเมือง.....	108
ชาวจีน	121
ชาวญวน.....	121
ชาวญี่ปุ่น.....	123

สารบัญ

หน้า

บทที่

4	สถานะภาพงานวิจัยกลุ่มชาติพันธุ์ในเมือง (ต่อ)	
	ชาวอินเดีย	125
	ชาวมุสลิม	126
	ชาวมอญ	142
	ชาวลาว	148
5	สรุปผลการศึกษา	152
	สรุปผลการศึกษา	152
	บรรณานุกรม	155
	ประวัติย่อผู้วิจัย	161

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 แสดงเขตการปกครองในกรุงเทพฯที่ชาวจีนอาศัยอยู่.....	49
2 แสดงเขตการปกครองในกรุงเทพฯที่แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่อดีตและปัจจุบัน.....	106
3 แสดงสถานภาพงานวิจัยที่ศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ในกรุงเทพฯ.....	151

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 แสดงหมู่บ้านต่างชาติที่อยุธยา.....	32
2 แสดงคลองบริเวณด้านตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา.....	43
3 วัดคอนเซ็ปชัญ.....	58
4 วัดช้างตากู.....	59
5 วัดกาลหว่าร์.....	59
6 แสดงเมืองที่มีชาวญี่ปุ่นไปติดต่อ และเส้นทางสำเภาญี่ปุ่น.....	68
7 แสดงที่ตั้งหมู่บ้านชาวญี่ปุ่น.....	70
8 เสาชิงช้า.....	81
9 โบสถ์พราหมณ์.....	82
10 แสดงกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งอดีตและปัจจุบันในกรุงเทพมหานคร.....	105

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลังและความเป็นมาของปัญหา

การศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศไทยและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นับเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจจากนักวิชาการทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศอย่างต่อเนื่องกว่าสามทศวรรษแล้ว งานศึกษาวิจัยที่มีอยู่จำนวนมากนั้น กระจุกกระจายอยู่ตามสถาบันวิชาการและมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ยากในการศึกษาค้นคว้าเพราะขาดการจัดระบบข้อมูลที่สืบค้นได้ง่าย ทำให้ประมวลภาพรวมเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทยได้ยาก ไม่สามารถเชื่อมโยงความรู้เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ได้ ทั้งยังทำให้การพัฒนาองค์ความรู้และทิศทางการวิจัยเกี่ยวกับชาติพันธุ์ไม่ครบถ้วนและมีความซ้ำซ้อน ขาดมิติของการเปรียบเทียบให้เห็นเงื่อนไขของความหลากหลายและการเปลี่ยนแปลงประเด็นการศึกษาในแง่มุมต่าง ๆ

โดยได้มีองค์กรต่าง ๆ รวมไปถึงการศึกษาที่พยายามรวบรวมฐานข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ไว้ อาทิ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) ได้ริเริ่มโครงการพัฒนาฐานข้อมูลงานวิจัยทางชาติพันธุ์ขึ้น โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ ผู้เชี่ยวชาญด้านชาติพันธุ์วิทยาเป็นหัวหน้าโครงการ ซึ่งทำการรวบรวมและจัดระบบข้อมูลงานวิจัยทางชาติพันธุ์ในประเทศไทย และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ที่มีอยู่ตามสถาบันทางวิชาการต่าง ๆ ให้สามารถสืบค้นได้ง่ายและรวดเร็ว นักวิจัยซึ่งอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ สามารถค้นคว้าผ่านฐานข้อมูลออนไลน์ได้โดยสะดวก และศูนย์ศึกษาชาติพันธุ์และการพัฒนา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ที่ได้จัดทำและพัฒนาศูนย์ข้อมูลทางด้านชาติพันธุ์ในภาพพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

จากการรวบรวมฐานข้อมูลงานวิจัยด้านชาติพันธุ์ในประเทศไทยของศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) แสดงให้เห็นสัดส่วนงานวิจัยด้านชาติพันธุ์ในประเทศไทยกับงานวิจัยด้านชาติพันธุ์เปรียบเทียบกับงานวิจัยในฐานข้อมูล ตั้งแต่ปี 2450 - ปัจจุบัน(2555) พบว่างานวิจัยด้านชาติพันธุ์ในประเทศ มีสัดส่วนที่ร้อยละ 97.28 ส่วนงานวิจัยด้านชาติพันธุ์เปรียบเทียบกับงานวิจัยในฐานข้อมูล มีสัดส่วนที่ร้อยละ 2.72 เป็นการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์ลื้อ มีงานวิจัยจำนวน 5 เรื่อง กลุ่มชาติพันธุ์ลาวโซ่ง ไทยโซ่ง ผู้ลาว โซ่ง ไตดำ มีงานวิจัยจำนวน 3 เรื่อง กลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั่ง มีงานวิจัยจำนวน 3 เรื่อง กลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ มีงานวิจัยจำนวน 2 เรื่อง กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง มีงานวิจัยจำนวน 19 เรื่อง กลุ่มชาติพันธุ์พวน ไทพวน มีงานวิจัยจำนวน 3 เรื่อง กลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท ภูไท มีงานวิจัยจำนวน 3 เรื่อง กลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ จกอกานยอ กะเหรี่ยง มีงานวิจัยจำนวน 12 เรื่อง กลุ่มชาติพันธุ์ไทหย่า มีงานวิจัยจำนวน 1 เรื่อง กลุ่มชาติพันธุ์ไทยมุสลิม มีงานวิจัยจำนวน 14 เรื่อง กลุ่มชาติพันธุ์ไทยเบิ้ง ไทยเต็ง มีงานวิจัยจำนวน 3 เรื่อง และกลุ่มชาติพันธุ์ญ้อ ย้อ ญ้อ ไย มีงานวิจัยจำนวน 2 เรื่อง¹ แต่ทั้งนี้การศึกษางานวิจัยในกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศของศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) ยังขาดการรวบรวมงานวิจัยที่ศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์อีกหลายกลุ่ม เช่น จีน มอญ ญวน แกว ชาวไทยเชื้อสายเวียดนาม เป็นต้น

การศึกษาเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์ตามมโนทัศน์กลุ่มชาติพันธุ์ (ethnic group) เป็นมโนทัศน์สำคัญมโนทัศน์หนึ่งที่นักมานุษยวิทยาใช้ในการจำแนกกลุ่มชนต่างๆ ซึ่งแพร่หลายในสาขาวิชามานุษยวิทยาตั้งแต่ทศวรรษของพ.ศ. 2490 เป็นต้นมา ก่อนหน้านี้นักมานุษยวิทยาให้ความสำคัญกับการจำแนกแบบแผนพฤติกรรมมนุษย์หรือ ที่นักมานุษยวิทยาเรียกว่า “วัฒนธรรม” มากกว่าการจำแนกตัวกลุ่มชนเอง (Jones. 2005 ; อ้างอิงจาก จวีวรรณ ประจวบเหมาะ. 2551: 40)

นักมานุษยวิทยาบางกลุ่มในอังกฤษเริ่มให้ความสนใจในการจำแนกประเภทกลุ่มชนอย่างเช่น การใช้มโนทัศน์ tribe (แปลว่าเผ่าพันธุ์ หรือชนเผ่าในภาษาไทย) และตามมาด้วยการใช้มโนทัศน์อื่นๆ โดยนักมานุษยวิทยาอเมริกัน อย่างเช่น band (แปลว่า “กลุ่มชนเร่ร่อน”ในภาษาไทย) หรือ peasant (แปลว่า “ชาวนาชาวไร่” ในภาษาไทย) เพื่อให้เห็นความแตกต่างทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนในเชิงวิวัฒนาการ (จวีวรรณ ประจวบเหมาะ. 2551: 6)

การปรากฏตัวและการแพร่หลายของมโนทัศน์ “กลุ่มชาติพันธุ์” หรือ “ethnic group” อาจไม่มีคำอธิบายที่ชัดเจนนัก แต่สันนิษฐานได้ว่าเชื่อมโยงกับกระแสความเคลื่อนไหวของนักมานุษยวิทยาและนักสังคมศาสตร์อื่นๆในเรื่องสิทธิมนุษยชน

¹สืบค้นจาก http://www.eighteggs.com/sac_new/ethnicredb/story.php

คำว่า “ethnic group” หรือกลุ่มชาติพันธุ์ จะมีความหมายที่เป็นกลางมากกว่ากล่าวคือ ไม่ได้บ่งบอกประเภทหรือระดับคุณลักษณะทางวัฒนธรรมที่เหนือกว่าหรือต่ำกว่า เพียงแต่บ่งบอกว่า เป็นกลุ่มชนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม ในระยะแรกการจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์เป็นการจำแนกโดยนักมานุษยวิทยาหรือนักภาษาศาสตร์ ดังนั้น การให้ความหมายกับ “กลุ่มชาติพันธุ์” จึงมีความหลากหลาย ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการพิจารณาปรากฏการณ์ที่ต่างกัน และจากต่างมุมมองกัน ทำให้มีอานิยามคำว่า “กลุ่มชาติพันธุ์” ได้อย่างชัดเจนแน่นอน ฉะนั้นการศึกษาและจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์จึงมีความคลุมเครือในการที่จะแบ่งแยกกลุ่มชาติพันธุ์ได้อย่างชัดเจน

หากพิจารณาเฉพาะพื้นที่ในกรุงเทพมหานครจะพบว่าปัจจุบันมีกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายกระจายอยู่ทั่วบริเวณกรุงเทพมหานคร ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์จีน มอญ ลาว มุสลิม แขก ญวน เป็นต้น ทั้งที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมที่มีบรรพบุรุษได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานในกรุงเทพมหานคร ตั้งแต่ช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ด้วยสาเหตุการอพยพจากการถูกกวาดต้อนเป็นเชลยจากสงคราม จึงลี้ภัยมาอยู่ในประเทศไทย บางกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น จีน อพยพเข้ามาในกรุงเทพมหานครเพื่อการค้าขาย เป็นต้น นอกจากนี้ในปัจจุบันยังก่อให้เกิดกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ จำนวนมากที่เข้ามาอาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร สาเหตุส่วนใหญ่เนื่องมาจากการทำธุรกิจ จึงทำให้ในกรุงเทพมหานครบางย่าน เช่น ย่านสุขุมวิท มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ทั้งกลุ่มชาติพันธุ์ญี่ปุ่น เกาหลี อินเดีย เป็นต้น

กรุงเทพมหานคร เมืองหลวงของประเทศไทยมีความทันสมัยและความเจริญตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่ 1 – 10 มีเป้าหมายเพื่อให้สังคมพัฒนาไปสู่ความทันสมัยเท่าเทียมกับประเทศพัฒนาแบบชาติตะวันตก ทำให้สังคมไทยได้นำวัฒนธรรมบางส่วนเข้ามาใช้ บ้างก็นำวัฒนธรรมตะวันตกมาผสมผสานให้เข้ากับความเป็นไทย จึงก่อให้เกิดวัฒนธรรมที่หลากหลายมากขึ้นในสังคมไทย เพื่อพัฒนาประเทศสู่ความเป็นสากล การนำไปสู่การพัฒนาเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้กลุ่มชาติพันธุ์อพยพเข้ามาอาศัยในย่านต่างๆของกรุงเทพมหานคร เพื่อต้องการดำรงชีวิตแบบคนเมือง เพื่อการค้าขาย และการเข้ามาเป็นแรงงานในระบบทุนนิยมเพื่อเลี้ยงปากท้อง กลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในกรุงเทพมหานครจะมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันตามบริบทของวิถีการดำรงชีวิต บางกลุ่มชาติพันธุ์เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ในพื้นที่มานาน บางกลุ่มชาติพันธุ์อพยพเข้ามาเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ทางด้านธุรกิจ

กรุงเทพมหานครหากเปรียบเทียบขนาดของพื้นที่กับจังหวัดอื่นๆในประเทศไทย พบว่าเป็นเพียงพื้นที่เล็กๆส่วนหนึ่งที่สะท้อนภาพแสดงถึงมิติความหลากหลายทางวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆที่กระจายตัวอาศัยอยู่ตามพื้นที่ต่างๆในเมืองหลวงแห่งนี้ ดังนั้นการสร้างความเข้าใจและเคารพความหลากหลายทางวัฒนธรรมกลุ่มชนต่างชาติพันธุ์จึงเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ความเชื่อมโยงกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในกรุงเทพมหานครที่สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขในสังคมไทย

ปัจจุบันงานศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานครมีการศึกษาทั้งชาวต่างชาติและคนไทยเป็นผู้ศึกษา แต่งานศึกษาส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์จีนที่เข้ามาอาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร อาจเนื่องมาจากว่ากลุ่มชาติพันธุ์จีนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่อย่างหนาแน่นตามย่านต่างๆในกรุงเทพมหานคร และมีการดำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่แสดงออกอย่างโดดเด่นชัดเจน ส่วนใหญ่กลุ่มชาติพันธุ์เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีลูกหลานเรียนหนังสือและทำงานดี จึงมีฐานะทางสังคมในประเทศไทย จึงอาจเป็นเหตุผลหนึ่งที่เป็นประเด็นทำให้การศึกษากลุ่มชาติพันธุ์จีนถึงมีจำนวนมาก ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มีกลุ่มต่างชาติเข้ามาศึกษาด้านพฤติกรรมของกลุ่มคนในกรุงเทพมหานคร และภายหลังเริ่มมีการศึกษาวิจัยเพิ่มมากขึ้นในระดับอุดมศึกษา แต่การศึกษาทั้งหมดนี้ยังไม่มีการวิเคราะห์ถึงสถานภาพของกลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าว มีแต่เพียงการศึกษาถึงวิถีชีวิตและสภาพความเป็นอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านั้นเท่านั้น

ดังนั้นงานวิจัยการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่บริเวณชายแดนหรือเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ชายขอบ และมีการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ในลักษณะภาพรวมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในพื้นที่ต่างๆของประเทศไทย โดยส่วนใหญ่งานวิจัยกลุ่มชาติพันธุ์จึงมีลักษณะการศึกษาทางด้านอัตลักษณ์แทบทั้งสิ้น แต่ทว่างานวิจัยที่ศึกษาเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ในเมืองหรือในกรุงเทพมหานครนั้น มีงานวิจัยศึกษาค่อนข้างน้อยมาก

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. ศึกษาองค์ความรู้ด้านกลุ่มชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานคร
2. สำรวจสถานภาพงานวิจัยด้านชาติพันธุ์
3. จัดทำแผนที่กลุ่มชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานคร

ขอบเขตของโครงการวิจัย

ในแง่พื้นที่กำหนดเฉพาะพื้นที่ในการศึกษาเฉพาะกรุงเทพมหานคร ส่วนในแง่เนื้อหา รายละเอียด กำหนดในเนื้อหาของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีการศึกษาวิจัย มิใช่การเขียนเชิงเอกสารท่องเที่ยว หรือนำสถานที่เท่านั้น เนื่องจากงานวิจัยจะมีระเบียบวิธีที่กำหนดลักษณะการศึกษาไว้

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ได้องค์ความรู้และสถานภาพกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร รวมทั้งแผนที่ที่กลุ่มชาติพันธุ์ได้เคยพำนักอยู่ทั้งในอดีตและปัจจุบัน งานการศึกษายังสามารถนำมาเป็นหนังสือและตำราประกอบการเรียนในวิชาชาติพันธุ์ศึกษา สำหรับนิสิตในมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และผู้สนใจทั่วไป

นิยามศัพท์

กลุ่มชาติพันธุ์ หมายถึง กลุ่มคนที่มีลักษณะทางวัฒนธรรมบางประการร่วมกัน และมีความคิดว่าตนเองมีส่วนร่วมเชิงจิตสำนึกในกลุ่มชาติพันธุ์นั้น

แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาสถานภาพงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาทางชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานคร พบว่ากลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ได้มีการอพยพย้ายถิ่นกันไปมาตั้งแต่สมัยอยุธยา สมัยรัตนโกสินทร์ จนกระทั่งเป็นกรุงเทพมหานครในปัจจุบัน และบางกลุ่มชาติพันธุ์ก็เข้ามาตั้งรกรากอยู่ในกรุงเทพมหานคร ดังนั้นในกรุงเทพมหานครจึงมีผู้คนต่างกลุ่มชาติพันธุ์มากมายหลากหลายกลุ่ม และด้วยความหลากหลายของกลุ่มคนต่างชาติพันธุ์ย่อมมีวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ของกลุ่ม แต่เมื่อกลุ่มชาติพันธุ์ต่างต้องมาอยู่ร่วมกันกลุ่มชาติพันธุ์อื่นต้องมีการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงที่จะอยู่

ร่วมกัน และบางกลุ่มชาติพันธุ์อาจยังคงอ้างความเป็นอัตลักษณ์ของตนไว้อยู่ สามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิด 4 ประการด้วยกัน คือ

1.แนวคิดเกี่ยวกับชาติพันธุ์และอัตลักษณ์ (ethnic group and identity)

กลุ่มชาติพันธุ์ หมายถึง กลุ่มสมาชิกที่มีสายเลือดหรือมีเชื้อชาติเดียวกัน และมีวัฒนธรรมร่วมกันหรือเป็นกลุ่มของสมาชิกที่มีความเหมือนกัน ซึ่งความเหมือนกันนั้นอาจจะถูกพิจารณาด้วยตัวเองหรือจากผู้อื่นบนพื้นฐาน แห่งข้อจำกัด ที่ผิดจากสมาชิกของกลุ่มอื่น ๆ ข้อจำกัดดังกล่าวนี้ อาจจะเป็นเรื่องของสายเลือด วัฒนธรรม ภาษา เศรษฐกิจ ศาสนาและการปกครอง โดยทั่วไปมักจะเป็นการคาดหวังกันว่าในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน ต้องมีสิ่งที่กล่าวมาแล้วเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกัน ซึ่งแม้ว่าจะไม่เป็นไปตามที่คาดหมายตาม แต่กลุ่มชาติพันธุ์จะต้องเป็นกลุ่มสมาชิกของชนชาติเดียวกันและการรวมกันเข้า เป็นกลุ่มต้องมีข้อจำกัดหรือขอบเขตที่แน่นอน (Bernard & Spencer. 1996: 292)

สำหรับคำว่า อัตลักษณ์นั้น ศาสตราจารย์ Erikson (as cited in Bernard & Spencer, 1996, p. 292) นักจิตวิทยาวิเคราะห์ได้นำมาใช้เป็นคำทั่วไป ซึ่งหมายถึงความเป็นตัวเองที่แตกต่างจากผู้อื่น หรือคำถามจากคำตอบว่า "Who am I?" (Brown. 1991: 476)

อัตลักษณ์มี 2 แบบกล่าวคือ อัตลักษณ์ส่วนตัว (self identity) หรือที่เรียกว่า อัตลักษณ์ส่วนบุคคล (personal identity) ซึ่งหมายถึงลักษณะเฉพาะทางกายภาพ บุคลิกส่วนตัวหรือสิ่งที่แสดงออกตามความเป็นจริงของคนคนหนึ่ง อีกแบบหนึ่ง คือ อัตลักษณ์ของสังคม (social identity) ซึ่ง Tajfel (as cited in Bernard & Spencer. 1996: 293) ได้ให้คำจำกัดความว่า คือ "กลุ่มสังคมที่ปัจเจกบุคคลพึงมีสิทธิที่เข้าไปร่วมหรือเป็นสมาชิกของกลุ่ม" ทั้งนี้สิ่งที่มาพร้อมกับสมาชิกของกลุ่ม อาจจะมีทั้งในด้านอารมณ์ ค่านิยม และความรู้

อัตลักษณ์ส่วนบุคคลจะแตกต่างกันไปตามเพศ ส่วนในระดับกลุ่มสังคมสมาชิกก็จะเน้นความแตกต่างของอัตลักษณ์ของชนชั้นหรือ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นต้น สำหรับพื้นฐานของอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์นั้น Taylor and Simard (as cited in Bernard & Spencer. 1996: 292) มีความเห็นว่า "ความหมายด้านอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์นั้น มีส่วนขึ้นอยู่กับความจำกัดของปัจเจกบุคคลที่เกี่ยวข้องกันทางด้านเครือญาติ ของกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งกับอีกชาติพันธุ์หนึ่ง" ซึ่ง Erikson ให้ความเห็นว่ามีส่วนร่วมกันในการจัดการกำหนดเรื่องบทบาทและสถานภาพทาง สังคมด้วย อัตลักษณ์ของชาติพันธุ์หนึ่งย่อมผิดจากอัตลักษณ์ของอีกชาติพันธุ์อื่น ด้วยมีพื้นฐานสำคัญเกี่ยวกับ

ชาติพันธุ์หรือเชื้อชาติที่แตกต่างกัน ทั้งนี้อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมยังอาจขึ้นอยู่กับพื้นฐานของระบบสังคม ระบบความรู้ รูปแบบค่านิยม รูปแบบ ของสัญลักษณ์ รวมทั้งการจัดตั้งองค์กรหรือขั้นตอนของระบบต่าง ๆ ทั้งนี้เพราะมนุษย์ชาติรู้จักธรรมชาติดี และสามารถปรับปรุงเงื่อนไขทางธรรมชาติได้ ในขณะที่เดียวกันก็ขึ้นอยู่กับพื้นฐานของอุปนิสัยในความเข้าใจ และพัฒนาการทางด้านความรู้ คุณธรรม จริยธรรม ชาติพันธุ์ที่ยึดในเรื่องอัตลักษณ์มากเกินไป ย่อมก่อให้เกิดการรวมกลุ่มเล็ก ๆ หรืออาจจะพัฒนาเป็นกลุ่มใหญ่ แล้วแยกออกกลุ่มเขากลุ่มเราหรือกลุ่มนอกและกลุ่มใน อันเป็นผลส่งต่อไปยังการพัฒนาสังคมอย่างมาก ทั้งนี้หากกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยเหล่านั้นสามารถอยู่รวม กันได้ดี เพราะการแบ่งกลุ่มยังไม่ชัดเจนและไม่รุนแรงนัก สังคมนั้น ๆ ก็จะสามารถพัฒนาและร่วมมือกันจัดกิจกรรมได้หลากหลายอย่าง อันจะส่งผลให้สังคมเจริญรุดหน้าไปได้อย่างรวดเร็ว แต่ถ้าหากกลุ่มนอกกลุ่มในหรือกลุ่มเขากลุ่มเรา นั้น มีแนวคิดหรือแนวปฏิบัติที่ตรงกันข้าม ความขัดแย้งรุนแรงย่อมเกิดขึ้นเป็นธรรมดา อันเป็นผลต่อความสงบสุขของสังคมนั้น ๆ ความจริงแล้วการเห็นว่าตนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ใด มิได้ขึ้นอยู่กับกรอบหรือข้อจำกัดที่เป็นไปตามกำหนดเท่านั้น ความสำนึกในชาติพันธุ์ต่างหากที่เป็นสิ่งบ่งบอกและชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ตนอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์ใด (อมรา พงศาพิชญ์. 2531: 86-87) เมื่อเรามองให้ลึกลงไปอีก ความเป็นชาติพันธุ์หนึ่ง ๆ ไม่ได้หมายความว่า ชาติพันธุ์นั้นจะมาจากที่เดียวกัน พูดภาษาเดียวกัน มีความเชื่อเหมือนกันทั้งหมด ซึ่งแท้จริงแล้วในกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่ง ๆ ยังมีความแตกต่างกันในด้านภาษา รายละเอียดทางวัฒนธรรม ประเพณี แหล่งที่เกิด อาชีพที่ทำ

ความแตกต่างกันในหลากหลายด้านของกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน อาจเห็นได้จากเพลงพื้นบ้าน นิทานพื้นบ้าน เพลงกล่อมเด็ก และเรื่องเล่าปรัมปรานิยาย (สุเทพ สุนทรเกสัช. 2519: 186) ซึ่งนักมานุษยวิทยาวัฒนธรรมของยุคปัจจุบัน ได้กล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาเรื่องอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์อีกอย่างหนึ่ง ที่จะละเลยไม่ได้ คือ เรื่องของ "Myths" หรือปรัมปรานิยาย นิยายพื้นบ้าน ซึ่งจะเป็นกุญแจสำคัญทำให้เราเข้าใจอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์นั้น ๆ ได้อย่างถ่องแท้ (Archer. 1996: 2) เมื่อกล่าวถึงกลุ่มชาติพันธุ์ สิ่งที่จะต้องคิดถึงต่อไปก็คือ ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ จนก่อให้เกิดการสังสรรค์ระหว่างวัฒนธรรม เมื่อช่วงเวลาเป็นไปยาวนาน อัตลักษณ์ของบางกลุ่มชาติพันธุ์อาจหายไปหรือถูกรอบงำ หรืออัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งอาจขยายออกเพราะได้รับความนิยม จากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ซึ่งอาจจะมากหรือน้อยก็ได้ แต่อย่างไรก็ดีกระบวนการที่เกิดขึ้นหลังจากกระบวนการสังสรรค์ระหว่าง วัฒนธรรมแล้ว ผลที่ได้รับไม่ว่าจะเป็นไปด้านส่งเสริมหรืออุปสรรคหรือกล่าวอีกอย่างหนึ่ง ได้ว่า เป็นการบูรณาการ หรือเป็นการขัดแย้งกันอย่างสิ้นเชิง ก็ล้วนส่งผลต่อการคงอยู่หรือการเปลี่ยนไปทางอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์นั้นๆเสมอ สิ่งประกอบเป็นอัต

ลักษณะของชาติพันธุ์มิใช่กำหนดรูปแบบได้ในเวลาสั้นๆ หากแต่ต้องอาศัยพื้นฐานจากวิถีชีวิตช่วงเวลาในการตั้งถิ่นฐาน สภาพทางภูมิศาสตร์ ความเข้าใจในธรรมชาติที่ได้หล่อหลอมกันเป็นวัฒนธรรม ของชาติพันธุ์หนึ่ง ๆ และได้ตกทอดสืบต่อกันมานับชั่วอายุคน โดยมีข้อจำกัดทางอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ อันได้แก่ ภาษา การแสดงออกทางวัฒนธรรม ศาสนา วิถีบุรุษของชนชาติ เครื่องแต่งกาย เทศกาลหรือแม้แต่ภูมิปัญญาของสมาชิกในสังคม ก็คือ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ (ยุคติ มุกตาวิจิตร. 2548: 20) อัตลักษณ์ในแนวคิดยุคหลังสมัยใหม่ (postmodernism) เห็นความเป็นอคติทางชาติพันธุ์ในโทศัพท์ Race ทำให้หันไปใช้ Ethnicity แทน (อภิญา เฟื่องฟูตระกูล. 2546: 69)

2. แนวคิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม

การผสมกลมกลืน (assimilation) เป็นกระบวนการหนึ่งที่เกิดขึ้นหลังจากมีการเกิดการสังสรรค์ระหว่างวัฒนธรรม แล้ว และเป็นกระบวนการสำคัญในการใช้วิเคราะห์การวิจัยเกี่ยวกับสังคมหลากหลาย ชาติพันธุ์ ที่มีการผสมกลมกลืนทางด้านวัฒนธรรมหรือชาติพันธุ์ ทั้งนี้เพราะการผสมกลมกลืนนั้นอาจจะเป็นไปเฉพาะภาพลักษณ์ภายนอก ดังที่ Padolsky กล่าวไว้ในทฤษฎีการสังสรรค์ระหว่างวัฒนธรรม ซึ่งเมื่อการผสมกลมกลืนไม่สมบูรณ์ก็จะเกิดเป็นกลุ่มที่มี 2 วัฒนธรรมในคน ๆ เดียว ซึ่ง Berry (1980) เรียกว่าเป็นพวกชายขอบ (marginality) William and Ortega (as cited in Stodalska, 1998, p. 342) ชี้ให้เห็นว่า การผสมกลมกลืนนั้นเป็นกระบวนการที่สามารถอธิบายเป็นรูปแบบตามระดับขั้นที่ แต่ละคนจะต้องผ่านรวม 3 ระดับ คือ การผสมกลมกลืนทางด้านพฤติกรรม (behavioral assimilation หรือเรียกอีกอย่างว่า acculturation) การผสมกลมกลืนทางด้านโครงสร้าง (structural assimilation หรือเรียกอีกอย่างว่า social assimilation) และการผสมกลมกลืนด้านการแต่งงาน (marital assimilation) ซึ่งเป็นการถูกกลืนจนหมด ไม่มีวัฒนธรรมตนเหลืออยู่ ซึ่งสิ่งนี้อาจเกิดขึ้นในระดับบุคคลของสมาชิกในสังคมของชนกลุ่มน้อย และระดับบุคคลของสังคมที่เป็นสังคมโดดเด่น (dominant society) กระบวนการนี้เป็นที่วิจารณ์และถกเถียงกันมากมาย เพราะเป็นผลสรุปซึ่งชี้ให้เห็นถึงความต่อเนื่องที่เริ่มต้นจากการสังสรรค์ ระหว่างวัฒนธรรม มักจบลงด้วยการผสมกลมกลืน ซึ่งความเป็นจริงแล้วการสังสรรค์ระหว่างวัฒนธรรมอาจไม่ได้ผลสรุปดังที่ Gordon กล่าวไว้เสมอไป Gordon ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับเรื่องการผสมกลมกลืนว่ามีความใกล้เคียงกับการ สังสรรค์ระหว่างวัฒนธรรมมาก การที่กล่าวว่าชาติพันธุ์ใดถูกผสมกลมกลืนอย่างสมบูรณ์หรือไม่ Gordon ได้วางหลักเกณฑ์ไว้ 6 ประการดังนี้ (Gordon as cited in Stodalska. 1998: 342)

- 1) การผสมกลมกลืนทางด้านวัฒนธรรม (culture assimilation)
- 2) การผสมกลมกลืนทางด้านโครงสร้าง (structural assimilation)
- 3) การผสมกลมกลืนทางการแต่งงาน (marital assimilation)
- 4) การผสมกลมกลืนทางด้านอัตลักษณ์ (identity assimilation)
- 5) การผสมกลมกลืนทางทัศนคติ (attitude receptional assimilation)
- 6) การผสมกลมกลืนทางพฤติกรรม (behavioral receptional assimilation)
- 7) การผสมกลมกลืนทางด้านสัญชาติ (civic assimilation)

จากหลักเกณฑ์ 7 ประการ ก็มีนักวิชาการหลายท่านให้ความเห็นว่า การผสมกลม กลืนใน ด้านพฤติกรรมและทัศนคตินั้น ไม่ได้มาจากการผสมกลมกลืนก่อน ทั้งนี้เพราะมีการแต่งงานก่อน ขั้นตอนดังกล่าวจึงอาจจะเกิดขึ้นก่อนแล้วจึงแต่งงานก็ได้ ดังนั้นการลำดับขั้นตอนของการผสม กลมกลืนของ Gordon จึงยังเป็นที่อภิปรายกันอยู่ แต่นักสังคมวิทยาอเมริกันใหม่ เช่น William and Ortega (as cited in Stodalska. 1998: 335) กลับมองเห็นว่า การผสมกลมกลืนนั้น ควรเน้นเพียง 3 ด้านเท่านั้น ก็สรุปได้ว่า ชาติพันธุ์นั้น ๆ ได้ถูกกลืนกลายไปแล้วนั้นก็คือ

- 1) การผสมกลมกลืนทางด้านวัฒนธรรม (cultural assimilation)
- 2) การผสมกลมกลืนทางด้านโครงสร้าง (structural assimilation)
- 3) การผสมกลมกลืนทางด้านพฤติกรรม (behavioral receptional assimilation)

3.แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลง (culture and culture change)

วัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของสังคมมนุษย์ และเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิต ของคนในสังคม นอกจากนั้นวัฒนธรรมยังเป็นตัวกำหนดพฤติกรรม หรือความประพฤติของมนุษย์ ในแต่ละสังคมด้วย (จำนงค์ อติพัฒนสิทธิ์. 2540: 15) ความหมายของคำว่า วัฒนธรรม อาจ แปรเปลี่ยนไปตามภูมิหลังของผู้ให้คำนิยาม ดังที่ Kraeber and Kluckhohn (2007) นัก มานุษยวิทยาชาวอเมริกันในบทความเกี่ยวกับวัฒนธรรม ได้กล่าวไว้ว่าความหมายของคำว่า Culture นั้น ได้ให้คำจำกัดความไว้มากถึง 156 อย่าง ซึ่งเขาได้รวมไว้ใน 6 หมวดด้วยกัน คือ การ ให้คำนิยามในความเชิงพรรณนา (descriptive) เชิงประวัติศาสตร์ (historical) เชิงบรรทัดฐาน (normative) เชิงจิตวิทยา (psychological) เชิงโครงสร้าง (structural) และเชิงประวัติความเป็นมา (genetic) (Bernard & Spencer. 1996: 136) วัฒนธรรมมิได้เป็นเพียงศิลปะชั้นสูงหรือมารยาท ชั้นสูงที่บางคนมักจะกล่าวว่า บุคคลผู้นั้นมีวัฒนธรรม เนื่องจากการแต่งตัวดี มีมารยาทดี และบุคคล

ผู้นั้นไม่มีวัฒนธรรม เพราะแต่งตัวสกปรก พูดจาไม่มีกาลเทศะ ทั้งนี้เนื่องจากการใช้คำว่า วัฒนธรรม ในความหมายของประเพณีนั่นเอง (งามพิศ สัตย์สงวน. 2543: 20-23) Seel (2000) กล่าวไว้ใน “Culture Complexity New Insights on Organizational Change” ว่าการให้ความหมายของ วัฒนธรรมนั้นหากไปติดอยู่กับความหมายที่ว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งของ ที่ขึ้นอยู่กับองค์กรนั้นองค์กรนี้ เราจะมองไม่เห็นอะไรที่แตกต่างจากการให้คำนิยามแบบเดิม ๆ ดังนั้น จึงมีผู้ให้คำจำกัดความของ คำว่าวัฒนธรรมที่แตกต่างออกไป ดังเช่น Harrison and Stokes (as cited in Seel. 2000) ได้ให้ความหมายของคำว่าวัฒนธรรมในแง่ของอำนาจ บทบาท ความสำเร็จหรือการคำนึง อย่างเช่น Handy (as cited in Seel. 2000) ได้ให้คำนิยามของ Culture ในแง่ใหม่เปรียบเทียบกับเทพเจ้ากรีก ในบทความเรื่อง Gods of Management ว่า Culture มีลักษณะเป็น Club (Zeus) เป็น Role (Apollo) เป็น Task (Athena) หรือเป็น Existential (Dionysus) เป็นต้น (Seel, 2000)

เลอฮุยโกเศศ (2524: 5) กล่าวถึงวัฒนธรรมอย่างน่าฟังว่า “วัฒนธรรมตามความหมายของ วิชามานุษยวิทยา ได้แก่ สิ่งอันเป็นวิถีชีวิตของสังคม คนในสังคมนั้นจะคิดอย่างไร รู้สึกอย่างไร มีความเชื่ออย่างไร ก็แสดงออกให้ปรากฏเห็นเป็นรูปภาษา ประเพณี กิจกรรมงาน การละเล่น การศาสนา เป็นต้น ตลอดจนเป็นสิ่งต่าง ๆ ที่คนในสังคมนั้นสร้างขึ้น เช่น สิ่งอันจำเป็นแก่วิถีชีวิต และการครองชีพ มีเรื่องปัจจัยสี่ เครื่องมือ เครื่องใช้ เหล่านี้เป็นต้น ความคิด ความรู้สึก ความเชื่อที่ สำแดงออกให้ปรากฏเป็นสิ่งต่าง ๆ แล้วถ่ายทอดสืบต่อกันมาหลายชั่วคน มีการเพิ่มเติมเสริมสร้าง สิ่งใหม่ ปรับปรุงสิ่งเก่าให้เข้ากัน นี่คือ ความหมายของวัฒนธรรม”

จากที่กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่า วัฒนธรรม คือ พิมพ์เขียว (รูปแบบที่กำหนดไว้) สำหรับชีวิต ความเป็นอยู่ที่สังคมมนุษย์ต้องมีส่วนร่วม ทั้งนี้รวมถึงเรื่องของสัญลักษณ์ ความรู้ ความเชื่อ และ ค่านิยม (Harper. 1989: 19) ดังนั้น วัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่มีความลักษณะดังนี้ คือ (จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์. 2540: 16-18)

- 1) เป็นแบบพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ ทั้งนี้รวมถึงด้านทัศนคติ ค่านิยม ความรู้ วัฒนธรรมที่อยู่ในรูปของวัตถุที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งอาจมีรูปแบบแตกต่างกันไป
- 2) เป็นสิ่งที่มีอยู่ร่วมกัน
- 3) เป็นสิ่งที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา
- 4) เป็นสิ่งที่สร้างความพึงพอใจแก่มวลมนุษย์ได้
- 5) เป็นสิ่งที่ปรับเปลี่ยนได้
- 6) เป็นสิ่งที่เป็ผลรวม หรือการผสมผสานทางวัฒนธรรม

7) เป็นรูปแบบพฤติกรรมในอุดมคติที่ต้องปฏิบัติตาม

8) เป็นลักษณะเหนืออินทรีย์

ประเภทของวัฒนธรรม ในสังคมของมนุษย์อาจแบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 2 ลักษณะ คือ วัฒนธรรมที่เป็นสัญลักษณ์จับต้องไม่ได้ เช่น ภาษาพูด ระบบความเชื่อ กิริยามารยาท ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น บ้านเรือน วัด ศิลปกรรม ตลอดจนเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน (จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์ และคนอื่น ๆ. 2543: 20)

ลักษณะของวัฒนธรรม ในสังคมมนุษย์หนึ่ง ๆ หากเป็นสังคมเล็กอาจประกอบไปด้วยกลุ่มชาติพันธุ์เดียว วัฒนธรรมเดียว มีวิถีชีวิตที่เหมือนกัน แต่ในสังคมใหญ่ย่อมมีความสลับซับซ้อนไปด้วยหลายชาติพันธุ์ มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่แตกต่างกัน วิถีชีวิตที่เป็นรูปแบบเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ของตน สังคมใดที่มีกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มใหญ่เป็นเจ้าของพื้นที่ วัฒนธรรมของพวกเขาจัดว่าเป็นวัฒนธรรมหลัก วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีคนจำนวนน้อยหรือกลุ่มชาติพันธุ์ที่อพยพเข้ามาอยู่ในถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ใหญ่ วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ก็จัดว่าเป็นอนุวัฒนธรรมหรือวัฒนธรรมรอง เช่น ประเทศไทยมีชาวไทยเป็นชนกลุ่มใหญ่เป็นเจ้าของประเทศ วัฒนธรรมของชนชาติไทยจึงจัดเป็นวัฒนธรรมหลัก ภาษาที่ใช้ในราชการ ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม จึงถือของชนชาติไทยเป็นหลัก ส่วนวัฒนธรรมจีน ชาวมุสลิม ชาวลาว เขมร กูย เป็นต้น ที่เข้ามาอาศัยอยู่ในผืนแผ่นดินไทย ล้วนถูกจัดเป็นวัฒนธรรมรอง เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าวเป็นชนกลุ่มน้อยนั่นเอง แต่เนื่องด้วยชนกลุ่มน้อยที่เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยเป็นระยะเวลายาวนาน และร่วมกันช่วยพัฒนาประเทศชาติ จึงทำให้เกิดวัฒนธรรมบางอย่างที่หลายกลุ่มชนหลายเชื้อชาติได้ยึดถือปฏิบัติ ร่วมกัน เช่น ภาษาที่ใช้ มารยาทในการเข้าสังคม การจัดงานร่วมกันของทางราชการ การปฏิบัติและข้อห้ามข้อควรทำต่าง ๆ ล้วนจัดว่าเป็นวัฒนธรรมสากลได้ ดังนั้นในสังคมขนาดใหญ่ วัฒนธรรมที่ประกอบกันอยู่นั้น คือ วัฒนธรรมหลัก วัฒนธรรมรอง และวัฒนธรรมสากล (จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์ และคนอื่น ๆ. 2543: 24) วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่ง (dynamic) เพราะวัฒนธรรมจะเปลี่ยนแปลงไปตามกระบวนการต่าง ๆ ที่เข้ามากระทบ การที่วัฒนธรรมจะเปลี่ยนแปลงไปในด้านใดก็ย่อมขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมของสังคม นั้น ๆ ว่าได้เปิดรับสิ่งแปลกใหม่ที่เข้ามากระทบได้มากน้อยเพียงไร หรือจะปิดกั้นไม่ยอมรับเลยแล้วปล่อยให้วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไปเองอย่างช้า ๆ ในกรอบที่ขีดกั้นไว้ ซึ่งการจำกัดขอบเขตของการเปลี่ยนแปลงนั้น อาจออกกฎหรือการจำกัดด้วยข้อห้ามก็ได้ วัฒนธรรมยังหมายถึง ผลผลิตและสิ่งของด้วย (Friedman. 1994: 1)

กระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม มีดังต่อไปนี้

1) การประดิษฐ์คิดค้น (invention) หมายถึงด้านเทคโนโลยี อันได้แก่ การประดิษฐ์คิดค้นนวัตกรรมใหม่ ๆ ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งทำให้วัฒนธรรมหนึ่ง ๆ เข้าสู่ยุคใหม่ เช่น ระบบการขนส่งที่เดิมมีการใช้เกวียน ต่อมาเปลี่ยนเป็นรถ มีรถไฟ รถไฟฟ้า รถใต้ดิน โทรศัพท์บ้านก็วิวัฒนาการมาเป็นโทรศัพท์มือถือ หรือการส่งจดหมายทางไปรษณีย์ก็วิวัฒนาการมาเป็นการส่งจดหมายถึงกันด้วยระบบ คอมพิวเตอร์ เป็นต้น นอกจากนั้นการประดิษฐ์คิดค้นยังหมายถึงด้านความคิดที่เกี่ยวกับคณิตศาสตร์ ที่ผู้คนได้นำไปใช้ในการพัฒนาเพื่อให้เกิดความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์ (Merton อ้างถึงใน อมรา พงศาพิชญ์, 2547, หน้า 532)

2) การแพร่กระจาย (diffusion) ในสังคมใหญ่ที่มีหลากหลายวัฒนธรรม อยู่ในความเกี่ยวข้องกันอย่างผสมกลมกลืน หรือขัดแย้งกับวัฒนธรรมอื่น อันอาจจะเป็นวัฒนธรรมหลัก ซึ่งเป็นแก่นกลางวัฒนธรรมและวัฒนธรรมรอง ทั้งนี้การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมอาจเป็นไปในแนวดิ่งหรือแนวนอนก็ได้ ทั้งนี้การแพร่กระจายทั้งสองแนวดังกล่าว จะเป็นไปตามความเป็นจริงของสังคมที่จะต้องปรับเปลี่ยนทั้งสองแนวอยู่แล้ว ขึ้นอยู่กับว่าการเปลี่ยนแปลงนั้นจะเกิดขึ้นเมื่อใดและลักษณะใด อมรา พงศาพิชญ์ (2547, หน้า 6-7) นักวิชาการเชื่อว่าสังคมที่มีวัฒนธรรมเหมือนกันเป็นเพราะการแพร่กระจายของ วัฒนธรรม จากสังคมหนึ่งไปอีกสังคมหนึ่ง และเมื่ออีกวัฒนธรรมหนึ่งยอมรับการแพร่กระจายแล้ว ก็จะทำให้วัฒนธรรมนั้น ๆ เหมือนกันไปด้วยโดยไม่จำเป็นต้องมีจุดกำเนิดร่วมกันก็ได้ แต่ต้องเน้นในเรื่องของเขตวัฒนธรรม และองค์ประกอบของวัฒนธรรมแต่ละส่วนด้วย การศึกษาเรื่องของวัฒนธรรมและการแพร่ กระจายวัฒนธรรมนั้นต้องคำนึงถึง มีดังนี้ (อมรา พงศาพิชญ์, 2547, หน้า 11)

2.1) เขตวัฒนธรรม และศูนย์กลางวัฒนธรรมที่อาจเปลี่ยนแปลงได้

2.2) องค์ประกอบของวัฒนธรรมของแต่ละเขตอาจเปลี่ยนแปลงเมื่อได้รับอิทธิพลจากที่อื่น

2.3) ในเขตวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ อาจมีองค์ประกอบที่แตกต่างกัน

3) การสังสรรค์ระหว่างวัฒนธรรม เมื่อสังคมหนึ่งติดต่อกับอีกสังคมหนึ่ง ซึ่งเป็นสังคมต่างชาติพันธุ์ ต่างวัฒนธรรม ผลที่เกิดขึ้น คือ เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งสองวัฒนธรรมหรือวัฒนธรรมเดียวกันก็ได้ การติดต่อแลกเปลี่ยนกันระหว่างสังคมที่แตกต่างกันนี้จะก่อให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมขึ้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของกระบวนการนั้นจะช้าหรือเร็วก็ขึ้น อยู่กับการผสมผสานว่าจะมากน้อยหรือเข้มข้นมากเพียงใด อีกประการหนึ่งการผสมผสานทางวัฒนธรรมนั้นจะเกิดขึ้นได้ก็ต้องขึ้นอยู่กับ สภาวะแห่งความสอดคล้อง (strain to consistency) อันเป็นจุดที่เกิดความพอดีหรือ

ความสมดุลกันนั่นเอง โดยทั่วไปแล้วการผสมผสานทางวัฒนธรรมจะเกิดขึ้นได้ง่ายเมื่อทั้งสองวัฒนธรรม มีความคล้ายคลึงกัน ทั้งในด้านความเชื่อ ขนบธรรมเนียม รูปแบบวิถีชีวิต รวมทั้งขึ้นอยู่กับ การมีทัศนคติที่ดีหรือการไม่ปิดกั้นต่อวัฒนธรรมใหม่ที่ ให้ผลกระทบต่อนักเขา

4) การยอมรับวัฒนธรรมใหม่ (transculturation) หมายถึง วัฒนธรรมหนึ่งถูกนำไป ใช้ใน อีกวัฒนธรรมหนึ่ง โดยอาจไม่ต้องการติดต่อกันระหว่างสังคมก็ได้ เมื่อมีผู้ใดคิดค้นสิ่งใดและประสบ ความสำเร็จ คนในสังคมอื่นเห็นเข้าอาจนำไปปรับใช้กับสังคมของตนก็ได้ กระบวนการนี้เกิดขึ้นได้ก็ ด้วยการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม เมื่อเกิดการยอมรับวัฒนธรรมกันมากขึ้น กระบวนการต่อมา ก็คือ กระบวนการผสมกลมกลืน (อมรา พงศาพิชญ์. 2547: 14; Steward. 1972: 3)

วัฒนธรรมเป็นเรื่องที่กว้างลึกครอบคลุมวิถีชีวิต บรรทัดฐาน คุณค่า จารีตประเพณี ความ เชื่อ ระบบความคิดของสังคมมนุษย์ ดังนั้นการวิเคราะห์เรื่องวัฒนธรรม จึงจำต้องมุ่งไปใน รายละเอียดทุกแง่มุม และต้องมองวัฒนธรรมแบบองค์รวม (holistic) ทั้งนี้โดยไม่ลืมที่จะดู สิ่งแวดล้อมในสภาวะและสถานการณ์ของช่วงนั้น ๆ ว่ามีผลกระทบต่อวัฒนธรรมมากน้อยเพียงใด และทำให้วัฒนธรรมนั้น ๆ แปรเปลี่ยนไปในรูปใด ทั้งนี้เพราะการจะเรียนรู้เพื่อให้เข้าใจสังคมหนึ่ง ๆ อย่างถ่องแท้ นั้น วัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญมากดังที่ France Boas แห่งมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย ผู้ วางรากฐานมานุษยวิทยาวัฒนธรรมได้ให้ความสำคัญทางด้านวัฒนธรรมไว้ ซึ่งต่อมาก็มียศเอกอีก หลายคนสืบต่อความนึกคิดนี้เช่น (Ruth Benedict 1887-1978) และ (Margaret Mead) สำหรับรูธ นั้น เธอกล่าวว่าวัฒนธรรมเป็นคำเรียกทางสังคมวิทยาที่เรียนรู้ทางพฤติกรรมที่ไม่ ได้มีมาแต่กำเนิด โดยเรียนรู้จากผู้ใหญ่ของยุคสมัยนั้น ๆ (Bernard & Spencer. 1996: 139)

4. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมใหญ่และวัฒนธรรมย่อย (ethnic group and identity)

ในสังคมหนึ่ง ๆ ย่อมประกอบไปด้วยผู้คนหลากหลายวัฒนธรรม รูปแบบวิถีความเป็นอยู่ก็ แตกต่างกันไปจึงทำให้เกิดกลุ่มต่างวัฒนธรรมขึ้น และความแตกต่างนั้นแบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือ วัฒนธรรมใหญ่และวัฒนธรรมย่อย ซึ่งนักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน Redfield เรียกว่า Great Tradition และ Little Tradition ดังที่กล่าวไว้ในหนังสือชื่อ สังคมชาวนาและวัฒนธรรม (peasant society and culture) (Redfield, 1989, pp. 2-3) จากความหมายที่นำมาอธิบายถึง Great Tradition นั้นหมายถึงสังคมของชนชั้นสูง สังคมของเหล่าขุนนางและนักปราชญ์ ซึ่งจัดเป็นวัฒนธรรมหลักของ สังคม ในขณะที่เดียวกันก็มีอีกวัฒนธรรมหนึ่ง คือ Little Tradition ที่หมายถึง วัฒนธรรมของสังคม ส่วนใหญ่ โดยเฉพาะเป็นสังคมพื้นบ้าน และเป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับความเป็นอยู่ จากงานวิจัยของ Redfield ที่เม็กซิโกในเรื่อง “รูปแบบการติดต่อของความต่อเนื่องของวัฒนธรรมเมืองและพื้นบ้าน” ที่

ได้เลือกประชากรสำหรับการวิจัยไว้ 4 แห่งที่รัฐยูคาทาน โดยประชากรสำหรับศึกษาทั้ง 4 แห่ง จะเป็นกลุ่มประชากรที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง กล่าวคือ เป็นกลุ่มที่มีพื้นฐานของวัฒนธรรมเดียว จากการปิดกั้นของวัฒนธรรมอื่นและกลุ่มที่รับวัฒนธรรมอื่นหลากหลายแล้วได้ ผลสรุปว่าวัฒนธรรมของสังคมระดับสูงจะมีศูนย์กลางเจริญอยู่ในเมืองเป็น วัฒนธรรมใหญ่ และวัฒนธรรมที่กระจายอยู่รอบ ๆ เมือง ที่เป็นส่วนของหมู่บ้านนั้นเป็นวัฒนธรรมย่อย ความหมายของวัฒนธรรมย่อยที่กล่าวนี้ คือ วัฒนธรรมที่รับสืบทอดมา แต่โบราณของกลุ่มชนที่มีจำนวนมากที่อยู่นอกเมือง มีชีวิตความเป็นอยู่ในวัฒนธรรมเดียวกันในหมู่บ้าน จนทำให้กลายเป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านมีรูปแบบแห่งความคิดในด้านค่านิยมที่เป็น แบบดั้งเดิมและปิดกั้นตนเองจากวัฒนธรรมอื่น สำหรับวัฒนธรรมใหญ่เป็นวัฒนธรรมของคนส่วนน้อยที่อาศัยอยู่ในเมือง วัฒนธรรมของคนกลุ่มนี้สะท้อนให้เห็นถึงความรู้แบบคนเมือง ความเจริญทางด้านการปกครอง สำหรับการศึกษาเรื่อง วัฒนธรรมใหญ่และวัฒนธรรมย่อยของประเทศจีนในปัจจุบัน ก็คือการวิจัยเกี่ยวกับสถานะของวัฒนธรรมท้องถิ่นในสังคมสมัยใหม่ ความจริงแล้วการศึกษาพัฒนาการของประวัติศาสตร์ชาติหนึ่ง ๆ ที่มีช่วงเวลาอันยาวนานนั้น หากจะเลือกศึกษาแต่เฉพาะวัฒนธรรมใหญ่นั้นก็เป็นเรื่องที่ไม่ถูกต้อง เพราะในทั่วทุกภาคส่วนของวัฒนธรรมใหญ่อย่อมมีวัฒนธรรมย่อยผสมผสานอยู่เสมอ อีกทั้งต่างมีผลกระทบซึ่งกันและกันในการเติมแต่งให้วัฒนธรรมมีความสมบูรณ์ ขึ้น ความสำคัญของวัฒนธรรมใหญ่และวัฒนธรรมย่อยนั้นไม่เพียงแต่จะถูกนำมาใช้ในการ วิเคราะห์เรื่องสังคมวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ เท่านั้น ในการวิจัยด้านดนตรี ทฤษฎีทางวัฒนธรรม (Culture Theory) ของ Redfield ได้ถูกนำมาใช้ในการวิจัยด้านดนตรีเช่นกัน (Nettl & Bohman, 1991: 69-71)

ในสังคมอินเดียที่มีเอกภาพของความแตกต่างทางวัฒนธรรมนั้น ได้ทำให้เห็นถึงความคงอยู่ของวัฒนธรรมใหญ่และวัฒนธรรมย่อยอย่างชัดเจน และจากประวัติวิวัฒนาการของอารยธรรมอันยิ่งใหญ่ขึ้นมีการกระทำระหว่างกัน ตลอดมาระหว่างวัฒนธรรมใหญ่และวัฒนธรรมย่อย และจากความเจริญอย่างรวดเร็วของอารยธรรมนั้น ภายในของกระบวนการแห่งพัฒนาการวัฒนธรรมย่อยย่อมมีความสำคัญอย่างยิ่ง วัฒนธรรมใหญ่และวัฒนธรรมย่อยย่อมเกี่ยวข้องกับความเป็นวัฒนธรรมเมืองและ วัฒนธรรมพื้นถิ่น (Thio, 1989: 74) และความเป็นเมืองก็แตกต่างจากหมู่บ้านโดยสิ้นเชิงด้วย จำนวนความหนาแน่นของประชากร ความสำคัญของสถานที่หรือสถานภาพที่ถูกต้องตามกฎหมาย โดยทั่วไปแล้วส่วนที่เป็นวัฒนธรรมใหญ่มักจะมีแกนของเมือง อันเป็นจุดศูนย์กลางสำหรับทุกเรื่อง แต่ในประเทศใหญ่ ๆ เช่น ประเทศอเมริกาบางเมืองที่เป็นส่วนที่ค่อนข้างห่างไกลก็ยังคงถูกยกเป็นเมือง การที่จะพิจารณาว่าที่แห่งนั้น ๆ เป็นเมืองหรือไม่กำหนดไว้ว่า “เมืองต้องมีที่พักอาศัย มีแหล่งอุตสาหกรรมและส่วนที่ทำธุรกิจ” (Fenton Keyes “The Correlation of Social Phenomera

with Community Size" (Nimkoff, 1964: 94) วัฒนธรรมของสมาชิกในเมืองเรียกว่า วัฒนธรรมเมือง (urban culture) ซึ่งหมายถึงวัฒนธรรมของเมืองต่าง ๆ ทั่วโลก โดยมีแบบปฏิบัติและเรื่องราวอันเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมในสมัยอดีตและปัจจุบัน แตกต่างจากกลุ่มชนบท เนื่องจากวัฒนธรรมเมืองเป็นศูนย์กลางสำหรับทุกเรื่อง ดังนั้นวัฒนธรรมเมืองจึงมีผลต่อวัฒนธรรมของกลุ่มชนบทอย่างแน่นอน ทั้งนี้วัฒนธรรมเมืองจึงอาจมีความเป็นสมัยใหม่มากกว่าชนบท ในขณะที่วัฒนธรรมชนบทยังคงความเป็นอดีตอยู่มากกว่าวัฒนธรรมเมือง สำหรับวัฒนธรรมจีนซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่มีความเจริญมานาน อีกทั้งยังมีวัฒนธรรมที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบันนี้ทั้งวัฒนธรรมใหญ่และ วัฒนธรรมย่อย แต่วัฒนธรรมใหญ่ของจีนจะเป็นผลสะท้อนจากนักคิด นักปรัชญา นักการศาสนาที่น่าจะเรียกว่า วัฒนธรรมของชนชั้นสูง ส่วนวัฒนธรรมย่อยนั้นหมายถึง วัฒนธรรมของคนส่วนมากที่เต็มไปด้วยเนื้อหาและสีสันของความเป็นพื้นถิ่น ทั้งสองวัฒนธรรมต้องมีส่วนเสริมเติมแต่งซึ่งกันและกัน อีกทั้งมีความสำคัญเท่ากันโดยจะละเลยวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งไปไม่ได้เลย

วิธีการรวบรวมข้อมูล

การศึกษาเรื่องชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานคร เป็นการศึกษาเชิงสำรวจจากเอกสารวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดขอบเขตในการศึกษาเป็นงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานครเท่านั้น จำแนกกลุ่มชาติพันธุ์ที่ศึกษาเป็นกลุ่มคนทางตะวันออก ได้แก่ จีน ญี่ปุ่น ญวน มอญ ลาว อินเดีย ชีกซ์ กลุ่มคนทางตะวันตก ได้แก่ โปรตุเกส

การนำเสนอข้อมูล

การจัดการข้อมูลโดยนำข้อมูลที่เป็นการศึกษาจากตำรา บทความ เอกสารต่างๆ มาเรียบเรียงเพื่อให้ทราบประวัติความเป็นมาของกลุ่มเหล่านั้นในประเทศไทย อีกส่วนที่นำเสนอ คือ การรวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาจัดทำสถานภาพการวิจัยของกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆว่ามีการศึกษาไว้มากน้อยเพียงใดและมีประเด็นใดบ้าง

บทที่ 2

การกลายเป็นเมืองนานาชาติพันธุ์ของกรุงเทพมหานคร

การอธิบายกลุ่มชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานคร จำเป็นต้องเข้าใจถึงภูมิหลังความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของการสร้างเมืองกรุงเทพตั้งแต่ครั้งอดีตมา การนำเสนอต่อไปนี้จะอธิบายการสร้างเมือง โดยจำแนกเป็นกลุ่มคนตั้งแต่ยุครัตนโกสินทร์ตอนต้นนับแต่รัชกาลที่ 1-3 และหลังจากนั้นตั้งแต่รัชกาลที่ 4 เป็นต้นไป โดยเก็บความจากงานวิจัยบางส่วนของจาวรรรณ ข้าเพชร (2555) โดยมีรายละเอียดดังนี้

พระนคร รัชกาลที่ 1-3

กรุงเทพมหานครแต่เมื่อแรกสร้างเป็นเพียงหมู่บ้านการประมงเล็กๆ อยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำเจ้าพระยาประมาณ 25 กิโลเมตรจากปากแม่น้ำ (บุปผนาถ สุวรรณมาศ. 2525: 1) โดยรัชกาลที่ 1 ได้โปรดให้ย้ายเมืองจากฝั่งธนบุรีมาฝั่งพระนครเพราะชัยภูมิไม่เหมาะสมด้วยมีแม่น้ำเจ้าพระยาผ่ากลาง ชุมชนที่มีคนอยู่เดิมคือชาวจีนจึงให้พระยาราชเศรษฐีหัวหน้าชาวจีนย้ายชุมชนออกไปอยู่บริเวณลำเพ็ญในปัจจุบัน ห่างจากที่สร้างวังหลวงประมาณ 3 กิโลเมตร จึงนับได้ว่ากรุงเทพมีชาวจีนที่อยู่อาศัยมาตั้งแต่เมื่อครั้งเริ่มสร้างกรุงและก่อนหน้านั้นนานแล้ว และมีคำบรรยายแสดงถึงอาณาบริเวณของกรุงเทพริมแม่น้ำเจ้าพระยาทั้ง 2 ฝั่งมีความยาวทั้งหมดเพียง 2.5 ไมล์ มีความกว้าง 1.5 ไมล์ จากเอกสารของทูตอังกฤษ John Crawford ที่เข้ามาในปี พ.ศ.2365 ที่บันทึกเกี่ยวกับกรุงเทพได้บรรยายเมืองไว้ว่า “ประชาชนอยู่อาศัยทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นส่วนใหญ่ และทางฝั่งขวามีผู้คนอาศัยอยู่เฉพาะเป็นแนวแคบๆ ตามลำน้ำ ด้านหลังของที่มีคนอยู่อาศัย เป็นสวนผลไม้ที่อุดมสมบูรณ์ไม่มีการปลูกข้าวใดๆ ใกล้เคียง ในบริเวณกรุงเทพเท่าที่ทอดมองเห็น” กรุงเทพในศตวรรษที่ 17 และ 18 ไม่ได้มีการเติบโตล้ำหน้าเมืองอื่นๆ ในทางตรงข้ามเชียงใหม่ยังเติบโตเป็นเมืองก่อนการอุตสาหกรรมอย่างมั่นคงแล้วในเวลานี้ การสร้างเมืองในสมัยรัชกาลที่ 1 ยังคงลอกผังเมืองพระนครศรีอยุธยามาใช้ โดยการสร้างชุมชนให้อยู่รายรอบเวียงวังและแบ่งตามประโยชน์ใช้สอย เช่น บ้านบาตร บ้านดอกไม้ บ้านช่างหล่อ เป็นต้น สภาพบ้านเรือนและการเดินทางได้มีผู้บันทึกไว้คือสังฆราชปาลเลอกัวซ์ เมื่อเข้ามาถึงกรุงเทพครั้งแรกในปี พ.ศ.2373 สมัยรัชกาลที่ 3 ได้เล่าถึงกรุงเทพว่า “ตั้งอยู่บนสองฝั่งแม่น้ำท่ามกลางหมู่ต้นไม้ซึ่งเขียวชอุ่มตลอดปีจึงงามน่าดูมาก ในแม่น้ำมีเรือเดินทะเลติดตรงจอดอยู่เป็นแถวที่บนฝั่งมีสถาปัตยกรรมประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสีต่างๆ อยู่

เคลื่อนไป หลังคาของโบสถ์วิหารมีข้อฟ้าใบระกาปิดทองแวววับเมื่อถูกแสงแดด มีแพเป็นร้านขายของจอดอยู่เป็นทิวแถวสองฝั่งแม่น้ำ ในแม่น้ำมีเรือนขนาดต่างๆ นับพันแล่นไปมามิได้ขาด “ และบรรยายถึงสภาพบ้านเรือนว่า “ บ้านคนในกรุงเทพฯ มี 3 ประเภทคือ 1 ตึก 2 เรือนไม้กระดาน 3 เรือนทำด้วยไม้ไผ่ของคนที่ยากจน ฉะนั้นจึงไม่เป็นการแปลกที่เกิดไฟไหม้ใหญ่ๆ ขึ้นบ่อยไป เสียหายไปตั้ง 400-500 หลังคาเรือน ในคราวหนึ่งๆ แต่ครั้งแล้วก็มีเรือนเกิดขึ้นแทนที่โดยรวดเร็ว ด้วยญาติและเพื่อนฝูงมาช่วยกันสร้างขึ้นให้” (ทองหล่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา. 2525: 21) จากการสร้างบ้านแปงเมืองขึ้นที่พื้นที่ที่ชาวจีนอยู่ก่อนและให้ชาวจีนขยายไปอยู่ที่สำเพ็งนั้น ไม่ต่างจากการเติบโตของเมืองท่าทั้งหลายในภูมิภาคนี้ทั้งสิงคโปร์ ปีนัง จาร์กาต้า ล้วนเติบโตมาด้วยความสำคัญของการค้าพาณิชย์ ที่ชาวจีนอพยพมีความชำนาญด้านการค้าขาย แต่ข้อแตกต่างที่สำคัญของชาวจีนในกรุงเทพฯ คือบรรดาชาวจีนอพยพกลืนกลายเป็นส่วนหนึ่งของคนไทยท้องถิ่น (ผาสุก พงษ์ไพจิตรและคริส เบเคอร์. 2546) จำนวนคนจีนในสมัยรัชกาลที่ 3 มีถึง 2 แสนคนแต่จำนวนคนไทยในกรุงเทพฯ มีเพียง 1 แสนสองหมื่นคน การเติบโตทางเศรษฐกิจของไทยส่วนสำคัญหนึ่งคือผู้ประกอบการเชื้อสายจีน คนจีนเมื่อเข้ามาใหม่ก็รับจ้างชุดคลองหลวง (แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. 2535: 7) ประกอบกับกรุงเทพฯ เมื่อช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 24 มีนโยบายให้ชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งมากขึ้น เพื่อลดปัญหาการขาดแคลนแรงงาน ทศวรรษ 2370 พระมหากษัตริย์ทรงเลิกใช้แรงงานเกณฑ์เพื่อชุดคลอง หันมาจ้างคนงานจีนแทน ชาวจีนจึงตั้งบ้านเรือนปนเปกกับชาวสยามอยู่ริมฝั่งแม่น้ำ ริมคลองที่ขุดใหม่ คลองแสนแสบที่สั่งให้ขุดขึ้น ก็ใช้แรงงานดังกล่าว และต่อมาก็มีคนจีนมาอยู่ร่วมกับชาวมุสลิมเดิมที่อยู่ในพื้นที่มาก่อน

กรุงเทพนับแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นไป

การสถาปนากรุงเทพมหานคร ตั้งแต่ปี พ.ศ.2325 จนถึง พ.ศ.2394 ส่วนหนึ่งจากสนธิสัญญาบาวริง ที่ทำกับอังกฤษในปี พ.ศ.2398 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการเปิดประเทศติดต่อกับโลกตะวันตก เพื่อชักนำให้ประเทศเข้าสู่สมัยใหม่ ดังนั้นในสมัยรัชกาลที่ 4 จึงมีการก่อสร้างถนน สะพาน ตึกแถว โรงสี เรือกลไฟ อยู่ต่อเรือโดยแรงงานชาวจีน ตลอดจนข้าวของเครื่องใช้แบบสมัยใหม่เกิดขึ้น มีการเปิดการค้ากับชาติตะวันตก และได้พระราชทานที่ดินให้เป็นที่ตั้งสถานกงสุลชาติต่างๆ ตั้งแต่ริมถนนเจริญกรุงจากปากคลองผดุงกรุงเกษมลงไปถึงสีลม ดังนั้นในรัชกาลดังกล่าวจึงมีชาวตะวันตกเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ โดยเฉพาะย่านที่ติดกับแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณสีลมและเปิดกิจการร้านค้ารวมทั้งธนาคารในย่านนี้ เพราะอยู่ใกล้สถานกงสุลอันเป็นที่พึงของตนเอง ทางตอนใต้ของหัวลำโพง เป็นย่านชุมชนชาวยุโรปและเขตธุรกิจที่สำคัญในสมัยนั้น เขต

ธุรกิจที่สำคัญอีกแหล่งคือสำเพ็งซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของกำแพงเมือง สภาพบ้านเรือนในสมัยรัชกาลที่ 4-5 บ้านเรือนราษฎรเป็นเรือนฝากระดานหลังคามุงกระเบื้องและหลังคาจากและที่เป็นโรงจากก็มีถึง รัชกาลที่ 5 เริ่มมีลังกะสีมุงหลังคาแทนกระเบื้องและจากตั้งแต่นั้นมา (เทพขุ ทับทอง. 2525: 32)

โดยก่อนนั้น รัชกาลที่ 4 ก็ได้สร้างสถานที่ส่วนรวมหรือพื้นที่สาธารณะให้ประชาชนได้ใช้ พื้นที่ร่วมกันนั้นแล้วสมัยรัชกาลที่ 4 ได้สร้างสถานที่พักผ่อนให้กับประชาชนได้ชุดสระปทุมขึ้นที่ ตำบลปทุมวัน และถือว่าเป็นพื้นที่สาธารณะที่ประชาชนได้ใช้ร่วมกันในการรื่นเริงและยังเชื่อมต่อกับ คลองแสนแสบ ที่พักผ่อนของคนกรุงสมัยแรกเริ่มจึงผูกพันกับน้ำตั้งแต่คลองมหานาคไปเชื่อมคลอง รอบกรุงตรงข้ามวัดสระเกศ เป็นที่ลอยเรือเล่นเพลง รวมถึงสนามหลวงและสวนลุมพินีที่ให้ประชาชน ได้พักผ่อน ส่วนการก่อสร้างถนนเพื่อเป็นการสัญจรทาง陆นั้นเป็นการก่อสร้างเพื่อรองรับความต้องการของชาวตะวันตกที่ว่า “ในกรุงเทพไม่มีรถสักคันเดียว ใครจะไปไหนก็ใช้เรือในกลางเมือง หรือในย่านการค้าต่าง ๆ จะพบทางเดินปูอิฐแผ่นใหญ่บ้าง” “ถนนเป็นเพียงตรอกแคบๆ ขนาด 3-4 คนเดินเรียงหน้ากระดาน เมื่อมีงานพระราชพิธีใหญ่ๆ ก็เพียงปรับพื้นถนนให้ราบและใช้ทรายทับ หน้าอีกครั้งเท่านั้น ถนนที่ตัดครั้งแรกก็มิใช่ความต้องการของประชาชนแต่เป็นการร้องขอจากบรรดา กงสุลต่างชาติที่เข้าซื้อร้องเรียน” จึงได้มีการตัดถนนตรงขึ้นครั้งแรก ในปี พ.ศ.2400 ปัจจุบันคือ ถนนพระราม 4 ถนนสายที่ 2 คือถนนเจริญกรุงเพราะชาวยุโรปต้องการขี่ม้า หรือขี่รถเที่ยวตาก อากาศอ้างว่าเพื่อความสบายและไม่เจ็บป่วยเพราะถนนในกรุงเทพยังไม่กว้างขวางเพียงพอในการทำกิจกรรมนั้นได้

รัชกาลที่ 6-7 มีการพัฒนาเมืองอย่างต่อเนื่องมีการขยายถนนเริ่มจากบริเวณสี่พระยาไป จนถึงถนนตก มีการแบ่งเขตการใช้ที่ดินออกเป็นเขตๆ ตามลักษณะการใช้งาน เช่นที่พักอาศัยจะอยู่ บริเวณสีลม ถนนบางรัก ถนนสาทร ส่วนย่านการค้าขยายตัวตาม 2 ฝั่งถนนแถบบริเวณถนนตก และย่านอุตสาหกรรมจะอยู่บริเวณเลียบฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา รัชกาลที่ 6-7 เมืองได้ขยายตัวออกไป ประกอบด้วย 3 ศูนย์การค้า คือ บริเวณถนนเยาวราช บริเวณบางรัก บริเวณบางลำภู บริเวณสีลม สี่พระยา สุรวงศ์มีผู้คนเริ่มอาศัยโดยย้ายมาจากเขตเมืองเก่า ส่วนใหญ่เป็นพวกขุนนางและเจ้านาย แถบบางรักมีห้างร้านและโรงงานมาก ด้านฝั่งธนบุรีเป็นพื้นที่สวนเสียส่วนใหญ่ พ.ศ.2464-2469 (ร.ศ.140-145) ได้มีการย้ายสถานทูตอังกฤษจากริมแม่น้ำเจ้าพระยามาอยู่ที่ถนนเพลินจิต เกิดย่าน ประตูน้ำเพราะถนนเพชรบุรีไปติดกับถนนราชปรารภและถนนราชดำริพ.ศ.2479 เมืองมีการ ขยายตัวมากขึ้นทั้งทางด้านใต้ธนบุรีมีถนนตากสิน ถนนประชาธิปไตย ถนนสาทรประดิษฐ์ ถนนจรัญสนิทวงศ์ ทางเหนือมีถนนพหลโยธิน ถนนประดิพัทธ์

ล่วงถึงสมัยรัชกาลที่ 7 หลังจากมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ในปีต่อมาคือ พ.ศ. 2476 ได้มีการประกาศยกเลิกมณฑลจัดให้มีระเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาคเป็นอำเภอ จังหวัด ดังนั้นมณฑลกรุงเทพมหานครจึงถูกยกเลิกไปด้วยพื้นที่นครหลวง จึงเป็นเพียงจังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรี

จะเห็นได้ว่าการอธิบายถึงการเติบโตของกรุงเทพมหานครนั้นสัมพันธ์กับการอยู่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่ม และส่วนใหญ่สืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน กลุ่มสำคัญได้แก่คนจีน ที่ตั้งถิ่นฐานเดิมอยู่บริเวณลำเพ็ญ และหนาแน่นจนถึงปัจจุบันที่ขยายพื้นที่ไม่ได้ ทำให้มีคนจีนกระจายอยู่ทั่วกรุงเทพมหานครทั้งฝั่งพระนคร และฝั่งธนบุรี ส่วนพื้นที่บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาต่อเนื่องเข้าไปสู่ชุมชนที่มีการจราจรทางน้ำเข้าถึง จะเป็นย่านของทั้งคนมอญ คนจีน ย่านที่เจริญสืบเนื่องมาถึงบริเวณถนนวิสุทธิ หรือใกล้เคียงกับถนนสีลม จะเป็นย่านที่ชาวตะวันตกมาตั้งสถานกงสุลและพัฒนาเป็นสถานทูต แม้บางส่วนได้อพยพไปสู่แหล่งใหม่ ส่วนชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์รายย่อยที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานหรือถูกกวาดต้อนมาจากเขลียงสงคราม มักให้อยู่กระจายในพื้นที่ที่สามารถควบคุมแรงงานและเรียกมาใช้ในราชการ จนกระทั่งพัฒนามาเป็นชุมชนหรือย่านที่มีความสามารถพิเศษแตกต่างกันออกไป ทั้งการทำบาตร ทำทอง เป็นต้น

กรุงเทพมหานครกับการเป็นสังคมนานาชาติพันธุ์ หากพิจารณาจากหลักฐานเชิงวัตถุ นับรวมถึงรูปปั้นชาวต่างชาติที่พบในวัดโพธิ์ และเอกสารจากโคลงจารึกที่บันทึกไว้แล้ว (ทวีศักดิ์ เผือกสม (2546) เราจะพบความเก่าแก่ของชนกลุ่มต่าง ๆ ในประเทศไทยที่ประกอบด้วยชาวต่างชาติ อาทิ ชาวญี่ปุ่น(ญี่ปุ่น) มะลายู (มลายู) ญวน สิงหล กะเหรี่ยง อาฟริกัน ดัตช์ อิตาลี ฝรั่งเศส ฯลฯ นั้นสามารถอธิบายความเป็นนานาชาติของกรุงเทพมหานครในประเทศไทยได้ส่วนหนึ่งอีกทั้งประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความซับซ้อนทางภาษาและชาติพันธุ์เป็นอย่างมาก เฉพาะกลุ่มภาษาที่ใช้สื่อสารกันหากพิจารณาตามกลุ่มภาษา กลุ่มภาษาหลักมีถึง 60 กว่ากลุ่ม มีทั้งกลุ่มใหญ่และกลุ่มย่อย กระจายตามพื้นที่ทางวัฒนธรรมทั่วประเทศ (สุวิไล เปรมศรีรัตน์และคณะ. 2547)

จากสภาพภูมิศาสตร์ของกรุงธนบุรีที่เป็นเมืองหลวง และภายหลังเปลี่ยนเป็นพระนครนั้นมีแม่น้ำสายใหญ่ที่รองรับการใช้ชีวิต ทำให้มีหลายกลุ่มเข้ามาอาศัยไม่ว่าด้วยเหตุผลหรือความจำเป็นใด กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทยที่มีหลักฐานอยู่ในกรุงเทพมหานคร พบว่ากรุงเทพมหานครเป็นพื้นที่ที่มีความซับซ้อนและหลากหลายของกลุ่มภาษาและชาติพันธุ์มากที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศ เนื่องจากเป็นแหล่งรวมกลุ่มชนต่าง ๆ มากมายที่มาอยู่ร่วมกัน และกรุงเทพมหานครยังมีแม่น้ำเจ้าพระยาที่เหมาะสมในการตั้งถิ่นฐานและมีคูคลองตามธรรมชาติและขุดขึ้นใหม่อีกมากมาย ทำให้

เหมาะสมในการทำมาหากิน โดยเฉพาะสมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้น การเมืองการปกครองยังไม่สงบเรียบร้อย ราชธานีเพิ่งตั้งใหม่ มีการปราบกบฏต่างๆ และการขยายอาณาเขต จึงเกิดศึกสงครามระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้านขึ้นหลายครั้ง และได้มีการกวาดต้อนผู้คนจาก ลาว เขมร เวียดนามเข้ามาอยู่ในเขตจังหวัดต่างๆ ของภาคกลางและพระนคร ซึ่งคือกรุงเทพมหานครในเวลาต่อมา เช่นในกรุงเทพฯ จะมีชาวลาวที่ถูกกวาดต้อนมาจากหลายเมืองในประเทศลาว จำแนกเป็นลาวชั้นในและลาวชั้นนอก ลาวชั้นนอก ที่อยู่เขตรอบนอกของกรุงเทพฯ ทั้งนครปฐม ราชบุรี เพชรบุรี ฯลฯ ส่วนลาวชั้นในได้แก่กลุ่มลาวเวียงหรือลาวกลางที่ถูกกวาดต้อนมาจากเวียงจันทน์ ลาวได้มาจากเขตจำปาศักดิ์ กลุ่มคนมอญในกรุงเทพฯอพยพเข้ามาตั้งแต่สมัยอยุธยาและต่อเนื่องมาเรื่อยๆ

ปัจจัยที่ทำให้กรุงเทพฯ เป็นสังคมนานาชาติ อันหมายถึงความหลากหลายทั้งวิถีชีวิต ศาสนา ความคิดความเชื่อ เศรษฐกิจ ฯลฯ ล้วนสัมพันธ์กับรากเหง้าทางวัฒนธรรมที่กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ มีอยู่เป็นทุนเดิม ฉะนั้นสามารถอธิบายความเป็นสังคมนานาชาติพันธุ์ของกรุงเทพฯ ได้ดังนี้

1) การเมือง นโยบายการเปิดรับคนต่างกลุ่มเข้ามาในประเทศไทย หลักฐานมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยมาจนถึงอยุธยา จะพบมีชาวต่างชาติเข้ามาทำมาค้าขายโดยเฉพาะอยุธยาจำนวนมาก เพราะไม่มีการปิดกั้นคนต่างกลุ่ม อีกทั้งเมื่อเข้ามาแล้วก็ไม่ได้บังคับให้คนต่างจากกลุ่มตนปฏิบัติตามจารีตของคนในพื้นที่ คนที่เข้ามาจึงคงความหลากหลายทางวัฒนธรรมของตนไว้ได้สืบไป ด้วยจำนวนคนที่น้อยพื้นที่มากและการมีกำลังจำนวนมาก น่าจะเป็นผลดีต่อการสร้างความเข้มแข็งของเมืองได้มากกว่า กรณีชาวต่างชาติหลายกลุ่มได้มาช่วยทำงานหลวง หรือป้องกันข้าศึกศัตรูให้กับเมืองที่ตนเองเข้ามาอาศัยอยู่ได้ด้วย

2) เศรษฐกิจ ประเทศไทยหรือกล่าวอย่างแคบที่อธิบายเฉพาะพื้นที่กรุงเทพฯ คือเป็นพื้นที่แห่งการแสวงหาโอกาส ทุกคน ทุกกลุ่มฐานะ อาชีพ ไม่ว่ามาโดยงานรับใช้ราชการ หรือเป็นกุลีมาจากเมืองจีน ต่างมาแสวงหาโอกาสและทางรอดใหม่ในกรุงเทพฯ ได้ทั้งสิ้น ดังเราจะพบเจ้าสัวเจ้าของกิจการในเมืองไทยปัจจุบันต่างมาด้วยสภาพ “เสือผีนหมอนใบ” และมาทำงานด้วยความอุตสาหะ ก่อร่างสร้างตัวอย่างมั่งคั่งร่ำรวยในปัจจุบันหลายสกุล และจากโคลงจารึกที่บรรยายรอบวัดโพธิ์ยังปรากฏกลุ่มอื่นที่อยู่ในกลุ่มชาวตะวันตกอีกหลายกลุ่มที่เข้ามาติดต่อค้าขายยังประเทศไทย

3) ศาสนา ความเป็นเมืองพุทธ ความมีจิตใจที่อาทรต่อผู้อื่น ทำให้คนที่อยู่เดิมไม่ได้ขับไล่คนที่มาใหม่ให้พ้นจากบ้านเกิดเมืองนอนของตน เมื่อคนมาใหม่มีวิถีความเชื่อก็ไม่ได้ปิดกั้น ให้ปฏิบัติตามศาสนกิจของตนไป หรือบางครั้งจะมีการผสมกลมกลืนทางด้านศาสนาหรือความเชื่อไปเลยทีเดียว

บทที่ 3

ความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ในเมือง

ประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีผู้คนหลากหลายชาติ หลากศาสนา เข้ามาอาศัย ใ้ร่มพระบรมโพธิสมภารเป็นจำนวนมาก นอกจากชาวไทยและชาวประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงแล้ว ยังมีกลุ่มผู้อื่นที่มีใช้คนไทยอีกหลายกลุ่มที่เข้ามาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ปรากฏว่าชุมชนชาวจีน แขก และฝรั่งหลายเชื้อชาติโดยเฉพาะชาติโปรตุเกสอาศัยอยู่ที่นี่ด้วย

การนำเสนอเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์ในบทนี้จะกล่าวถึงข้อมูลชาติพันธุ์ที่พบได้จากเอกสาร 3 ส่วนคือข้อมูลการศึกษาของทวีศักดิ์ เผือกสม ที่ศึกษากลุ่มชาติพันธุ์จากปูนั้งในวัดโพธิ์ และส่วนที่ 2 คือกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในอยุธยาที่เป็นชุมทางการค้าของอาณาจักรก่อนจะย้ายเข้าสู่พระนครหรือกรุงเทพฯในปัจจุบัน และส่วนที่ 3 จะนำเสนอข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่อยู่ในกรุงเทพฯตามเอกสารทั่วไปที่มีการกล่าวถึงโดยเรียงลำดับตามกลุ่มจีน โปรตุเกส ญวน ญี่ปุ่น อินเดีย มุสลิม มอญ ลาวและเขมร

นอกจากการศึกษาเรื่องชาติพันธุ์ที่ปรากฏในเอกสารทั่วไปแล้ว ศาสนสถานคือสถานที่ที่เราสามารถพบกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายได้จากการศึกษาของ (ทวีศักดิ์ เผือกสม. 2546) ได้เขียนถึงกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆในลักษณะชาติพันธุ์วรรณา โดยใช้ข้อมูลจากปูนั้งคนต่างกลุ่มกันที่วัดโพธิ์ โดยเป็นพระอารามหลวงมาตั้งแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ โดยกลุ่มคนที่แตกต่างกันที่ใช้คำว่า “คนต่างชาติต่างภาษา” นั้นปรากฏอยู่ในคำจารึกเป็นโคลงประกอบรูปหล่อตามศาลาลอย 16 หลังของวัดโพธิ์ ว่าด้วยชนชาติต่างๆ 32 ภาษาด้วยกัน โดยบรรยายถึงเชื้อชาติ เครื่องแต่งตัว ถิ่นที่อยู่และลักษณะพิเศษบางอย่างที่เป็นธรรมเนียมประเพณีของมนุษย์

แม้รูปปั้นที่แสดงถึงฤาษี 82 รูป และคนต่างชาติ 32 ตัว เหลือน้อยลงด้วยการชำรุดไปมาก จึงเหลือฤาษีเพียง 20 รูป ส่วนคนต่างชาติ 2 ตัว ที่ตั้งของรูปฤาษีและคนต่างชาติจะอยู่ตามศาลาลอย โดยโครงต้นของกรมพระปรมาภิไธยที่บันทึกถึงคนต่าง ๆ ไว้ในเรื่อง ปฏิสังขรณ์ มีอยู่ 2 บทที่ว่า

หล่อรูปมนุษย์ล้วนต่าง	ต่างภาษาเฮย
ไว้ปัจฉิมเจดีย์รัง	เรขสร้าง
ศาลาละสองนา	นาเทศ นาพ้อ
แสดงโคลงบอกประเทศชี	ชีชาติ เขาเฮย
บทบาทกฤษรสอง	สบด้าว
จากฤคิลาประกาศ	ประกิจทิศ ผันนา
หลายลักษณะหลายล้วนจำ	แจกแขวงฯ

โคลงภาพคนต่างภาษาที่บรรยายถึงกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆในสยามที่ผู้นิพนธ์ต่างกัน เช่น ภาพกะเหรี่ยง

ใส่เสื้อเสมียนลว่าปิด	กายสกัน
เมลิตปัตกรองสวมสอ	สูตรร้อย
แรมไรระไวหน	ทางจรวง
เดิรตัดดูด้อยด้อย	ด้านผลุข
เยี้ยเหย้าอยู่ทรวงห้วย	หุบดง
นามชื่อกะเหรี่ยงภู	เพศนี้
ไปเห็นกะเหรี่ยงจง	จำภาพ ไว้พ้อ
กับกะเหรี่ยงจำกั้งชี	เช่นกันฯ
	จำจิตรนุกูล

ภาพยี่ปุ่น

เพศภาพพึงรักยัง	หยุดชม
รูปยี่ปุ่นปานเย็น	อย่างไว้
สองแหม่มหยุดหยุดม	เปี่ยมมุ่น
เครื่องแต่งสรรพเสื้อใช้	ต่างสีฯ

อยู่เกาะยี่ปุ่นเว้ง	วงเขา
เขาย่อมเป็นช่างดี	แปดด้าน
โดยต่ำแต่งดาวเงา	งามปลาบ
สบสิ่งสินค้ำบ้าน ปิ่นโตฯ	

กรมขุนเดชอดิศร

ภาพมะลายู

ใส่เสื้อชนิดน้อยโพก	ผ้าตบิด
ชาติแขกมลายูหลาย	เหล่าเชื้อ
เคียนคาดปั้นแห่งกฤษ	เหน็บแบน เอวแฮ
กุมหอกคูเคื้อเงื้อ	ง่าราย
เข้าสู่หรั่งช้อนนอกแทบ	ถอดใจ
อ่านมุหลุตลำน้า	สอดคล้อง
ยะหรั่งแปะไทรไทร	มุหิจิต กิติ
เพลงประพฤติพร้อมต้อง	อย่างกันฯ

กรมหมื่นไกรสรวิชิตฯ

ภาพญวน

ภาพญวนเยี่ยงทูตเว้	เวียดนาม นีฟ่อ
เครื่องแต่งยรรยงขบวน	แบบจ้าว
องนายนั่งเปลหาม	คนแห่ น่านา
ถือพัดดำดำจ้าว	วาดวิฯ
มายาเหลือแหล่ล้น	หลายสบบอง
ชมแต่ฝีมือชาญ	ช่างไม้
เสพยสัตว์จรเข้ของ	เขาขอบ ใจนา
เมืองเรียดริมน้ำไซ้	เขี้ยวเรือฯ

กรมขุนเดชอดิศร

คนต่างชาติต่างภาษาซึ่งรู้จักกันในสมัยนั้นยังมีอีกหลายชาติ เช่น โปรตุเกส อังกฤษและอเมริกัน เป็นต้น การพรรณนาเกี่ยวกับคนต่างชาติภาษาต่างๆในโคลงต่างภาษาที่ทวีศักดิ์ได้นำมาเสนอและบรรยายถอดความจากโคลงที่จารึกไว้ที่ศาลาลอย อธิบายกลุ่มต่างๆ ดังนี้

สิงหล ดำเนินการตั้งเมืองของชาวสิงหล สวมใส่เสื้อผ้าสีขาวล้วน และใช้ผ้ายาวถึง 20 ศอก (กรมหมื่นนุชิตชิโนรส/แต่ง)

ไทย อยู่เมืองอโยธยาที่ยิ่งใหญ่น่าเกรงขาม สวมใส่เสื้อผ้างดงามราวกับมีเทวดามาตัดเย็บให้ สวมเสื้อสวยงาม นุ่งผ้า“ปุม” คาดพุงและอะไรๆก็ดูดีไปหมด (กรมหมื่นนุชิตชิโนรส/แต่ง)

กะเหรี่ยง สวมเสื้อ (ไม่ได้พูดถึงกางเกง) สวมสร้อยลูกปัด เป็นคนรักษา/ตรวจด่านชายแดน บ้านเรือนอยู่ตาม “ตรอกห้วย หุบคง” (จำจิตรนุกุล/แต่ง)

อาฟริกัน ผมหยาบหยิกลักษณะเป็นผมเงาะ ปากแสดะยิงฟัน ดูน่า “ขื่น” เป็นบ้าน “เบื้อ” ถิ่นฐานบนเกาะแอฟริกา ผิวดำเป็น “เขม่า” เป็นพวก “โจดชาติ” สวมกางเกง “สุหรีด” ใส่เสื้อสีขาว พับผ้าเช็ดหน้าเป็นจีบ “คาดเอว” สวมเครื่องแต่งกายไม่แยกเพศ (จำจิตรนุกุล/แต่ง)

ดอตชิ (Dutch) เชี่ยวชาญการเดินทางทะเล นับถือพระเยซูคริสต์ ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นผู้สร้างโลก (ลัทธิมันเหลือจน สุดมั่ง) สวมเสื้อกางเกงเหมือนคนอังกฤษ อยู่เมือง “เหนื่อวิลันดาฟาก ไต้แซ” เชื้อชาติ “ดอตชิ” (พระญาณปริยัติ/แต่ง)

อิตาเลียน เครื่องแต่งกายเหมือนคนอังกฤษ “ทำเนียบเทียบเชื้อใช้ เช่นกัน” ประเทศอยู่ทางใต้ของดินแดนชายฝั่งตะวันตก ไพร่พลห้าวหาญ (ขุนชนสิทธิ/แต่ง)

ฝรั่งเศส สวมเสื้อดำ มีอินทรีบนทรวง กางเกงกลัดกระดุมเคลือบทอง ห้อยนาฬิกาประเทศอยู่ใกล้เคียงกับอังกฤษ บ้านเมืองของ “ฝรั่งเศส” (France) ใหญ่โตมาก มีทหาร “ชิปปาย” รักษาด่าน มีประชากรจำนวนมาก (พระมนูนายก/แต่ง)

ยิบเซ็ดอ่าน (Egyptian) ธรรมเนียมแบบเดียวกับอังกฤษ สวมเสื้อใส่หมวก “พลิกแพลง แปลงยักดัดประดิดประดอย” อาศัยอยู่ใน “ทวีปแคว้นแคว้นไต้ ดำชวา” ชำนาญการเดินทางเรือ เป็นพวกมีจนาทิจูที่เห็นว่าโลกหมุนรอบดวงอาทิตย์ (ขุนชนสิทธิ/แต่ง)

สะระกาฉวน (Saracen) มีนิสัยกล้าหาญ ใช้เรือกำปั่น เป็นพาหนะ อาศัยอยู่ในอินเดียทวีป มีทหารที่พร้อมด้วยปืนคอยรักษาป้อม (กรมขุนเดโชดิศร/แต่ง)

ยี่ปุ่น ไว้ทรงผม “สองแหม่มหยุกหยุก” โชว์เสื้อผ้า “ต่างสี” อาศัยอยู่ที่ “เกาะยี่ปุ่น” ชำนาญการช่าง “แปดด้าน” อาทิ ผลิตดาบ “เงางามปลาบ” “ป้าน (น้ำชา)” และ “ปิ่นโต” (กรมขุนเดโชดิศร/แต่ง)

อาหรับ สวมเสื้อขาวกรอมรองเท้าวางเกง “วิลาลาย” “จีบจะตัดเกลียวเกล้า ต่างสี” นับถือศาสนาอิสลามนิกายชีอะห์ ในช่วงเทศกาล “ฮุเซ็น” เปลี่ยนมาใช้เครื่องแต่งตัวสีดำ ลุยเพลิงกริดเลือดบนศีรษะ และ “เดินบอกเจ้าร้อง ร่ำเชิน (ชีอะห์)” (กรมหมื่นไกรสรวิชิต/แต่ง)

หุรุมไต้ระกี (Turk) ชอบรับประทานนม เนยที่ผลิตจากวัว ไม่กินหมู ไว้หนวดเครา “รกรอบแก้ม” จมูกโด่งยาว “แหลม เพื่อดฟ้า” รูปร่างสูงใหญ่ลำ ใจกล้า ชอบเดินทางท่องเที่ยว (กรมหมื่นไกรสรวิชิต/แต่ง)

แขกปะถ่าน (Pathan) แยกปาทานเป็นพวก “มฤจนา ทิฎฐิ” ชอบแต่งอุฐเที่ยวรับจ้าง ไว้หนวดเคราดำหนาแน่น สวมเสื้อและกางเกงสีขาว โปกศรีษะด้วยผ้าขาว “โซมพัสตร” อาศัยอยู่ “แดนดินหลี่มี โดยที่ มากนา” นับถือศาสนาอิสลามนิกายชีอะห์ (เชิน) (หลวงชาญภูเบศร์/แต่ง)

แขกจูเหลี่ย นับถือศาสนาอิสลามทั้งนิกายชีอะห์และสุหนี่ “นับเชินเช่นสุหนี่” โปกศรีษะด้วยผ้าขาว สวมกางเกงใส่เสื้อลาย “ล้ำ เลขลาย” อาศัยอยู่ในเมืองมัทราส อาศัยการรีดนมวัวขาย กินข้าวสาเลีเล่าเนยคลุกกับข้าวเป็นอาหาร (หลวงชาญภูเบศร์/แต่ง)

ทรูซปีเตสบาก (Russian Petersburg) ข้อมูลเกี่ยวกับพวกรัสเซียแห่งเมืองปีเตอร์สเบิร์ก ใน “แดนวัน ตก” นี้เป็นข้อมูลได้มาจาก “ชาว” ช่วงเดือนหน้าฝนมี “ผลเห็บ (หิมะ)” ตก เป็นเมืองที่มีภูมิอากาศ “เย็นเยือกลมไล้ย้อย” ชาวนาใส่เสื้อ “หนังแกะ” เวลานอนก็ต้องนอนอ้งไฟถึงมุ้ง “แนบอ็คเคียง แค่มุ้ง” แต่บางคนก็ถือเอาหนังแพะมาห่มซึ่งส่งกลิ่นสาบ “เหม็น” ฟุ้ง (พระญาณปริยัติ/แต่ง)

ทรูซหรือตาตา (Tartar) อาศัยอยู่ในเมืองติดกับจีน สวมกางเกง รัดเข็มขัด ใส่เสื้อหนังเสือ มีเสื้อนวมข้างใน กัดกระดูกคนแนบตัว สวมถุงเท้าหนังสัตว์ และใส่หมวกหนัง (พระญาณปริยัติ/แต่ง)

มอญ พวกรามัญอยู่ในเมืองหงสาวดีนี้ทำไว้เพื่อคน “ชมเล่น” เพื่อว่าต่อไปคนมอญจะ “ลึกลับหาย” ไปจากโลก นุ่งผ้าเป็นลายตาราง “หมากรุก” เหมือนชาวอังวะหรือพม่า โปกศรีษะ ใส่เสื้อชอบสักยันต์บนหลังไหล่ ชอบพลอยทับทิม (ขุนมหาสิทธิโวหาร/แต่ง)

กระแซ (Shan) ตัวสีคล้ำเหมือนพวกพม่า นุ่งผ้าสีขาว ชอบอาบน้ำวนยาเพื่อให้หนังเหนียว เก่งในการไล่ล่ากวาง พังแข้งแรงไม่ค่อยหัก นิยมสักตามขา เป็นเมืองขึ้นของภูกาม (พระสมภาร/แต่ง)

เงี้ยว อยู่เมืองแสนหวี ชอบทรัพย์สินเงินทอง ที่ไหนขายของสินค้าก็จะแต่งกองคาราวาน “ต่าง” ไปทำการค้า ถึงเชียงใหม่เชียงรุ่ง แต่งตัวใส่เสื้อผ้าแบบคนจีน ชอบกินเปิดไก่หมูเค็ม รัดมวยผมโปกด้วยผ้า (ขุนมหาสิทธิโวหาร/แต่ง)

พม่า ขมวดผมเหมือนคนมอญ นุ่งผ้ารัดสะเอวแน่นหนา สักที่ไหล่ หน้าท้องและขา ชอบสวมกำไลมือทั้งสองข้างซ้ายขวา สอดแผ่นทองคำเป็นต่างหู ยศสูงสุดของขุนนางคือ “ดอยา” ยามออกศึกสวมเสื้อดำ หมวกดำ (พระยาบำเรอบริรักษ์/แต่ง)

อินตู “ชาติแขก” พวกนี้ชอบไว้หนวดเคราดำ “กลบแก้ม” แต่งกายสะอาดสะอ้านงดงาม สวมกางเกงผ้า “มัดหูก” ใส่เสื้อจีบเอวเป็นผ้า “ย่าตะหนี่” เป็นลายดอก มีผ้าคาดเอวปล่อยชายครุย ข้างหน้า ใส่หมวกปีกปักกลาย (หลวงศรีอัครเดช/แต่ง)

มลายู ใส่เสื้อ “ชนิดน้อย” โปกผ้า “ดบิด” สะเอวคาดกริชกับหอก นับถือศาสนาอิสลาม “เข้าสุहर่า อ่านมุหฺลุด” อาศัยอยู่ในแถบเมือง อาทิ “ยะหริ่ง แปะไทร ไทรมุหฺจิด” นับถือธรรมเนียมเหมือนกัน (กรมหมื่นไกรสรอันเปริชิต/แต่ง)

พราหมณ์อินตู อินตูวรรณะพราหมณ์ อันเป็นตระกูลที่พรหม “เศก” ขึ้น สวมเสื้อผ้าสีขาวงาม เก้ามวยผม เจิมหน้าผาก ถือศีลกินบวช สาธยายมนตร์บูชาพระศิวะทุกค่ำเช้า ไม่กินเนื้อสัตว์ เล่าเรียนรอบรู้ไตรเพท (ปลัดวัดโมลีโลก/แต่ง)

พราหมณ์รามเศร์ เป็นพวก “ชาติเชื้อ รามรัฐ” นับถือพระศิวะ ชำนาญใน “ทวาทศพิธิยัชชเวท” และเก่งในทางเวทมนตร์ นุ่งผ้าขาวมีเชิง เก้ามวยผม สวมสายธูรา ใส่ดุมหู สวมเสื้อครุย คอยทำหน้าที่สะเดาะเคราะห์ร้าย (พระเทพกระวี/แต่ง)

จาม เหมือนคนเขมร ผิวดำเหมือนหมึก “ผิวเพื่อนดำดูจหมาย หมึกไล่” อาศัยอยู่บริเวณเมืองฉะแวก เวลาจะฆ่าสัตว์ใช้วิธีเชือดคอแบบอิสลาม โปกศีรษะไม่เหมือนคนเขมร ใส่เสื้อลายกระดุมถี่ นุ่งผ้าถุงยาวกรอมเท้า เหน็บมีด/กริชที่สะเอว (ขุนมหาสิทธิไวยาหาร/แต่ง)

ลาวยวน เป็นคนแถวหริภุญไชย ชอบสักขาสักหน้าท้องดำเหมือนพวกพม่า ใส่ต่างหูทอง “เนื้อแปด” โปกผ้าสีชมพู ชอบใส่กำไลข้อมือทั้งสองข้าง “โคลงขอ” เป็นลักษณะเด่น “ตามประเทศ” คนทั้งแก่มุมชอบ “แอ้วสาว” (พระยาบำเรอบริรักษ์/แต่ง)

หฺยหฺย ยังไม่เคยมีใครเห็นคนพวกนี้ เป็นแต่เพียงความรู้ที่เล่าๆกันมา ว่าอาศัยอยู่ไกลมาก ติดเขตแดนคนจีน จะเป็นพวกแขก(มุสลิม) ก็ไม่ใช่เพราะรับประทานหมู สวมกางเกงคาดสะเอวด้วยผ้า “แพรหงอนไก่” ใส่เสื้อสีแดงฉูดฉาด สวมรองเท้าปลายอน ใส่หมวก “หน้าม้า” (ขุนธนสิทธิ์/แต่ง)

เกาหลี่ ดูคล้ายคนญวน เป็นชาติ “แขกเกาหลี่” เก้ามวยผมมัดเปีย “กอดเกศ” ชอบไว้หนวดเคราดก “เพื่อยคาง” อยู่ใกล้กับเมืองเทียนสิน สวมเสื้อผ้าแต่งร่างกายงดงาม “รางซาง” นุ่งกางเกงแพรหลินเป็นมัน “ปะปลาบ” ใส่หมวกเหมือนหมวกจ้าว (ขุนธนสิทธิ์/แต่ง)

ญวน เครื่องแต่งกายแบบเดียวกับจิว คนที่เป็นเจ้านายชอบนั่งเปลหาม ถือพัด “ด้ามจิว” เป็นคนเจ้ามายาเหลือหลาย “มายาเหลือแหล่ล้น หลายลบบอง” มีฝีมือในเชิงช่างไม้ ชอบกินเนื้อจระเข้ อาศัยอยู่ชายฝั่งติดน้ำ เชี่ยวชาญการเดินเรือ (กรมขุนเดชอดิศร/แต่ง)

จีน เมื่อก่อนนี้ไว้ผมมวย แล้วเปลี่ยนมาไว้ผมเปียตามพวก “คาด” ใส่เสื้อสวมหมวก สวม รองเท้า “ทาบทนัง” มีบ้านเมืองและผู้คนเยอะมาก ติดต่อกันมาตั้งแต่กันสะตวก “หมื่นเมืองมากแซ่ สะตวก เติร์ถึงกันนา” กิ่งตั้งเป็นเมืองสนุกสนานตื่นตาตื่นใจสุดๆ ไม่มีที่ไหนๆในโลกเหมือน มีสินค้า สิ่งของน่า “พึงใจ” มากมายให้ชมดู และแม้เวลาค่ำคืนบนท้องน้ำก็ยังแน่นขนัดไปด้วยเรือ (กรมขุน เดชอดิศร/แต่ง)

เขมร ผิวดำ นับถือศาสนาพุทธ อาศัยอยู่ในกัมพูชาทางด้านทิศตะวันออก และเป็นเมืองขึ้น ของสยาม นุ่งผ้า “ปุม” เหมือนผ้าลายดอก “ถมยา” ใส่เสื้อห่อสี่คราม คาดสะเอวด้วยแพรเยื่อไม้ของ ญวน ไว้ผมทรง “กระทุ้ม” ไม่ไว้ “ไร” ผม (หลวงลิขิตปรีชา/แต่ง)

ลื้อซิว บ้านเมืองอยู่ไกลมาก “ชอบหล้า เหลือเติร์ถึง” เก้าผมมวยเหมือนผมจุกเด็ก ผิวสี คราม “ผิวเนื้อคล้าย เคลือบคราม” ใส่เสื้อสีหมากสุกกรอมปิดเข้า พันผ้าโพกศีรษะ อยู่ทางด้านทิศ ตะวันออกเป็นเมืองขึ้น “จิ้มก้อง” อยู่กับจีน (หลวงลิขิตปรีชา/แต่ง)

จากการศึกษางานเขียนของอาณัติ อนันตภา (2549) ได้อธิบายถึงการเดินทางเข้ามาของ ชาวต่างชาติในประเทศไทยว่า ในสมัยที่กรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ว่ากันว่าชาวมอญเป็นกลุ่มแรกที่เข้า มาอาศัยปะปนกันอยู่กับคนเชื้อชาติไทย และชาวตะวันตกที่เดินทางเข้ามาในแผ่นดินสยามนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นการเข้ามาปฏิสัมพันธ์กันอย่างยาวนาน ซึ่งแตกต่างจากชาวตะวันตกที่เดินทางมาที่ หลังและมีเหตุผลแน่ชัด คือ 1) การเข้ามาเพื่อหาโอกาสยึดอำนาจ 2) เพื่อแสวงหาผลกำไรทางการค้า และ 3) การเผยแพร่ศาสนา

นับตั้งแต่สมัยอยุธยาที่พบเอกสาร บันทึกว่ามีชาวต่างชาติอาศัยอยู่ร่วมกับคนไทย เนื่องจาก อยุธยามีลักษณะสำคัญประการหนึ่งคือ เป็นอาณาจักรแห่งการค้า ดังจะเห็นวิวัฒนาการ จากเมืองท่าเล็กๆในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง จนได้รับการสถาปนาเป็นราชธานี โดยสมเด็จพระ ราชามาธิบดีที่ 1 เมื่อปลายคริสต์ศตวรรษที่ 14 ด้วยลักษณะเช่นนี้อำนาจทางการเมืองของกษัตริย์ อยุธยาจึงผูกพันอยู่กับความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจและรายได้ แหล่งรายได้สำคัญนั้นอยู่ที่การค้า ระหว่างชาติที่เข้ามาติดต่อกับชาวอยุธยา ดังนั้นกษัตริย์อยุธยาจึงหาวิธีจูงใจ เช่น พระราชทาน สิทธิพิเศษทางการค้าบางประการ พระราชทานที่ดินให้ตั้งบ้านเรือนหรืออนุญาตให้เผยแพร่ศาสนา

ได้อย่างเสรี นโยบายนี้เป็นพื้นฐานความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับชาวต่างชาติ ดังนั้นราชธานีอยุธยาจึงมีคนต่างชาติเดินทางเข้ามาติดต่อค้าขาย และจากเอกสารของ โทเม ปิเร ซึ่งเป็นเอกสารโปรตุเกสในคริสต์ศตวรรษที่ 16 ชาวต่างชาติที่ได้รับพระราชทานที่ดินในแต่ละชาติจะอยู่รวมกันเป็นหมู่บ้าน เช่น หมู่บ้านลาว เขมร มอญ มลายู อินเดีย เปอร์เซีย โปรตุเกส ฮอลันดา อังกฤษ ฝรั่งเศส จีน และญี่ปุ่น ซึ่งการตั้งถิ่นฐานของชาวต่างชาติที่อยุธยา จะทำได้ก็ต่อเมื่อได้รับพระบรมราชานุญาตจากกษัตริย์อยุธยา โดยจะทรงพระราชทานที่ดินให้แต่ละชาติตั้งบ้านเรือนอยู่รวมกันเป็นหมู่บ้าน ซึ่งเอกสารโปรตุเกส เรียกว่า “ค่าย” หรือ “Ampu” ซึ่งเป็นที่มาของคำว่า “อำเภอ” คนต่างชาติในแต่ละหมู่บ้านจะมีหัวหน้าทำหน้าที่ปกครองดูแลกันเอง เช่นการพิจารณาคดีที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน จัดระเบียบประเพณีหรือทำพิธีทางศาสนา หมู่บ้านของชาวต่างชาติเหล่านี้ต้องขึ้นสังกัดกรมท่า และจะต้องปฏิบัติตามระเบียบของอยุธยา เช่น เมื่อมีคนใหม่เข้ามาพำนักอยู่ในหมู่บ้าน หรือจะส่งคนเก่ากลับไปบ้านเมือง จะต้องได้รับอนุมัติจากพระคลังก่อน (พลับพลึง คงชนะ. 2536: 54-55)

ต่อมาหมู่บ้านชาวต่างชาติบางหมู่บ้านก็ถูกไฟไหม้ หรือคนในหมู่บ้านก็อพยพไปที่อื่นหรือกลับภูมิลำเนาของตนเอง จึงทำให้หมู่บ้านชาวต่างชาติตั้งที่กล่าวมาข้างต้นไม่ได้มีผู้ที่อาศัยอยู่แล้วในปัจจุบัน เพียงหลงเหลือไว้แค่ร่องรอยของการตั้งถิ่นฐานเท่านั้น ตัวอย่างหมู่บ้านชาวต่างชาติในสมัยอยุธยา

หมู่บ้านฮอลันดา

ชาวฮอลันดาเดินทางเข้ามายังกรุงศรีอยุธยาครั้งแรกใน พ.ศ. 2147 นายคอร์นีเลียสเปกซ์ ซึ่งผู้อำนวยการสถานีการค้าจากเมืองปัตตานีส่งเข้ามา ได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ขอตังสถานีการค้าขึ้นในกรุงศรีอยุธยาได้สำเร็จ นายสเปกซ์ได้เป็นผู้อำนวยการบริษัทดัชอิสต์ อินเดียในประเทศไทย บริษัทนี้เป็นบริษัทกึ่งราชการอยู่ในความคุ้มครองดูแลของรัฐบาลฮอลันดา เมื่อตั้งบริษัททำการค้าขึ้นที่กรุงศรีอยุธยาเป็นเหตุให้ไทยกับฮอลันดาเกิดความสัมพันธ์ทางการทูตขึ้นด้วย ในรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ ทูตไทยคณะแรกเดินทางไปกรุงเฮก ในพ.ศ. 2151 ได้เข้าเฝ้าพระเจ้ามอริสแห่งราชวงศ์ออเรนจ์

ชาวไทยยินดีทำการค้ากับฮอลันดา โดยเอาหนังสัตว์และพริกไทยแลกเปลี่ยนกับสินค้าซึ่งทำด้วยฝ้ายของชาวฮอลันดา ถึงรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง บริษัทค้าขายได้กำไรมาก ได้สร้างถ้ำน้ำอย่างดีและคลังสินค้าเพิ่มขึ้นอีก ในพ.ศ.2167 โยส ชูเตน หัวหน้าสถานีการค้าขณะนั้นได้บรรยายถึงโรงสินค้านี้ไว้ว่า “...โรงสินค้านี้เป็นอาคารหิน มีโรงแถวเป็นหมู่ มีห้องที่นำอยู่ และมีท่า

จอดเรือกว้างขวาง ตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา นับเป็นโรงสินค้าที่สะดวกที่สุด และตั้งอยู่ในที่เหมาะสมที่สุดแห่งหนึ่งของบริษัทที่ปราศจากป้อมปราการในภาคตะวันออก”

แต่แล้วบันทึกเกี่ยวกับบ้านฮอลันดาในเวลาต่อมา มีว่า “บริษัท วี.โอ.ซี. (บริษัทอีสต์อินเดียตะวันออกของฮอลันดา) สถานการณ์การค้าที่สำคัญในประเทศสยาม บ้านเรือนหรือโรงสินค้าที่กรุงศรีอยุธยาได้ถูกทำลายอย่างสิ้นเชิงใน ค.ศ.1767 (พ.ศ.2310) และได้มีการสร้างโรงสินค้าขึ้นใหม่อีก”

ปัจจุบันบ้านฮอลันดา อยู่ในเขตตำบลกระมังใกล้กับหมู่บ้านอังกฤษ บริเวณซึ่งเคยเป็นบ้านของประชาชนซึ่งกระจายไปตามลำน้ำเจ้าพระยาและมีคู่อ้อมเรือขนาดใหญ่ สิ่งที่เหลืออยู่ก็คือ หลักแสดงที่ตั้งของหมู่บ้าน เขียนเป็นภาษาดัตช์ และภาษาไทยว่า “ตรงนี้เป็นที่ตั้งอาณานิคมบ้านฮอลันดาของบริษัทอินเดียตะวันออก ของฮอลันดา ระหว่าง พ.ศ.2177 - 2310”

หมู่บ้านสเปน

สเปนนั้น เป็นชาวยุโรปชาติที่ 2 ที่เข้ามากรุงศรีอยุธยา ในปี พ.ศ.2140 ได้ส่งทูตจากกรุงมะนิลาชื่อ ฮวน เดลโล เดออาร์กวีร์เร เข้ามาในรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และได้ทำสัญญาพันธไมตรีและการค้ากับประเทศไทย ถึง พ.ศ.2261 ทั้งสองฝ่ายได้เซ็นสัญญาพันธไมตรีและการค้าขึ้นอีกฉบับหนึ่ง ฝ่ายสเปนได้รับอนุญาตให้ตั้งสถานการณ์ค้าขึ้นบนฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา แต่การค้าขายระหว่างทั้งสองฝ่ายไม่ได้ดำเนินไปด้วยดีเท่าที่ควร และเสื่อมไปในที่สุด เพราะพ่อค้าสำเภาจากไทยถูกขัดขวางไม่ให้ค้าที่มะนิลาได้สะดวก

หมู่บ้านอังกฤษ

ชาวอังกฤษเข้ามากรุงศรีอยุธยาหลังจากฮอลันดา 8 ปี ลูกัส เอนทูนีส และพวกพ่อค้าชาวอังกฤษทั้งหมดได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระเอกาทศรถเพื่อถวายพระราชสาสน์ของพระเจ้าเจมส์แห่งอังกฤษ เมื่อวันที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2155 ปรากฏว่าเป็นที่พอพระราชหฤทัยมาก เพราะนับเป็นประวัติการณ์ในประวัติศาสตร์ของไทยที่พระเจ้าแผ่นดินทรงมีพระราชสาสน์มา จึงพระราชทานถ้วยทองและผ้าผืนเล็ก ๆ ผืนหนึ่งแก่พวกพ่อค้าชาวอังกฤษทุกคน นอกจากนั้นยังโปรดอนุญาตให้ชาวอังกฤษเข้ามาทำการค้าขายและตั้งหลักแหล่งในประเทศไทยได้ และพระราชทานบ้านหลังหนึ่งให้เป็นสถานการณ์ค้า ลูกัส เอนทูนีสได้รับหน้าที่เป็นผู้อำนวยการคนแรกของสถานการณ์ค้าอังกฤษที่กรุงศรีอยุธยา แต่การค้าของอังกฤษที่กรุงศรีอยุธยาหาได้เจริญสมความคาดหมายไม่ เพราะปรากฏว่า

ชาวฮอลันดาซึ่งเข้ามาค้าขายอยู่ก่อน คอยทำการกีดขวางด้วยประการต่างๆ และเมื่อประเทศอังกฤษทำสงครามกับฮอลันดาในยุโรป การค้าของอังกฤษในกรุงศรีอยุธยา ก็ชะงักไปชั่วคราว

พ่อค้าชาวอังกฤษเข้ามากรุงศรีอยุธยาอีกครั้งหนึ่งในปี พ.ศ.2217 สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงต้อนรับเป็นอย่างดี ได้พระราชทานใบอนุญาตให้พ่อค้าอังกฤษซื้อตึกตามหัวเมืองปักษ์ใต้ของไทยได้โดยสะดวก การเข้ามาของพ่อค้าอังกฤษครั้งนี้มีส่วนทำให้ประวัติศาสตร์ไทยแทบจะเปลี่ยนโฉมหน้าไปเลย เพราะได้นำฝรั่งชาติกรีกเข้ามาคนหนึ่ง และฝรั่งคนนี้เอง นายสมจัยอนุমানราชชน ได้เขียนไว้ในเรื่อง “การทูตของไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยา” ว่า “เป็นผู้ที่เปลี่ยนวิถีทางเดินแห่งประวัติศาสตร์ไทย เป็นผู้สร้างความสัมพันธ์ทางการทูตเข้าไปใกล้ชิดต่ออันตรายแห่งการเสียอิสรภาพและอธิปไตยยิ่งนัก ฝรั่งชาติกรีกคนนี้คือ คอนสแตนส์ติน เยราคีส หรือ คอนสแตนส์ติน ฟอลกัน นั่นเอง”

เจ. แอนเดอร์สัน เขียนเล่าถึงสภาพของกรุงศรีอยุธยาในตอนนี้อย่างละเอียดว่า “การค้าที่กรุงศรีอยุธยาในขณะที่พ่อค้าอังกฤษเข้ามานั้น เจริญรุ่งเรืองมาก จอน เซาท์ รายงานไปยังบริษัทที่เมืองสุทรีว่า ที่กรุงศรีอยุธยามีเรือของชนชาติต่างๆ เข้ามาค้าขายมิได้ขาด เช่น เรือญี่ปุ่น เรือญวนจากตังเกี๋ย เรือจากเรือหมาเก๊า เมืองมณิลา เมืองมาเก๊าของแขกมะกัน เมืองยะโฮร์ เมืองจีน และจากที่อื่นอีกหลายแห่ง เรือฮอลันดานั้นเข้ามาแทบทุกสัปดาห์”

ชาวอังกฤษยุติการค้าและการเข้ามาสู่พระนครกรุงศรีอยุธยาลงเมื่อคราวไทยเสียกรุง หมู่บ้านอังกฤษปัจจุบันเป็นพื้นที่อยู่ในเขตตำบลกระมัง บริเวณนี้เป็นที่พักอาศัยของประชาชนที่กระจ่ายไปตามลำน้ำเจ้าพระยา หลักรฐานและซากอาคารโบราณสถานต่างๆ ในประวัติศาสตร์สูญหายหมดแล้ว ไม่เหลือแม้แต่ป้ายชกอัน

หมู่บ้านฝรั่งเศส

ชาวฝรั่งเศสเดินทางเข้ามาเมืองไทยเพื่อวัตถุประสงค์ที่จะเผยแพร่ศาสนาเป็นส่วนใหญ่ ชาวฝรั่งเศสพวกแรกคือ สังฆราชแห่งเบริต ชื่อ เดอ ลามอด ลัมแบต์ เข้ามาถึงกรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ.2205 ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช หลังจากนั้นก็มีชาวฝรั่งเศสเดินทางเข้ามาเมืองไทยมากขึ้น และได้ตั้งสถานการค้าของฝรั่งเศสขึ้นที่กรุงศรีอยุธยาเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ.2223 เมื่อชาวฝรั่งเศสเข้ามาตั้งหลักแหล่งเป็นปึกแผ่นแน่นหนาในประเทศไทยแล้ว สมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้ทรงแต่งตั้งทูตไปยังฝรั่งเศสเป็นครั้งแรกใน พ.ศ.2223 แต่ได้สูญหายกลางทาง ต่อมาในปี พ.ศ.2227

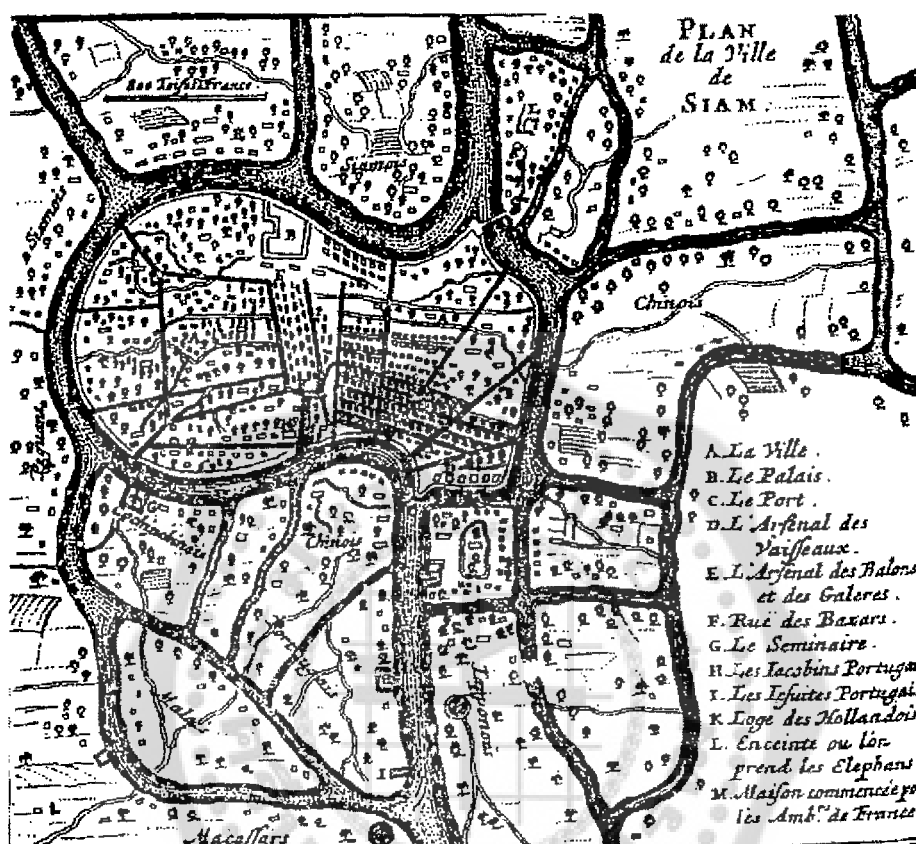
สมเด็จพระนารายณ์ได้ส่งทูตไทยออกไปฝรั่งเศสอีกเป็นครั้งที่ 2 ครั้งนี้ได้รับความสำเร็จอย่างงดงาม ขากลับประเทศไทย มีคณะทูตฝรั่งเศสอันหรูหราคณะแรกเดินทางร่วมมาด้วย ราชทูตฝรั่งเศสคนแรกคือ เซอวาเลีย เดอ โชมองต์ มีบาทหลวง ฟรังซัว ดีโมเลอง เดอ ชัวลี เป็นผู้ช่วย

การต้อนรับราชทูตฝรั่งเศสที่เชิญพระราชสาสน์ของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 มาถวายสมเด็จพระนารายณ์นั้น โอ้อวดสง่างามและมโหฬารที่สุดเท่าที่เคยมีมาในสมัยกรุงศรีอยุธยา จัดเป็นกระบวนแห่ พยุหยาตราชลมารค ดังจดหมายเหตุของบาทหลวง เดอ ชัวลี เล่าไว้ว่า “ในขบวนนี้มีเรื่อนานาชาติ มาเข้าขบวนเพิ่มเติมอีก นี่คือนขบวนแห่โดยทางชลมารควิธี ซึ่งมีสิ่งแปลกประหลาดอันพึงพิศวงดังได้พรรณนามาบ้างแล้ว เรือหลวงที่มาเข้าขบวนปิดทองทั้งลำทุกลำ มีบัลลังก์ทำด้วยฝีมือประณีตงดงามมาก และประดับล้วนแล้วไปด้วยทองคำ ลำหนึ่งมีฝีพายข้างละ 60 คน ถือพายเล่มเล็ก ๆ ปิดทองทั้งเล่ม พายจำลองไปในน้ำแล้วยกขึ้นชูเป็นจังหวะพร้อมกัน ครั้นต้องแสงสุริยาก็ดูจรัสโอภาสยิ่งนัก”

สมเด็จพระนารายณ์พระราชทานที่บริเวณฝั่งตะวันออกของคลองขุนละครไชยให้ปลูกบ้านอยู่ ต่อเมื่อชาวฝรั่งเศสได้รับราชการทำประโยชน์ให้รัฐบาลไทยมาก จึงโปรดให้ข้ามมาตั้งบ้านเรือนอยู่บนฝั่งตรงกันข้าม คือตัวเกาะเมืองด้วย ในแผนที่ฝรั่งยังหมายถึงตั้งบ้านอัครราชทูตฝรั่งเศสไว้ให้เห็น และว่าเป็น “ตึกสวยงามที่สุดบนเกาะกรุงศรีอยุธยา” ใกล้ๆปากคลองขุนละครไชยได้สร้างวัดเซนต์โยเซฟขึ้นไว้ ถูกทำลายไปเมื่อเสียกรุง ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานเงินให้สร้างขึ้นใหม่ ดังที่ปรากฏอยู่ทุกวันนี้

ริมแม่น้ำต่อจากฝรั่งเศสขึ้นไปมีชาวมอญ เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารตั้งบ้านเรือนอยู่ตามริมแม่น้ำตั้งแต่ปากคลองขุนละครไชยไปจนถึงบ้านป้อม หมู่บ้านชาวต่างประเทศที่พระนครศรีอยุธยา บรรดาเรือสำเภาที่เข้ามาจะทอดสมออยู่ตรงหน้าหมู่บ้านของตน บนฝั่งก็จะมีห้างขายของและคลังเก็บสินค้า ในน้ำก็มีเรือแพจอดเรียงรายตลอดนับหมื่นๆแพ บาทหลวง เดอ ชัวลี บันทึกไว้ในจดหมายเหตุของท่านว่า “ข้าพเจ้าไม่เบื่อกี่จะชมกรุงไกรอันใหญ่โตที่ตั้งอยู่บนแผ่นดินเสมือนเกาะ มีแม่น้ำกว้างใหญ่ประมาณ 3 เท่าแม่น้ำเซนลอมอยู่โดยรอบ ในแม่น้ำเต็มไปด้วยเรือกำปั่นฝรั่งเศส อังกฤษ วิลันดา จีน ญี่ปุ่น ไทย และยังมีเรือใหญ่น้อยอีกเป็นอันมากแทบนับไม่ถ้วน พระเจ้ากรุงสยามกำลังทรงพระราชดำริจะสร้างเรือกำปั่นแบบฝรั่ง กำปั่นที่กวานเอาลงน้ำไปแล้วเมื่อเร็ว ๆ นี้ 3 ลำ ยังแต่สิ่งที่จะชมและพรรณนาอีกไม่น้อย คือแม่น้ำทั้งสองฟากแห่งกรุงทวารวดีนี้ บรรดาบ้านช่องของพวกต่างชาติ ต่างภาษาเป็นเรือนแพทำด้วยไม้ วัว ควาย และหมูเลี้ยงไว้ในคอกสูงพ้นน้ำ ทางไปมาค้าขายนั้นเป็นทางน้ำเกือบทั้งหมด ทางเหล่านี้อยู่ใต้ร่มไม้และไปต้นที่พุ่มไม้

เขี้ยวข้อม และในบ้านช่องเล็กๆ รอมน้ำเหล่านั้น ก็มีผู้คนอยู่กันเต็มราวกับรังแตน พันหมู่บ้านเหล่านี้ไปหน่อยหนึ่งก็มีทุ่งนากว้างใหญ่”

แผนภาพที่ 1 แสดงหมู่บ้านต่างชาติที่อยุธยา
ที่มา <http://www.southeastasianarchaeology.com>

นับตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาสืบมาจนกระทั่งเข้าสู่ยุครัตนโกสินทร์ เมื่อครั้งตั้งกรุงหรือแรกสถาปนากรุงเทพมหานครเป็นเมืองหลวงในปี พ.ศ. 2325 พบว่ามีกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายอพยพเข้ามาอาศัยตั้งรกรากอยู่ในพื้นที่กรุงเทพฯ ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน เช่น คราวสร้างกรุงเทพฯ เมื่อรัชกาลที่ 1 เกณฑ์คนจากเขมร ลาว เป็นต้น รัชกาลที่ 2 มีชาวมอญเข้ามาสวามิภักดิ์จนรัชกาลที่ 3 มีการกวาดต้อนลาวเข้ามาเพิ่มอีก และยังมีชาวจีนที่ทยอยเข้ามาเรื่อยๆ (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2555 : 193) กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยจะมีการแบ่งสัดส่วนหรือเขตที่อยู่อาศัยกันอย่างชัดเจน ทำให้ทราบว่าชุมชนนี้มีกลุ่มชาติพันธุ์ใดอาศัยอยู่ โดยสังเกตได้จากการใช้ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี พิธีทางศาสนา เป็นต้น กรุงเทพฯมีชาติพันธุ์ที่อยู่มายาวนาน โดยกลุ่มชาติพันธุ์ที่เก่าแก่ ค้นพบเอกสารที่กล่าวถึงอยู่ในกรุงเทพฯ หลายกลุ่ม คือ จีน มอญ โปรตุเกส ญี่ปุ่น ลาว ญวน

มุสลิม ชิกส์ กลุ่มต่างๆที่เข้ามาตั้งรกรากในกรุงเทพฯ ต่างมาด้วยวัตถุประสงค์และเหตุผลที่ต่างกัน บ้างมาด้วยความจำเป็นทางเศรษฐกิจ ที่หนีร้อนมาพึ่งเย็น หรือที่เข้าใจกันว่ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ส่วนอีกหลาย ๆ กลุ่มเข้ามาด้วยเหตุผลทางการเมืองด้วยถูกกวาดต้อนมา จากการตกเป็นเชลยสงคราม ส่วนบางกลุ่มก็มาแสวงโชค แสวงหาธุรกิจทางการค้าและชีวิตใหม่ในดินแดนแห่งใหม่ โดยสิ่งที่แสดงออกถึงความเป็นชาติพันธุ์นั้นสามารถเห็นได้จากขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบทอดต่อกันมาของลูกหลานในกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ

การนำเสนอในบทที่ 3 ที่จะนำเสนอกลุ่มชาติพันธุ์ในเมืองจากเอกสารที่มีการเอ่ยถึงกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ โดยเรียงลำดับจากกลุ่มจีน โปรตุเกส ญวน ญี่ปุ่น อินเดีย ที่รวมชิกส์ด้วย และกลุ่มคนที่นับถือศาสนาอิสลาม ที่เรียกตนเองว่า มุสลิม โดยข้อมูลแรกเป็นการเกริ่นนำ ความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆในไทย และกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆในกรุงเทพมหานคร

ชาวจีน

พื้นเพเดิมของชาวจีน คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในประเทศจีน บริเวณทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พื้นที่ของประเทศจีนมีขนาดกว้างใหญ่เป็นอันดับ 2 ของโลก รองจากประเทศแคนาดา มีพื้นที่มากกว่า 9.6 ล้านตารางกิโลเมตร พรมแดนทางบกมีความยาวกว่า 20,000 กิโลเมตร อาณาเขตทางภาคตะวันออกจรดกับเกาหลีเหนือ ทิศเหนือจรดกับมองโกเลีย และไซบีเรียรัสเซีย ทิศตะวันตกจรดกับอัฟกานิสถาน และปากีสถาน ทิศใต้จรดอินเดีย ภูฏาน เนปาล พม่า ลาว และเวียดนาม รวมประเทศที่มีชายแดนติดต่อกัน ถึง 11 ประเทศ มีชายฝั่งทะเลยาวกว่า 18,000 กิโลเมตร ติดต่อกับทะเลเหลือง ทะเลจีนตะวันออก และทะเลจีนใต้ จีนมีน่านน้ำกว้างใหญ่ไพศาล มีเกาะอย่างน้อยกว่า 5,000 เกาะ (เฉลิมศักดิ์ พิกุลศรี ; อ้างอิงจาก วรวรรณ เหวียนระวี. 2552: 13) ชาวจีนแบ่งตามกลุ่มภาษาพูดใหญ่ๆ ได้ 5 ภาษา ได้แก่ 1) จีนแต้จิ๋ว 2) จีนฮกเกี้ยน 3) จีนไหหลำ 4) จีนแคะ 5) จีนกวางตุ้ง

ปัจจุบันมีคนเชื้อสายจีนอาศัยอยู่อย่างกระจัดกระจายตามทวีปต่างๆ ทั่วโลก จนมีการเรียกขานคนจีนเหล่านี้ว่า “คนจีนโพ้นทะเล” คือ ชาวจีนหรือคนจีนที่อพยพออกจากประเทศจีน หรือดินแดนที่อยู่ภายใต้การปกครองของจีน ไปอาศัยยังดินแดนต่างๆ ทั่วโลก รวมทั้งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และประเทศไทย โดยมีมูลเหตุของการอพยพหลายปัจจัยด้วยกัน คือ ความต้องการแสวงหาโอกาสใหม่ในการทำมาหากิน การหลีกเลี่ยงภัยพิบัติทางธรรมชาติ ความวุ่นวายทางการเมือง การเข้ามาแสวงหาสินค้าหายาก รวมทั้งการแสวงหาบรรณาการกลับไปถวายจักรพรรดิจีน

ความเป็นมาของชาวจีนในไทย

ในประเทศไทยมีชาวจีนพากันเดินทางเข้ามาตั้งรกรากอาศัยอยู่ตั้งแต่ในสมัยดั้งเดิมก่อนสมัยสุโขทัย สมัยสุโขทัย อโยธยา ธนบุรี รัตนโกสินทร์ จนกระทั่งปัจจุบันยังมีชาวจีนอพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยบ้าง ชาวจีนที่เข้ามาประเทศไทยในอดีต ส่วนมากเกิดจากความอดอยากแร้นแค้น และภาวะยุ่งยากในประเทศจีนในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 และต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นปัจจัยผลักดันให้ชาวจีนยากจนอพยพไปแสวงหาสิ่งใหม่ภายนอกเพื่อความอยู่รอด ประกอบกับมีการเดินเรือกลไฟจากประเทศจีนตอนใต้มายังประเทศไทยเป็นประจำ จึงเปิดโอกาสให้ชาวจีนเข้ามาทำมาหากินในประเทศไทยและประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นจำนวนมาก (เส้นทางเศรษฐกิจ. 2526: 68) ในตอนต้นศตวรรษที่ 19 ชาวจีนที่เข้ามาในประเทศไทยส่วนมากได้มาตั้งหลักแหล่งอยู่ตามหัวเมืองชายทะเลของอ่าวไทย ส่วนในภาคกลางนั้นชาวจีนได้ตั้งหลักแหล่งอยู่ตาม

ลำน้ำบางปะกงจนจรดปราจีนบุรี รวมทั้งตามลำน้ำเจ้าพระยา ทำจีน ไปจนถึงปากน้ำโพ และตามลำน้ำแม่กลองไปจนถึงกาญจนบุรี เฉพาะในกรุงเทพฯ นั้นเป็นแหล่งใหญ่หรือศูนย์กลางของสังคมชาวจีนและมีจำนวนชาวจีนถึงประมาณครึ่งหนึ่งของประชากรทั้งสิ้นในกรุงเทพฯ บางครั้งก็มีจำนวนมากกว่าครึ่งด้วยในระยะครึ่งแรกของศตวรรษที่ 19 (ขจัดภัย บุรุษพัฒน์. 2517: 24-25) เมื่อชาวจีนเข้ามาในประเทศไทย มักจะรวมกันในที่แห่งใดแห่งหนึ่งก่อน เช่น ที่กรุงเทพฯ หรือภูเก็ต

สำหรับชาวจีนที่อพยพมายังประเทศไทย ส่วนใหญ่มาจากมณฑลฮกเกี้ยนและมณฑลกังฉัง ซึ่งอยู่ทางตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศจีน ที่เหลือมาจากมณฑลไหหลำ ชาวจีนที่มาจากทั้ง 3 มณฑลนี้ต่างไม่ได้รู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกันเพราะมีภาษาพูด วัฒนธรรมประเพณีบางอย่างแตกต่างกัน ดังนั้น ชุมชนชาวจีนที่เกิดขึ้นในเมืองไทยจึงมักรวมกันตามกลุ่มภาษาพูดของตนและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างใกล้ชิด โดยกลุ่มจีนแต้จิ๋ว เป็นกลุ่มชาวจีนที่มีจำนวนมากที่สุดในประเทศไทย ภูมิสำเนาเดิมอยู่บริเวณปากน้ำหรือลุ่มแม่น้ำหน้ ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของมณฑลกังฉัง ชาวจีนแต้จิ๋วส่วนใหญ่เดินทางออกจากท่าเรือจางหลิงที่เมืองเถ่งไฮ้ และท่าเรือเมืองซัวเถา เส้นทางเดินเรือเข้าสู่ประเทศไทยทางอ่าวไทยฝั่งตะวันออก จึงมักมีการตั้งถิ่นฐานในจังหวัดตราด จันทบุรี ระยอง ชลบุรี ฉะเชิงเทรา ตลอดจนถึงกรุงเทพฯ จังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง รวมถึงได้กระจายตัวออกไปค้าขายอยู่ตามบริเวณต่างๆ ของประเทศไทย กลุ่มจีนกังฉัง มีภูมิสำเนาเดิมอยู่บริเวณตอนกลางของมณฑลกังฉังไปจนถึงทางตะวันออกของมณฑลกังฉังและเกาะฮองกง นับเป็นเมืองเอกหรือประตูด้านทิศใต้ที่สำคัญของจีนในการติดต่อกับต่างประเทศ เช่น ไทย เวียดนาม มะละกา เป็นต้น กลุ่มจีนกังฉังมักใช้เส้นทางเดินเรือเข้ามายังประเทศไทยและตั้งถิ่นฐานเช่นเดียวกับชาวจีนแต้จิ๋ว กลุ่มจีนฮกเกี้ยน มีภูมิสำเนาเดิมอยู่ในตอนใต้ของมณฑลฮกเกี้ยนเป็นกลุ่มคนที่มีความรู้สูง มักเป็นพ่อค้าและลูกเรือสำเภา ส่วนใหญ่จะอพยพมาตั้งรกรากบริเวณภาคใต้ของประเทศไทย ชาวจีนกลุ่มนี้มักจะมีความสัมพันธ์กับชาวจีนในปิ่นังและสิงคโปร์ แต่ความใกล้ชิดผูกพันกับชาวจีนในกรุงเทพฯ มีไม่มากนัก กลุ่มจีนไหหลำ ชาวจีนไหหลำในประเทศไทยส่วนใหญ่อพยพมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือของเกาะไหหลำ มักนิยมไปตั้งถิ่นฐานบริเวณถิ่นทุรกันดารหรือหัวเมืองเล็กๆ เนื่องจากชาวจีนไหหลำมีความชำนาญในการค้าขายเหมือนจีนแต้จิ๋ว แต่มีทุนน้อยกว่าจีนแต้จิ๋ว ดังนั้นจึงตั้งถิ่นฐานบริเวณหัวเมืองเล็กๆ เพื่อการแข่งขันที่น้อยกว่า กลุ่มจีนแคะ มีภูมิสำเนากระจัดกระจายในหลายมณฑลของจีน และมักจะตั้งถิ่นฐานบริเวณเมืองใหญ่เช่นเดียวกับจีนแต้จิ๋ว

ในบรรดากลุ่มชาวจีนที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองไทยดังกล่าว ชาวจีนแต่จื๋นว่าเป็นกลุ่มชาวจีนที่มีจำนวนมากที่สุดในประเทศไทย รองลงมาเป็นชาวจีนฮกเกี้ยน รองลงมาเป็นชาวจีนไหหลำ และชาวจีนกวางตุ้ง ส่วนชาวจีนแคะนั้นมีจำนวนน้อยที่สุด (ประภัสสร เสวิกุล. 2548: 46)

เมื่อชาวจีนได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานรกรากในประเทศไทยแล้ว ด้วยความขยันหมั่นเพียรและความมานะพยายามบวกกับการไม่ปิดกั้นโอกาสของสังคมไทย จึงทำให้คนจีนและคนไทยมีความสัมพันธ์อันดีกันมาตลอด ดังที่ได้มีการบันทึกไว้ในประวัติศาสตร์ ความสัมพันธ์ดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมและทางด้านอื่นๆอีกมาก ประกอบกับประเทศไทยเป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ และชาวไทยมีนิสัยโอบอ้อมอารีต่อคนต่างชาติต่างภาษา จึงทำให้ชาวจีนพากันหลั่งไหลเข้าสู่ประเทศไทยไม่ขาดระยะ จนทำให้กลายเป็นชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยมากที่สุด และเป็นกลุ่มชนที่มีประวัติสัมพันธ์ในด้านต่างๆกับชนชาวไทยมากที่สุด จนยากที่จะแยกออกจากกันโดยเด็ดขาด

เจตเจี อินสว่าง (2518) ได้อธิบายถึง ลักษณะของชาวจีนที่อพยพเข้ามาในประเทศไทย ว่า การอพยพเข้ามาในเมืองไทยของชาวจีนนั้นมี 2 ลักษณะ คือ ชาวจีนที่เข้ามาอย่างเศรษฐกิจ มีทรัพย์สินต้นทุน และเริ่มกิจการอันมีหลักฐาน ได้แก่ พวกพ่อค้าเรือสำเภา และชาวจีนที่เข้ามาโดยที่ตนเองมีฐานะยากจน ซึ่งถ้าจะเปรียบเทียบก็จะเหมือนกับคำกล่าวที่ว่า “เสือผืนหมอนใบ” คือ การเข้ามาโดยมีคนออกทุนให้ก่อน แล้วทำงานหักเงินค่าแรงชดใช้ผู้ที่ออกทุนให้ ซึ่งเรียกว่า “เถ้าแก่” โดยให้มาเป็นกรรมกร เพื่อต้องการแรงงาน

ชาวจีนที่เข้ามาในประเทศไทยนั้นลักษณะต่างไปจากการมาในประเทศไทยของชาวตะวันตก ที่มาสู่ประเทศไทยพร้อมทรัพย์สิน และการสนับสนุนทางการเมืองจากรัฐบาลของตน รัฐบาลจีนไม่เคยให้ความช่วยเหลือหรือส่งเสริมทั้งทางเศรษฐกิจและการเมือง เพราะว่ารัฐบาลจีนต้องมีภาระหนักต่อสภาพความวุ่นวายภายในประเทศจีน จนไม่มีเวลาให้ความสนใจกับชาวจีนนอกประเทศได้

หมู่บ้านจีนที่กรุงศรีอยุธยา ตั้งอยู่บริเวณตั้งแต่วัดพนัญเชิงลงมาทางใต้ สินค้าที่สำเภาจีนนำเข้ามาขายในพระนครศรีอยุธยา และเป็นที่ต้องการของชาวต่างประเทศที่เข้ามาชุมนุมกันอยู่มากมายหลายชนิดนั้น ได้แก่ ไหมดิบ เครื่องลายคราม ผ้ากำมะหยี่ ผ้าแพร ผ้านอก ผ้านสัตว์ และเพชรนิลจินดา เป็นต้น

ชาวจีนในกรุงเทพฯ

ประวัติการตั้งถิ่นฐานของชาวจีนในกรุงเทพฯ มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน เริ่มตั้งแต่สมัยธนบุรี ชาวจีนพวกแรกที่เข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ คือ ชาวจีนแต้จิ๋ว และเป็นชนกลุ่มใหญ่ที่สุดในบรรดากลุ่มภาษาพูดจีนในกรุงเทพฯ ซึ่งได้ตั้งหลักแหล่งอยู่ ณ บริเวณท่าเตียน ตั้งแต่สมัยธนบุรี (ประยูร มหากิจศิริและคณะ. 2542: 71) และชาวจีนฮกเกี้ยนเป็นกลุ่มภาษาพูดที่มีจำนวนมาก รองลงมาในกรุงเทพฯ (จี วิลเลียม สกินเนอร์. 2548: 82) ถิ่นที่อยู่อาศัยของคนจีนในสมัยธนบุรีและกรุงเทพฯ ยุคต้นจะยึดบริเวณริมน้ำเป็นหลัก เนื่องจากสะดวกในการค้าขาย ซึ่งในสมัยก่อนการค้าขายติดต่อกันจะใช้ทางน้ำมากกว่าทางบก โดยการเข้ามาของชาวจีนนับตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีพบว่าหลังจากการขึ้นครองราชสมบัติของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี หรือพระบาทสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พระองค์เป็นลูกคนจีน และพระบิดาของพระองค์เป็นจีนแต้จิ๋ว พระเจ้าตากสินนั้นมีนามเดิมว่าสิน แซ่แต้ สำเนียงจีนกลางคือ เจิ้ง บิดาชื่อหยง (วิภา รุธิรพงษ์. 2551: 86) ด้วยความที่พระองค์เป็นลูกคนจีน พระองค์จึงให้การอุปถัมภ์ชาวจีน โดยทรงสนับสนุนให้ชาวจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย เพื่อเป็นการเพิ่มกำลังคนในการที่จะฟื้นฟูเศรษฐกิจภายหลังเสียกรุงศรีอยุธยา และพระองค์ยังทรงปกครองชาวจีนเสมอคนไทย โดยมีได้ถือเป็นคนต่างด้าว และโดยเฉพาะชาวจีนแต้จิ๋วจะได้รับการดูแลเป็นพิเศษ ทั้งนี้เนื่องจากพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นลูกคนจีนแต้จิ๋วและจีนแต้จิ๋วเป็นกำลังสำคัญในการช่วยกอบกู้บ้านเมือง ดังนั้นในสมัยกรุงธนบุรีจีนแต้จิ๋วจึงได้รับการยกย่องเป็น “จีนหลวง” (Royal Chinese) ซึ่งได้รับสิทธิพิเศษในการประกอบอาชีพ และการตั้งบ้านเรือนในกรุงธนบุรี ตลอดจนการเข้ารับราชการในตำแหน่งต่างๆอย่างไม่ถูกกีดกัน นับเป็นนโยบายดึงดูดชาวจีนให้อพยพจากประเทศจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานในกรุงธนบุรี (ประทุมพร วัชรเสถียร. 2550: 88)

พระเจ้าตากสินมหาราชทรงโปรดเกล้าให้ชาวจีนอาศัยอยู่ในแถบชุมชนย่าน “บางกอก” หรือที่ผู้อธิบายว่าอาจจะมาจากคำว่า “บางเกาะ” ด้วยเป็นย่านที่มีลำน้ำล้อมรอบ สอดคล้องกับภูมิลักษณะของลำน้ำสายเดิม และบางกอกว่ายานนี้แต่เดิมเต็มไปด้วยต้นมะกอกน้ำ (สุตารา สุจนายา. 2542: 29) ซึ่งอยู่ทางฝั่งด้านปากตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา เมื่อพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมอบพื้นที่บริเวณบางกอกให้ ชาวจีนจึงได้ใช้เป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำมาหากินของชาวจีนต่างด้าวซึ่งทำงานให้หลวง

คนจีนที่มาอยู่ในกรุงธนบุรีเป็นจีนเก่าที่มาจากอยุธยา โดยมีที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ฝั่งขวาของแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งปัจจุบันคือ ท่าเตียน และพระเจ้าตากสินมหาราชทรงโปรดเกล้าให้พวกจีนชาวพระนครศรีอยุธยามาตั้งบ้านเรือนอยู่ข้างเหนือคลองกุฎีจีนตรงที่วัดกัลยาณมิตร ซึ่งส่วนใหญ่ชาวจีนที่นี่เดิมเป็นชาวจีนฮกเกี้ยน สาเหตุที่เรียกว่า กุฎีจีนนั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงวินิจฉัยว่า กุฎี น่าจะหมายถึงศาลเจ้าขนาดใหญ่ที่ตั้งอยู่ริมคลองกุฎีจีน ซึ่งชาวจีนที่อาศัยอยู่ดั้งเดิมสร้างไว้ตั้งแต่ก่อนชุดคลองลัดบางกอก คือเมื่อก่อนสมัยพระไชยราชา บริเวณที่ตั้งศาลเจ้านี้เดิมเป็นส่วนแหลมที่แม่น้ำเจ้าพระยาไหลเลี้ยวไปทาง คลองบางกอกใหญ่ เมื่อมีศาลเจ้าจีนมาตั้งอยู่ตรงปลายแหลมจึงเป็นจุดสังเกตและกลายเป็นนามที่ ชาวบ้านใช้เรียกบริเวณนี้ติดปากว่า กุฎีจีน และศาลเจ้านั้น คือ ศาลเจ้าเกียนอันเกง เป็นที่เคารพสักการะของคนในชุมชนตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน (สุตารา สุจนายา. 2542: 141; อ้างอิงจาก สารานุกรมไทย) และกลุ่มชาวจีนอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งอพยพเข้ามามากในช่วงตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานีอาศัยอยู่ในชุมชนย่านตลาดพลู ตลาดพลูหรือที่ชาวบ้านเรียกกันติดปากว่าตลาดวัดกลาง (วัดจันทาราม) เกิดขึ้นในคลองบางหลวงใกล้กับปากคลองด่าน ซึ่งเป็นย่านสวนผลไม้ใหญ่ของคนจีนที่เก่าแก่ที่สุดย่านหนึ่งของฝั่งธนบุรี เรียกได้ว่า เป็นบริเวณเดียว ในกรุงเทพฯ ที่มีชาวจีนทำอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ และลึกเข้าไปในฝั่งคลองบางหลวงตั้งแต่บริเวณวัดบางยี่เรือ (วัดอินทาราม) ซึ่งเป็นวัดสำคัญที่สุดในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีไปจนถึงวัดหุม (วัดอัปสรสวรรค์) เป็นย่านอาศัยของชาวจีนอีกแห่งหนึ่ง มีอาชีพทำสวนผลไม้และเลี้ยงหมู บริเวณนี้เชื่อกันว่าจะเป็นชุมชนจีนเก่าแก่ก่อนสมัยกรุงธนบุรี ด้วยอยู่ใกล้คลองด่านอันเป็นเส้นทางสัญจรสำคัญมาแต่โบราณ ชาวจีนกรุงเก่าและที่อพยพมาจากเมืองจีนเข้ามาในสมัยกรุงธนบุรีน่าจะมาตั้งบ้านเรือนอาศัยกับชาวจีนในย่านนี้ ทำให้ชุมชนขยายตัวจนกลายเป็นย่านการค้าที่สำคัญในธนบุรี (สุตารา สุจนายา. 2542: 40)

การที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชย้ายเมืองหลวงจากกรุงศรีอยุธยามาสร้างใหม่ที่กรุงธนบุรี ก็ได้อาศัยแรงงานและช่างฝีมือชาวจีนจำนวนมาก กระเบื้องและอุปกรณ์ก่อสร้างอื่นๆได้นำเข้ามาจากเมืองจีน ในช่วงเวลาที่กำลังสร้างกรุงธนบุรีอยู่นั้นได้อาศัยชาวจีนขุดลอกคูคลอง และสร้างกำแพงเมือง นอกจากนี้ชาวจีนยังทำงานที่เกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจภายในประเทศ และส่งเสริมการค้าสำเภาระหว่างไทยกับจีนอีกด้วย (ประภัสสร เสวิกุล. 2548: 42)

จะเห็นได้ว่านับตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี ชาวจีนกับชาวไทยมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงสนับสนุนการเข้ามาอาศัยของชาวจีนในประเทศไทยเป็นอย่างมาก จึงทำให้ในสมัยการปกครองต่อมา ชาวจีนจึงได้รับการสนับสนุนให้เข้ามาในประเทศไทยเช่นเดียวกันกับสมัยกรุงธนบุรี ซึ่งต่อมา คือสมัยรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงย้ายเมืองหลวงจากกรุงธนบุรีมาอยู่ที่กรุงรัตนโกสินทร์และสถาปนาเป็นกรุงเทพฯ ในปีพ.ศ.2325 พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์จะใช้พื้นที่ดิน "บางกอก" หรืออาจจะเรียกว่า "บางเกาะ" ซึ่งเป็นฝั่งตรงข้ามกับบริเวณพระราชวังเดิมเป็นที่สร้างพระบรมราชวัง และซึ่งแต่เดิมพื้นที่ตรงนั้นพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมอบให้พระยาราชเศรษฐี (ตั้งเลี้ยง) และบรรดาชาวจีนที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารได้ตั้งเคหะสถานบ้านเรือนอาศัยอยู่ก่อนแล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจึงทรงโปรดให้ชาวจีนเหล่านี้ย้ายไปอยู่นอกเขตกำแพงพระนคร ด้านตะวันตกเฉียงใต้แทน และเพื่อให้เป็นไปตามธรรมเนียมการปกครองชาวต่างประเทศของไทยแต่โบราณที่ให้ชุมชนชาวต่างประเทศตั้งอยู่นอกเขตกำแพงพระนคร บรรดาคนจีนที่อาศัยอยู่จึงต้องอพยพไปอยู่ที่พระราชทานสิทธิอาศัยให้ใหม่ ณ ที่สวนตั้งแต่คลองวัดสามปลื้ม (วัดจักรวรรดิราชาวาส) ไปจนถึงคลองวัดสามเพ็ง (วัดปทุมคงคา) ซึ่งเรียกพื้นที่บริเวณนั้นว่า "สำเพ็ง" (ประยูรธ มหากิจศิริและคณะ: 71) อันพี้ยนมาจากคำว่า "สามเพ็ง" ซึ่งเป็นชื่อวัด และชื่อคลองที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน เนื่องด้วยคนจีนในแถบนั้นเคยชินกับการออกเสียงสั้นๆ จึงนิยมเรียกว่า "สำเพ็ง" สำเพ็งเป็นชุมชนแห่งแรกของชาวจีนในกรุงเทพมหานคร เมื่อเกิดชุมชนใหญ่ของชาวจีนในแถบสำเพ็งสมัยรัตนโกสินทร์นั้น ทำให้เกิดตลาดค้าส่งและค้าปลีกขนาดใหญ่ที่สุดในกรุงเทพฯ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สำเพ็งจึงมีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า "ตลาดใหญ่"

คนจีนที่เข้ามาในกรุงเทพฯ มักจะรวมตัวอยู่แถบสำเพ็ง คือบริเวณรอบวัดสามปลื้ม (วัดจักรวรรดิราชาวาส) ลงไปจนถึงคลองเหนือวัดสำเพ็ง (วัดปทุมคงคา) (ชนัย ชินวงศ์. 2527: 48) ต่อมากระจายไปตั้งบ้านเรือนปะปนกับชาวสยามในแถบริมแม่น้ำลำคลองสายสำคัญ เช่น ย่านกุฎีจีน ย่านวัดกัลยาณมิตร คลองบางกอกใหญ่ ตลาดพลู เยาวราช และตลาดน้อย เป็นต้น

ย่านสำเพ็งมีคนจีนอยู่อย่างแออัดมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 2 จนถึงรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 คนจีนกระจายกันไปอยู่รอบๆ ย่านสำเพ็งเป็นตำบล เช่น ตำบลจักรวรรดิ ตำบลสามแยก ตำบลวัดสัมพันธวงศ์ สำเพ็งจึงเป็นศูนย์กลางของชาวจีนที่กระจายไปเต็มกรุงเทพฯ ร้านค้าบ้านเรือน ตลาด ตรอก ซอย ศาสนสถาน ในย่านนั้นมีแต่ชื่อเป็นจีนส่วนใหญ่ เช่น ย่านเชียงกง ย่านเล่งบัวเยี่ยะ ย่านม้าเก็งอ้าว ตรอกเต้าหู้ โคลดล้อ(ย่านสินค้าโคราช) กงซีล้ง (ย่านสินค้าราชวงศ์)

ศาลเจ้าจ้อซุกง (อยู่ตลาดน้อยริมแม่น้ำ) ศาลเจ้าเนี้ยเก็ง ตรอกกวงอิมเต็ง (ชนัย ชินวงศ์. 2527: 53)

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (พ.ศ.2352-2367) ปรากฏว่าเก็บภาษีได้ไม่เพียงพอและต้องมีการเก็บภาษีเพิ่มเติมจากการค้าต่างประเทศ เจ้านายและขุนนางที่มั่งคั่งต่อเรือเพื่อทำการค้าต่างประเทศด้วย พระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์เมื่อครั้งทรงดำรงตำแหน่งผู้ว่าการกรมพระคลังมีอำนาจบังคับบัญชากรมท่า ทรงจัดเรือสำเภาไปค้าขายยังประเทศจีนเสมอ ซึ่งจีนเป็นประเทศที่ประเทศไทยส่งเรือไปค้าขายมากที่สุดในระยะนั้น (มุสดี ทิพทัส, 2545 : 4) ซึ่งทำให้คนจีนอาศัยเรือสำเภาที่ใช้ในการติดต่อค้าขายนี้อพยพเข้ามาในประเทศไทย เมื่ออพยพเข้ามาพ่อค้าชาวจีนได้เปิดร้านค้าย่อย ซึ่งส่วนมากเป็นแพตามริมแม่น้ำลำคลอง ดังที่ จอห์น ครอเฟิร์ต ได้รายงานเกี่ยวกับร้านค้าของชาวจีนในสมัยรัชกาลที่ 2 ว่า “สองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นแพร้านค้าของชาวจีน” ได้มีการประมาณว่า ในกรุงเทพฯ นั้น มีแพร้านค้าของพ่อค้าจีนประมาณนับพันร้านค้า เป็นระยะทางถึง 9.6 กิโลเมตร เมื่อมีประชากรและร้านค้าย่อยเพิ่มมากขึ้น มีทั้งแพที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำและร้านริมถนน การค้าย่อยในระยะนี้จึงอยู่ในมือชาวจีนเกือบทั้งหมด ประมาณ 9 ใน 10 ของแพร้านค้าเป็นของชาวจีน ซึ่งอาศัยอยู่ริมฝั่งแม่น้ำ เป็นจำนวนมากกว่าครึ่งของประชากรกรุงเทพฯ (ประภัสสร เสวิกุล. 2548: 66)

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2367-2394) ได้มีชาวจีนเดินทางอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้เนื่องจากจีนภาคใต้กำลังประสบปัญหาประชากรมีจำนวนมากว่าที่ดินทำกิน และจักรวรรดินิยมตะวันตกได้เริ่มรุกรานจีน จนเกิดสงครามฝิ่นระหว่างจีนกับอังกฤษ จีนต้องยินยอมทำสนธิสัญญานานกิง (หนานจิง) ปีพ.ศ.2385 ยกเกาะฮ่องกงให้อังกฤษเช่า ต้องยอมเปิดเมืองซัวเถาให้ติดต่อกับชาติตะวันตกเมืองหนึ่ง จึงทำให้ชาวจีนในภาคใต้อพยพสู่ดินแดนโพ้นทะเลมากยิ่งขึ้น (ประภัสสร เสวิกุล. 2548: 45) การเดินทางเข้ามาในประเทศไทยของคนจีนในสมัยนั้นมีอยู่สองอย่าง คือ เข้ามาเองเป็นส่วนตัวอย่างหนึ่ง กับมีนายหน้าไปจัดหา นำเข้ามาเพื่อเป็นแรงงานอย่างเป็นกลุ่มเป็นพวกอีกอย่างหนึ่ง (เส้นทางเศรษฐกิจ. 2526: 78) วิธีการที่คนจีนเข้ามาในประเทศไทยระยะนี้มาโดยเรือสำเภาเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากในสมัยนั้นมีการติดต่อค้าขายกันระหว่างไทยกับจีนโดยเรือสำเภา จึงมีทั้งผู้ประกอบการชาวจีนและแรงงานจีนอพยพเข้ามาค้าขายกับเรือสำเภาด้วย (ประยูร มหากิจศิริและคณะ: 73) ชาวจีนเหล่านี้บางพวกได้เข้ามาเป็นกรรมกรทำงานในย่านธุรกิจและในไร่ ในขณะที่ผู้มีความรู้ความสามารถด้านการค้าขายก็จะเข้าไปมีความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์กับเจ้านายและขุนนางของไทยโดยเป็นเรี่ยวแรงสำคัญในการประกอบ

กิจการค้า ชาวจีนบางคนทำความดีความชอบให้แก่ทางราชการ จนได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งขุนนางไทย (ประยูรธ มหากิจศิริและคณะ: 73) และในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงสนพระทัยในการค้าสำเภากับต่างประเทศมาก โดยเฉพาะการติดต่อค้าขายกับประเทศจีน พวกเจ้านายและข้าราชการมีสำเภาค้าเป็นของตนเอง ทำให้มีรายได้เข้าประเทศมาก พระองค์ทรงเห็นว่าเรือกำปั่นใบอย่างฝรั่งใช้ได้ดีกว่าสำเภากว่า จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเป็นจำนวนมาก และด้วยทรงเป็นห่วงว่าคนรุ่นหลังจะไม่รู้จักสำเภากว่า จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างสำเภากว้างเป็นฐานรองรับพระเจดีย์ ในโอกาสที่ทรงปฏิสังขรณ์วัดคอกกระบือ และขนานนามวัดใหม่ว่า วัดยานนาวา (อุดม เขยกิจวงศ์. 2550: 93)

ชาวจีนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในสมัยรัชกาลที่ 3 มีการประกอบอาชีพที่หลากหลายตั้งแต่เป็นกุลีทำงานโยธา ต่อเรือ ทำเหมืองแร่ ทำไร่ทำสวน ทำการค้าภายในประเทศ และช่วยในการค้ากับต่างประเทศ ต่อมายังเป็นเจ้าภาษีนายอากร ซึ่งเป็นช่องทางเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและฐานะของตนอย่างรวดเร็ว ชาวจีนที่มาค้าขายและพำนักในประเทศไทยได้นำเอาความคิด วิถีชีวิต แบบแผนทางศิลปะ วิทยาการเข้ามาเผยแพร่ด้วย ทำให้กรุงเทพฯ มีความเป็นเมืองแบบใหม่ขึ้น กล่าวคือ กรุงเทพฯ ได้กลายเป็นเมืองที่มีย่านตลาดเป็นจำนวนมาก เนื่องจากชาวจีนถนัดเรื่องการค้าขาย เมื่อมาอาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ จึงทำให้บริเวณที่ตนอาศัยอยู่มีการนำสินค้ามาขายแลกเปลี่ยนกัน และมีอาคารที่อยู่อาศัยของพวกพ่อค้าแม่ค้าชาวจีนอยู่บริเวณโดยรอบ (ศรีศักร วัลลิโภดม. 2554: 115) เช่น ตลาดสำเพ็ง ตลาดโบ๊เบ๊ ตลาดเยาวราช ตลาดสวนพลู เป็นต้น

ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ ชาวจีนมากมายตั้งถิ่นฐานกระจัดกระจายอยู่ทั่วไปในกรุงเทพฯ ทั้งฝั่งพระนครและธนบุรี ชาวตะวันตกหลายคนเดินทางเข้ามาในช่วงเวลาดังกล่าวบันทึกข้อมูลเรื่องนี้ไว้สอดคล้องกัน เช่น จาคอบ ทอมลิน (Jacob Tomlin) ให้ร่องรอยว่า ในปีพ.ศ.2370 ซึ่งตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว บางกอกมีประชากร 77,300 คน เป็นชาวจีน 31,000 และลูกจีน 5,000 คน แสดงว่าบางกอกมีชาวจีนและลูกจีน ร้อยละ 47 ของประชากรทั้งหมด (ประภัสสร เสวิกุล. 2548: 9) และ จอห์น ครอเฟิร์ต ทูตอังกฤษบันทึกว่า ในปีพ.ศ.2365 (รัชกาลที่ 2) มีชาวจีนถึง 31,000 คน จากประชากรทั้งหมดในกรุงเทพฯ 50,000 คน ซึ่งจะเห็นว่าเป็นจำนวนมากกว่าครึ่งของประชากรทั้งหมดในประเทศไทย (มัลลิกา เรื่องระพี ; อ้างอิงจาก ผุสดี ทิพทัส. 2545) ซึ่งชาวจีนที่เข้ามาพักเลือกอยู่ในถิ่นที่มีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์หรือย่านธุรกิจการค้า เพราะสะดวกต่อการทำมาหากิน จึงพบว่าตามริมคลองสายสำคัญและสองฝั่งลำน้ำเจ้าพระยาซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมสำคัญในยุคนั้นตลาดล้าไปด้วยชาวจีน

จนถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2394-2411) ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลองผดุงกรุงเกษม เมื่อปี พ.ศ.2395 และทรงโปรดเกล้าฯ ให้ สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) เป็นแม่กองอำนวยการขุด เจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ (วร บุนนาค) เป็นนายงาน จหมื่นไวยวรนาถ เป็นกงสีจ้างจีนขุดคลองคูพระนครด้านตะวันออกถัดจากคลองรอบกรุงออกไปอีกชั้นหนึ่ง โดยขุดขนานไปกับคลองรอบกรุง เริ่มขุดแยกจากแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณวัดเทวราชกุญชร (วัดสมอแครง) ย่านเทเวศร์ ลงมาทางใต้ ตัดผ่าน คลองมหานาค ไปออกแม่น้ำเจ้าพระยาที่ย่านสี่พระยา (ท่าเรือสี่พระยาในปัจจุบัน) สร้างเสร็จใน พ.ศ.2397 คลองผดุงกรุงเกษม ซึ่งเป็นคลองคูเมืองรอบกรุงที่ขยายกรุงเทพฯ ออกไปทางตะวันออก ตะวันออกเฉียงเหนือ และตะวันออกเฉียงใต้ โดยมีป้อมกำแพงตามแนวคลอง ด้วยเหตุนี้เองทำให้ชุมชนชาวจีนซึ่งเคยอยู่นอกกำแพงเมืองเข้ามาอยู่ในกำแพงเมือง แต่ป้อมเหล่านี้รื้อลงในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า (รัชกาลที่ 5) เพื่อขยายเขตพระนครออกไปอีกและทางริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันออก ได้คลองรอบกรุงลงไปมีพวกพ่อค้าจีนตั้งบ้านปลูกเรือนแพเรียงรายกันไปเป็นกลุ่มใหญ่ ขนาดของเรือนแพเหล่านี้ ใกล้เคียงกันมาก คือ ประมาณ 30 – 40 ตารางฟุต เป็นเรือนแฝดชั้นเดียว ฝาขัดแตะและหลังคามุงจาก เรือนแพส่วนใหญ่มีชาวจีนเป็นเจ้าของ และชุมชนเหล่านี้ปรากฏให้เห็นจนกระทั่งถึงกลางสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งตอนปลาย รัชกาลที่ 5 ได้มีการพัฒนาการคมนาคมทางบก มีการตัดถนนสายใหม่เพิ่มขึ้น ชุมชนเหล่านี้ จึงย้ายไปอาศัยอยู่ตามริมถนนสายใหม่ๆ แทน

เจ้าพระยาที่ซื้อไว้ ณ ตำบลสำเพร และได้จัดสร้างโบสถ์ขึ้นในปีพ.ศ. 2403 ให้ชื่อว่า “คริสตจักรที่ 1 สำเพร” ซึ่งได้กลายเป็นศูนย์กลางของคณะเพรสไบทีเรียนในประเทศไทย ปัจจุบันบริเวณคริสตจักรที่ 1 สำเพร มีชุมชนที่มีคนเชื้อสายจีนแต่จิวอาศัยอยู่ ซึ่งล้วนสืบเชื้อสายมาจากนายเกี๊ยะ ก๊วยเซียน ครูใหญ่คนแรกของโรงเรียนสำเพรที่เป็นต้นตระกูลสำคัญห้าตระกูลในชุมชนแห่งนี้ ได้แก่ เฟื่องประสิทธิ์ บุญอิต อนุยะวงษ์ กิระนันท์ และสาร์โกเศศ (สุตารา สุจนายา. 2542: 143) และในสมัยรัชกาลที่ 4 ยังเกิดเหตุการณ์ที่ไทยได้ทำสัญญาข้อตกลงทางการค้าระหว่างรัฐบาลอังกฤษกับประเทศไทย เรียกว่า สนธิสัญญาเบาริง ส่งผลให้ประเทศไทยกลายเป็นแหล่งส่งออกสำคัญ คือ ข้าว น้ำตาล ไม้สัก และไม้ชนิดอื่นๆ ดีบุก และลำดับต่อมา คือ ยางพารา และเป็นผู้นำเข้าสินค้าที่ผลิตในอังกฤษและประเทศอื่นๆ ในยุโรป ผลที่ตามที่ได้ตามมา คือ ไทยมีความต้องการกรรมกรจีนเพื่อใช้แรงงานในการขนย้ายสินค้ามาไปมายังท่าเรือกรุงเทพฯ จำนวนมาก จึงทำให้จำนวนชาวจีนที่อยู่ในกรุงเทพฯ มีจำนวนเพิ่มขึ้น (ชาร์ลส์ เอฟ คายส์. แปลโดย ศิริรัตน์ แอดสกุล. 2541: 47)

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411-2453) ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการตัดถนนหลายสายในสำเพรและบริเวณใกล้เคียง โดยถนนสำเพร ตั้งต้นจากสะพานหันต่อกับถนนพหลุฑเกียบขนานกับถนนเยาวราช ย่านถนนจักรวรรดิที่ตำบลหัวเมียด ข้ามถนนราชวงศ์ไปทางใต้ย่านตำบลวัดสัมพันธวงศ์ (วัดเกาะ) ออกถนนทรงวาดตรงไปย่านวัดปทุมคงคา การตัดถนนหลายสายในบริเวณนี้ ทำให้บริเวณแถบใต้ช่วงถนนบำรุงเมือง ถนนเจริญกรุง และถนนเยาวราชกลายเป็นย่านที่มีคนจีนอาศัยอยู่หนาแน่น (มุสดี ทิพทัส. 2545: 138) และทำให้สำเพรขยายตัวอย่างรวดเร็วทั้งในด้านพื้นที่และธุรกิจการค้า เพราะในการตัดถนนทุกครั้ง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะโปรดฯให้มีการสร้างตึกแถวตามแนวริมสองฝั่งถนนที่เกิดขึ้น ซึ่งชาวจีนก็จะไปเช่าอยู่อาศัยและประกอบธุรกิจการค้า บทบาทการเป็นพ่อค้าปลีกของชาวจีนอพยพเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วบนถนนตัดใหม่เกือบทุกสายในกรุงเทพฯ สอดคล้องกับบันทึกของกงสุลอังกฤษคนหนึ่งซึ่งบันทึกไว้ในปี พ.ศ. 2425 ว่า “...เป็นการยากที่จะพบร้านค้าและเจ้าของร้านที่เป็นชาวสยามได้” (ประทุมพร วัชรเสถียร. 2550: 112) ซึ่งในตอนปลายรัชกาลที่ 5 มีชุมชนชาวจีนติดต่อกันตลอดในบริเวณตั้งแต่ต้นกำแพงพระนครไปจนถึงปากคลองผดุงกรุงเกษม ด้านใต้บริเวณวัดกาลหว่าร์ นับเป็นชุมชนชาวจีนที่ใหญ่ที่สุดในกรุงเทพฯ ซึ่งรวมเอาสำเพรไว้ด้วย บริเวณนี้ จะมีลักษณะเป็นชุมชนชาวจีนติดต่อกันไปตลอด โดยขนานไประหว่างแม่น้ำเจ้าพระยา และถนนเจริญกรุง ลักษณะของชุมชนบริเวณนี้ จะมีถนน 3 สาย ขนานกันไป คือ ถนนสำเพร เยาวราช และเจริญกรุง ชุมชนที่

สำคัญคือ ตรอกบ้านพระยาอิศรานุภาพ สะพานหัน-สำเพ็ง ศาลเจ้าเก่า กงสีลัง วัดสัมพันธวงศ์ ตรอกเต้า ตรอกพระยาไกร เด็กมิเกย ตรอกอาจม ตลาดน้อย ตรอกวัดญวน ตรอกบ้านแก่งบอน และเชิงสะพานตลาดน้อย ชาวจีนย่านดังกล่าว นอกจากทำการค้าขายภายในย่านของตนและบริเวณใกล้เคียงแล้ว ยังขายส่งลูกค้าในบริเวณห่างไกลและตามหัวเมืองด้วย ส่วนพ่อค้าในย่านอื่น ซึ่งส่งสินค้าจากต่างประเทศก็ต้องมาติดต่อกับคนจีนในย่านสำเพ็งให้ช่วยรับสินค้าส่งไปจำหน่ายอีกทอดหนึ่ง (ประยูร มหากิจศิริและคณะ. 2542: 76-77)

และบริเวณที่คนจีนอาศัยอยู่อีกบริเวณหนึ่ง คือ บริเวณฮวยจันล้ง บริเวณนี้อยู่ตรงข้ามกับสำเพ็ง บริเวณเขตริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ฮวยจันล้ง มีความหมายว่า ท่าเรือไฟ เพราะบริเวณนี้เป็นที่ตั้งของท่าเรือกลไฟ ส่วนมากเป็นแหล่งผลิตสินค้าและท่าเรือขนส่งสินค้า เช่น โรงสีข้าว และปูนขาว ฯลฯ โดยเฉพาะโรงสีข้าวได้ตั้งเรียงรายตามริมแม่น้ำเจ้าพระยาลงมาถึงตอนล่าง บริเวณบุคคโล และปากคลองดาวคะนอง ตรงข้ามกับบางคอแหลมฝั่งพระนคร และชุมชนที่หนาแน่นจะอยู่แถบบางลำภูล่าง และคลองสานซึ่งเป็นที่อยู่ของเจ้าของกิจการดังกล่าว จึงเป็นแหล่งชุมชนชาวจีนที่ร่ำรวยกว่าสำเพ็ง

และในสมัยนี้ได้มีการเปิดกิจการเดินเรือรับส่งผู้โดยสารระหว่างกรุงเทพฯ สิงคโปร์ ชองกง ชัวเถา และไฮเค้าโดยตรง เพื่อป้องกันไม่ให้ชาวตะวันตกปิดประตูการค้าเหมือนอย่างในอดีต ซึ่งท่าเรือตั้งอยู่บริเวณวัดยานนาวา ซึ่งนอกจากวัดยานนาวาจะเป็นสัญลักษณ์ให้ระลึกถึงการค้าสำเภามาแล้ว พื้นที่โดยรอบของวัด ยังเป็นพื้นที่ที่มีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์การค้าของชาวจีนยุคต้นรัตนโกสินทร์ที่สำคัญมากแห่งหนึ่ง โดยเฉพาะพื้นที่ทางด้านทิศเหนือของวัดยานนาวา ซึ่งในปลายสมัยรัชกาลที่ 5 ได้ถูกพัฒนาขึ้นเป็นท่าเรือสำคัญแห่งหนึ่ง ที่ชื่อว่า “ท่าเรือเมลี่จีน” ที่ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2451 โดยกลุ่มพ่อค้าชาวจีนได้รวมตัวกันจัดตั้งขึ้น เดิมชื่อว่า “ฮั่วเสียม” แปลว่า “สยามรุ่งเรือง” ต่อมาใช้ชื่อว่า “บริษัทเรือเมลี่จีนสยามทุนจำกัด” ซึ่งท่าเรือสำคัญที่ใช้ในการเดินเรือของบริษัทเรือเมลี่จีนสยามทุนจำกัด คือ ท่าเรือบริเวณทิศตะวันออกเฉียงเหนือของวัดยานนาวา หรือที่รู้จักกันปัจจุบันว่า ซอยชุมชนหวังหลี และชาวจีนโพ้นทะเลส่วนใหญ่ที่เดินทางอพยพจากเมืองจีนจะมาขึ้นที่ท่าเรือนี้ แต่ต่อมาบริษัทเรือเมลี่จีนสยามทุนจำกัดก็ประสบกับปัญหาการขาดทุนและในที่สุดก็ถูกขายกับบริษัทที่กวางตุ้ง และในปี พ.ศ. 2456 บริษัทก็ได้เลิกกิจการท่าเรือเมลี่ไป (ชาติวิประภิตนทการ. 2550: 69) และประกอบกับอังกฤษได้ก่อตั้งบริษัท Bangkok Passenger Steamer Company ขึ้น เพื่อทำการเดินเรือกลไฟเป็นประจำระหว่างชัวเถาถึงกรุงเทพฯ โดยเดินเรือสัปดาห์ละ 1 ครั้ง นับว่าเป็นธุรกิจที่ทำรายได้ดีมาก ดังนั้นก็ยิ่งทำให้การเดินทางของชาวจีนมายังเมืองไทย

สะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้นกว่าเดิม ซึ่งสามารถนำชาวจีนอพยพมาสู่กรุงเทพฯ ในอัตราหลายหมื่นคนต่อปี (ประทุมพร วัชรเสถียร. 2550: 108) ซึ่งส่วนใหญ่ก็อาศัยอยู่ที่สำเพ็งและประกอบอาชีพค้าขายตามความถนัด สร้างทุนและสร้างงานตามความสนใจ โดยเปิดทำการค้า ณ สถานที่อาศัยนั่นเอง ส่วนผู้ที่ไม่ทุนทรัพย์ก็รับจ้างแบกหามสินค้า โดยระยะแรกจะใช้คลองรอบกรุง คลองใต้วัดสามปลื้ม และคลองเหนือวัดสำเพ็ง เป็นเส้นทางขนส่งสินค้าและเดินทาง

สมัยรัตนโกสินทร์ถือได้ว่าเป็นช่วงเวลาที่ชาวจีนอพยพเข้ามาประกอบอาชีพในประเทศไทยกันมาก ซึ่งปัจจัยที่ก่อให้เกิดการอพยพนี้ คือ ปัญหาทางการเมืองของประเทศจีนที่ชาวจีนเกิดความไม่พอใจราชวงศ์แมนจูซึ่งปกครองประเทศจีนในขณะนั้น และปัญหาทางเศรษฐกิจภายในประเทศจีนที่ทรุดโทรม เนื่องจากประสบทุกข์ภัย (มุสดี ทิพทัส. 2545 ; อ้างอิงจาก มัลลิกา เรืองระพี. 2518) และในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเป็นระยะฟื้นฟูและบูรณะประเทศ และอยู่ในภาวะที่ต้องทำสงครามกับพม่า รายได้แผ่นดินจากการเก็บภาษีไม่เพียงพอที่จะบำรุงประเทศ รายได้ส่วนใหญ่ของบ้านเมืองมาจากการค้าต่างประเทศ (มุสดี ทิพทัส. 2545: 3) พระองค์จึงทรงสนับสนุนชาวจีนอพยพเข้ามาในประเทศไทย ด้วยทรงมีพระประสงค์จะใช้ชาวจีนเหล่านี้ในการค้าของหลวง เพราะคนจีนจะมีความถนัดเชี่ยวชาญในเรื่องการค้าขาย การต่อเรือ และการเดินเรือ และเนื่องด้วยคนไทยส่วนใหญ่ไม่ชอบทำการค้า เพราะคนไทยถือหลักขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมจากอินเดียเป็นส่วนใหญ่ การทำการค้าจึงมีการจัดแบ่งเป็นวรรณะต่ำที่จะต้องเคารพนบถนอมผู้คนทั่วไป คนไทยจึงไม่สนใจทำการค้า (กฤช สมบัติศิริ. 2529: 23) และประกอบกับคนไทยมีความถนัดทางด้านเกษตรกรรมตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ จึงคิดว่าจะทำในอาชีพเกษตรกรรมมากกว่า และชาวจีนในประเทศไทยยังได้สิทธิเท่าเทียมกับราษฎรไทย เช่น สามารถซื้อที่ดินปลูกบ้าน ตั้งร้านค้า ทำไร่ทำสวน ต่อเรือสินค้าภายในประเทศได้ และได้รับการยกเว้นไม่ต้องรับราชการทหาร (มัลลิกา เรืองระพี. 2518: 77 ; อ้างอิงจาก มุสดี ทิพทัส. 2545: 173) ทำให้ชาวจีนมีเวลาประกอบอาชีพที่ตนเองถนัดและพอใจ ซึ่งนำไปสู่การสะสมทุนทรัพย์สร้างหลักฐานของตนเองต่อไป ขณะที่ไพร่ไม่มีโอกาสเช่นนี้ เพราะโดยทั่วไปจะถูกพันธนาการด้วยการถูกเรียกเกณฑ์แรงงานมารับใช้รัฐ และมูลนายในระบบไพร่เป็นระยะๆ (ประยูรธ มหากิจศิริและคณะ: 72-73) การที่ชาวจีนสร้างผลประโยชน์ให้กับชาวไทยที่อยู่ในชนชั้นปกครอง ทำให้เกิดความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ ระหว่างชนชั้นปกครองกับกลุ่มชาวจีนที่เป็นแรงงาน พ่อค้า กล่าวคือ ทางฝ่ายชนชั้นปกครองตั้งแต่พระมหากษัตริย์ เจ้านาย ขุนนาง ต่างก็มีกิจการในการค้าเรือสำเภา ทำให้เกิดรายได้ที่เป็นเงินตราทั้งของรัฐและปัจเจกบุคคล การคบกับคนจีนที่มีทั้งพ่อค้าวานิช คนที่มีความรู้ มีฝีมือ

ตลอดจนแรงงาน เป็นเหตุให้ผลิตสินค้าได้มาก และช่วยดำเนินการค้าขายตลอดจนการจัดการในกิจการต่างๆที่เกี่ยวข้องได้ผลดี ในขณะที่ทางฝ่ายชาวจีนนั้น การยอมรับจากชนชั้นปกครองของบ้านเมืองทำให้ได้รับสิทธิพิเศษนานาประการที่ทำให้เกิดประโยชน์ในด้านกำไร ความมั่งคั่ง ความสะดวกสบาย และสภาพภาพที่ดีทางสังคม จึงเป็นสิ่งดึงดูดให้ชาวจีนเดินทางอพยพจากบ้านเกิดเข้ามาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินและอยู่อาศัย เนื่องจากบ้านเมืองเดิมมีทั้งปัญหาทางการเมือง ความแห้งแล้ง และความอดอยาก (ศรีศักร วัลลิโภดม. 2554: 114)

คนจีนในกรุงเทพมหานคร

จากการศึกษางานเขียนเกี่ยวกับคนจีนในกรุงเทพฯ แบ่งตามกลุ่มภาษา พบว่าคนจีนในกรุงเทพฯ มีจำนวน 4 กลุ่มภาษาที่พบได้ในกรุงเทพฯ ซึ่งมีการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นภายในกลุ่มภาษาของตนอย่างชัดเจน

1. จีนแต้จิ๋ว จีนแต้จิ๋วได้เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณที่เป็นพระบรมมหาราชวังในปัจจุบัน คงเป็นเพราะกุฎิจีนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาแออัดไปด้วยชุมชนนอกเกียน ทั้งที่อาศัยอยู่เดิมและอพยพย้ายเข้ามาจากอยุธยา ต่อมาชุมชนแต้จิ๋วได้ย้ายมาจากบริเวณพระบรมมหาราชวังมาอยู่ที่สำเพ็งระหว่างคลองวัดสามปลื้มและคลองวัดสำเพ็ง (พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร. 2544) ชาวจีนส่วนใหญ่ที่อาศัยในกรุงเทพฯ ส่วนใหญ่เป็นคนแต้จิ๋ว พวกนอกเกียนเป็นกลุ่มภาษาพูดที่มีจำนวนรองลงมา (จี วิลเลียม สกินเนอร์. 2548)

2. จีนไหหลำ จีนไหหลำจะรวมกลุ่มกันหนาแน่นเพราะเดินเรือเก่ง เป็นกรรมกรและลูกเรือ (กฤษ สมบัติศิริ. 2529) สำหรับกรุงเทพฯ จะอาศัยอยู่แถวฝั่งธนบุรีแถวบางลำพูล่าง และย่านตลาดบางรัก ซึ่งเป็นแหล่งหนึ่งที่ชาวจีนไหหลำตั้งถิ่นฐานอยู่กันอย่างหนาแน่น เนื่องจากเป็นบริเวณที่เชื่อมกับถนนสาทร ซึ่งชาวตะวันตกอยู่กันคับคั่ง และจีนไหหลำมักพอใจกับการทำงานด้านอาหารในบ้านฝรั่งกันมาก (แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. 2554: 17)

3. จีนแคะ ในกรุงเทพฯ ที่ยังปรากฏอยู่บ้างก็คือ บางส่วนของย่านบางลำพู แต่ความชัดเจนก็ลดน้อยลงไปมากแล้ว (วรศักดิ์ มหัทธโนบล. 2546: 164)

4. จีนฮกเกี้ยน คนจีนฮกเกี้ยนอยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณกุฎิจีน ปากคลองบางกอกใหญ่ เรื่อยมาจนถึงบริเวณตรงข้ามปากคลองโอ่งอ่าง (คลองรอบกรุง) และทางฝั่งตะวันออก ณ บริเวณซึ่งต่อมา มีการตั้งตลาดน้อย เป็นพื้นที่ที่อยู่ปลายสำเพ็ง

จีนแต่ละภาษาพูดมักจะรวมตัวแยกกลุ่มเฉพาะตนออกไป ไม่พยายามข้องแวะกับอีกกลุ่มภาษาหนึ่งโดยไม่จำเป็น ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่า การแยกออกไปตามกลุ่มภาษานั้น ส่วนหนึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของการช่วยเหลือเกื้อกูลในแบบ “พวกเดียวกัน” ซึ่งเริ่มตั้งแต่การติดต่อให้เข้ามายังไทย การหาที่พักพิงและอาหารการกินให้ การหางานให้ทำ ซึ่งการแยกกันเช่นนี้ย่อมมีโอกาสนำมาซึ่งการทะเลาะเบาะแว้งกันได้ไม่ยาก ดังนั้นรัฐบาลไทยจึงมีการแต่งตั้งแกนนำคนจีน เพื่อดูแลคนจีนด้วยกันเอง (วรศักดิ์ มหัทธโนบล. 2546: 157-158)

ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการสำรวจประชากรจีนอย่างจริงจัง สำรวจในกรุงเทพฯ พบว่า แต่จิว เป็นกลุ่มคนจีนที่มากที่สุด คือ ประมาณแสนคนหรือมากกว่านั้น รองลงมาคือจีนกวางตุ้ง ประมาณ 3 หมื่นคน รองลงมาคือจีนฮกเกี้ยน ประมาณ 2 หมื่นเศษ รองลงมาคือ จีนไหหลำ ประมาณหมื่นเศษ และสุดท้ายคือจีนแคะ ซึ่งมีจำนวนใกล้เคียงกับจีนไหหลำ

การที่จีนในกรุงเทพฯ มาจากชาวจีนที่มีกลุ่มภาษาพูดที่ต่างกัน ที่สำคัญคือ 4 กลุ่มภาษาพูด ได้แก่ แต่จิว ฮกเกี้ยน ไหลหลำ และแคะ ทำให้ชาวจีนแต่ละกลุ่มภาษามีการรวมตัวกันเพื่อสนองความจำเป็นหลายประการ เรียกว่า สมาคม ได้แก่ สมาคมแซ่เดียวกัน หรือสมาคมเชื้อสกุล และสมาคมภาษาพูด หรือสมาคมท้องถิ่น เป็นสมาคมที่มีบทบาทสำคัญในการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมและวัฒนธรรมของชาวจีนให้คงไว้ สมาคมอาชีพและธุรกิจ ทำหน้าที่ส่งเสริม งานค้าขายและธุรกิจอื่น ๆ ตลอดจนเป็นผู้รักษาผลประโยชน์ของชาวจีน สมาคมการกุศล ทำหน้าที่ช่วยเหลือชาวจีนเมื่อประสบความทุกข์ยาก หรือเกิดความเดือดร้อนทางด้านเศรษฐกิจ โดยการดำเนินงานด้านบริการทางสังคมสงเคราะห์ให้แก่ชาวจีนทั้งหลายที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย (เกียรติศักดิ์ มั่นศรี. 2519)

อย่างไรก็ตามปรากฏการณ์ย่านอาศัยเฉพาะกลุ่มนี้อาจเปลี่ยนแปลงไปบ้างแล้วในปัจจุบัน ด้วยความที่การที่ความยึดมั่นถือมั่นถ้อยมั่นในกลุ่มของตนหรือความคิดที่ว่า “พวกเดียวกัน” มีลดน้อยลงไป เนื่องจากการผสมผสานกันทางวัฒนธรรม

ชุมชนจีนในปัจจุบันบริเวณกรุงเทพ

ในกรุงเทพฯ มีกลุ่มชาติพันธุ์จีนตั้งหลักแหล่งอยู่เป็นจำนวนมาก โดยจะอาศัยอยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาทั้งทางด้านฝั่งพระบรมมหาราชวังเดิมหรือฝั่งตะวันตก ซึ่งเป็นบริเวณที่แต่เดิมในสมัยธนบุรีสมเด็จพระเจ้าตากทรงให้ชาวจีนอาศัยอยู่ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของบำรุง สุขพรรณ

ได้อธิบายถึงการตั้งหลักแหล่งประกอบอาชีพของชาวจีนในกรุงเทพฯ โดยบำรุง สุขพรรณ (2524) ได้ศึกษาการตั้งถิ่นฐานของชาวจีนบริเวณกรุงเทพฯแบ่งตามเขตในกรุงเทพฯ ดังนี้

ตารางที่ 1 เขตการปกครองในกรุงเทพฯที่ชาวจีนอาศัยอยู่

เขตการปกครองในกรุงเทพฯ ที่ชาวจีนอาศัยอยู่	ลักษณะประกอบอาชีพของชาวจีน
เขตพระนคร - ย่านชนะสงคราม - เสาชิงช้า - ศาลเจ้าพ่อเสือ - วัดราชบพิธ - สำราญราษฎร์ - ถนนพระพิทักษ์ - ถนนเจริญกรุง - ถนนบ้านหม้อ - พาหุรัด - พระราชวัง - บางขุนพรหม - บ้านพานถม	- ค้าขายทั่วไป ขายรองเท้า ขายอาหาร ขายของเบ็ดเตล็ด ขายเพชรพลอยทองรูปพรรณ ตัดเย็บเสื้อผ้า ขายของชำ ขายเครื่องเขียน - ขายเครื่องสังฆภัณฑ์ ร้านรองเท้า ตัดเครื่องแบบข้าราชการ - ค้าขายทั่วไป ร้านตัดเสื้อ ขายอาหาร ธุรกิจโรงแรม - ขายของเก่าจากโรงรับจำนำ - ธุรกิจโรงแรม ขายเครื่องหวาย ขายเครื่องจักรกล - ร้านขายอุปกรณ์เครื่องเสียง - ขายเครื่องยนต์ต่าง ๆ อุปกรณ์เครื่องใช้ไฟฟ้า ขายเครื่องจักรกล - ขายเพชรพลอยทองรูปพรรณ - ตัดเย็บเสื้อผ้า ขายเครื่องใช้ ขายเครื่องนอน - ตลาดท่าเตียน ปากคลองตลาด - ขายสินค้าส่ง-ปลีก ขายอาหาร ของสด ทำพระจันทร์ - ขายกระเป๋า รองเท้า ร้านขายอาหาร - ตัดเย็บเสื้อผ้า ขายอาหาร ร้านรองเท้า ซื้อขายแลกเปลี่ยนรถยนต์ - ทำเครื่องเงิน ธุรกิจโรงแรม ค้าขายทั่วไป

เขตการปกครองในกรุงเทพฯ ที่ชาวจีนอาศัยอยู่	ลักษณะประกอบอาชีพของชาวจีน
เขตดุสิต • บางซื่อ, ถนนนครไชยศรี, วชิรพยาบาล ดุสิต สวนจิตรลดา, สี่แยกมหานคร	• ร้านขายอาหาร เครื่องดื่มของชำ ร้านทำเฟอร์นิเจอร์ โรงเลื่อย ร้านทำเหล็ก ประตุนหน้าต่าง ท่อไอเสีย โรงพิมพ์หนังสือ โรงงานทอผ้า
เขตป้อมปราบ • ย่านวรจักร • มหานคร • หลานหลวง • เจริญกรุง • สวนมะลิ • ถนนเลียบป่า	• ร้านขายเครื่องอะไหล่รถยนต์ ร้านเครื่องใช้ไฟฟ้า ร้านเครื่องเหล็กต่างๆ • ตลาดผลไม้ • ธุรกิจโรงแรม บริษัทต่างๆ ขายเครื่องจักรต่างๆ • ทำโลงศพ • ขายเครื่องเฟอร์นิเจอร์ ทำป้ายโฆษณา • ขายเครื่องหนัง ภัตตาคารอาหารจีน ทำเบาะรถยนต์
เขตสัมพันธวงศ์ • เยวราช	• ขายทองรูปพรรณ ขายรองเท้าแฟชั่น ขายเฟอร์นิเจอร์ อะไหล่รถยนต์ ขายเครื่องกีฬา ขายผ้า ธุรกิจโรงแรม โรงน้ำชา ตลาดย่านนี้ขายของทุกชนิดที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของชาวจีน
เขตบางรัก • ถนนสาทร, สีพระยา, สีลม	• ร้านตัดเสื้อ ขายของชำ ขายอาหารคอฟฟี่ชอป ขายของที่ระลึก ขายเครื่องใช้ไฟฟ้า ขายของเก่า ถ่ายรูป วาดภาพ โรงเรียนสอนภาษาจีน-ไทย

เขตการปกครองในกรุงเทพฯ ที่ชาวจีนอาศัยอยู่	ลักษณะประกอบอาชีพของชาวจีน
เขตพญาไท • ดินแดง • พหลโยธิน • มิตรภาพ • เพชรบุรี • ประพิพัทธ์	• อุตสาหกรรมในครอบครัว ขายอาหาร เครื่องดื่ม แผงลอย หาบเร่ • ขายอะไหล่รถยนต์ • ขายผ้า • สถานบริการ ธุรกิจโรงแรม • หอพัก ร้านอาหาร ร้านตัดเสื้อ
เขตยานนาวา • สาทร • เจริญกรุง • จันทน์ • สาธุประดิษฐ์ • นางลิ้นจี่ • ช้องนทรี • ซอยเซนต์หลุยส์	• เป็นที่ตั้งของสถานทูตจีน และสถานที่ราชการจีน สมาคมจีน โรงพยาบาล ร้ายขายอาหาร • ซ่อมจักรยาน ขายอะไหล่รถยนต์ ขายเครื่องใช้ไฟฟ้า ขายยา คลินิก • โรงงานทำซีอิ๊ว ขนม บั๊มน้ำมัน ขายกระดาษไหว้เจ้า ขายเครื่องไฟฟ้า • โกดังเก็บของ โรงงาน • เป็นที่ตั้งอพาร์ทเมนต์ อาคารสงเคราะห์ • คลังน้ำมัน สวนผัก • ที่อยู่ประเภทตึกแถว ร้านอาหาร
เขตปทุมวัน • รongเมือง, หัวลำโพง • เจริญผล • สามย่าน • สยามสแควร์ • เพลินจิต	• โรงกลึง อู่ซ่อมรถยนต์ ขายอาหาร • ร้านตัดเย็บเสื้อผ้า ร้านขายอะไหล่รถยนต์ขายเครื่องกีฬา • ขายของชำ • ศูนย์การค้า ขายหนังสือ ขายเครื่องเขียนขายของเบ็ดเตล็ด • ศูนย์การค้า บริการท่องเที่ยว ของที่ระลึกขายเพชรพลอย

เขตการปกครองในกรุงเทพฯ ที่ชาวจีนอาศัยอยู่	ลักษณะประกอบอาชีพของชาวจีน
เขตปทุมวัน (ต่อ) • ราชดำริ	• ศูนย์การค้า
เขตห้วยขวาง • ย่านดินแดง • ย่านสุทธิสาร	• อยู่ซ่อมรถ โรงรับจำนำ ปั๊มน้ำมัน โรงงิ้ว ตลาดสด ร้านค้าย่อย • คลินิก ขายของชำ ตัดเย็บเสื้อผ้า ร้านเสริมสวย ปั๊มน้ำมัน
เขตพระโขนง • สุขุมวิท	• ขายของเบ็ดเตล็ด ขายอาหาร ธุรกิจโรงแรม
เขตบางกะปิ • ถนนรามอินทรา, ถนนลาดพร้าว, ตลาดบางกะปิ, ห้วยหมาก	• ค้าขายปลีก ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ อยู่ซ่อมรถยนต์

ชาวโปรตุเกส

สำหรับประเทศโปรตุเกสนั้นถือได้ว่าเป็นประเทศทางแถบชาติตะวันตก ประเทศแรกๆที่ได้เข้ามาทำการติดต่อค้าขายกับประเทศไทย ซึ่งมีปรากฏมาตั้งแต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี และมีการติดต่อกันเรื่อยมาโดยมีการพัฒนาขึ้นเรื่อยๆ จากการติดต่อเพื่อการค้าขายเพียงอย่างเดียว ก็พัฒนามาสู่ทางการทูต หรือแม้แต่ในภายหลังชาวโปรตุเกสก็มาเป็นทหารรับจ้าง แต่มาในตอนหลัง โปรตุเกสก็ได้เสื่อมอำนาจลงไป หลังจากที่ชาวโปรตุเกสชาวอื่นๆ เข้ามาติดต่อกับไทย และยิ่งกว่านั้นก็คือการที่โปรตุเกสนั้นตกไปเป็นเมืองขึ้น ทำให้การติดต่อระหว่างโปรตุเกสกับไทยขาดหายไปในช่วงเวลาหนึ่งแต่หลังจากนั้นก็ได้มีการกลับมาติดต่อกันอีกครั้ง นอกจากนี้ในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้มีหมู่บ้านโปรตุเกสเกิดขึ้นเหมือนกับหมู่บ้านของชาวต่างชาติที่เข้ามาอยู่อาศัยกันมาก อันแสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองทางการติดต่อค้าขายและทางด้านการทูตเป็นอย่างมาก อีกทั้งยังมีชาวโปรตุเกสที่เข้ามารับราชการและได้ยศถาบรรดาศักดิ์เป็นที่นับถือ ที่รู้จักคือท้าวทองกีบม้าที่เป็นผู้สอนทำขนมที่มีไข่เป็นส่วนประกอบ เช่น ทองหยิบ ทองหยอด เป็นต้น จนเป็นที่นิยมตราบนจนทุกวันนี้

ความเป็นมาของชาวโปรตุเกสในไทย

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับโปรตุเกสตลอดสมัยอยุธยา เริ่มต้นด้วยความสัมพันธ์ทางการทูตในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 จากนั้นจึงมีการขยายตัวไปสู่การค้าและการเผยแผ่คริสต์ศาสนา เมื่อโปรตุเกสเห็นประโยชน์ในการติดต่อกับทางอยุธยา เพราะชาวโปรตุเกสเล็งเห็นว่าอยุธยามีความเหมาะสมในฐานะของศูนย์กลางการค้า และกษัตริย์อยุธยายังทรงให้การต้อนรับคณะบาทหลวงเป็นอย่างดี แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับโปรตุเกส คือ ผลประโยชน์ทางการค้า ซึ่งโปรตุเกสได้เปรียบชาวยุโรปชาติอื่นๆ ที่เข้ามาทำการค้าในภูมิภาคนี้รวมทั้งในอยุธยา ก่อนชาติอื่น และเป็นผู้ผูกขาดการค้าเพียงชาติเดียวนานนับศตวรรษ

ต่อมาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับโปรตุเกสที่ดำเนินมาด้วยต้องประสบกับปัญหา เมื่อมีชาวยุโรปชาติอื่นเข้ามาแข่งขันและแย่งตลาดไปจากโปรตุเกส ที่สำคัญคืออิทธิพลด้านการค้าของฮอลันดาในไทย ทำให้โปรตุเกสไม่พอใจและมีปัญหากับอยุธยามากขึ้น จนทำให้เกิดปัญหาขัดแย้งและความสัมพันธ์ต้องเสื่อมลงในที่สุด ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับโปรตุเกสมีผลต่ออยุธยาในหลายๆด้านทั้งด้านการค้า การเมืองและสังคม เพราะการติดต่อกันทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ ศิลปะและวัฒนธรรมระหว่างกัน

การที่ไทยติดต่อกับโปรตุเกส ทำให้ไทยได้รับความช่วยเหลือทางด้านของอาวุธและการปรับปรุงกองทัพให้มีความทันสมัยมากขึ้นด้วย เพราะการที่โปรตุเกสต้องการสินค้าจากจีนแต่ต้องทำการซื้อขายผ่านไทยจึงทำให้ไทยเป็นแหล่งจัดหาสินค้าจากจีน เพื่อขายต่อให้กับโปรตุเกส ทำให้เศรษฐกิจของไทยดีขึ้น ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับโปรตุเกสที่เกิดขึ้นในสมัยอยุธยาที่มีความเป็นมิตรมากกว่าจะเป็นศัตรูกัน แต่ความสัมพันธ์นี้ได้ค่อยๆเสื่อมถอยลงเมื่อไทยมีการติดต่อกับชาวยุโรปชาติอื่นมากขึ้น (อนงคณา มานิตพิสิฐกุล. 2545 : 21, 35)

นับตั้งแต่ชาวโปรตุเกสเข้ามาติดต่อกับอยุธยาทำให้ชาวโปรตุเกสเดินทางเข้ามาในอยุธยาเพิ่มมากยิ่งขึ้นเป็นลำดับ และดูเหมือนว่าชาวสยามจะให้การต้อนรับบรรดานักเดินทางและพ่อค้ารวมไปถึงทหารชาวโปรตุเกสเป็นอย่างดี ชาวโปรตุเกสที่เดินทางเข้ามาในอยุธยานั้นบ้างก็เข้ามาค้าขาย บ้างก็สมัครเข้ารับราชการเป็นทหารรักษาพระองค์และทหารอาสาในกองทัพไทย ทหารโปรตุเกสเหล่านี้ได้ทำการฝึกหัดทหารไทยให้รู้จักการใช้อาวุธปืนตลอดจนยุทธวิธีในการสงคราม ผู้ที่เดินทางเข้ามาส่วนหนึ่งก็เป็นบาทหลวงชาวโปรตุเกสที่เข้ามาเพื่อเผยแพร่คริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก ทั้งนี้เพราะไทยไม่มีนโยบายขัดขวางการเผยแพร่ศาสนาแต่อย่างใด และชุมชนของชาวโปรตุเกสได้ถือกำเนิดขึ้นมานับตั้งแต่เริ่มเข้ามาเจริญสัมพันธ์ไมตรี และมีการพัฒนาชุมชนของตัวเองอย่างต่อเนื่องโดยมีโบสถ์เป็นศูนย์กลาง และยังคงเหลือร่องรอยมาจนถึงทุกวันนี้ (อาณัติ อนันตภาค. 2549: 39, 45)

ชาวโปรตุเกสในกรุงเทพ

เมื่อกรุงศรีอยุธยาถูกทำลายโดยชาวพม่าในปี พ.ศ. 2310 นั้น ชาวโปรตุเกสในหมู่บ้านก็หายสาบสูญไป พระมหากษัตริย์องค์ต่อมาคือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงกอบกู้เอกราชในปีถัดมาจึงได้ทรงพระราชทานที่ดินให้แก่ชาวโปรตุเกส ซึ่งมีส่วนช่วยเหลือพระองค์ในการรบครั้งนี้ด้วย ให้มีที่อยู่อาศัย ณ นครหลวงแห่งใหม่ คือ กรุงธนบุรีซึ่งตั้งอยู่บนฝั่งตะวันตกริมแม่น้ำเจ้าพระยา ชุมชนแห่งใหม่นี้เรียกว่า ดินแดนแห่งไม้กางเขนอันศักดิ์สิทธิ์ (โบสถ์ข้างตาครัส หรือกุฎีจีน) (ลินจง สุวรรณโกติน. 2531: 124-125) ซึ่งในสมัยกรุงธนบุรี นอกเหนือจากจะมีชาวจีนพำนักอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากแล้ว พระเจ้าตากยังโปรดฯ ให้ชาวโปรตุเกสจากอยุธยาอพยพมาตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาถัดจากศาลเจ้ากุฎีจีนลงไป เป็นเหตุให้ผู้คนเรียกชาวโปรตุเกสเหล่านี้ว่า ฝรั่งเศสกุฎีจีน ตามไปด้วย ในอดีตชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกสที่ชุมชนแห่งนี้เคยได้รับการยกย่องว่ามีความสามารถในทางเป็นล่าม เพราะเมื่อครั้งที่อังกฤษส่งทูตเข้ามาทำสัญญากับไทยก็ต้องอาศัยล่ามโปรตุเกสเข้า

มาช่วยในการเจรจา ส่วนชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกสที่วัดคอนเซ็ปชันสามเสนนั้น ว่ากันว่าสืบเชื้อสายมาจากพวกจางหวาทหารฝรั่งเศสเป็น ด้วยเหตุนี้จึงมีผู้เปรียบเปรยชาวโปรตุเกสในชุมชนทั้งสองแห่งนี้ว่า “ผู้สืบเชื้อสายโปรตุเกสบ้านกุฎีจีน เป็นฝ่ายบุ๋น (คือถนัดทางการเจรจา) ฝ่ายผู้สืบเชื้อสายโปรตุเกสบ้านวัดคอนเซ็ปชัน เป็นฝ่ายบู๊ (คือถนัดทางการรบ)”

ในปี ค.ศ. 1769 สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้พระราชทานที่ดินให้บาทหลวงคอร์ ชาวฝรั่งเศสสร้างวัดคริสต์ขึ้นแห่งหนึ่งในย่านกุฎีจีน และตั้งชื่อวัดแห่งนี้ว่า “วัดช่างดาครู้ส” วัดช่างดาครู้ส นับได้ว่าเป็นวัดคาทอลิกที่เก่าแก่มากแห่งหนึ่งในย่านธนบุรี เพราะสร้างขึ้นตั้งแต่เมื่อครั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานี มีชื่อเรียกอีกอย่างว่าวัดกุฎีจีน สาเหตุที่เป็นเช่นนั้นอาจจะเนื่องมาจากที่ทำเลที่ตั้งของวัดอยู่ในย่านที่มีชาวจีนอาศัยอยู่ก่อน และชาวโปรตุเกสที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้ก็มักจะถูกเรียกว่าฝรั่งกุฎีจีน เป็นเหตุให้ผู้คนพากันเรียกโบสถ์ของฝรั่งเหล่านี้ว่า “วัดกุฎีจีน” ตามไปด้วย ส่วนอีกสาเหตุหนึ่งก็คือลักษณะทางสถาปัตยกรรมของโบสถ์หลังเก่าเมื่อครั้งแรกสร้างนั้นมีรูปทรงคล้ายแบบจีน คือโครงตอนปลายอ่อนช้อยคล้ายลวดลายปูนปั้นบนหลังคาศาลเจ้าจีน ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าเป็นสาเหตุให้ผู้คนเรียกขานโบสถ์ ช่างดาครู้ส ว่า “วัดกุฎีจีน” ซึ่งโบสถ์ช่างดาครู้ส ได้มีการรื้อสร้างใหม่มาแล้วถึง 2 ครั้ง โดยที่โบสถ์หลังปัจจุบันเป็นหลังที่ 3 สร้างขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1914 (ไกรฤกษ์ นานา. 2553: 215-217) วัดช่างดาครู้ส หรือมีอีกนามหนึ่งว่า “วัดมหากางเขน” เป็นวัดนิกายโรมันคาทอลิก ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตรงข้ามกับปากคลองตลาดฝั่งพระนคร ชาวบ้านมักเรียกว่าวัดกุฎีจีน หลังกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าครั้งที่ 2 เมื่อปี พ.ศ. 2310 มีชาวโปรตุเกสจำนวนหนึ่งยังคงอาศัยอยู่ในประเทศไทย พระเจ้าตากสินมหาราชจึงพระราชทานที่ดินให้สร้างวัดบริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยา และบาทหลวงคอร์ (Correl) ตั้งชื่อที่ดินผืนนี้ว่า “ค่ายช่างดาครู้ส” เพื่อระลึกถึงวันที่ 14 กันยายน พ.ศ. 2312 (ค.ศ. 1769) อันเป็นวันที่ได้รับพระราชทานที่ดินซึ่งตรงกับวันฉลองเกิดทุนไม้กางเขน ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 3 บาทหลวงปัลเลอกัว (Pallegoix) จึงได้สถาปนาวัดขึ้นใหม่ และตั้งชื่อวัดเป็นภาษาโปรตุเกสว่า “วัดช่างดาครู้ส” (สำนักทะเบียนธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์. 2550: 90) ที่บริเวณกุฎีจีนนี้เป็นที่รวมของชุมชนที่หลากหลาย ทั้งชุมชนดั้งเดิมและกลุ่มพ่อค้ารายใหม่ที่เริ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐานผสานกับคนโปรตุเกสลูกครึ่งที่อพยพลงมาและทำให้บริเวณปากคลองบางกอกใหญ่นี้เป็นที่ชุมชนของชาวสยามและชาวต่างประเทศที่ริเริ่มเทคโนโลยีใหม่ๆ เช่น การพิมพ์ การถ่ายรูป เป็นต้น (ปรีดี พิศภูมิวิถี. 2553: 199)

นอกจากหมู่บ้านโปรตุเกสที่อยู่ชยาแล้วยังปรากฏหมู่บ้านชาวโปรตุเกสแห่งที่สองซึ่งตั้งอยู่ที่ซอยมิตตคาม สามเสน หรือเรียกกันว่าบ้านญวนบ้าง บ้านเขมรบ้าง ซึ่งตั้งในซอยมิตตคามนี้เป็นที่ตั้งของโรงเรียนคริสต์ถึง 3 แห่ง คือ โรงเรียนคอนเซ็ปชัน โรงเรียนโยนออฟอาร์ค และโรงเรียนเซนต์ฟรานซิสซาเวียร์คอนแวนต์ ซึ่งทั้งสามแห่งมีประวัติศาสตร์ยืนยาว สันนิษฐานกันว่าชุมชนแห่งนี้มีชาวต่างชาติ 3 กลุ่ม อันประกอบไปด้วยชาวโปรตุเกส ญวน และเขมร ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระองค์ได้พระราชทานที่ดินในซอยมิตตคามให้แก่สังฆราชลาโน ชาวฝรั่งเศส เพื่อก่อตั้งวัดในศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกขึ้นชื่อว่า Llimmaculee conception แปลว่าแม่พระปฏิสนธินิรมล วัดนี้จึงถูกเรียกว่า วัดคอนเซ็ปชัน นอกจากสร้างวัดไว้เป็นที่ประกอบศาสนกิจ ยังสร้างโรงพยาบาลอีก 2 หลัง สำหรับผู้ป่วยชาย 1 หลัง ผู้ป่วยหญิง 1 หลัง และสร้างบ้านพักเพื่อผู้ที่จะมาพักเรียนคำสอน 1 หลัง และว่ากันว่าในสมัยนั้นมีชาวโปรตุเกส 60 ครอบครัวที่อพยพได้เข้ามาขอพึ่งพระบรมโพธิสมภาร และตั้งถิ่นฐานกันในบริเวณนี้ด้วย (อาณัติ อนันตภาค, 2549: 50) ซึ่งเป็นการสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษโปรตุเกสตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแห่งกรุงศรีอยุธยา ก็จะเป็นชุมชนโปรตุเกสที่เก่าแก่ที่สุดของกรุงเทพมหานคร นอกจากนี้คนในชุมชนมีทั้งที่สืบเชื้อสายโปรตุเกสและเชื้อสายเขมรต่างก็ยังคงรักษาไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์ (ไกรฤกษ์ นานา, 2553: 239)

ปี พ.ศ. 2328 คุณพ่อลึงเยอว์ส์ มิชชันนารีในประเทศเขมร ได้พาคริสตังโปรตุเกสกับชาวเขมรซึ่งเป็นคนรับใช้ของชาวโปรตุเกสมาอยู่ที่วัดคอนเซ็ปชัน นับตั้งแต่นั้นมาวัดนี้จึงถูกเรียกว่า วัดเขมร คริสตังโปรตุเกสเหล่านี้ได้นำพระรูปแม่พระแกะสลักด้วยไม้มาด้วย คริสตังวัดคอนเซ็ปชันยังเคารพนับถือพระรูปนี้ และได้อันเชิญพระรูปมาแห่ในโอกาสวันฉลองใหญ่ๆ ในเวลานั้นที่บางกอกมีวัดเพียง 2 แห่งเท่านั้น ซึ่งวัดคอนเซ็ปชันเป็นวัดของโปรตุเกสเขมร

บริเวณวัดคอนเซ็ปชัน ในสมัยรัชกาลที่ 1 เกิดกบฏวุ่นวายในเขมร พระยาเขมรพาพวกเขมรเข้ารีตเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ไปอยู่บริเวณวัดคอนเซ็ปชันและในรัชกาลที่ 3 เมื่อเกิดกบฏญวน มีชาวญวนเข้ารีตหนีเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ก็โปรดเกล้าฯ ให้ขยายอาณาเขตบริเวณวัดคอนเซ็ปชันให้กว้างขวาง แล้วโปรดเกล้าฯ ให้พวกญวนไปอยู่ที่ชุมชนนั้นด้วย จะได้ปฏิบัติกิจศาสนา ร่วมกันด้วยมีวัดอยู่แล้ว บริเวณนี้ต่อมาจึงได้ชื่อว่า “บ้านมิตตคาม” ตำบลสามเสน (หรือสมัยโบราณมีผู้เรียกว่า “สามแสน”) อันหมายถึงเป็นที่อยู่ของผู้ที่เป็นมิตรกัน อาจหมายถึงถือศาสนาอย่างเดียวกัน และเพราะญวนอพยพเข้ามาเป็นพวกสุดท้ายมากด้วยกัน บางทีจึงเรียกกันว่า “บ้านญวน”

วัดคอนเซ็ปชัญมีโบสถ์ 2 หลัง โบสถ์หลังเล็กเรียกกันว่า “วัดน้อย” นั้นเป็นโบสถ์เก่า ส่วนโบสถ์ใหญ่ คือ วัดคอนเซ็ปชัญในปัจจุบัน (สำนักทะเบียนธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์. 2550: 22)

สมัยรัตนโกสินทร์ วัดกาลหว่าร์ และชุมชนแม่พระลูกประคำวัดแห่งนี้สร้างขึ้นโดยชาวคาทอลิกเชื้อสายโปรตุเกสที่อพยพมาจากกรุงศรีอยุธยาซึ่งเป็นกลุ่มเดียวกันกับย่านกุฎีจีน เนื่องจากพวกเขาไม่ยอมรับการปกครองของบาทหลวงชาวฝรั่งเศสที่ชุมชนกุฎีจีน ยอมรับแต่บาทหลวงชาวโปรตุเกส จึงได้แยกตัวมาตั้งชุมชนแห่งใหม่ (ใกล้กับสถานทูตโปรตุเกสในปัจจุบัน) โดยตั้งชื่อว่า “ค่ายแม่พระลูกประคำ” ตามชื่อรูปแม่พระลูกประคำที่พวกเขานำมาจากอยุธยา ต่อมาใน ค.ศ. 1786 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้พระราชทานที่ดินผืนนี้ให้ชาวโปรตุเกสกลุ่มนี้อย่างเป็นทางการ เนื่องจากมีความชอบที่ช่วยในการทำสงครามกับพม่า วัดที่สร้างขึ้นมีชื่อว่า “วัดกาลหว่าร์โอ” แต่เนื่องจากชาวไทยสมัยนั้นไม่ใคร่สันทัดในการออกเสียง จึงเรียกวัดดังกล่าวว่า “วัดกาลหว่าร์”

คริสตังชาวโปรตุเกสกลุ่มนี้ได้ทำการขอให้พระอัครสังฆราชแห่งเมืองกัว ส่งบาทหลวงชาวโปรตุเกสมาปกครองพวกตน แต่ทางเมืองกัวไม่ยอมดำเนินการตามคำขอ โดยมีเหตุผลว่า พวกเขานั้นมีผู้ปกครองอยู่แล้ว คือ พระสังฆราชชาวฝรั่งเศสซึ่งพระสันตะปาปาทรงแต่งตั้ง ดังนั้น คริสตังโปรตุเกสจึงค่อยๆ กลับใจยอมรับอำนาจการปกครองของบาทหลวงฝรั่งเศสในที่สุด เพราะจนถึงเวลานั้นที่วัดกาลหว่าร์ก็ยังไม่มียุทธหลวงรูปใดมาทำการมิสซาโปรดศีลให้

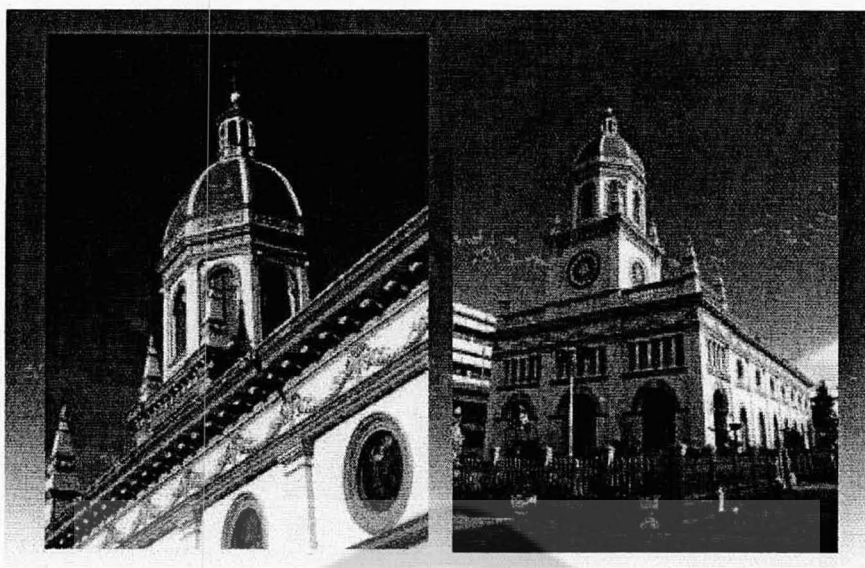
ครั้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้พระราชทานที่ดินให้สร้างสถานกงสุลโปรตุเกส ซึ่งต่อมาในภายหลังสถานกงสุลนี้ได้รับการยกฐานะเป็นสถานทูต ต่อมาชาวโปรตุเกสที่อาศัยอยู่บนที่ดินผืนนี้ได้ค่อยๆ อพยพแยกย้ายกันออกไปทำมาหากินในที่ต่างๆ จึงทำให้ชาวโปรตุเกสมีจำนวนลดลงเรื่อยๆ ขณะเดียวกันชุมชนชาวจีนบริเวณนี้ได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว ทำให้บริเวณนี้มีชาวจีนเข้ามาอยู่อาศัยแทน วัดกาลหว่าร์จึงเป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจให้แก่คริสตังชาวไทยเชื้อสายจีนด้วย (ไกรฤกษ์ นานา. 2553: 222-223)

ในปัจจุบันโบสถ์ตั้งอยู่บริเวณตลาดน้อย ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาด้านทิศตะวันออก จากนั้นจึงร่วมกันสร้างวัดขึ้นในบริเวณชุมชนที่อยู่อาศัย เนื่องจากมีทางเขนตั้งอยู่ที่สุสานบริเวณด้านหลังของวัด จึงเรียกกันตามชื่อของภูเขาที่พระเยซูถูกตรึงไม้กางเขนว่า “กาลวาริโอ” ภายหลังจึงขนานนามวัดว่า “วัดกาลหว่าร์” หลังจากนั้นอีกประมาณ 60 ปี โบสถ์ได้ชำรุดทรุดโทรมเป็นอันมาก จึงได้มีการบูรณะวัดขึ้นใหม่แล้วเปลี่ยนเป็น “วัดแม่พระลูกประคำ” (สำนักหะเปียนธูริกจนาเทียวและมัคคุเทศก์. 2550: 114)

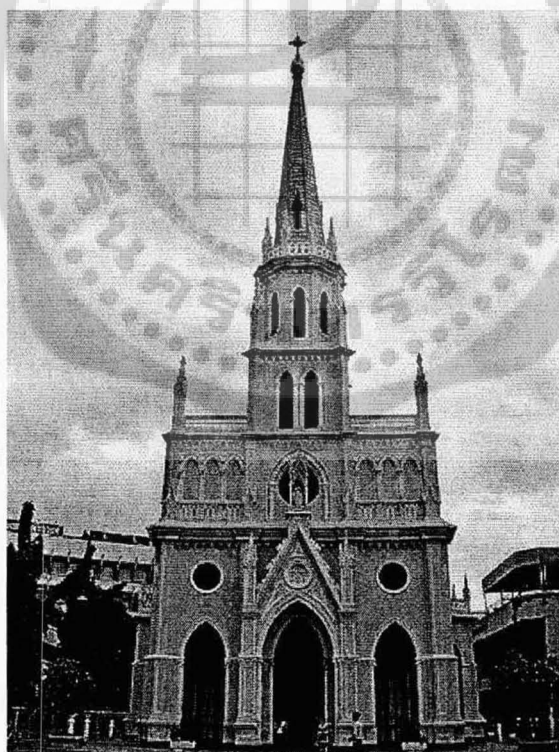
แผนภาพที่ 3 วัดคอนเซ็ปชัน

ที่มา <http://www.thaimtb.com/cgi-bin/viewkatoopl?id=64825&st=1>

แผนภาพที่ 4 วัดเซนต์จอร์จ

ที่มา <http://www.moohin.com/108tripsboon/108trips006c012.shtml>

แผนภาพที่ 5 วัดกาลหว่าร์

ที่มา <http://www.reurnthai.com/index.php?topic=4935.30>

ชาวญวน

“คนญวน” หรือ “อัน๋ม” เป็นชื่อที่ คนเวียดนามถูกเรียกขานมาตั้งแต่โบราณจนชาว เวียดนามใช้เรียกตัวเองจนชินเสียแล้ว คำว่า อัน๋มเป็นชื่อที่ชาวจีนใช้เรียกเวียดนามเชิงเหยียดหยาม หมายถึง พวกใต้ที่ถูกปราบแล้ว ตอนที่เวียดนามตกเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศสเมื่อ ค.ศ. 1884 โดยคำว่า ญวน นั้นมีผู้สันนิษฐานว่า มาจากคำว่า “ยวน” ซึ่งเขมรใช้เรียกเวียดนามเชิงเหยียดหยาม ซึ่งอาจจะเพี้ยนมาจากคำว่า “เหียน” ที่เป็นชื่อราชวงศ์สุดท้ายของเวียดนามที่มีการรบกับเขมร คนเวียดนามเองนั้น น้อยคนที่จะรู้ว่าตนเองถูกเรียกญวนในความหมายเหยียดหยามดังกล่าว ข้างต้น โดยชาวเวียดนามส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาจากมองโกเลีย เดิมตั้งถิ่นฐานอยู่ทางตอนใต้ของประเทศจีนซึ่งคำว่าเวียดนามนั้น ในภาษาอังกฤษเขียนเป็นคำคำเดียวว่า Vietnam ส่วนในภาษาเวียดนามเขียนแยกเป็นสองคำว่า Viet Nam ทั้งนี้เพราะเป็นคำประสมระหว่างคำว่า “เหวียด” (Viet) ซึ่งเป็นชื่อของชนเผ่า เหวียด ที่จีนเรียกว่า “เยว่” (Yue) และคำว่า “นาม” (Nam) ซึ่งแปลว่า “ใต้” คำว่าเวียดนามจึงหมายถึง ชนเผ่าเหวียดที่อยู่ใต้ (งามพิศ สัตย์สงวน. 2545: 149)

ความเป็นมาของญวนในไทย

ในปี พ.ศ. 2163-2217 นั้น ชาวญวนได้เกิดการสู้รบชิงอำนาจระหว่าง 2 ตระกูล คือ ตระกูลตวันห์ซึ่งปกครองดั่งเกียและตอนเหนือของอัน๋มสู้รบกับตระกูลเหวียนซึ่งปกครองอัน๋มตอนใต้ และโคชินจีน การสู้รบได้กินเวลายาวนานกว่าครึ่งศตวรรษที่ 17 นอกจากนี้พวกชาวญวนยังต้องลี้ภัย ศาสนามาด้วย เพราะทั้ง 2 ตระกูลนี้มีนโยบายกดขี่ข่มเหงพวกที่นับถือคริสตศาสนา ต่อมาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช(พ.ศ. 2199-2231) ซึ่งเป็นกษัตริย์องค์ที่ 27 แห่งกรุงศรีอยุธยา ทรงมีพระบรมราชโบายส่งเสริมการค้าขาย และการเจริญทางด้านพระราชไมตรีกับนานาประเทศ ทรงให้เสรีภาพทางการค้า และทรงขึ้นดิธรรม ทางศาสนา ซึ่งทำให้ดึงดูดชาวต่างประเทศเข้ามาและพักอาศัยจำนวนมากดังที่ ซิโมน เดอ ลา ลูแบร์ (Simon De La Loubere) ราชทูตฝรั่งเศส ในคณะทูตชุดที่ 2 ของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ที่เดินทางเข้ามายังกรุงศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. 2230 กล่าวไว้ในจดหมายเหตุของเขาว่า “...ชาวต่างประเทศ มีจำนวนมากอพยพมาจากบ้านเมือง ต่างๆ ไม่เข้ากรุงสยามแต่กาลก่อน เพราะข้อดีที่มีความชอบธรรม มีอิสระ ค่าขายได้ตามใจชอบ มีผู้บอกเล่า ว่ามหานครสยามดี มนุษย์ต่างชาติมาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ดังทำมาหาเลี้ยงชีพอยู่ถึง 40 ภาษา...” ชาวต่างชาติที่ตั้งภูมิลำเนาในกรุงศรีอยุธยาได้รับ “ความชอบธรรมที่จะเลี้ยงชีพอยู่ตามยถาสุขได้ตามธรรมเนียมของตน สุดแต่จะศรัทธาสักการะบูชาศาสนาไหนได้โดยสมควร” ทรงโปรดเกล้าฯ แก่ผู้ที่

เข้ามา ฟังพระบรมโพนธิสมภารพระราชทานที่ดินให้อยู่อาศัยเป็นหมวดหมู่ตามชาติของตน อยู่รอบนอกเขตพระนคร ห่างจากชุมชนของคนไทย ซึ่งมีหลักฐานว่ามี “หมู่บ้านชาวญวน” ตั้งอยู่ท่ามกลางหมู่บ้านชาวต่างประเทศอื่นๆ ในอาณาเขตกรุงศรีอยุธยาแล้ว (ประชุมพงศาวดารภาคที่ 3) ญวนที่อพยพส่วนมากมีสาเหตุเนื่องมาจากการอพยพเพื่อลี้ภัยการเมืองและศาสนา เป็นการเดินทางเข้ามาด้วยความสมัครใจแบบหนีร้อนมาพึ่งเย็น และการถูกกวาดต้อนเข้ามาในฐานะเชลยสงคราม ญวนที่อาศัยในอยุธยาเป็นชาวโคชินจีนเป็นส่วนมากหมู่บ้านชาวญวนรู้จักกัน ในนามว่า “ค่ายชาวโคชินไซน่า” เป็นไปได้ว่าชาวโคชินจีนเดินทางมาอยุธยาได้โดยทางทะเล ซึ่งสะดวกกว่าพวกญวนจากอันนัมหรือตั้งเกียที่ต้องเดินทางบกมาอาศัยยังกรุงศรีอยุธยาและจันทบุรี และส่วนน้อยเดินทางไปยังพิษณุโลก มะริด ตะนาวศรี การเดินทางไปยัง มะริด ตะนาวศรี นั้นบาทหลวงฝรั่งเศสเป็นผู้นำเข้ามาเพื่อฝึกสอนศาสนาพร้อมกับลี้ภัยทางศาสนาด้วย ต่อมาได้เกิดการจลาจลสู้รบชิงบัลลังก์ใน พ.ศ. 2231 ทำให้ชาวญวนส่วนหนึ่งอพยพออกจากกรุงศรีอยุธยา

สมัยราชวงศ์บ้านพลูหลวง (พ.ศ. 2231-2310) สยามได้ดำเนินนโยบายไม่คบค้ากับชาวตะวันตกเช่น แต่ก่อนนับตั้งแต่พระเพทราชาเป็นต้นมา (พ.ศ. 2241-2251) พระองค์ทรงชิงช้างชาวตะวันตกโดยเฉพาะ ชาวฝรั่งเศส และพวกที่นับถือคริสต์ศาสนาถึงกับมีการทารุณกรรมเพราะระแวงว่า จะนำอันตรายมาคุกคามเอกราชของประเทศแม้ปลายรัชกาลจะทรงลดหย่อนความรุนแรงและทรงให้ชาวญวนได้อาศัยอยู่ใน ที่เดิมและปฏิบัติกิจได้ตามใจชอบก็ตาม แต่ความสงบสุขได้ถูกจำกัดให้น้อยกว่าสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทั้งนี้เนื่องจากชาวญวนมีความสัมพันธ์กับบาทหลวงฝรั่งเศส ซึ่งเป็นประเทศที่ไทยระแวงว่า จะทำให้เกิด อันตรายได้จำนวนชาวญวนที่อยู่ในกรุงศรีอยุธยาจึงน้อยลงมาก และที่เหลือเป็นพวกที่ศรัทธาในศาสนา อย่างจริงจังเท่านั้น อาจกล่าวได้ว่า ชาวญวนในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นพวกลี้ภัยทางการเมืองและศาสนา มากกว่าเห็นแก่ความสมบูรณ์ของเมืองสยาม (งามพิศ สัตย์สงวน. 2545: 126-128)

ชาวญวนในกรุงเทพ

ชาวเวียดนามหรือที่นิยมเรียกกันว่า ชาวญวน ซึ่งมีความหมายถึง "คนชาติหนึ่งอยู่ใกล้กับจีน" แต่เดิมนั้นได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ทางตอนใต้ของประเทศจีน ต่อมาได้อพยพลงมาทางใต้และตั้งหลักแหล่งอยู่บริเวณ ลุ่มแม่น้ำแดง ในแหลมอินโดจีนตราบกระทั่งทุกวันนี้สำหรับชาวญวนที่อพยพเข้ามาสู่ประเทศไทยนั้นได้ใช้เวลานานในการเดินทางเข้ามาประเทศไทยซึ่งคนญวนจะถูกแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มด้วยกัน คือ ชาวญวนเก่า และชาวญวนใหม่ หรือ ญวนอพยพโดยนับตั้งแต่ก่อนสมัยรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแห่งกรุงศรีอยุธยา จนถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งนักวิชาการเรียกพวกนี้ว่า "ญวนเก่า" และตั้งแต่สมัย พ.ศ. 2463 จนถึงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 คือ "ญวนใหม่ หรือ ญวนอพยพ" ตั้งแต่นั้นมาจำนวนของชาวญวนได้เพิ่มขึ้นจนเป็นชนกลุ่มน้อยที่สำคัญกลุ่มหนึ่งของประเทศไทยชาวญวนได้พำนักอาศัยอยู่ตามจังหวัดต่าง ๆ ได้แก่ กรุงเทพมหานคร จันทบุรี ระยอง ชลบุรี อยุธยา กาญจนบุรี นครสวรรค์ อุตรธานี หนองคาย สกลนคร และนครพนม การที่ชาวญวนได้เข้ามาอาศัยอยู่ในไทยนั้นเกิดจากสาเหตุที่สำคัญ 2 ประการ คือ การอพยพเพื่อลี้ภัยการเมืองและศาสนา เป็นการเดินทางเข้ามาด้วยความสมัครใจแบบหนีร้อนมาพึ่งเย็น และการถูกกวาดต้อนเข้ามาในฐานะเชลยสงคราม เป็นการเดินทางโดยถูกบังคับ (ขจัดภัย บุรุษพัฒน์. 2521: 2)

สมัยกรุงธนบุรี คนญวนเริ่มอพยพเข้าสู่ประเทศไทยเป็นครั้งแรกในสมัยพระเจ้าตากสินแห่งกรุงธนบุรี สาเหตุของการอพยพหลบหนีของการเข้ามาสู่ไทยก็เนื่องมาจากว่าเมื่อประมาณปี 2313 ได้มีโจรกลุ่มหนึ่งเรียกว่าพวกไต่เขิน ได้ก่อกบฏขึ้นในเขตอานัม เรียกว่า กบฏไต่เขิน ซึ่งเป็นดินแดนที่อยู่ใต้การปกครองของพวกสกุล "เหงียน" ผลที่สุดฝ่ายกบฏก็ได้รับชัยชนะทั้งหมดคือได้ตลอดทั้งแคว้นตั้งเกีย บรรดาตระกูลเหงียนจึงหนีมาเมืองไทยโดยเมืองเชียงซุน เป็นหัวหน้าตระกูลเหงียนได้พาคนญวน เป็นจำนวนมากเข้ามาขอพึ่งพระบรมโพธิสมภารพระเจ้าตากสิน ซึ่งพระเจ้าตากสินมหาราชทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งภูมิลำเนาอยู่ที่ถนนพารุรัต ในระยะต่อมาพระเจ้าตากสินเริ่มมีสติพินเพื่อน องเชียงซุนอยู่ในกรุงธนบุรีได้ไม่ช้าก็ถูกกล่าวหาว่าไม่สวามิภักดิ์จริง องเชียงซุนคิดจะหนีกลับเมืองญวนและเป็นไส้ศึกคิดกบฏต่อแผ่นดินไทยจึงถูกจับประหารชีวิตพร้อมด้วยบุตรภรรยา ส่วนพวกที่เหลือถูกเนรเทศออกจากกรุงเทพทั้งหมด

สมัยรัตนโกสินทร์ ในปี พ.ศ.2325 ได้เกิด กบฏไคซอนขึ้นในเวียดนาม องเชียงสือได้เป็นแม่ทัพในการยกกองทัพออกต่อสู้แต่พ่ายแพ้ องเชียงสือจึงอพยพครอบครัวและไพร่พลลงเรือหนีไปอยู่เกาะบือประเทศกัมพูชา เจ้าพระยาชลบุรีกับเจ้าพระยาระยองของไทยทราบเรื่องเกรงว่า ญวนจะยกทัพมารบถึงไทยจึงได้ยกกองทัพไปสกัด ครั้นเมื่อทราบความจริงว่าองเชียงสือเป็นหลานของเจ้าตระกูลเหงียนจึงได้ชักชวนให้เข้าเฝ้าและทูลต่อ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (พระครูบริหารอนัมพรต. 2501: 23) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้องเชียงสือกับพวกพ้องไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ตำบลโรง ตำบลคอกกระบือ

องเชียงสือเข้ามาอยู่ในประเทศไทยได้ 4 ปี พอถึงปี พ.ศ. 2330 ได้เขียนสารทูลลาว่าวันนโตะบูชามีข้อความว่า “ตั้งแต่ข้า พระพุทธเจ้าได้เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารพระองค์ได้ถวายพระกรุณาทำนุบำรุงเป็นเอนกประการถึงกับทรงพระราชทานกองทัพไทย ไปร่วมสมทบตีเมืองไซ่ง่อนก็ครั้งหนึ่ง แต่การยังไม่เป็นผลสำเร็จ เนื่องจากขณะนั้นประเทศไทยกับพม่ากำลังทำสงครามติดพันอยู่ ถ้าจะรอคอยต่อไปก็เกรงว่าพวกพ้องทางโน้นจะเรวรนและจะกราบถวายบังคมทูลลาโดยเปิดเผยก็เกรงจะมีการขัดข้องจึงจำเป็นต้องขอกราบบังคมทูลลาหนีไป เพื่อคิดอ่านหาทางกู้ชาติต่อไป ถ้าได้บ้านเมืองคืนเมื่อใดจะกลับมาเป็นข้าขอบขัณฑสีมาสืบไป” ครั้งนั้นองเชียงสือได้หนีไปรวบรวมพลอยู่ตำบลเกาะกูด เมื่อข่าวองเชียงสือหนีครั้งนั้นทราบถึงพระกรณพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระองค์มิได้ทรงถือโทษ แต่กรมพระราชวังบวรรมมหาสุรสีหนาทรงพิโรธขัดเคืองมาก ถึงกับรับสั่งให้ย้ายญวนพวกพ้ององเชียงสือให้ไปอยู่ที่ตำบลบางโพ อำเภอดุสิต สืบเชื้อสายตลอดมาจนทุกวันนี้ หลังจากที่ยองเชียงสือเดินทางกลับญวนไม่นานนักจอมพลเหงียนฮวนตั้งผู้บัญชาการทหารทางภาคใต้ของญวน ซึ่งจงรักภักดีต่อองเชียงสือ ได้นำทหารประมาณ 5,000 คน หลบหนีพวกกบฏไคซอนเดินทางผ่านลาวเข้าสู่กรุงเทพฯ จอมพลติดต้องการนำทหารของตนมาสมทบกับองเชียงสือ แต่ในขณะที่มาถึงนั้นองเชียงสือได้เดินทางจากกรุงเทพฯ ไปแล้ว เมื่อจอมพลติดได้ขอร้องรัชกาลที่ 1 ทรงช่วยเหลือนำเขาพร้อมด้วยทหารกลับญวนในตอนแรกนั้นรัชกาลที่ 1 ทรงปฏิเสธและทรงพยายามชักชวนให้จอมพลติดและทหารของเขาพำนักอาศัยอยู่ในเมืองไทย และเข้าเป็นทหารในกองทัพไทยอย่างไรก็ตามเมื่อทรงเห็นว่า จอมพลติดตั้งใจที่จะกลับญวนจริงๆ ในที่สุดพระองค์ก็มีพระบรมราชานุญาต และพระราชทานสำเนาเงินให้หลายลำ สำหรับใช้ในการเดินทาง แต่ทรงมีเงื่อนไขว่า จอมพลติดจะต้องปล่อยให้ผู้ที่ไม่ต้องการกลับญวนอาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ ต่อไป จากจำนวนผู้ที่เข้ามาทั้งหมด 5,000 คน มีคนญวนที่ต้องการพำนักอาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ 1,000 คน เมื่อรวมกับกลุ่มคนญวนที่เข้ามาพร้อมกับองเชียงสือ และกลุ่มคนญวนคาทอลิกที่อาศัยอยู่ที่สามเสนอีกประมาณ 580

คน ก็จะทำให้จำนวนชาวญวนทั้งหมดที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ ขณะนั้นมีประมาณ 3,000 ถึง 4,000 คน ในปี 2376 พระเจ้าแผ่นดินญวนมินห์หมางได้ประกาศห้ามมิให้คนญวนนับถือคริสต์ศาสนา ได้จับพวกญวนที่เข้ารีตมาทำทารุณกรรมต่างๆ จึงทำให้พวกญวนที่นับถือคริสต์ศาสนาพากันอพยพลี้ภัยเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก พวกญวนที่อพยพเข้ามาครั้งนี้ได้แยกกันเป็น 2 พวก คือ พวกหนึ่งให้ไปอยู่ที่จังหวัดจันทบุรี อีกพวกหนึ่งให้เข้ามาอยู่กรุงเทพฯ พวกที่เข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ ได้รับพระราชทานที่ดินตำบลสามเสนให้เป็นที่ตั้งถิ่นฐาน (งามพิศ สัตย์สงวน. 2545: 131)

ในปี 2383 กองทัพไทยกับกองทัพเขมรได้รวมกันรบพุ่งขับไล่กองทัพญวนที่ตั้งชุมนุมอยู่ในเขตแดนเขมร ครั้งนั้นพวกญวนได้ตกอยู่ในที่ล้มหลายแห่งและบังเอิญได้เกิดโรคระบาดขึ้นในกองทัพญวน พวกญวนได้หนีโรคระบาดออกมา ยอมสวามิภักดิ์กับเจ้าพระยาบดินทรเดชา ประมาณ 1,000 คนเศษ เจ้าพระยาบดินทรเดชาได้ส่งเข้ามาถวายพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้ทรงรับไว้และโปรดให้ญวนพวกนั้นไปอยู่ร่วมกับพวกญวนที่ตำบลบางโพ ซึ่งได้เข้ามาสมัยของเชียงสือ

สมัยรัชกาลที่ 6 ฝรั่งเศสยึดครองญวนได้ทั้งหมด และทำการปกครองแบบใช้อำนาจกดขี่อย่างรุนแรง เพราะถือว่าประเทศญวนเป็นเมืองขึ้น ประกอบกับระยะนั้นคนญวนตกอยู่ในภาวะขาดแคลนมากและคนญวนเองก็ตั้งข้อรังเกียจไม่พอใจฝรั่งเศสมาแต่ต้นแล้ว จึงคิดอยู่เสมอที่จะหาทางปฏิวัติขับไล่ฝรั่งเศสให้ ออกจากญวนให้ได้ในปี 2463 คนญวนจึงพากันหนีกระจัดกระจายเข้าไปอยู่ในประเทศลาวเป็นส่วนใหญ่และมีบ้างที่เลยเข้ามาถึงประเทศไทยทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเข้ามาอาศัยอยู่ในจังหวัดอุบลราชธานี นครพนม สกลนคร อุดรธานี และหนองคาย การอพยพเข้ามาประเทศไทยระยะนี้ไม่มากนัก ส่วนมากก็อยู่ในลาว เพราะการอยู่ในประเทศลาวนั้นการประกอบอาชีพ การทำมาหากินสะดวก ทั้งนี้เพราะคนลาวเจ้าของประเทศไม่ค่อยสนใจการประกอบอาชีพอย่างจริงจังเท่าใด ดังนั้นคนญวนจึงเข้ามาทำมาหากินแทนคนลาวเกือบทั้งสิ้น ในระยะนี้เองก็มีคนญวนที่อาศัยอยู่ในประเทศกัมพูชา อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยเหมือนกัน ทางด้านจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ บุรีรัมย์ และจังหวัดปราจีนบุรีแต่ไม่มากมายนัก จากนั้นเป็นต้นมาการอพยพคนญวนเข้ามายังประเทศไทยมีอยู่เรื่อยๆ แต่ส่วนมากยังอยู่ในประเทศลาวเป็นส่วนใหญ่ แต่มาในระยะระหว่างเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ตอนต้นๆ (พ.ศ. 2417-2486) คนญวนจากลาว ญวนและกัมพูชาพากันอพยพเข้าสู่ประเทศไทยมีจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ (วิชาญ จำปีศรี. 2515 : 18-19) ในระหว่างปี 2488-2489 โดยชาวญวนที่เข้ามาในช่วงนี้หรือหลังจากนี้นั้นจะถูกเรียกว่า “ญวนใหม่ หรือญวนอพยพ” ซึ่งเมื่ออพยพเข้ามาใหม่ๆคนญวนต้องพึ่งพาอาศัยพวกคนญวนเก่าที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมานานแล้ว บางคนก็ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กันมาก่อนตั้งแต่สมัยที่

อาศัยอยู่ลาว รัฐบาลไทยได้จ้าง ชาวญวนเข้าทำงานตามโครงการสาธารณะต่างๆ และจัดหาเงินกู้ให้จำนวนหนึ่งเพื่อช่วยเหลือผู้ที่ละทิ้งทรัพย์สิน สมบัติของตนไว้ในลาว นอกจากนี้มีอยู่ระยะหนึ่งที่รัฐบาลเปิดโอกาสให้คนญวนขอโอนสัญชาติเป็นไทยได้ อีกด้วย แต่ปรากฏว่ามีคนญวนไม่กี่คนที่ฉวยประโยชน์จากโอกาสที่เปิดให้ และในปี 2496 กองกำลังของฝ่ายเวียดมินห์ได้รุกใหญ่เข้ามาในลาวจนเกือบจะถึงหลวงพระบาง เวียงจันทน์และสุวรรณเขต คนญวนที่ยังอาศัยอยู่ในลาวได้พากันหลบภัยเข้ามาในประเทศไทยอีกประมาณ 5,000 คน ซึ่งก็นับเป็นการอพยพใหญ่ของญวนที่เข้ามาประเทศไทยเป็นครั้งสุดท้าย

ชาวญี่ปุ่น

ชาวญี่ปุ่นมีการติดต่อกับประเทศไทยมาช้านานแล้ว ไม่ว่าจะเป็นทางด้านการค้าขาย การติดต่อกันทางการทูต เป็นต้น ซึ่งทางญี่ปุ่นได้ทำการติดต่อค้าขายกับประเทศไทยตั้งแต่สมัยอยุธยา และมีการตั้งถิ่นฐานโดย เรียกว่า “หมู่บ้านญี่ปุ่น” โดยในปัจจุบันเราจะเห็นว่าชาวญี่ปุ่นนั้นได้เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยกันมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเข้าในฐานะของนักศึกษา เจ้าของบริษัท หรือ พนักงานของบริษัท นอกจากนี้ญี่ปุ่นยังเลือกประเทศไทยเป็นฐานในการลงทุนต่างๆ เช่น โรงงานผลิตรถประกอบของรถ โรงงานผลิตอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น

ความเป็นมาของกลุ่มชาวญี่ปุ่นในไทย

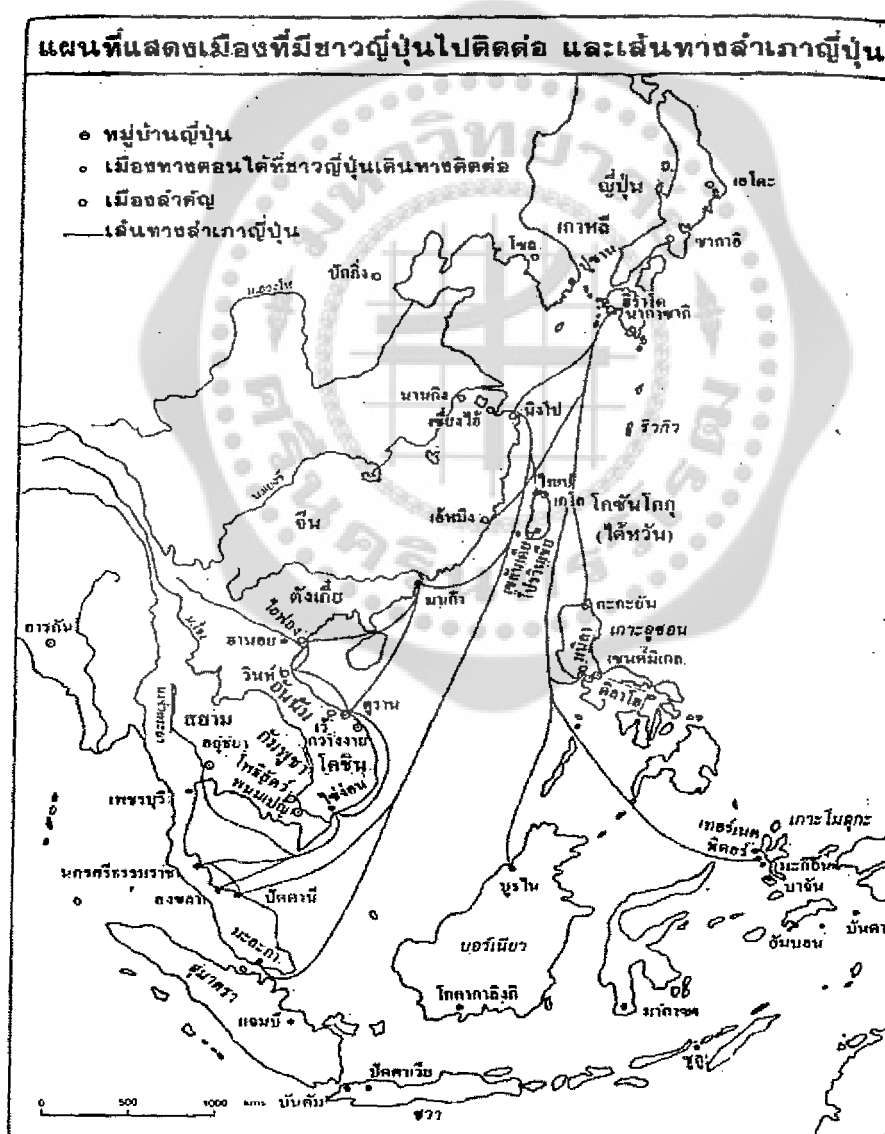
ชาวญี่ปุ่นอาศัยอยู่ที่หมู่เกาะญี่ปุ่น อยู่ทางชายฝั่งตะวันออกของทวีปเอเชีย แผ่ขยายเป็นแนวโค้งยาว 3,800 กิโลเมตร หมู่เกาะญี่ปุ่นประกอบด้วย เกาะใหญ่ 4 เกาะ ได้แก่ เกาะฮอนชู ฮอกไกโด คิวชูและชิโกกุ (เรียงลำดับจากเกาะที่มีขนาดใหญ่ที่สุดไปหาเกาะที่มีขนาดเล็กที่สุด) และเกาะเล็กๆอีกประมาณ 3,900 เกาะ เกาะฮอนชูครอบคลุมพื้นที่กว่าร้อยละ 60 ของพื้นที่ทั้งหมดของประเทศญี่ปุ่น

ในอดีตญี่ปุ่นได้เข้ามามีความสัมพันธ์กับไทยในรูปของการค้าและการทูต นับตั้งแต่สมัยสุโขทัย โดยในระยะนั้นเป็นเพียงการติดต่อค้าขายธรรมดา โดยดูได้จากความนิยมในเรื่องเครื่องเคลือบของชาวญี่ปุ่นในอดีตที่มีเครื่องเคลือบสังคโลกเป็นที่นิยมกันในชนชั้นสูงของญี่ปุ่นในอดีต โดยในช่วงแรกไทยหรือสยามติดต่อกับญี่ปุ่นประมาณปีพ.ศ. 1931 (ภาสกร วงศ์ดาวัน. 2551: 76) ผ่านทางเกาะริวกิว ซึ่งเป็นเกาะเล็กๆ ด้านใต้ของญี่ปุ่น โดยมีเมืองนาหะเป็นเมืองท่าพาณิชย์รับส่งสินค้าของเกาะริวกิวหรือโอกินาวะ เนื่องจากสมัยนั้นเกาะริวกิวได้ส่งเรือสำเภาเดินทางไปติดต่อค้าขายกับเมืองต่างๆ ในเกาะชวาและสุมาตราของอินโดนีเซียและดินแดนที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบัน (อิชิอิ โยเนะโอะและโยชิโกะวะ โทชิฮารุ. แปลโดย พลัปปลิ่ง คงชนะและคณะ. 2542: 7) เกาะริวกิวเดิมเป็นราชอาณาจักรริวกิว ต่อมาในปีพ.ศ. 2154 ริวกิวถูกญี่ปุ่นยึดครอง ในปัจจุบันเกาะริวกิว เป็นจังหวัดที่อยู่ทางตอนใต้ของเกาะคิวชู (ชาญวิทย์ เกษตรศิริและกาญจน์ ละอองศรี. 2551: 214)

ชาวญี่ปุ่นเดินทางเข้ามาสู่ประเทศไทย เพื่อแสวงหาแหล่งทรัพยากร และรัฐบาลญี่ปุ่นยังมีนโยบายสนับสนุนการค้ากับชาวต่างชาติโดยออกใบอนุญาตให้เรือสำเภาญี่ปุ่นออกมาค้าขาย โดยมีใบเบิกร่องประทับตราแดงออกเดินทางมาทางตอนใต้ (เพ็ญศรี กาญจนมัย, 2540: 176) ผ่านจากฮอยอันในเวียดนาม และจากนั้นก็มาที่ฟิลิปปินส์แล้วมาที่เมืองจากาตาร์และเข้าสู่อยุธยา ถ้าจะพิจารณาจากช่วงระยะเวลา 145 ปี คือระหว่างปีพ.ศ. 1968 -2113 จำนวนเรือสำเภาที่เกาะริวกิวส่งไปประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จะพบว่ามีประมาณ 150 ลำ ในจำนวนนี้มีสำเภาที่เดินทางไปยังอยุธยาจำนวน 58 ลำ ซึ่งนับว่ามากที่สุด คือเกือบจะถึงร้อยละ 40 ของจำนวนสำเภาทั้งหมดที่ส่งมายังดินแดนแถบนี้ และการมาในแต่ละครั้งเรือแต่ละลำจะต้องขนคนมาอย่างน้อยต่อลำไม่ต่ำกว่า 100 คนขึ้นไป และเรือที่มีลูกเรือน้อยที่สุดในจำนวนนี้คือ 112 คน สูงสุดคือ 238 คน (ชาญวิทย์ เกษตรศิริและสายชล วรรณรัตน์, 2542: 25) และจำนวนเรือสำเภาที่เกาะริวกิวส่งไปมะละกามีจำนวน 20 ลำ ส่งไปยังปัตตานีซึ่งอยู่ทางภาคใต้ของประเทศไทยในปัจจุบัน 10 ลำ และส่งไปชวา 6 ลำ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ในด้านความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างเกาะริวกิวกับบรรดาเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น อยุธยาอยู่ในฐานะที่มีความสำคัญต่อเกาะริวกิวมากที่สุด

สินค้าที่ซื้อขายกันระหว่างไทยกับเกาะริวกิวในสมัยพุทธศตวรรษที่ 20 (คริสต์ศตวรรษที่ 15) สามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ ประเภทที่ 1 ได้แก่สินค้าที่ผลิตในประเทศจีน ซึ่งได้แก่ ผ้าแพรขาวคุณภาพดี เครื่องเคลือบและสิ่งของชนิดอื่นๆ ในบรรดาสินค้าจีนที่เกาะริวกิวส่งไปขายยังต่างประเทศนั้น เครื่องเคลือบถือว่าเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญที่สุด นอกจากนี้ยังมีผ้าขนสัตว์ ผ้าไหม ชนิดบาง สินค้าเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ผลิตในประเทศจีนทั้งสิ้น สินค้าเหล่านี้ถูกนำเข้ามายังเกาะริวกิวด้วยระบบการค้าแบบบรรณาการที่เกาะริวกิวมีความสัมพันธ์กับจีน จากนั้นเกาะริวกิวจึงส่งสินค้าเหล่านี้เป็นสินค้าออกไปขายยังอยุธยาอีกทอดหนึ่ง ดังนั้นเกาะริวกิวจึงมีบทบาทเป็นพ่อค้าคนกลางระหว่างไทยกับจีน สินค้าที่ซื้อขายกันระหว่างไทยกับเกาะริวกิวประเภทที่ 2 ได้แก่ สินค้าที่ผลิตในประเทศญี่ปุ่น เช่น ดาบและพัดญี่ปุ่น ดาบเป็นของที่มีบทบาทอย่างมากต่อประเทศไทย ในฐานะเป็นสัญลักษณ์แห่งอำนาจของพระบรมวงศานุวงศ์และขุนนางชั้นผู้ใหญ่ ดาบที่เป็นสัญลักษณ์สูงสุดในบรรดาสัญลักษณ์แห่งอำนาจ เรียกว่า “พระขรรค์ชัยศรี” ที่เป็นหนึ่งในห้าของ “เครื่องราชเบญจกฤตภัณฑ์” ดาบเหล่านี้จำนวนไม่น้อยเป็นของที่ทำขึ้นในญี่ปุ่น สินค้าที่ซื้อขายกันระหว่างไทยกับเกาะริวกิวประเภทที่ 2 ได้แก่ สินค้าที่ส่งมาจากอยุธยา ได้แก่ ไม้ฝาง ผ้าฝ้ายพิมพ์ สুরา และน้ำกุหลาบ ในจำนวนนี้มีไม้ฝางเป็นสินค้าที่สำคัญที่สุด ไม้ฝางนี้จะถูกลำเลียงนำไปขายในจีนและญี่ปุ่น แก่นของไม้ฝางนำไปย้อมผ้าจะออกเป็นสีแดง แต่อาจจะนำไปผสมสีอื่นๆ ย้อมผ้าเป็นสีแดงหรือ

สีม่วง ด้วยการแต่งกายของขุนนางของจีนและญี่ปุ่นกำหนดให้ต้องใช้สีเสื้อผ้าตามลำดับชั้น จึงใช้ประโยชน์จากแก่นของไม้ฝางนำมาย้อมผ้า คือ ขุนนางที่แต่งกายด้วยสีม่วงจะมีตำแหน่งสูงกว่าผู้ที่แต่งกายด้วยสีเลือดหมูหรือแดงเข้ม (อิชิอิ โยเนะโอะและโยชิภาวะ โทชิฮารุ, แปลโดย พลับพลึง คงชนะและคณะ. 2542: 15-16) และนอกจากการติดต่อดำขายกัน การกลั่นสุราของไทยยังเป็นต้นแบบของการผลิตสุราในรวิวกว และนักประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นยังเสนอความคิดว่ารูปแบบการเมืองการปกครองของอยุธยาจะมีอิทธิพลต่อการปรับปรุงการปกครองของรวิวกว โดยเฉพาะบทบาทในการตั้งตัวเป็นเมืองศูนย์กลางการค้า และการปกครองที่รวบอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง (ชาญวิทย์ เกษตรศิริและสายชล วรรณรัตน์. 2542: 20)

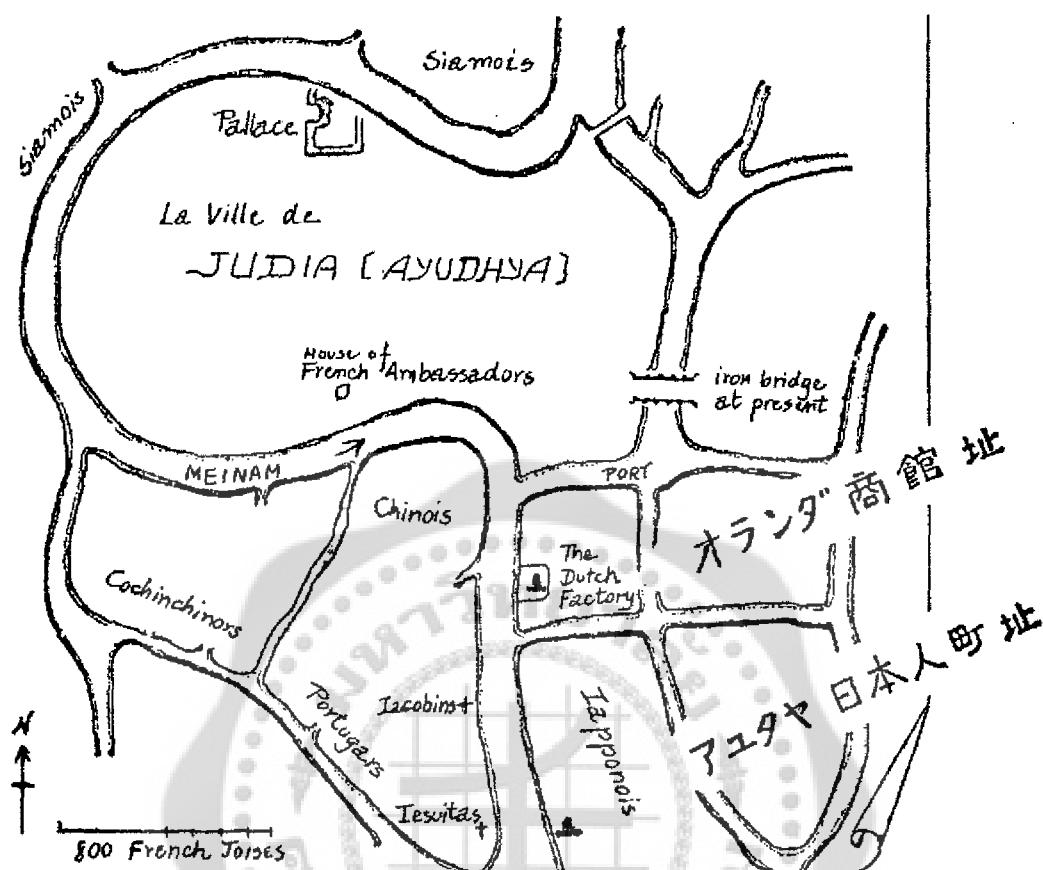

แผนภาพที่ 6 แสดงเมืองที่มีชาวญี่ปุ่นไปติดต่อ และเส้นทางสำเภญี่ปุ่น
ที่มา : ไทย-ญี่ปุ่นศึกษา ปีที่ 50 ฉบับที่ 64

เกาะริวกิวถูกลดบทบาทลง เมื่อกรุงศรีอยุธยาอยู่ภายใต้อำนาจของพม่า และประกอบกับเกาะริวกิว ถูกควบคุมโดยญี่ปุ่น โดยถ้าเรือสำเภาใดไม่มีใบเบิกร่องประทับตราแดง จะไม่ได้รับการยอมรับจากรัฐบาลกลาง จะถือว่าเป็นโจรสลัด (ชาญวิทย์ เกษตรศิริและกาญจน์ ละอองศรี. 2551: 210)

เมื่อญี่ปุ่นเกิดการต่อสู้ในสงครามเซกิงาฮาร่า เมื่อปี ค.ศ. 1600 (พ.ศ. 2143) นักรบญี่ปุ่นที่แพ้งครามและไม่ยอมจำนนต่อเจ้านายคนใหม่ จึงพากันลงเรือหนีออกมาเป็นนักรบโรนินและสลัดวาโกเป็นจำนวนมาก ซึ่งในหนังสือชื่อ “ความรุ่งเรืองและจุดจบของยามาตะในประเทศสยาม” ปรากฏข้อความว่า “พวกโรนินที่รอดชีวิตจากสงครามเซกิงาฮาร่า และจากการสู้รบที่ปราสาทโอซากา ได้โดยสารสำเภาซึ่งกำลังเดินทางไปค้าขายยังชมพูทวีปและสยาม และพำนักอยู่ที่นั่น...” (ชาญวิทย์ เกษตรศิริและสายชล วรรณรัตน์. 2542: 43) จากเหตุการณ์ดังกล่าวจึงทำให้มีการเพิ่มจำนวนชาวญี่ปุ่นในอยุธยา เพชรบุรี และนครศรีธรรมราช ซึ่งส่วนใหญ่ทำการค้า และเนื่องจากมีฝีมือในการรบ ก็สมัครเข้าเป็นกองอาสาสมัครทหารญี่ปุ่นในกองทัพไทยสมัยอยุธยาด้วย (เพ็ญศรี กาญจนมัย. 2540: 176)

หมู่บ้านญี่ปุ่นที่กรุงศรีอยุธยา ชาวญี่ปุ่นที่เข้ามาในสมัยอยุธยานั้น มีทั้งพ่อค้า นักผจญภัย นักรบ แล้วก็รวมถึงคนลี้ภัยมาจากญี่ปุ่นในสมัยนั้นเนื่องจากญี่ปุ่นมีนโยบายปราบปรามและผลักดันชาวญี่ปุ่นที่เข้ารีตนับถือศาสนาคริสต์ให้ออกนอกประเทศหรือไม่ก็ฆ่าเสีย จากบันทึกของ อิชิภาวะ จิเฮอิ เขาเป็นคนที่สำคัญของคนอาโตะ คิโยะมาสะ ลี้ภัยทางศาสนาจากเมืองนางาซากิมาพำนักอยู่ที่อยุธยา บันทึกดังกล่าวสันนิษฐานได้ว่าคงจะต้องมีชาวญี่ปุ่นอีกหลายคนที่ต้องลี้ภัยด้วยเหตุผลเดียวกัน และประกอบกับคำให้การของบาทหลวงคนหนึ่งในอยุธยาที่ต้องทำพิธีถือศีลมหาสนิทให้แก่คริสเตียนชาวญี่ปุ่นที่อยุธยาถึง 400 คน ซึ่งคนลี้ภัยพวกนี้ก็เข้ามาตั้งหลักแหล่ง แล้วก็ตั้งหมู่บ้านทางตอนใต้ของเกาะอยุธยา ทางทิศเหนือเป็นสถานที่การค้าของฮอลันดา โดยมีคลองเล็กๆ คั่นกลางตรงข้ามหมู่บ้านญี่ปุ่นเป็นหมู่บ้านโปรตุเกส (ศุกลรัตน์ ธาราศักดิ์. 2531: 2) และตั้งอยู่ภายใต้การขนานระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำป่าสักเดิม (ชาญวิทย์ เกษตรศิริและกาญจน์ ละอองศรี. 2551: 202) ดังนั้นจึงเป็นทำเลที่สำคัญที่ทำให้ชุมชนและหมู่บ้านญี่ปุ่นจึงอยู่จุดนี้เนื่องจากสภาพภูมิประเทศเหมาะสำหรับใช้เป็นท่าเลในการควบคุมด้านการค้าในอยุธยา

แผนที่ 7 แสดงที่ตั้งหมู่บ้านชาวญี่ปุ่น

ที่มา http://siamportuguesestudy.blogspot.com/2010_06_01_archive.html

ในหนังสือชื่อ “ตะวันออกตะวันตก” ที่แต่งโดยจางเซ่ ชาวจีนในสมัยราชวงศ์หมิงได้บันทึกเกี่ยวกับสภาพเมืองท่าอยุธยาในตอนกลางพุทธศตวรรษที่ 22 (ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 17) ไว้ดังนี้ “เรือสำเภาเมื่อแล่นเข้าสู่ปากน้ำได้ประมาณ 3 วัน ก็จะถึงด่านขนอนที่ 3 เมื่อสำเภาแล่นไปถึง ขุนนางประจำด่านก็จะรับส่งคนไปกราบทูลให้กษัตริย์ทรงทราบ จากด่านนี้แล่นต่อไปอีก 3 วันก็จะถึงด่านขนอนที่ 2 แล้ว แล่นต่อไปอีก 3 วัน ก็จะถึงด่านฝรั่ง ญี่ปุ่น” ในข้อความนี้มีคำว่า “ฝรั่ง” ซึ่งในภาษาไทยหมายถึงชาวตะวันตกทั่วไปแต่ในที่นี้หมายถึงชาวโปรตุเกส ก่อนทศวรรษแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 17 นั้น ได้มีชุมชนชาวญี่ปุ่นเกิดขึ้นแล้ว หมู่บ้านญี่ปุ่นที่กรุงศรีอยุธยาตั้งอยู่ทางด่านตะวันออกเฉียงใต้นอกเกาะเมืองอยุธยา ฉะนั้นเวลาสำเภาที่แล่นมาจากปากแม่น้ำเจ้าพระยาตรงมายังราชธานีก็จะพบชุมชนแรกคือหมู่บ้านญี่ปุ่น กับหมู่บ้านโปรตุเกส

นักวิชาการญี่ปุ่น อิวาโอะ เซอิอิชิ ได้อธิบายว่าหมู่บ้านญี่ปุ่นมีชาวญี่ปุ่นอาศัยอยู่ประมาณ 1,000-1,500 คน สำหรับการดำรงชีวิตของชาวญี่ปุ่นเหล่านี้ สันนิษฐานว่าคงจะประกอบอาชีพเกี่ยวกับการติดต่อค้าขายกับประเทศญี่ปุ่นไม่ลักษณะใดก็ลักษณะหนึ่ง เพราะที่ตั้งสะดวกต่อการติดต่อค้าขาย และข้อมูลจาก “บันทึกประจำวันของคลังสินค้าฮอลันดา” ปรากฏว่ามีชาวญี่ปุ่นจำนวนไม่น้อยที่ไปเป็นลูกจ้างรายวัน รับจ้างฟอกหนังหรือทำงานประเภทบรรจุสินค้าที่คลังสินค้าฮอลันดา ซึ่งตั้งอยู่เหนือหมู่บ้านญี่ปุ่น

หมู่บ้านญี่ปุ่น ถูกทำลายไปครั้งหนึ่งเนื่องจากความหวาดระแวงของสมเด็จพระเจ้าปราสาททองที่กลัวจะถูกชาวญี่ปุ่นลอบปลงชีวิต ด้วยที่ชาวญี่ปุ่นในไทยเข้าใจว่าสมเด็จพระเจ้าปราสาททองเป็นผู้ที่สั่งฆ่าหัวหน้าหมู่บ้านญี่ปุ่น คือ ออกญาเสนาภิมุข หรือ ยามาตะ นางามาชะ แต่ต่อมาหมู่บ้านแห่งนี้ก็ได้ฟื้นตัวขึ้นอย่างรวดเร็วเกินกว่าที่คาดคิด ในปีพ.ศ. 2176 โยส เซาเตน (Joost Schouten) หัวหน้าคลังสินค้าฮอลันดาประจำอยุธยา ได้รายงานถึงคลังสินค้าที่ฮิราโตะ เมืองนางาซากิ ความว่า “มีชาวญี่ปุ่นเป็นจำนวนมากได้รับพระบรมราชานุญาตให้อาศัยอยู่ในอยุธยาอีกครั้งหนึ่ง ได้เริ่มทำการค้าหนังกวางอีกและกลายเป็นคู่แข่งขันทางการค้าตัวนกจากของฮอลันดา”

เมื่อพิจารณาจากหลักฐานต่างๆเกี่ยวกับการฟื้นตัวของหมู่บ้านญี่ปุ่นแล้ว จะพบว่าเมื่อถึง พ.ศ. 2180 ดูเหมือนจะมีชาวญี่ปุ่นอาศัยอยู่ในหมู่บ้านนี้ประมาณ 300-400 คน แต่ในเวลาต่อมาเมื่อรัฐบาลญี่ปุ่นใช้นโยบายปิดประเทศห้ามชาวญี่ปุ่นเดินทางเข้า-ออก จึงไม่มีชาวญี่ปุ่นเดินทางไปพำนักอยู่ในหมู่บ้านที่อยุธยาอีกต่อไป ส่วนชาวญี่ปุ่นที่พำนักอยู่ในอยุธยาอยู่แล้วก็ไม่สามารถส่งสำเนาไปค้าขายที่ญี่ปุ่นได้อีก ดังนั้นจึงมีชาวญี่ปุ่นที่หันไปประกอบอาชีพเป็นลูกจ้างให้แก่ฮอลันดาบ้าง และจำต้องยอมทำงานเกี่ยวกับการค้าหนังสัตว์ที่จะส่งไปขายที่ญี่ปุ่น ซึ่งขณะนั้นฮอลันดาเป็นผู้ผูกขาด (อิชิอิ โยเนะโอะและโยชิภาวะ โทชิฮารุ, แปลโดย พลัปลีง คงชนะและคณะ. 2542: 54)

หลักฐานของหมู่บ้านญี่ปุ่นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จากการสำรวจของศาสตราจารย์ อิงาชิ ออนนะ คานจุน ในพ.ศ.2476 พบว่าบริเวณเนื้อที่ 80 ไร่ ได้พบกุญแจ เหล็ก ตะปู เศษหม้อดิน และพุทธรูปเจ้าแม่กวนอิมอยู่ทั่วไป จึงแสดงว่ามีชาวญี่ปุ่นได้มาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณนั้นจริง (เพ็ญศรี กาญจนมัย. 2540: 178) สถานที่ตั้งหมู่บ้านญี่ปุ่นในปัจจุบัน คือ ตำบลเกาะเรียน อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (ศุภรัตน์ ธาราศักดิ์. 2531: 2) ปัจจุบันทางสมาคมไทย-ญี่ปุ่น และจังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้จัดทำโครงการพัฒนาหมู่บ้านญี่ปุ่นขึ้น เริ่มดำเนิน

โครงการตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2525 เพื่อให้สถานที่นี้เป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านประวัติศาสตร์ (คดีดา เลขะกุล. 2527: 41)

ความเป็นมาของชาวญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ

ชาวญี่ปุ่นอพยพมีประวัติการตั้งถิ่นฐานของชาวญี่ปุ่นเริ่มตั้งแต่สมัยอยุธยา จากความสัมพันธ์ทางการทูตในตอนต้นสมัยพระเจ้าเอกาทศรถ ในปีพ.ศ. 2149 ก็มีชาวญี่ปุ่นเข้ามาอาศัยในอยุธยามากขึ้น แต่ในสมัยพระเจ้าปราสาททองทรงมีเหตุขัดแย้งกับหัวหน้าญี่ปุ่น และได้สังหารชาวญี่ปุ่นไปหลายคน เหตุการณ์นี้จึงทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นยุติลง และอีกสาเหตุหนึ่งคือ กฎหมายที่โชกุนประกาศใช้ในปี พ.ศ. 2179 ส่งผลให้ญี่ปุ่นดำเนินนโยบายปิดประเทศ ในช่วงเวลาดังกล่าวรัฐบาลญี่ปุ่นห้ามชาวต่างประเทศเข้าไปค้าขาย และห้ามชาวญี่ปุ่นเดินทางออกนอกประเทศ หรือเดินทางกลับ จะมีชาวต่างชาติ คือ จีน และฮอลันดา เท่านั้น ที่ได้รับการยกเว้นให้เข้ามาค้าขายได้ ณ บริเวณที่อนุญาตไว้ คือ เมืองนางาซากิ เท่านั้น ส่วนสาเหตุที่ทำให้ญี่ปุ่นดำเนินนโยบายปิดประเทศ คือ 1) เพื่อต่อต้านและกำจัดอิทธิพลของชาวตะวันตก ซึ่งญี่ปุ่นเกรงว่าจะกระทบกระเทือนต่อวัฒนธรรมเดิมของตน 2) เพื่อประกันอำนาจของโชกุนให้คงอยู่ตลอดไป ด้วยเกรงว่าการติดต่อชาวตะวันตกจะเปิดโอกาสชักนำให้มีการสะสมอาวุธในกลุ่มขุนนาง ซึ่งจะเป็นภัยต่อความมั่นคงของโชกุน (20 ทศวรรษ รัตนโกสินทร์: 200)

จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2397 นายพลเรือจัตวา แมตทิว เพอร์รี (Commodore Matthew C.Perry) แห่งสหรัฐอเมริกา พร้อมด้วยเรือรบอีก 4 ลำ ได้ยื่นคำขาดกับญี่ปุ่นว่าให้เปิดท่าเรือและค้าขายกับสหรัฐอเมริกา และได้ทำสนธิสัญญาคานางาวา (Kanagawa Treaty) กับญี่ปุ่น ซึ่งมีผลทำให้ญี่ปุ่นได้เปิดประเทศ ติดต่อกับต่างประเทศอย่างสมบูรณ์ (ทวี วีระวงศ์เสรี. 2527: 102) ไทยและญี่ปุ่นจึงได้กลับมาฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างกันใหม่ตรงกับในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2411-2453) ซึ่งเป็นสมัยที่ไทยกับญี่ปุ่นได้เปิดสัมพันธภาพต่อกันอย่างเป็นทางการ เมื่อปี พ.ศ. 2530 (เพ็ญศรี ดูก. 2528: 17)

การอพยพเข้ามาในกรุงเทพฯของชาวญี่ปุ่น ช่วงแรกอยู่ในสมัยรัตนโกสินทร์ คือช่วงเวลาหลังจาก “กรณีวิกฤตการณ์ ร.ศ.112” นั้นยุติลง เป็นช่วงเวลาที่ชาวญี่ปุ่นมีแนวความคิดเรื่องการอพยพพลเมืองออกนอกประเทศเพื่อเป็นการระบายพลเมือง กำลังแพร่หลาย จึงเกิดบริษัทต่างๆ ที่ทำธุรกิจทางการอพยพคนออกนอกประเทศ สำหรับชาวญี่ปุ่นพวกแรกที่เดินทางมายังภูมิภาคเอเชียอาคเนย์นี้ ส่วนใหญ่เป็นชาวญี่ปุ่นที่มีฐานะต่ำ สำหรับในประเทศไทย อิวาโมโด ชิทสึนะ ได้เดินทาง

มาไทยในปี พ.ศ. 2435 ซึ่งเป็นคนสนิทของเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี ได้มีความคิดที่จะนำที่ดินบริเวณศาลาแดง กรุงเทพฯ ไว้เพื่อให้ชาวนาญี่ปุ่นไว้เป็นที่ทำการเกษตรและก่อตั้ง “บริษัทอพยพญี่ปุ่น-สยาม” ขึ้นที่กรุงเทพฯ และเมื่อเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีเข้ารับตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงเกษตรและพาณิชย์ในปี พ.ศ. 2438 แล้ว เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีจึงได้เริ่มเตรียมการสำหรับแผนการอพยพชาวนาญี่ปุ่นเข้ากรุงเทพฯ ตามที่ตั้งใจไว้กับอิวาโมโด ชิทสึนะ อย่างจริงจัง ด้วยการขุดคลองรังสิตทางเหนือของกรุงเทพฯ สร้างประตูกันน้ำ “จุฬาลงกรณ์” ประตูกันน้ำ “เสาวภา” ขุดคลองชลประทาน เตรียมไว้สำหรับให้คนญี่ปุ่นอพยพเข้าไปอยู่ในที่บุกเบิกใหม่นั้น ดังที่พระยาสุรศักดิ์มนตรีเคยกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้วว่าต้องพัฒนาประเทศให้อุดมสมบูรณ์ จึงตั้งใจจะใช้ประโยชน์จากชาวนาอพยพญี่ปุ่น เมื่อชาวนาญี่ปุ่นอพยพเข้ามาในครั้งแรกมีจำนวน 32 คน ชาวนาญี่ปุ่นอพยพทั้งหมดที่อพยพเข้ามาได้รับความเดือดร้อนในเรื่องความเป็นอยู่เนื่องจากการทำอาชีพชาวนา เป็นอาชีพที่มีรายได้น้อย แต่ละคนจึงต้องออกหางานทำตามที่ดินเองสนใจ แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ ผู้อพยพล้มตายเป็นจำนวนมาก การอพยพครั้งที่ 1 ของชาวนาญี่ปุ่นจึงเป็นไปได้ไม่ดี บริษัทผู้อพยพญี่ปุ่น-สยาม จึงต้องปิดกิจการลง

นอกจากชาวนาญี่ปุ่นที่อพยพเข้ามาแล้วยังมีคนญี่ปุ่นที่เดินทางมาไทยอีกกลุ่มหนึ่ง คือพวกที่ถูกเรียกว่า “คารายุกิชัง” ซึ่งหมายถึงหญิงโสเภณี คำว่า “คารายุกิชัง” (Karayukisan) เดิมหมายถึง ผู้ที่มาจากเกาะอามาคูสะ (Amakusa) จังหวัดคุมะโมโตะ และหมู่บ้านชิมาบารา (Shimabara) จังหวัดนางาซากิ ในเกาะกิวชูทางภาคใต้ของญี่ปุ่น ซึ่งออกไปทำงานหาเงินยังต่างประเทศเท่านั้นเพราะตั้งแต่ ปีพ.ศ. 2427 ถึง พ.ศ. 2428 ลูกสาวชาวนาหมู่บ้านอามาคูสะและชิมาบารา ถูกขายไปเป็นโสเภณีด้วยความยากจน และเดินทางไปยังต่างประเทศต่อมา คำว่า “คารายุกิชัง” นี้จึงเป็นคำที่ใช้เรียกผู้หญิงทั่วไปที่ประกอบอาชีพเป็นโสเภณียังต่างประเทศ อะงาวา ทาโร (Agawa Taro) ผู้ซึ่งมาเปิดร้านโตะนัน ที่กรุงเทพฯ เมื่อปีพ.ศ. 2437 ได้บันทึกไว้ว่าพวกคารายุกิชังได้เริ่มมาทำงานที่กรุงเทพฯ ครั้งแรกราวปีพ.ศ. 2427-2428 ส่วนเมียซากิ โทเท็น ซึ่งอยู่กรุงเทพฯ ในช่วงปีพ.ศ. 2438-2439 บันทึกไว้ว่ามีพวกคารายุกิชังอยู่ในกรุงเทพฯ ประมาณ 40 คน (อิชิอิ โยเนะโอะและโยชิภาวะ โทชิฮารุ, แปลโดย พลัปปลิ่ง คงชนะและคณะ. 2542)

และประมาณปี พ.ศ. 2434 เป็นช่วงหลังจากที่มีการลงนามในหนังสือสัญญาทางไมตรีระหว่างญี่ปุ่นกับไทยแล้ว 4 ปี ชาวญี่ปุ่นเริ่มเปิดร้านทำการค้าครั้งแรกในกรุงเทพฯ ร้านที่เปิดร้านแรกนั้นเป็นร้านค้าเบ็ดเตล็ด ดำเนินกิจการโดยชาวญี่ปุ่นที่มาจากเมืองนาโงยา ชื่อโนโนงาคิ ด้วยความช่วยเหลือของ ยามาโมโต ชินสึเคะ ผู้ซึ่งเดินทางมาเรียนภาษาไทยตั้งแต่ปีพ.ศ. 2431 แต่ร้านนั้นดำเนินกิจการมาได้เพียงครึ่งปีก็ปิดกิจการลง หลังจากนั้นอีก 4 ปี คือปีพ.ศ. 2435 ตรงกับช่วงที่ อิวาโมโต ชิทธิสึนะ พาชาวนาญี่ปุ่นอพยพมาเมืองไทย ช่วงดังกล่าวนี้ชาวญี่ปุ่นเปิดร้านกันมาก แต่ส่วนใหญ่ดำเนินกิจการอยู่ไม่ได้นาน ก็ต้องปิดกิจการลง ในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2451 มีร้านค้าของชาวญี่ปุ่นจำนวน 8 ร้านที่กำลังดำเนินกิจการอยู่ในขณะนั้น แต่ทนต่อการขาดทุนไม่ไหวจนต้องปิดกิจการลงในที่สุด คงเหลือแต่เพียงร้านใหญ่ๆ เช่น บริษัทมิตซู และร้านอื่นอีก 1 ถึง 2 ร้านเท่านั้นที่พอจะอยู่รอดได้ สาเหตุที่ร้านค้าของพ่อค้าญี่ปุ่นต้องปิดลงนับตั้งแต่ในปีพ.ศ. 2434 คือ ประการที่ 1 ตอนนั้นสินค้าญี่ปุ่นเข้ามาในประเทศไทยจะต้องผ่านเมืองท่าช่องกงหรือสิงคโปร์เสียก่อน พวกพ่อค้าชาวจีนและอินเดียจึงมีโอกาสยัดสินค้าญี่ปุ่นไว้ในมือ เมื่อพวกนี้นำสินค้าเข้ามาขายในเมืองไทยจึงขายได้ในราคาที่ถูกลงกว่าร้านของชาวญี่ปุ่น ทำให้ขายได้ดึกว่า ประการที่ 2 คือ สินค้าญี่ปุ่นในตอนนั้นราคาถูก แต่คุณภาพไม่ค่อยดีมากนัก และบางอย่างก็เป็นสินค้าปลอมเลียนแบบสินค้าอังกฤษและเยอรมัน จึงไม่ได้รับความเชื่อถือจากลูกค้าโดยทั่วไป

นอกจากชาวญี่ปุ่นจะเปิดร้านขายสินค้าจากญี่ปุ่นแล้ว ยังมีผู้ทั่วไปเปิดกิจการทางด้านการบริการ และการผลิตอีกด้วย เช่น ผู้อพยพรุ่นแรกที่ อิวาโมโต ชิทธิสึนะ พามาคนหนึ่งเปิดร้านตัดผมมีลูกค้าประจำทั้งชาวญี่ปุ่นและฝรั่ง มีรายได้ประมาณเดือนละ 400 บาท ซึ่งค่าครองชีพของคนทั่วไปในสมัยก่อนตกเดือนละ 200 – 250 บาท จึงนับว่าอาชีพเป็นช่างตัดผมประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี และอีกคนหนึ่งที่อพยพมารุ่นที่ 2 เปิดร้านผลิตขนมเบี๊ยะแบบญี่ปุ่นขาย ตอนแรกกิจการดำเนินไปด้วยดี ครั้นพอขายดีขึ้น มีคนญี่ปุ่นอีก 2-3 คน และชาวจีนพากันเลียนแบบ เกิดการแข่งขันในด้านราคา ส่วนใหญ่ต้องปิดกิจการไป เหลือแต่ผู้ค้ารายแรกที่เป็นผู้เริ่มเท่านั้น แต่รายได้ก็ลดลงไปมาก

เมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2466 ซึ่งตรงกับรัชสมัยของพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในช่วงนั้นได้มีการแก้ไขหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีทางการค้าขายและการเดินเรือในระหว่างกรุงเทพฯ และกรุงญี่ปุ่น การค้าขายระหว่างญี่ปุ่นกับไทยจึงคึกคักขึ้นมาก บริษัทโอซากาเดินเรือ (Osaka Shosen) เปิดเส้นทางเดินเรือประจำระหว่างไซ่ง่อนกับกรุงเทพฯ ในเดือนกันยายน พ.ศ. 2469 และบริษัทมิตซูเดินเรือ (Mitsui Senpaku) เปิดเส้นทางเดินเรือประจำระหว่างญี่ปุ่นกับกรุงเทพฯ ในเดือนมกราคม พ.ศ. 2470 เรือที่แล่นไปมาประจำคือ เรืออิโคมายามามารู กับ มิอิเคะยามามารู

ชาวญี่ปุ่นในไทยระหว่างนั้น ส่วนใหญ่จะประกอบการค้าขนาดเล็ก แต่ก็มีส่วนสาขาของบริษัท การค้าขนาดใหญ่ในญี่ปุ่นมาตั้งในประเทศไทยอยู่เป็นจำนวนพอสมควร ต่อมาในปี พ.ศ. 2476 ก็ได้มีการตั้งสมาคมไทย-ญี่ปุ่น เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับไทย

ชุมชนญี่ปุ่นในปัจจุบันบริเวณกรุงเทพ

ชาวญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ ส่วนใหญ่มาจากกรุงโตเกียว หรือบริเวณชานเมืองรอบๆ โตเกียว เมื่อมาอยู่ในกรุงเทพฯ จะอาศัยอยู่บริเวณที่เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของกรุงเทพฯ หรือเรียกว่า พื้นที่ CBD (Central Business District) คือ บริเวณสุขุมวิท อโศก เพชรบุรี สาทร พระรามเก้า เอกมัย เป็นต้น เนื่องจากชาวญี่ปุ่นที่มาอยู่ในกรุงเทพฯ จะเข้ามาในกรุงเทพฯ เพื่อประกอบอาชีพเป็นนักธุรกิจหรือเป็นพนักงานบริษัท (salary man) ซึ่งจำเป็นที่จะต้องมีการอาศัยอยู่ในบริเวณศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของเมือง เพื่อสะดวกในการเดินทาง และเนื่องด้วยบริเวณนี้เป็นแหล่งที่มีความทันสมัย ซึ่งมีความคล้ายกับเมืองในประเทศญี่ปุ่น และการที่บริเวณดังกล่าวมีชาวญี่ปุ่นอยู่เป็นจำนวนมาก จึงทำให้บริเวณดังกล่าวเป็นที่ตั้งของสถานที่ราชการหรือสถานที่สำคัญของชาวญี่ปุ่น คือ

จากการศึกษาบทความในวารสารสารคดี เรื่องญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ ที่เขียนโดยภาณุ บุรุษรัตนพันธุ์ (2536) ได้อธิบายถึงสภาพโดยทั่วไปของชาวญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ ว่า ครอบครัวชาวญี่ปุ่นส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ในคอนโดมิเนียมที่กระจายอยู่ตามซอยเลขคี่บนถนนสุขุมวิท ปกติแล้วในตึกตึกหนึ่งจะมีครอบครัวชาวญี่ปุ่นอาศัยอยู่กว่าครึ่งของผู้เช่า ครอบครัวชาวญี่ปุ่นใช้เวลาว่างวันหยุดที่คอฟฟี่ ช็อปในซอยสุขุมวิท 33/1 หรือซอยวิลลา ซึ่งเรียกกันตามชื่อชุปเปอร์มาร์เก็ตรุ่นเก่าที่ตั้งอยู่หน้าปากซอย คอฟฟี่ช็อปที่อยู่ซอยนี้มักตกแต่งร้าน และมีเมนูอาหารที่ใกล้เคียงกับคอฟฟี่ช็อปในญี่ปุ่น และชุปเปอร์มาร์เก็ตในซอยสุขุมวิท 33/1 เป็นสถานที่สำคัญของแม่บ้านญี่ปุ่น เนื่องจากที่นี่เป็นแหล่งที่แม่บ้านญี่ปุ่นจะใช้เป็นที่ซื้อสินค้าญี่ปุ่น บริการที่ได้รับมาตรฐานของญี่ปุ่น และบุคลากรที่รู้ภาษาญี่ปุ่น ในซอยสุขุมวิท 33/1 ยังมีร้านค้าอีกมากที่ดำเนินกิจการอันเกี่ยวข้องกับคนญี่ปุ่น ตั้งแต่ร้านหนังสือญี่ปุ่น ร้านวีดีโอ คลินิก ร้านทำผม ร้านอาหารญี่ปุ่น จากการให้สัมภาษณ์ของชาวญี่ปุ่นที่อาศัยอยู่ในซอยสุขุมวิท 33/1 กล่าวว่า “ความจริงแล้วแถวนี้เป็นย่านจ๊วยตลาดของชาวต่างประเทศมาก่อน ส่วนยูเอฟเอ็มเป็นบริษัทญี่ปุ่น ก็เป็นธรรมดาที่อยากจะขายของให้คนญี่ปุ่นซึ่งในเวลานั้น (พ.ศ. 2526) คนญี่ปุ่นก็ไม่ได้มีจำนวนมากเหมือนปัจจุบัน แต่ตอนนั้นลูกค้าร้านเราเป็นญี่ปุ่นเสียประมาณร้อยละสามสิบห้าของลูกค้าทั้งหมด” ซึ่งจะสังเกตได้ว่าชาวญี่ปุ่นเมื่ออาศัยอยู่ในบริเวณใด ชาวญี่ปุ่นก็จะสร้างบริเวณนั้นให้เหมือนกับว่าตนเองอยู่ในประเทศญี่ปุ่น เช่น การที่มีร้านอาหารญี่ปุ่นอยู่บริเวณรอบชุมชน ชุปเปอร์มาร์เก็ตที่ขายของที่น่าเข้าจากประเทศญี่ปุ่น เป็นต้น ซึ่งทำให้ชาว

ญี่ปุ่นจะได้รับประทานอาหารญี่ปุ่น พุดภาษาญี่ปุ่น และบริเวณสถานที่ท่องเที่ยวกลางคืนใน กรุงเทพฯ ที่เรียกว่า ธนียะ เป็นถนนสายกลางคืนที่พนักงานบริษัทชาวญี่ปุ่นมักจะมาเที่ยวพักผ่อน กัน ซึ่งย่านธนียะ มีจำนวน “บาร์ญี่ปุ่น” จำนวนมากกว่า 100 บาร์ และยังมีบาร์ญี่ปุ่นอีกจำนวนมาก ในย่านสุขุมวิท ซึ่งบาร์เหล่านี้ส่วนใหญ่เจ้าของเป็นชาวญี่ปุ่น

ซึ่งจากงานวิจัยของขุนทอง อินทร์ไทย (2534) ได้ทำการสำรวจในหัวข้อ “ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวญี่ปุ่นที่พำนักในประเทศไทย” พบว่าที่อยู่อาศัยของคนญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ ร้อยละ 80 จะอาศัยอยู่ในคอมโคมิเนียมหรือแมนชั่น เพราะคำนึงถึงความปลอดภัย ความสะดวก และความใกล้ชิดคนญี่ปุ่นด้วยกัน คนญี่ปุ่นเป็นกลุ่มที่ได้ชื่อว่า มีความเป็นชาตินิยมสูง ที่รู้สึกว่าพวกเขาไม่เหมือนคนชาติอื่น ก็เนื่องมาจากความโดดเด่นทางเชื้อชาติและวัฒนธรรม และชาวญี่ปุ่นจะรู้สึกภูมิใจอยู่ลึกๆ ว่าคนต่างชาติไม่ค่อยเข้าใจพวกเขา ซึ่งจะทำให้ชาวญี่ปุ่นรู้สึกว่าเพราะคนต่างชาติไม่ใช่คนญี่ปุ่นนั่นเอง (ชนิดา ศักดิ์ศิริสัมพันธ์ ม.ป.ป.: 63) ดังนั้นเมื่อชาวญี่ปุ่นเข้ามาอาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ จึงทำให้ชาวญี่ปุ่นพยายามที่จะสร้างบริเวณที่พวกตนอยู่ให้เหมือนกับประเทศบ้านเกิด ก่อให้เกิดความเป็นสังคมญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ ประมาณสองในสามของคนญี่ปุ่นจะอาศัยอยู่ที่บริเวณถนนสุขุมวิท ส่วนถนนอื่นๆที่ชาวญี่ปุ่นอาศัยอยู่ ได้แก่ ถนนสีลม ถนนเพลินจิต และถนนราชดำริ

ในงานเขียนของทวี วีระวงศ์เสรี (2527) ได้เขียนถึงวารสารรายสัปดาห์ฉบับหนึ่งของไทยที่ได้กล่าวถึงสภาพสังคมของญี่ปุ่นในไทยว่า “...ถึงจะเป็น “เมืองญี่ปุ่น” ที่ไม่สมบูรณ์แบบอย่างกับเมืองจีนในซานฟรานซิสโก เพราะปราศจากขอบเขตจำกัดแน่ชัด แต่ชาวญี่ปุ่นในไทยก็มีลักษณะร่วมสังคมพวกเดียวกันเองอย่างเหนียวแน่น พวกเขาอยู่กันอย่างเป็นกลุ่มเป็นก้อน อย่างน้อยก็นับพันๆ คนอยู่ตามบ้านใหญ่บ้านน้อย หรือแฟลตสูงหลายๆชั้น ในย่านซอย 31 หรือซอย 61 ถนนสุขุมวิท ทุกเช้าหรือเย็นถ้าฝนไม่ตกจะเห็นแม่บ้านญี่ปุ่นเข็นรถพาลูกออกกินลมชมวิวกันเกลื่อน ทักทายบรรดาพักพวกกันเองด้วยภาษาญี่ปุ่น ตอนสายๆแม่บ้านหลังจากจัดการกับอาหารเช้าให้พ่อบ้านแล้ว ก็มักจะขับรถ (ญี่ปุ่น) ออกไปซื้อปิ้งตามตลาด ซูเปอร์มาร์เก็ตของญี่ปุ่น ระหว่างทางก็แวะส่งลูกเข้าเรียนในโรงเรียน ซึ่งพวกญี่ปุ่นด้วยกันตั้งชื่อ มีครูญี่ปุ่นเป็นผู้สอน ผู้ชายญี่ปุ่นออกจากบ้านเข้าในกรุงเทพฯ นั่งรถติดแอร์ มีคนขับไปทำงาน เขาจะนัดรับประทานอาหารกลางวันแบบญี่ปุ่น หรืออาหารค่ำแบบญี่ปุ่นตามภัตตาคารญี่ปุ่น ซึ่งมีอยู่มากมายไม่ต่ำกว่า 20 แห่งในกรุงเทพฯ วันหยุดจะออกไปเล่นกอล์ฟหรือสกีน้ำในสโมสรหรือสถานที่ที่จัดไว้สำหรับคนญี่ปุ่นโดยเฉพาะ สิ่งที่เขาจะติดต่อกับคนไทยเป็นส่วนตัวนอกจากการงานคือโรงนวดทั้งหลาย...” จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงการรวมกลุ่มเฉพาะของชาวญี่ปุ่น ซึ่งสาเหตุสำคัญอาจจะเนื่องมาจากลักษณะประจำชาติ

และอุปสรรคทางด้านภาษา เนื่องจากชาวญี่ปุ่นส่วนใหญ่ไม่รู้ภาษาไทย หรือภาษาอังกฤษเพียงพอ นอกจากนี้ชาวญี่ปุ่นในไทยต่างก็ได้เข้ามาอยู่ในฐานะพ่อค้า นักธุรกิจ หรือนักวิชาการซึ่งมีรายได้สูง จึงมีฐานะในทางสังคมสูงไปด้วย ดังนั้นการติดต่อคบหาสมาคมกับคนไทยก็ย่อมจะมีอยู่กับเฉพาะกลุ่มที่มีธุรกิจ หรือเฉพาะผู้ที่มีฐานะอยู่ในระดับเดียวกันเท่านั้น

สรุปว่าสภาพสังคมของชาวญี่ปุ่นในไทยนั้น ชาวญี่ปุ่นมีความเป็นอยู่อย่างสุขสบายในระดับสูง และระดับปานกลาง โดยชาวญี่ปุ่นในไทยจะสามารถมีสิ่งต่างๆซึ่งตนไม่อาจจะหาได้ง่ายในประเทศญี่ปุ่น เช่น ค่าครองชีพที่ต่ำกว่ากัน 3-4 เท่า บ้านพักที่ทันสมัยที่กว้างขวาง และการมีเกียรติมีฐานะในสังคมที่สูงกว่าเมื่ออยู่ในประเทศญี่ปุ่น ดังนั้นสภาพสังคมของชาวญี่ปุ่นไทยย่อมน่าจะเป็นที่พึงพอใจของชาวญี่ปุ่นโดยทั่วไป

ชาวอินเดีย (จำแนกตามศาสนาพราหมณ์-ฮินดู)

ชุมชนชาติพันธุ์อินเดียในไทย จัดว่าเป็นชุมชนมีมาอยู่อาศัยอย่างยาวนานมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาตั้งแต่ในสมัยพุทธกาล ที่มีชาวอินเดียได้อพยพเข้ามาเผยแพร่วัฒนธรรมภายในไทย สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ตามเกณฑ์ประวัติศาสตร์

โดยกลุ่มแรกได้แก่ชุมชนพราหมณ์ (Brahmans) ซึ่งมีบทบาทสำคัญในราชสำนักและเริ่มอพยพจากอินเดียเข้าสู่ประเทศไทยเป็นเวลากว่าสองพันปีนับตั้งแต่สมัยต้นพุทธกาล ทวารวดี สุโขทัย อยุธยา จนถึงรัตนโกสินทร์ สำหรับผู้อพยพ

กลุ่มที่สองได้แก่ชุมชนชาวฮินดู (Hindus) ซึ่งอพยพจากอินเดียเข้าสู่ประเทศไทยเป็นเวลาประมาณเจ็ดสิบถึงหนึ่งร้อยห้าสิบปี เมื่อครั้งอินเดียยังตกอยู่ภายใต้การปกครองของอาณานิคมอังกฤษ (British Colonialism) โดยกลุ่มชาวฮินดูมักประกอบอาชีพค้าขายและตั้งถิ่นฐานอยู่ตามย่านธุรกิจของกรุงเทพมหานคร เช่น สุขุมวิท, สีลม, สาทร และสี่แยกบ้านแขก สำหรับรายละเอียดเพิ่มเติมของชุมชนพราหมณ์-ฮินดูนั้นจัดว่ามีประเด็นที่น่าสนใจดังต่อไปนี้

ความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์พราหมณ์-ฮินดูในไทย

กระบวนการอพยพและตั้งถิ่นฐานของชุมชนพราหมณ์ในสังคมไทยเริ่มก่อตัวขึ้นพร้อมกับการขยายตัวของกระบวนการการดัดแปลง (Indianization) ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยกลุ่มผู้ปกครองพื้นเมืองได้ปรับใช้วัฒนธรรมอินเดียและคติความเชื่อแบบเทวราชา เพื่อสร้างความชอบธรรมและเพิ่มพูนบารมีทางการเมือง ผ่านการประกอบพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ของกลุ่มพราหมณ์ราชบุโรहित ซึ่งส่งผลกระทบต่อการขยายตัวของชุมชนพราหมณ์ในกลุ่มบ้านเมืองแถบอุษาคเนย์ (Southeast Asia) อาทิเช่น ชุมชนพราหมณ์ในอาณาจักรศรีวิชัยทางคาบสมุทรมลายู และอาณาจักรจามปาทางตอนใต้ของเวียดนาม

สำหรับการอพยพของกลุ่มพราหมณ์อินเดียเข้าสู่ประเทศไทยนั้น สามารถแบ่งออกได้เป็นสามเส้นทางหลัก โดย **สายที่หนึ่ง** เริ่มก่อตัวขึ้นในสมัยพุทธศตวรรษที่ 301 เมื่อพระเจ้าอโศกมหาราช (Asoka) ทรงมีนโยบายยกทัพเข้าโจมตีแคว้นกัลิงกะ (Kalinga- โอริสาในปัจจุบัน) เพื่อสร้างความยิ่งใหญ่ให้กับแคว้นมคธ (Magadha) และรวบรวมชมพูทวีป (Jampudvipa) ให้เป็นหนึ่งเดียว จนนำไปสู่การอพยพครั้งใหญ่ของกลุ่มพราหมณ์และราษฎรชาวกัลิงกะ จากอินเดียตะวันออกเฉียงใต้ผ่านอ่าวเบงกอล แแผ่นดินมอญ-พม่า และตัดข้ามเทือกเขาถนนธงชัย-ตะนาวศรีเข้าสู่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาของไทย สำหรับ **สายที่สอง** นั้นเริ่มก่อตัวตั้งแต่สมัยราชวงศ์ปัลลวะ

(พุทธศตวรรษที่ 10-14) และราชวงศ์โจพะของอินเดีย (พุทธศตวรรษที่ 14-20) เมื่อแผ่นดินอุษาคเนย์เริ่มเป็นที่รับรู้ของกลุ่มพราหมณ์และพ่อค้าอินเดียในฐานะสุวรรณภูมิ (Golden Continent) ซึ่งเป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ด้วยเครื่องเทศและของป่า ตลอดจนเป็นจุดขนถ่ายสินค้าและจุดเชื่อมต่อทางอารยธรรมระหว่างกลุ่มแคว้นแคว้นแถบมหาสมุทรอินเดียและแปซิฟิก

การขยายตัวของการค้าระหว่างประเทศ และกิจการเผยแพรศาสนาผสมผสานกับอิทธิพลของลัทธิที่เพิ่มความรวดเร็วให้การเดินเรือ จัดว่าเป็นปัจจัยดึงดูดและผลักดันให้ชาวอินเดียจำนวนมากเดินทางจากตอนใต้ของชมพูทวีป ผ่านหมู่เกาะอันดามันและนิโคบาร์ในมหาสมุทรอินเดีย เข้าสู่ดินแดนทางตอนใต้ของไทย เช่น เมืองตะกั่วป่า, พัทลุง, สงขลา, ไซยา และโดยเฉพาะอย่างยิ่งลิฮอร์ (Ligor) หรือนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นศูนย์กลางของศาสนาพุทธและฮินดูในคาบสมุทรมลายู

เส้นทาง สายที่สาม หลังสถาปนากรุงศรีอยุธยา เส้นทางสุดท้ายนี้เริ่มก่อตัวขึ้นหลังจากการสถาปนากรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. 1893 เมื่อมีการเคลื่อนกำลังของกองทัพสยามเข้าโจมตีเมืองพระนครของกัมพูชา (Angkor) จนทำให้เกิดการแตกร้างและกวาดต้อนพราหมณ์ปุโรหิตและขุนนางในราชสำนักเขมรเข้ามายังพระนครศรีอยุธยา โดยกลุ่มพราหมณ์เขมรส่วนใหญ่จัดว่ามีเชื้อสายมาจากชาวอินเดียที่อพยพจากหมู่เกาะชาวอินโดนีเซียเข้ามายังอาณาจักรพระนคร ตั้งแต่สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่สอง (Jayavarman the Second) ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 14 และมีอิทธิพลต่อการก่อตัวของอารยธรรมไทยในสมัยต่อมา โดยเฉพาะคติทางการปกครอง, การใช้คำราชาศัพท์, หลักกฎหมายพระมนุธรรมศาสตร์ และพิธีกรรมในราชสำนัก เช่น พิธีราชาภิเษก, โองการแข่งน้ำ, และพิธีโล้ชิงช้า

การตั้งรกรากของชุมชนพราหมณ์ จัดว่ามีความต่อเนื่องเคียงคู่กับวิวัฒนาการของประเทศไทย โดยเห็นได้จากการกระจายตัวของกลุ่มเทวสถานในเมืองโบราณสมัยทวารวดี เช่น เมืองศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์, เมืองอู่ทองจังหวัดสุพรรณบุรี, และเมืองศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี, ส่วนในสมัยสุโขทัยนั้นได้มีการค้นพบอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์กระจายตัวอยู่ตามเขตเมืองเก่า และเขตอรัญญิกวาส เช่น ศาลตาผาแดงและวัดพระพายหลวง. ครั้นมาถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา ชุมชนพราหมณ์ได้มีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว เนื่องจากคติทางการปกครองที่ให้ความสำคัญกับองค์พระมหากษัตริย์ในฐานะสมมุติเทพ และภาคอวตารของพระวิษณุ (Vishnu Reincarnation) โดยมีการค้นพบหลักฐานเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของชุมชนพราหมณ์ในเขตกำแพงเมือง และรอบวัดมหาธาตุ (Mahathatu Temple) ซึ่งถูกออกแบบให้เป็นศูนย์กลางของเมืองหลวงคล้ายคลึงกับเขา

พระสุเมรุ (Mount Meru) ซึ่งเป็นศูนย์กลางของจักรวาล นอกจากนี้ตามบันทึกของชาวตะวันตกที่เข้ามาพำนักในกรุงศรีอยุธยา เช่น Nicholas Gervaise ยังได้กล่าวถึงบทบาทของกลุ่มพราหมณ์ปุโรหิตในการประกอบพระราชพิธีตรียัมปวายและตรีปวาย เพื่อเพิ่มพูนบารมีทางการเมืองให้กับสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

หลังการล่มสลายของกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. 2310 กลุ่มพราหมณ์ในราชสำนักได้ถูกกวาดต้อนไปยังกรุงอังวะ (Ava) ของพม่าในขณะที่บางส่วนได้อพยพลี้ภัยไปอยู่ตามเมืองต่าง ๆ เช่น เพชรบุรีและนครศรีธรรมราช ท่ามกลางภัยสงครามและสูญญากาศทางการเมือง กลุ่มพราหมณ์ในนครศรีธรรมราชได้ก้าวเข้ามามีบทบาทในราชสำนักกรุงธนบุรี เพื่อถ่ายทอดศิลปวิทยาการและชุดเชยการขาดแคลนพราหมณ์หลังการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่สอง ในเวลาต่อมาเมื่อมีการสถาปนาราชวงศ์จักรีและการย้ายเมืองหลวงมายังกรุงเทพมหานคร พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงมีนโยบายรื้อฟื้นความรุ่งโรจน์ของอาณาจักรอยุธยาและอารยธรรมพราหมณ์-ฮินดู เพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับสยามประเทศ โดยเห็นได้จากการสร้างพระบรมมหาราชวังที่จำลองแบบมาจากอยุธยาและการสร้างเสาชิงช้า (Giant Swing) และเทวสถานโบสถ์พราหมณ์ในปี พ.ศ. 2327 ซึ่งจัดว่าเป็นศูนย์กลางของชุมชนพราหมณ์แห่งแรกในกรุงเทพมหานคร

อิทธิพลจากการรื้อฟื้นธรรมเนียมราชสำนักโบราณในสมัยรัชกาลที่หนึ่งได้ส่งผลให้กลุ่มพราหมณ์ที่กระจัดกระจายอยู่ตามเมืองต่าง ๆ กลับมารวมตัวกันที่กรุงเทพฯ และเข้ารับราชการเป็นปุโรหิตและผู้ประกอบพิธีทางศาสนาให้กับราชวงศ์จักรี แต่อย่างไรก็ตาม บทบาทของพราหมณ์ราชสำนักได้ลดลงอย่างรวดเร็ว เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองไปสู่ระบอบประชาธิปไตยในปี พ.ศ. 2475 (2) พระราชอำนาจที่ลดลงขององค์พระมหากษัตริย์ และการขยายตัวของแนวคิดทางการเมืองสมัยใหม่ ได้ส่งผลให้อิทธิพลของชุมชนพราหมณ์ทางด้านการเมืองและการปกครองต้องเสื่อมถอยลงอย่างรวดเร็ว เคียงคู่กับการขยายตัวของโลกทัศน์แบบวิทยาศาสตร์ (Scientific Worldview) ตลอดจนการถาโถมของกระแสโลกาภิวัตน์ และวัฒนธรรมสมัยใหม่ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อการปรับตัวของชุมชนพราหมณ์ในสังคมไทยยุคปัจจุบัน

อินเดีย (พราหมณ์-ฮินดู) ในกรุงเทพฯ

หลังจากการก่อสร้างเสาชิงช้าและเทวสถานโบสถ์พราหมณ์ในปี พ.ศ. 2327 การตั้งถิ่นฐานของชุมชนพราหมณ์ได้เริ่มก่อตัวขึ้นรอบๆ เทวสถาน ถนนดินสอ และวัดสุทัศน์ โดยรูปแบบการตั้งถิ่นฐานมีความสัมพันธ์กับคติการสร้างบ้านแปลงเมืองของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู โดยหากพิจารณาจากโครงสร้างผังเมืองของเกาะรัตนโกสินทร์ ที่รอบล้อมด้วยแม่น้ำเจ้าพระยาทางด้านตะวันตกและคลองคูเมืองทางด้านตะวันออก จะเห็นว่าบริเวณเสาชิงช้าและวัดสุทัศน์จะตั้งอยู่ทางตรงใจกลางของพระนครซึ่งสะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างแผนผังจักรวาล กับการจัดวางโครงสร้างผังเมือง จากบริบทดังกล่าว การก่อสร้างเสาชิงช้าจึงเปรียบเสมือนการจำลองเขาพระสุเมรุซึ่งเป็นแกนกลางของจักรวาลมาไว้ในกรุงเทพมหานคร เพื่อเพิ่มพูนบารมีให้กับผู้ปกครองและเสริมความศักดิ์สิทธิ์ให้กับดวงเมือง นอกจากนี้ เสาชิงช้ายังเป็นองค์ประกอบสำคัญในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ เพื่อเป็นการต้อนรับการเสด็จมายังโลกมนุษย์ของพระอิศวร เพื่อตรวจสอบความสมดุล ความมั่นคงและความมั่งคั่งของราชอาณาจักร

แผนภาพที่ 8 เสาชิงช้า

<http://www.unseentourthailand.com>

แผนภาพที่ 9 โบสถ์พราหมณ์

ที่มา http://www.amulet.in.th/forums/view_topic.php?t=1255

ชุมชนพราหมณ์ในกรุงเทพมหานคร จัดว่าสืบเชื้อสายมาจากพราหมณ์นครศรีธรรมราช และกลุ่มพราหมณ์ในสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยเฉพาะพราหมณ์ศิริวัฒน์ ซึ่งเป็นขุนนางบุโรหิตที่มีชื่อเสียงและเป็นบรรพบุรุษของข้าราชการ และชนชั้นนำทางการเมืองในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เช่น เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์) ต้นตระกูลสิงหเสนี, เจ้าพระยาพลเทพ (ทองอิน) ต้นตระกูลทองอิน อินทรพล, และเจ้าพระยาสุธรรมมนตรี (บุญศรี) ต้นตระกูลบุรณศิริ

กระบวนการอพยพและตั้งถิ่นฐานของชุมชนฮินดูในสังคมไทย เริ่มก่อตัวขึ้นพร้อมกับการขยายตัวของลัทธิอาณานิคมตะวันตก (Western Colonialism) ในอินเดียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ 23 จนถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 24 โดยการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของประชากรในอินเดียและการเคลื่อนไหวเรียกร้องเอกราชจากอังกฤษ จัดเป็นปัจจัยผลักดันที่ส่งผลกระทบต่อการอพยพของชาวอินเดียเข้าสู่ประเทศไทย ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็นสองเส้นทางหลักได้แก่ 1) เส้นทางอพยพทางทะเลผ่านหมู่เกาะอันดามันและนิโคบาร์ ตัดเข้าสู่สิงคโปร์ มะละกา (Melaka) มาเลเซีย จากนั้นจึงเป็นการเดินทางโดยรถไฟเข้าสู่ภาคใต้ของประเทศไทยและกรุงเทพมหานคร และ 2) เส้นทางอพยพสายที่สองนั้นเริ่มจากอินเดียเข้าสู่จิตตะกอง (Chittagong) ในบังกลาเทศ จากนั้นจึงเดินทางโดยรถไฟตัดเข้าสู่พม่าและภาคเหนือของไทย แล้วจึงลงใต้สู่กรุงเทพมหานคร

สำหรับกลุ่มผู้อพยพชาวฮินดูนั้นจัดว่ามีความหลากหลายและสามารถแบ่งออกได้เป็น 5 กลุ่มหลักได้แก่

1) กลุ่มชาวฮินดูจากอูตรประเทศ (Uttar Pradesh) ทางตอนเหนือของอินเดีย ซึ่งประชากรส่วนใหญ่มักประกอบอาชีพเป็นคนส่งหนังสือพิมพ์ คนขายนมวัว และพนักงานรักษาความ

ปลอดภัยในบริษัทต่างประเทศ เช่น East Asiatic Company ลักษณะเด่นของชาวอินเดียยุคตรประเทศ คือการนับถือพระวิษณุ โดยมีการจัดตั้งชุมชนในเขตสาทร และยานนาวา ตลอดจนการจัดสร้างวัดวิษณุ เมื่อปี พ.ศ. 2458 เพื่อเป็นศูนย์รวมของชาวฮินดูในประเทศไทยในเขตกรุงเทพมหานคร

2) กลุ่มชาวฮินดูจากแคว้นซินด์ (Sind) และปัญจาบ (Punjab) ซึ่งเข้ามาประกอบธุรกิจทอผ้าและนำเข้าส่งออกผลิตภัณฑ์สิ่งทอ ชาวอินเดียกลุ่มดังกล่าวมักตั้งถิ่นฐานอยู่แถวสำเพ็ง และพาหุรัด โดยถึงแม้ว่าประชากรส่วนใหญ่จะนับถือศาสนาซิกข์และมีศูนย์กลางอยู่ที่คุรุสิงห์สภา ในย่านพาหุรัด แต่ก็มีชาวอินเดียบางกลุ่มนับถือศาสนาฮินดู และแยกตัวออกมาจัดตั้งวิหารเทพมณเฑียรแถวถนนศิริพงษ์เมื่อปี พ.ศ. 2482 เพื่อเป็นศูนย์กลางของชาวฮินดูจากซินด์และปัญจาบ โดยปัจจุบันชุมชนดังกล่าวได้รวมตัวกันจัดตั้งสมาคมฮินดูสมาชแห่งประเทศไทย ซึ่งมีที่ทำการอยู่ที่โรงเรียนภารตวิทยาลัย และอยู่ไม่ไกลจากวัดสุทัศน์ เสาชิงช้า และเทวสถานโบสถ์พราหมณ์

3) กลุ่มชาวฮินดูจากคุจราซ (Gujarat) และราชสถาน (Rajasthan) ซึ่งมักประกอบอาชีพค้าขายส่งออกและเจียระไนอัญมณี โดยตั้งถิ่นฐานอยู่แถวถนนสีลมและสาทร กลุ่มชาวฮินดูดังกล่าวจัดว่ามีบทบาทสำคัญในสมัยอาณานิคม และสงครามโลกครั้งที่สอง เนื่องจากทำหน้าที่เป็นตัวกลางเชื่อมต่อทางการค้าระหว่างประเทศไทย อินเดีย และตะวันออกกลาง

4) กลุ่มชาวฮินดูจากทมิฬนาฑูร์ (Tamil Nadur) ซึ่งอพยพมาจากตอนใต้ของอินเดียและทางตอนเหนือของศรีลังกา แถวคาบสมุทราพนาร์ โดยส่วนใหญ่มักประกอบอาชีพเป็นครูสอนภาษาอังกฤษ พนักงานบริษัทต่างประเทศและค้าขายทั่วไป สำหรับลักษณะเด่นของกลุ่มแขกทมิฬ คือ การบูชาพระศิวะและพระอุมาอย่างเหนียวแน่น จนนำไปสู่การสร้างวัดพระศรีรัตนมหาอุมาเทวี หรือที่รู้จักกันดีว่าวัดแขก เพื่อเป็นศูนย์กลางทางศาสนาและการประกอบกิจกรรมของชาวฮินดูจากอินเดียได้

5) กลุ่มชาวฮินดูจากเบงกอล ซึ่งอพยพมาจากเมืองธาร์กา (Dhaka) และจิตตะกองในบังคลาเทศตั้งแต่สมัยอาณานิคมอังกฤษ ประชากรส่วนใหญ่มักประกอบอาชีพขายถั่ว เครื่องเทศ และเครื่องหอมบูชาเทพเจ้า กลุ่มแขกเบงกอลมักนับถือศาสนาอิสลาม แต่ก็มีบางส่วนนับถือศาสนาฮินดู โดยอพยพเข้ามาอาศัยอยู่กับแขกทมิฬในย่านวัดแขกและถนนสีลม

ชาวมุสลิม

มุสลิมที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ภาคกลางและกรุงเทพ มีบรรพบุรุษมาจากเชื้อชาติต่างๆ ดังส่วนหนึ่งของหลักฐานทางประวัติศาสตร์ คือ

สายอาหรับ-เปอร์เซีย

ชาวเปอร์เซียได้นำเครื่องกระเบื้องของตนเข้ามาค้าขายตั้งแต่ 1,200 ปีมาแล้ว ส่วนชาวอาหรับได้เข้ามายังดินแดนส่วนนี้เมื่อ 1,100 ปีมาแล้ว (ประยูรศักดิ์ ชลาชนเดชะ. 2539: 4)

หลักฐานว่ามีมุสลิมได้เข้ามาอยู่ในกรุงศรีอยุธยา ปรากฏตามจดหมายเหตุโบราณว่า มีคนที่คนโบราณเรียกว่า "แขกเทศ" ตั้งบ้านเรือนอยู่ตั้งแต่ประตูจีนด้านตะวันตกของกรุงศรีอยุธยาไปจนถึงหลังวัดนางมุกแล้วก็เลี้ยวลงไปที่"ท่าภาษี" เป็นบริเวณที่มุสลิมตั้งบ้านเรือนอยู่ในกำแพงเมือง มีถาวรวัตถุร้างไปแล้วยังปรากฏอยู่ ชาวบ้านเรียกมาจนทุกวันนี้ว่า"กุฎีทอง" ที่นี้คำว่า "แขกเทศ" มีปรากฏในจดหมายเหตุดังนี้ นักโบราณคดีสันนิษฐานว่าจะเป็นผู้รับนับถือศาสนาอิสลามที่มีรกรากบ้านเดิมอยู่ในประเทศอาหรับบ้าง และประเทศอิหร่านหรือเปอร์เซียบ้าง แล้วก็มาตั้งรกรากเพื่อดำเนินการค้าขาย ในที่สุดก็กลายเป็นคนไทย (ประยูรศักดิ์ ชลาชนเดชะ. 2539: 3)

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา นอกจากเซคอะหมัด ซึ่งเป็นชาวเปอร์เซียที่มาตั้งถิ่นฐานและสร้างมัสยิดที่เรียกว่า"กุฎีทอง" แล้วยังมีชาวเปอร์เซียที่สำคัญอีกท่านหนึ่งที่เดินทางเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่หัวเขาแดง (สงขลา) หลังจากตั้งถิ่นฐานที่อินโดนีเซียมาแล้วระยะหนึ่ง ชาวเปอร์เซียท่านนี้เป็นมุสลิมสายซุนนะฮ์ชื่อ "ท่วนโมกอล" (เข้ามาในรัชสมัยพระเจ้าทรงธรรม พ.ศ. 2145) บิดาของท่านสุลัยมาน ผู้ที่ประกาศแยกสงขลาออกเป็นอิสระจากกรุงศรีอยุธยาในรัชสมัยพระเจ้าปราสาททองและสถาปนาตนเองเป็น"สุลต่านสุลัยมานชาห์" เมื่อ พ.ศ. 2143 โดยท่านถึงแก่อสัญกรรมเมื่อ พ.ศ. 2211 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ศพของท่านฝังอยู่ที่หัวเขาแดงจังหวัดสงขลา

สายชาว-มลายู

ส่วนชาวมุสลิมเชื้อสายปัตตานีซึ่งชาวบ้านเรียกว่า "แขกปัตตานี" มักจะประกอบอาชีพทางเกษตรกรรมและค้าขาย (ประยูรศักดิ์ ชลาชนเดชะ. 2539: 21)

คนที่นับถือศาสนาอิสลามในสมัยกรุงศรีอยุธยานั้นตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นตำบลใหญ่ หลายร้อย หลายพันหลังคาเรือนเหมือนกัน ตำบลนั้นจะอยู่คลองตะเคียนทางทิศใต้ ส่วนอิสลามิกชนที่มาจากอินโดนีเซีย จากเกาะที่เรียกว่า "เกาะมากาซา" หรือ "มักสัน" ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาด้านฝั่งตะวันตกลงไป (ประยูรศักดิ์ ชลาชนเดชะ. 2539: 3)

ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่า ช่วงสงครามไทย-พม่า จนมาถึงช่วงการล่มสลายของอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา มุสลิมกลุ่มนี้ได้อพยพหลบหนีมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในธนบุรี นอกจากนั้นตลอดสมัยธนบุรี ถึงกรุงรัตนโกสินทร์ ก็คงมีมุสลิมเชื้อสายชาว-มลายู ย้ายถิ่นฐานมาจากอาณาจักรปัตตานีมาอยู่ในธนบุรี เพราะถูกกวาดต้อนเป็นเชลย และเชิญชวนมาช่วยปฏิบัติงานรับใช้ชาติ ส่วนมุสลิมจากชาวก็อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่ประเทศไทยเช่นกัน

สายจาม-เขมร

จามและเขมรเป็นคนละเชื้อชาติ เพราะจามเป็นชนที่ผสมระหว่างขอมเดิม อินเดียน มลายู และจีน เป็นต้น จามเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในกรุงศรีอยุธยาในรัชกาลสมัยของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและเข้ามารับราชการเป็นทหารอาสา ดังความในกฎหมายไทย (2439 : 192) ปรากฏว่า ยังมีแขกอีกพวกหนึ่งซึ่งปรากฏในมณเฑียรบาลของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เรียกว่า "อาสาจาม"

มุสลิมที่อพยพจากกัมพูชานี้ ภายหลังเข้ามารวมเป็นพวกอาสาจาม ส่วนสาเหตุที่อพยพเข้ามาในไทยเพราะถูกรุกรานจากเวียดนาม (รัชนี้ สาดเปรม, 2521:18)

เมื่อเกิดสงครามไทย-พม่า กองอาสาจามจึงเป็นกำลังสำคัญในการต่อสู้ศัตรูไทย และเสียชีวิตลงจากการต่อสู้กับศัตรูเป็นจำนวนมาก ที่รอดชีวิตส่วนหนึ่งได้อพยพลงมาตามแม่น้ำเจ้าพระยา และตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณบางอ้อและที่อื่นๆ

สายอินเดีย-ปากีสถาน-บังกลาเทศ

อินเดียที่ต่อมาแยกประเทศเพิ่มเป็นปากีสถานและบังกลาเทศ เป็นชนอีกกลุ่มหนึ่งที่เข้ามาติดต่อค้าขายและตั้งถิ่นฐานในไทย

มุสลิมเชื้อสายอินเดียมีทั้งที่เป็นชีอะฮ์และซุนนะฮ์ และมีทั้งรวมตัวตั้งเป็นชุมชนเฉพาะกลุ่ม และเข้าไปตั้งถิ่นฐานรวม หรือโดยการแต่งงานกับคนมุสลิมเชื้อสายอื่นๆ ที่มีอยู่แล้ว

มุสลิมอินเดียเชื้อสายชีอะฮ์ คือที่"มัสยิดติกขาว"(เซฟิ) มีสุสานอยู่ใกล้กับกุฎีเจริญพาศน์ ส่วนกลุ่มที่เป็นซุนนะฮ์คือที่ชุมชน "มัสยิดฮารูน" ซึ่งเป็นชุมชนริมฝั่งเจ้าพระยาด้านตะวันออกหรือฝั่งพระนคร นอกจากนั้นกล่าวได้ว่าทุกชุมชนเก่าแก่ในธนบุรี มุสลิมเชื้อสายอินเดียจะกระจายตัวตั้งถิ่นฐานอยู่ในชุมชนต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ ชุมชน"มัสยิดติกแดง" ซึ่งเป็นบริเวณที่ตั้งของพระคลังสินค้า

สายจีน

มุสลิมเชื้อชาติจีนที่ตั้งถิ่นฐานในธนบุรีอาจมีอยู่บ้าง แต่จำนวนไม่มากเหมือนทางภาคเหนือของไทยและส่วนที่มีอยู่จะเป็นลักษณะการผสมระหว่างเชื้อชาติเสียมากกว่า กล่าวคือ ชาวจีนซึ่งอาจจะมีทั้งจีนมุสลิมแต่เดิมและจีนที่นับถือศาสนาอื่นแต่เดิม แต่งงานกับมุสลิมเชื้อชาติต่าง ๆ เช่น จามมุสลิมก็เป็นกลุ่มเชื้อชาติผสมจีน มุสลิมจากอาณาจักรปัตตานี โดยเฉพาะอย่างยิ่งแถบบริเวณอ่าวปัตตานีจำนวนไม่น้อยก็เป็นมลายูผสมจีน ทั้งนี้จากการเดินทางเข้ามาติดต่อดำขาย ซึ่งอ่าวปัตตานีจะเป็นบริเวณที่พักหลบลมมรสุมอย่างดี

ส่วนในปัจจุบันมุสลิมจากเชื้อชาติต่าง ๆ ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในธนบุรี ส่วนหนึ่งก็ได้แต่งงานกับลูกหลานชาวจีนที่นับถือศาสนาต่าง ๆ โดยเข้ามารับอิสลาม และมักจะกลายเป็นมุสลิมผู้เคร่งครัดเป็นจำนวนไม่น้อย

ความเป็นมาของกลุ่มมุสลิมในไทย

ชุมชนมุสลิมไม่ว่าจะมีบรรพบุรุษสืบเนื่องมาจากเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ใด จะมีการตั้งถิ่นฐานอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นชุมชน มีผู้นำ ทั้งนี้และทั้งนั้นเป็นไปตามรูปแบบและคำสอนในอิสลาม

เมื่อเกิดการรวมตัวตั้งเป็นกลุ่มหรือชุมชน หรือที่เรียกในภาษามลายูซึ่งมาจากภาษาเขมรว่า "กำปง" แล้วมุสลิมในแต่ละชุมชนจะเสียสละทั้งกำลังกายและกำลังทรัพย์ เพื่อสร้างศูนย์กลางของชุมชนขึ้น นั่นคือ "มัสยิด" หรือ"สุเหร่า" และหาหาพื้นที่ไม่จำกัดจนเกินไป บริเวณมัสยิดจะมีหน่วยอื่นๆประกอบด้วย อาคารมัสยิด อาคารเรียน อาคารอเนกประสงค์ และสุสาน(กุโบร์)สำหรับฝังศพ แต่บางชุมชนอาจต้องใช้ส่วนหนึ่งของมัสยิดเป็นที่ศึกษา และไปใช้กุโบร์ร่วมกับชุมชนอื่น

ประวัติมุสลิมบ้านครัว ชุมชนบ้านครัวตั้งอยู่ในเขตดุสิต ริมคลองมหานาคและคลองแสนแสบในบริเวณที่รู้จักกันในปัจจุบันว่าสะพานหัวช้างและเจริญผล มีอาณาเขตทิศเหนือจดซอยพญานาค ทิศใต้จดคลองมหานาค ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของคลองแสนแสบ ทิศตะวันออกจดซอยหลังโรงแรมเอเชียและทิศตะวันตกจดถนนอรุณพงษ์ บริเวณนี้จะเรียกว่า บ้านครัวเหนือ ส่วนที่ตั้งอยู่กับคลองอีกฝั่งหนึ่งของคลองมหานาค เรียกว่า บ้านครัวใต้

บรรพชนบ้านครัวประกอบด้วยชาวมุสลิมเขมร เรียกว่าแขกจาม และชาวมุสลิมเชื้อสายมลายูจากหัวเมืองมลายู ซึ่งถูกด่อนครอบครัวเป็นเชลยศึกแต่ครั้งรัชกาลที่ 1-3 ดันกรุงรัตนโกสินทร์ ส่วนแขกจามซึ่งเป็นมุสลิมเขมร เคยมีอาณาจักรเรียกว่าอาณาจักรจามปา ตั้งอยู่บริเวณตั้งแต่ปากน้ำ

โขงไปทางตะวันออก (เวียดนามใต้) แยกจามจำนวนหนึ่งอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในกรุงศรีอยุธยา ตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้น มีประชากรอยู่บริเวณปากคลองคูจาม หรือที่เอกสารเก่าเรียกว่าปทาคูจาม ทางด้านใต้ของเกาะเมืองใกล้วัดพุทไธสวรรย์ ชาวจามอพยพเพราะ อาณาจักรจามปาถูกเวียดนาม รุกรานช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 21 ทำให้ต้องลี้ภัยไปชวา มลายู กัมพูชา และสยาม รัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช สยามทำสงครามกับเขมร 3 ครั้ง คือ ครั้งที่หนึ่ง พ.ศ. 2312 ครั้งที่สอง พ.ศ.2314 และครั้งที่สาม พ.ศ.2323 ในศึกครั้งที่สองได้กวาดต้อนชาวเขมรเข้ามา กรุงธนบุรีเป็นอันมาก รวมทั้งแยกจาม ครั้นต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ในรัชกาลที่ 1 สมเด็จพระเจ้าพระยา (ซู) ชักชวนพระยายมราช (แบน) ร่วมกำจัดฟ้าทะละหะ (มู) ลงได้ ต่อมาพระยายมราชก็กำจัดสมเด็จพระเจ้าพระยา แล้วตั้งตนเป็นผู้สำเร็จราชการเมืองเขมร พอมีข่าวแยกจามจะยกทัพมาตีเขมร พระยายมราชและพระยากลาโหม (ปก) จึงพานักองเอง และพระญาติวงศ์ของเขมรเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดรับรองนักองเองอย่างพระราชบุตรบุญธรรม และโปรดเกล้าฯ ให้พระยายมราชเป็นเจ้าพระยาอภัยภูเบศร ผู้สำเร็จราชการเมืองเขมร หลังจากที่ได้ปราบปรามเขมรจามราบคาบแล้วพ.ศ.2376 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) เป็นแม่ทัพบก และเจ้าพระยาคลัง (ดิศ บุนนาค) ซึ่งต่อมาคือ สมเด็จพระเจ้าบรมมหาประยูรวงศ์ เป็นแม่ทัพเรือ ยกไปตีญวนและเขมรพร้อมกัน สงครามครั้งนี้กินเวลา 14 ปี เรียกว่า สงครามอันนัมยุทธ เมื่อสงครามยุติลงโดยไม่มีฝ่ายใดชนะ โดยเด็ดขาด จึงยกทัพกลับพร้อมกวาดต้อนครอบครัวเขมรจามเข้ามาจำนวนหนึ่ง โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งครัวเรือนที่ "บ้านครัว" อยู่ด้วยกัน"บ้านครัว" จึงเป็นชุมชนมุสลิมที่เก่าแก่มีมานับแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ตั้งครัวเรือนอยู่บริเวณป่าไผ่ชายทุ่งพญาไท ผู้อพยพเรียกหมู่บ้านตามคำเขมรว่า "พุมเปรย" แปลว่าบ้านป่า หรือ "เปรยสล็อก" แปลว่าเมืองป่า แต่คนไทยเรียกว่า "บ้านแขกครัว" (ภายหลังเรียกสั้นๆ ว่า บ้านครัว) ตอนกลางของหมู่บ้านเรียกว่า "พุมปราง" ทางตะวันตกเรียกว่า "พุมตะโปง" หรือ "ตรอย เปรียม" ส่วนทางตะวันออกเรียกว่า "กะห็ก้อย" ต่อมาเรียกง่าย ๆ ว่า "เกาะกอย" จากการตรวจสอบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ พบว่า ชุมชนบ้านครัวน่าจะได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ โปรดเกล้าฯ พระราชทานที่ดินในอาณาบริเวณชุมชนนี้ ซึ่งมีทั้งชาวมุสลิมเขมรและชาวมลายูปัตตานี จัดตั้งขึ้นเป็นหมู่บ้านหลังเสร็จศึกสงครามเก้าทัพประมาณ พ.ศ.2330 เป็นการปูนบำเหน็จความดีความชอบแก่กองอาสาจามที่ร่วมการสงคราม

ในเบื้องต้นมุสลิมเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่แตกต่างจากพี่น้องชาวไทยส่วนอื่นในเรื่องของศาสนาอันแนบแน่นอยู่กับวัฒนธรรม กล่าวคือ มุสลิมคือผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามจะมีวิถีในการดำเนินชีวิต หรือวัฒนธรรมอยู่ในครรลองของวัฒนธรรมอิสลามเป็นหลัก แต่นั่นมิได้หมายความว่ามุสลิมจะปฏิเสธในการปฏิบัติวัฒนธรรมอื่นๆ โดยสิ้นเชิง

ในเบื้องต้นมุสลิมเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่แตกต่างจากพี่น้องชาวไทยส่วนอื่นในเรื่องของศาสนาอันแนบแน่นอยู่กับวัฒนธรรม กล่าวคือ มุสลิมคือผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามจะมีวิถีในการดำเนินชีวิต หรือวัฒนธรรมอยู่ในครรลองของวัฒนธรรมอิสลามเป็นหลัก แต่นั่นมิได้หมายความว่ามุสลิมจะปฏิเสธในการปฏิบัติวัฒนธรรมอื่นๆ โดยสิ้นเชิง ในทางตรงกันข้าม อิสลามกลับแสดงให้เห็นและยอมรับในความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ แต่เป็นการเน้นให้เห็นและนำไปสู่ความเสมอภาคและภราดรภาพ เฉพาะบริบทของสังคมไทยในสมัยธนบุรี ชาวไทยมุสลิมในบริเวณนี้ก็มีที่มาแตกต่างกันในด้านเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ กล่าวคือ นอกจากจะเป็นชนเชื้อชาติไทยแล้วยังเป็นชนที่มีบรรพบุรุษจากเชื้อชาติต่างๆ คือ สายที่มีบรรพบุรุษจากเปอร์เซีย สำหรับชาว-มลายู จาม-เขมร อินเดีย ปากีสถาน บังคลาเทศและจีน เป็นต้น มีหลักฐานว่า ได้มีมุสลิมเข้ามาอยู่ในกรุงศรีอยุธยา ปรากฏตามจดหมายเหตุโบราณว่า มีคนที่คนโบราณเรียกว่า “แขกเทศ” ตั้งบ้านเรือนอยู่ตั้งแต่สะพานประตูจีนด้านตะวันตกของกรุงศรีอยุธยาไปจนถึงหลังวัดนางมุกแล้วก็เลี้ยวลงไปที่ทำ “กายี” เป็นบริเวณที่มุสลิมตั้งบ้านเรือนอยู่ในกำแพงเมือง มีถาวรวัตถุร้างไปแล้วยังปรากฏอยู่ ชาวบ้านเรียกมาจนทุกวันนี้ว่า “กุฎีทอง” ที่นี้คำว่า “แขกเทศ” มีปรากฏในจดหมายเหตุนี้ นักโบราณคดีสันนิษฐานกันว่าจะเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลามที่มีรกรากบ้านเดิมอยู่ในประเทศอาหรับ บ้าง และในประเทศอิหร่านหรือเปอร์เซียบ้าง แล้วก็มาตั้งรกรากเพื่อดำเนินการค้าขาย ในที่สุดก็กลายเป็นคนไทย (ประยูรศักดิ์ ชลาชนเดชะ. 2539: 3) ในสมัยกรุงศรีอยุธยา นอกจากเจกอะหมัดซึ่งเป็นชาวเปอร์เซียที่มาตั้งถิ่นฐานและสร้างมัสยิดที่เรียกว่า กุฎีทองแล้ว ยังมีชาวเปอร์เซียที่สำคัญอีกท่านหนึ่งเดินทางเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่หัวเขาแดง (สงขลา) หลังจากตั้งถิ่นฐานที่อินโดนีเซียมาแล้วระยะหนึ่ง ชาวเปอร์เซียท่านนี้เป็นชาวมุสลิมสายซุนนะห์ชื่อ ท่านโมกอล (เข้ามาในรัชสมัยพระเจ้าทรงธรรม พ.ศ.2145) บิดาของท่านสุลัยมาน ผู้ที่ประกาศแยกสงขลาออกเป็นอิสระจากกรุง

ศรีอยุธยาในรัชสมัยพระเจ้าปราสาททองและสถาปนาตนเองเป็น “สุลต่านสุลัยมานชาห์” เมื่อ พ.ศ. 2173 โดยท่านถึงแก่อสัญกรรม เมื่อ พ.ศ. 2211 ใน รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ศพของท่านฝังอยู่ที่หัวเขาแดงจังหวัดสงขลา เชื้อสายของสุลต่านสุลัยมานชาห์อยู่ในตระกูลต่าง ๆ ในปัจจุบันเป็นจำนวนมาก ทั้งที่เป็นราชสกุลและสกุลต่าง ๆ ที่ยังคงเป็นมุสลิมและเปลี่ยนเป็น พุทธศาสนิกชน อาทิ สุทัศน์ ณ อยุธยา สุนธธาภิรมย์ วลลิโกตม จันทโรจวงศ์ ณ สงขลา ณ พัทลุง สุวรรณคีรี ขัมพานนท์ ศรีदानนท์ วงศ์วานิช ยงใจยุทธ ฯลฯ ที่ยังเป็นมุสลิม เช่น ตระกูลสุวรรณกิจ บริหาร โยธาสุมทร บางอ้อ สิทธิวิเศษ แสงวนิชย์ ปรียากร ชลายนเดชะ บัวหลวง ทองคำวงศ์ ศรีเดช ฯลฯ สายขวา-มลายู ส่วนชาวมุสลิมเชื้อสายปัตตานีซึ่งเป็นชาวบ้านเรียกว่า “แขกปัตตานี” มักจะประกอบอาชีพทางเกษตรกรรมและค้าขาย (ประยูรศักดิ์ ชลายนเดชะ. 2539 : 21) คนที่นับถือ ศาสนาอิสลามในสมัยศรีอยุธยานั้นมีตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นตำบลใหญ่ หลายร้อยหลายพันหลังคาเรือน เหมือนกัน ตำบลนั้นจะอยู่คลองตะเคียนทางทิศใต้ ส่วน อิสลามิกชนซึ่งมาจากอินโดนีเซียจาก เกาะที่เรียกว่า “เกาะமாகาซา” หรือ “มักสัน” ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาด้านฝั่งตะวันตกลง ไป (ประยูรศักดิ์ ชลายนเดชะ. 2539: 3)

ดังนั้น จึงเป็นไปได้ว่า ช่วงสงครามไทย-พม่าจนมาถึงช่วงการล่มสลายของกรุงศรีอยุธยา มุสลิมกลุ่มนี้ได้อพยพหลบหนีมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในธนบุรี นอกจากนั้นตลอดสมัยธนบุรีถึง กรุงรัตนโกสินทร์ก็ยังมีมุสลิมเชื้อสายขวา-มลายูย้ายถิ่นฐานจากอาณาจักรปัตตานีมาอยู่ในธนบุรี เพราะถูกกวาดต้อนเป็นเชลยและเชิญชวนมาช่วยปฏิบัติงานรับใช้ชาติ ส่วนมุสลิมจากขวาก็อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยเช่นกัน สายจาม-เขมร จามและเขมรเป็นคนละเชื้อชาติ เพราะจามเป็นชนที่ผสมระหว่างขอมเดิม อินเดีย มลายูและจีน เป็นต้น จามเข้ามาตั้งถิ่นฐานในกรุงศรีอยุธยาในรัชกาลของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและเข้ารับราชการเป็นทหารอาสา ดังความในกฎหมายไทย (2439 : 192) ปรากฏว่า ยังมีแขกอีกพวกหนึ่งซึ่งปรากฏในมณเฑียรบาลของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เรียกว่า “อาสาจาม” มุสลิมที่อพยพจากกัมพูชานี้ ภายหลังเข้ามารวมเป็นพวกอาสาจาม ส่วนสาเหตุที่อพยพ เข้ามาในไทยเพราะถูกรุกรานจากเวียดนาม (รัชนี้ สาดเปรม. 2521: 18) เมื่อเกิดสงคราม ไทย-พม่า กองอาสาจามจึงเป็นกำลังสำคัญในการต่อสู้ศัตรูของไทย และเสียชีวิตลงจากการต่อสู้กับ ศัตรูเป็นจำนวนมาก ที่รอดชีวิตส่วนหนึ่งได้อพยพลงมาตามแม่น้ำเจ้าพระยา และตั้งถิ่นฐานอยู่

บริเวณบางอ้อและที่อื่น ๆ สายอินเดีย-ปากีสถาน-บังคลาเทศ อินเดียที่ต่อมาแยกประเทศเพิ่มเป็นปากีสถานและ บังคลาเทศ เป็นชนอิกกลุ่มหนึ่งที่เข้ามาติดต่อดำขายและตั้งถิ่นฐานในไทยมุสลิมเชื้อสายอินเดียมีทั้งที่เป็นสายชีอะฮ์และสายซุนนะห์ และมีทั้งรวมตัวตั้งเป็นชุมชนเฉพาะกลุ่มและเข้าไปตั้งถิ่นฐานรวม หรือโดยการแต่งงานกับคนในชุมชนมุสลิมเชื้อสายอื่น ๆ ที่มีอยู่แล้ว มุสลิมอินเดียสายชีอะฮ์ คือที่มัสยิดติกขาว (เซฟี) มีสุสานอยู่ใกล้กับกุฎีเจริญพาศน์ ส่วนกลุ่มที่เป็นซุนนะห์คือที่ชุมชนมัสยิดฮารูน ซึ่งเป็นชุมชนริมฝั่งเจ้าพระยาด้านตะวันออกหรือฝั่งพระนคร นอกจากนั้นกล่าวได้ว่า ทุกชุมชนเก่าแก่ในธนบุรี มุสลิมเชื้อสายอินเดียจะกระจายตัวตั้งถิ่นฐานอยู่ในชุมชนต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ ชุมชนมัสยิดติกแดงซึ่งเป็นบริเวณที่ตั้งของ พระคลังสินค้าสกุลต่าง ๆ ของชาวไทยมุสลิมเชื้อสายนี้ เช่น วงศ์อารยะ นานา นานากุล นานาวิชิต สยามวาลา ชาลวาล ดุลยรัตน์ สถาอานันท์ สมุทโรจร วานิชอังกูร วานิชยากร อับดุลราฮิม อมันตกุล อมรทัต สิมารักษ์ กุลสิริสวัสดิ์ ฯลฯ สายจีน มุสลิมเชื้อชาติจีนที่ตั้งถิ่นฐานในธนบุรีอาจมีอยู่บ้าง แต่จำนวนไม่มากเหมือนทางภาคเหนือของไทยและส่วนที่มีอยู่จะเป็นลักษณะการผสมระหว่างเชื้อชาติเสียมากกว่า กล่าวคือชาวจีนซึ่งอาจจะมีทั้งจีนมุสลิมแต่เดิมและจีนที่นับถือศาสนาอื่นแต่เดิม แต่งงานกับมุสลิมเชื้อชาติต่าง ๆ เช่นจามมุสลิมก็เป็นกลุ่มเชื้อชาติผสมจีน มุสลิมจากอาณาจักรปัตตานี โดยเฉพาะอย่างยิ่งแถบบริเวณอ่าวปัตตานีจำนวนไม่น้อยก็เป็นมลายูผสมจีน ทั้งนี้จากการเดินทางเข้ามาติดต่อดำขายซึ่งอ่าวปัตตานีจะเป็นบริเวณที่พักหลบหลุมมรสุมอย่างดี ส่วนในปัจจุบันมุสลิมจากเชื้อชาติต่าง ๆ ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในธนบุรีส่วนหนึ่งก็ได้แต่งงานกับลูกหลานชาวจีนที่นับถือศาสนาต่าง ๆ โดยมาเข้ารับอิสลาม และมักจะกลายเป็นมุสลิมผู้เคร่งครัดเป็นจำนวนไม่น้อย

ความเป็นมาของชาวมุสลิมกรุงเทพฯ

ชุมชนมุสลิม (Muslim Community) มุสลิมไม่ว่าจะมีบรรพบุรุษสืบเนื่องจากเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ใด ก็จะมีการตั้งถิ่นฐานอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม เป็นชุมชน มีผู้นำ ทั้งนี้และทั้งนั้นเป็นไปตามรูปแบบและคำสอนในอิสลาม

เมื่อเกิดการรวมตัวตั้งเป็นกลุ่มหรือชุมชน หรือที่เรียกในภาษามลายูซึ่งมาจากภาษาเขมรว่า “กำปง” แล้ว มุสลิมในแต่ละชุมชนจะเสียสละทั้งกำลังทรัพย์ กำลังแรง เพื่อสร้างศูนย์กลางของชุมชนขึ้น นั่นคือ มัสยิดหรือสุเหร่า และหากพื้นที่ไม่จำกัดจนเกินไป บริเวณศาสนสถานจะครบรูปแบบ โดยประกอบด้วย อาคารมัสยิด อาคารเรียน และกุโบร์สำหรับฝังศพ แต่บางชุมชนอาจต้องใช้ส่วนหนึ่งของมัสยิดเป็นที่ศึกษา และไปใช้กุโบร์ร่วมกันชุมชนอื่น เช่น มัสยิดกวาดลอิสลาม หรือติก

แดง ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ใช้สุสานหรือกุโบร์เดียวกับมัสยิดนูรุลมุบีน บ้านสมเด็จ อื่นๆ ชุมชนมุสลิมในธนบุรีที่เป็นชุมชนเก่าจะตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา หรือริมคลองต่างๆ ที่มีอยู่จำนวนมาก ทั้งนี้เพราะเส้นทางคมนาคมในอดีตใช้เส้นทางน้ำเป็นสำคัญ

สำหรับงานศึกษานี้จะนำเสนอเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์มุสลิมในธนบุรี จากชุมชนเก่าแก่อายุกว่า 100 ปีที่มีประวัตินับเนื่องมาแต่อดีต ซึ่งมักจะเป็นชุมชนมัสยิดที่อยู่ส่วนในใกล้เขตพระราชฐาน เนื่องจากมุสลิมในประเทศไทยมีการปฏิบัติศาสนกิจบางประการแตกต่างกัน อันเป็นผลสืบเนื่องจากแนวความคิดทางการเมืองที่แตกต่างกัน หลังจากที่ทำนาศาสดาหรือหนีผู้ฮัหมัด คือลลิลลอซุอะลัยฮะซัลล์มัลลันชีวิต จึงเกิดเป็นมุสลิมสายซุนนะห์กับสายชีอะฮ์ ดังนั้นในการนำเสนอจึงขอแบ่งชุมชนออกเป็น 2 กลุ่ม ตามสายดังกล่าวคือ

1) ชุมชนมุสลิมในธนบุรี สายชีอะฮ์ ในสมัยกรุงธนบุรี ชุมชนมุสลิมสายชีอะฮ์ยังไม่มีมัสยิดเป็นของตนเอง แต่เนื่องด้วยมุสลิมชีอะฮ์ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากท่านเจกอะหมัดกลุ่มนี้ตั้งชุมชนอยู่ติดกับมุสลิมสายซุนนะห์ที่คลองบางหลวงคือ กุฎีหรือมัสยิดต้นสน ฉะนั้นในการประกอบศาสนกิจโดยทั่วไปก็ดี ศาสนกิจในเดือนมุฮัรรอมสำหรับชีอะฮ์ก็ดี มุสลิมชีอะฮ์ จะใช้มัสยิดต้นสนทำพิธี ทั้งนี้รวมถึงกุโบร์ซึ่งเป็นที่ฝังศพก็ใช้ร่วมกัน ซึ่งพระยาจุฬาราชมนตรีซึ่งเป็นสายชีอะฮ์มาแต่อยุธยาถึงรัตนโกสินทร์ จำนวน 13 ท่าน ก็เป็นมุสลิมชีอะฮ์ และศพของพระยาจุฬาฯ นับแต่คนที่ 5 ต่างก็ฝังอยู่ในกุโบร์ของมัสยิดต้นสน ในบริเวณริมคลองบางหลวงริมถนนอิสรภาพทั้งสองฝั่ง ตั้งแต่เชิงสะพานเจริญพาศน์ คือ ชุมชนใหญ่ของมุสลิมชีอะฮ์ ประกอบด้วยมัสยิด 3 แห่ง คือ มัสยิดดินฟัลลาห์หรือกุฎีปลายนา มัสยิดผดุงธรรมอยู่หลังกุฎีเจริญพาศน์ และกุฎีเจริญพาศน์อยู่ฝั่งตรงข้ามกับสุสานปลายนา เป็นศาสนสถานที่ยังคงโดยทั่วไปแต่อดีต สร้างในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ใช้เป็นที่ประกอบศาสนกิจ และพิธีกรรมในเดือนมุฮัรรอมหรือที่ปรากฏในงานนิพนธ์ว่า “มะหะร่า” สืบเนื่องต่อมาจนปัจจุบัน ดังที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ความว่า

“ดลเดือนเรียกมะหะร่า ขึ้นสองค่ำแซกตั้งการ

เจ้าเซ็นสิบวันวาร ประหารอกฟกฟุ่มนัยน์”

อนึ่ง ข้างกุฎีเจริญพาศน์ยังมีกุโบร์หรือสุสาน ดาวัตโบริห์ ซึ่งเป็นที่ฝังศพของมุสลิมชีอะฮ์อีกมาอีติยะฮ์เชื้อสายอินเดีย ซึ่งเป็นชีอะฮ์ที่มีความต่างไปจากชีอะฮ์ของมัสยิดต่างๆ ในบริเวณนี้ มัสยิดของมุสลิมโบริห์นี้คือ มัสยิดเซฟีหรือตึกขาว สำหรับศาสนสถานแห่งแรกของมุสลิมชีอะฮ์ในบริเวณนี้คือ กุฎีหลวง สร้างในรัชกาลที่ 1 เช่นกัน โดยได้ทรงพระราชทานที่ดิน 60 ไร่ ใกล้กับ

พระราชวังเดิมให้กับหลวงศรีเนาวรัตน์ ซึ่งเป็นเชื้อสายของท่านเจกอะหมัด (ต่อมาเป็นพระยาจุฬาราชมนตรี คนที่ 5) ตั้งชุมชนในบริเวณพื้นที่นี้ แต่ปัจจุบันกุฎีหลวงถูกย้ายไปอยู่ในซอยกุฎีหลวง ถ.พรานนก แขวงบ้านช่างหล่อ ทั้งนี้เพราะกองบัญชาการกองทัพเรือต้องการขยายพื้นที่ จึงขอแลกเปลี่ยนพื้นที่กันเมื่อ พ.ศ. 2490 บรรพบุรุษของมุสลิมเชื้อสายส่วนใหญ่ในบริเวณนี้เป็นชาวเปอร์เซียจากเมืองกุม คือ ท่านเจกอะหมัดและเจกมะหะหมัดสะอีดซึ่งเดินทางเข้ามาค้าขาย ที่กรุงศรีอยุธยาในปลายแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พ.ศ. 2133-2148) เจกอะหมัดเข้ามาตั้งถิ่นฐานและแต่งงานกับชาวไทยในกรุงศรีอยุธยา ด้วยความสามารถในด้านการค้าและเศรษฐกิจทำให้ท่านได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ จากพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. 2163-2171) ให้เป็นพระยาเจกอะหมัดรัตนราชเศรษฐี เจ้ากรมท่าขวา ว่าที่จุฬาราชมนตรี และกรมท่ากลาง หลังจากช่วยปราบจลาจลจากการก่อกบฏของญี่ปุ่นได้สำเร็จ ได้เลื่อนเป็นเจ้าพระยาเจกอะหมัดรัตนาธิบดี สมุหนายกอัครมหาเสนาบดีฝ่ายเหนือ เทียบเท่ากับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในปัจจุบัน ต่อมาในรัชกาลพระเจ้าปราสาททอง (พ.ศ. 2173-2198) ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เลื่อนเป็นเจ้าพระยาบวรราชนายก ที่ปรึกษาในการปกครองแผ่นดิน

2) ชุมชนมุสลิมในธนบุรี สายซุนนะห์ แม้ว่าพระยาจุฬาราชมนตรี นับแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์จะเป็นมุสลิมสายชีอะฮ์อันมีบรรพบุรุษจากเปอร์เซีย แต่ชาวไทยมุสลิมจากอดีตจนถึงปัจจุบันส่วนใหญ่จะเป็นสายซุนนะห์ซึ่งมีบรรพบุรุษมาจากมุสลิมเชื้อชาติต่างๆ จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ทำให้ทราบว่าชนต่างชาติที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในกรุงศรีอยุธยามีมากกว่า 40 เชื้อชาติ ซึ่งในจำนวนนี้ส่วนหนึ่งเป็นมุสลิม ดังนั้นหากจะจำแนกมุสลิมซุนนะห์ในธนบุรีซึ่งเป็นรอยต่อของกรุงศรีอยุธยาที่ต้องล่มสลายและมาสู่กรุงรัตนโกสินทร์ที่รุ่งโรจน์ กล่าวโดยสรุปได้ว่า มุสลิมในธนบุรีจะมีบรรพบุรุษจากเชื้อชาติต่างๆ คือ อาหรับ เปอร์เซีย ชาว มลายู จาม เขมร อินเดีย ปากีสถาน บังคลาเทศ อัฟกานิสถาน และจีน

มัสยิดต้นสน หรือชื่อที่เรียกทั่วไปว่า กุฎีต้นสน หรือกุฎีใหม่ จากบันทึกทางประวัติศาสตร์ทำให้ทราบว่ากุฎีต้นสนและชุมชนแห่งนี้มีอายุกว่า 400 ปี ฉะนั้นชุมชนมุสลิมนี้จึงมีอยู่ตั้งแต่สมัยอยุธยา ชุมชนตั้งอยู่ริมคลองบางหลวงหรือคลองบางกอกใหญ่ ซึ่งในอดีตก็คือส่วนหนึ่งของ แม่น้ำเจ้าพระยา มุสลิมในชุมชนนี้ส่วนหนึ่งน่าจะมาจากพ่อค้ามุสลิมชาติต่าง ๆ ที่เดินทางติดต่อ ค้าขายกับอยุธยา เช่น เปอร์เซีย อาหรับ อินเดีย จาม เขมร จีน ฯลฯ แวะพำนักและตั้งถิ่นฐานมี ครอบครัวที่นี่ ครั้นเมื่อกรุงศรีอยุธยาใกล้จะแตก มุสลิมในอยุธยาซึ่งก็มีบรรพบุรุษจากชนชาติต่าง ๆ และส่วนใหญ่จะตั้งถิ่นฐานอยู่ริมแม่น้ำได้อพยพพลัดแพตามลำน้ำเจ้าพระยามาตั้งถิ่นฐานสมทบกับมุสลิมที่อยู่

เดิมในบริเวณนี้ โดยอีกส่วนหนึ่งแะตั้งถิ่นฐานอยู่ริมฝั่งน้ำบริเวณนนทบุรี บางอ้อ บางกอกน้อย ดังนั้นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ นอกจากจะเรียกมุสลิมกลุ่มนี้ว่า “แขกมัวร์หรือแขกเทศ” แล้วยังเรียก “แขกแพ” มุสลิมในชุมชนนี้มีบรรพบุรุษจากหลายเชื้อชาติ แต่ที่สำคัญคือ ส่วนหนึ่งเป็นเชื้อสายของสุลต่านสุลัยมาน ซึ่งรับราชการในตำแหน่งสำคัญ ๆ นับเนื่องแต่สมัยกรุงธนบุรีสืบต่อจนกรุงรัตนโกสินทร์ ศพขอข้าราชการชั้นผู้ใหญ่จึงฝังอยู่ในกุโบรของมัสยิดแห่งนี้ ทั้งนี้รวมถึงเจ้าพระยาจักรี ซึ่งสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเสด็จไปในพิธีฝังด้วยพระองค์เอง เจ้าพระยาจักรีท่านแรกในรัชสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี มีประวัติคือ ก่อนกรุงศรีอยุธยาแตก หลวงนายศักดิ์ (หมุด) เชื้อสายสุลต่านสุลัยมาน เป็นมหาดเล็กในราชสำนักมีหน้าที่ออกไปเก็บส่วยที่เมืองจันทบุรีเก็บได้ 300 ชั่ง (24,000 บาท) เมื่อทราบข่าว กรุงศรีอยุธยาแตกก็ไม่ยอมคืนส่วยแก่ พระยาจันทบุรีตามคำขอ โดยวางแผนว่าเงินถูกปล้นแล้วนำเงินดังกล่าวไปมอบแก่พระยาตากเพื่อเป็นทุนในการสร้างอาวุธเพื่อกอบกู้เอกราช จากความช่วยเหลือนี้ ประกอบด้วยความสามารถในการต่อเรือ เติมน้ำ และช่วยกอบกู้เอกราชให้ได้คืนมาโดยเร็ว หลวงนายศักดิ์จึงได้รับพระกรุณา โปรดเกล้าฯ จากพระเจ้าตากสินมหาราชแต่งตั้งให้เป็นเจ้าพระยาจักรีศรีอครักษ์ (หมุด) ตำแหน่ง สมุหนายก ซึ่งเทียบเท่ากับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในปัจจุบัน

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าเชื้อสายของท่านสุลต่านสุลัยมานจากเปอร์เซียนับแต่ธนบุรีถึงรัตนโกสินทร์ได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของไทยถึง 2 ท่าน คือ เจ้าพระยาจักรีศรีอครักษ์ และพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ สกุลต่างๆ ในชุมชนนี้ ส่วนหนึ่งเป็นสายสกุลของสุลต่านสุลัยมาน เช่น มานะจิตต์ ทองคำวงศ์ ชื่นภักดี ท้วมประถม ภูมาลี เป็นต้น

ความเปลี่ยนแปลงในชาวมุสลิมในเมือง

การตั้งชุมชนของมุสลิมในธนบุรีในอดีตจะใช้แม่น้ำลำคลอง เป็นเส้นทางคมนาคมเป็นสำคัญ ฉะนั้นชุมชนต่าง ๆ จึงมักอยู่ริมน้ำ ด้วยเหตุนี้บ้านเรือนของมุสลิมจึงมักอยู่สองฝั่งแม่น้ำ สองฝั่งคลองคือ เป็นแนวตามริมฝั่งน้ำ ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์มีการตัดถนน เช่น ถนนประชาธิปไตย อีสราภาพ เจริญนคร จรัสสินทวงศ์ ฯลฯ ชุมชนมุสลิมในธนบุรีจึงถูกแบ่งเป็นสองฝั่งอีกครั้งหนึ่งตามแนวถนน นอกจากนั้นบ้านเรือนที่ถูกเวนคืนที่ดิน บ้างก็ต้องย้ายบ้านเรือนออกจากนอกชุมชนหรือหาที่ใหม่ภายในชุมชน

อย่างไรก็ตาม ในบริเวณรอบ ๆ มัสยิดจะมีบ้านเรือนกระจุกตัวหนาแน่นมากกว่าบริเวณที่ห่างออกไปจากมัสยิด สำหรับการถือครองที่ดิน สรุปลักษณะที่สำคัญได้ 3 ลักษณะคือ

- 1) เป็นที่ดินพระราชทาน
- 2) เป็นที่ดินที่มุสลิมถือครองกรรมสิทธิ์เอง
- 3) เป็นที่ดินที่มุสลิมเช่าจากของราชการและเอกชน

ในทางสังคม จากภาพสะท้อนของการตั้งถิ่นฐานของมุสลิมในธนบุรีจึงเห็นได้ว่า มุสลิมจะอยู่รวมกันเป็นชุมชน เมื่ออยู่ที่ใดก็จะสร้างมัสยิดเป็นศูนย์กลางและมีผู้นำ คือ อิหม่าม ซึ่งโดยภาระหน้าที่ตามหลักการ นอกจากจะทำหน้าที่ทั้งในการละหมาดและประกอบศาสนกิจต่าง ๆ แล้ว ยังต้องทำหน้าที่ดูแลบำบัดทุกข์ บำรุงสุขสืบปฐะในชุมชนอีกด้วย

สำหรับระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน แม้ว่าในปัจจุบันธนบุรีจะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมเมือง และเป็นเมืองหลวงก็ตาม แต่กล่าวได้ว่าระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนมุสลิมยังคงเหนียวแน่น ยังเป็นลักษณะของความสัมพันธ์แบบสังคมชนบทที่คนในชุมชนเหมือนหนึ่งเป็น เครือญาติเดียวกันหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งยังคงมีความเป็นชุมชน เมื่อมีคนเสียชีวิตจะมีประกาศใน ชุมชน ซึ่งคนในชุมชนต่างจะเดินทางไปเยี่ยม ไปร่วมละหมาดญะนาซะฮฺ คือ การละหมาดให้แก่ ผู้ตาย สำหรับงานแต่งงานและงานอื่น ๆ จะเป็นลักษณะเชิญให้ไปร่วมงาน

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าธนบุรีจะเป็นพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงช้ากว่าส่วนอื่น ๆ ของกรุงเทพฯ แต่ชุมชนมุสลิมในธนบุรีต่างก็ได้รับผลจากการเปลี่ยนแปลงทั้งทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมเมืองหลวง จากการเพิ่มขึ้นของประชากร ทั้งจากปัจจัยการเกิดการตายที่แปรเปลี่ยนไป และจากปัจจัยการย้ายถิ่นทั้งของมุสลิมจากต่างจังหวัดที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในชุมชนมุสลิมที่มีอยู่เดิมก็ดี จาก พี่น้องชาวไทยอื่น ๆ ที่เข้ามาอยู่ในชุมชนมุสลิมก็ดี ทำให้ชุมชนมุสลิมที่แต่เดิมเต็มไปด้วยต้นไม้ ทั้งในลักษณะเรือนสวนและป่าสะแก กลายเป็นพื้นที่ที่เป็นชุมชนหนาแน่นด้วยประชากร หรืออาจเรียกได้ว่ากลายเป็นชุมชนแออัด ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้เกิดภาวะการกระจายตัวหรือการอพยพออกจากชุมชนดั้งเดิม ทั้งจากปัจจัยการถูกไล่ที่ การอพยพออกไปเองเพื่อหลบเลี่ยงภาวะความแออัด แต่เป็นที่น่าสนใจที่ว่าการอพยพออกไปก็มักจะไปรวมตัวกันใหม่เป็นส่วนใหญ่ กล่าวคือ บ้างก็อพยพไปในชุมชนมุสลิมที่มีอยู่เดิมซึ่งอยู่ชานเมือง เช่น บริเวณมีนบุรี หนองจอก ราษฎร์บูรณะ หรือชานเมืองของบริเวณปริมณฑลของกรุงเทพฯ เช่น ปทุมธานี นนทบุรี นครปฐม ในการรวมตัวกันใหม่นี้ หลายแห่งก็จะกลายเป็นชุมชนมุสลิมที่เกิดขึ้นใหม่ โดยมีมัสยิดแห่งใหม่เป็นจุดศูนย์กลางของชุมชน

สำหรับผู้ไปร่วมตัวอยู่กับชุมชนเก่าที่มีมัสยิดอยู่ ในวันอีตมกนิยมเดินทางกลับมาละหมาดเนื่องในวันอีดิลฟิตรีและอีดิลอัฎฮา ยังมีมัสยิดในชุมชนเดิมและเพื่อเป็นการเยี่ยมญาติพี่น้องเนื่องในวันสำคัญนี้

นอกจากนั้น ในระหว่างชุมชนต่าง ๆ ก็ยังมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสายสัมพันธ์ที่มีมาแต่ในอดีตจากกรุงศรีอยุธยา เมื่ออพยพมาที่ธนบุรี ญาติพี่น้องก็กระจายตัวอยู่ในชุมชนต่าง ๆ นับแต่บางเขน บางอ้อ บางหลวง บางกอกน้อย บางลำภูล่าง เป็นต้น นอกจากนั้นก็อาจเป็นจากปัจจัยต่าง ๆ เช่น การแต่งงาน การใช้ศาสนสถานร่วมกัน การเป็นลูกศิษย์สถาบันการศึกษาเดียวกัน ฯลฯ ปัจจุบันมุสลิมในธนบุรีจึงยังคงไปมาหาสู่เยี่ยมเยียนกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโอกาสต่าง ๆ เช่น การแต่งงาน งานศพ วันสำคัญทางศาสนา ฯลฯ

ในมิติของวัฒนธรรม กล่าวได้ว่า วิถีในการดำเนินชีวิตของมุสลิมในธนบุรีนับแต่อดีต ยังคงอยู่บนครรลองของวิถีชีวิตวัฒนธรรมหลัก 3 วัฒนธรรมคือ วัฒนธรรมอิสลาม วัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมของชาติพันธุ์เดิมของบรรพบุรุษ แต่ในปัจจุบันวิถีของวัฒนธรรมตะวันตกก็เข้ามามีอิทธิพลกับวิถีชีวิตของมุสลิมในธนบุรีด้วยเช่นกัน

ชาวมอญ

ในอดีตมอญเป็นชนชาติที่เจริญไม่แพ้ชาติอื่นในดินแดนสุวรรณภูมิ มอญเป็นอาณาจักรมีกษัตริย์ปกครอง มีภาษาและวัฒนธรรมเป็นของตนเอง หากเทียบกับพมามอญเคยมีความรุ่งเรืองกว่าพม่า ในสมัยโบราณทั้งสองชาติได้สู้รบกันเพื่อขยายอำนาจ ซึ่งเป็นไปตามนโยบายการเมืองที่มีขึ้นทุกยุคทุกสมัยการเมืองที่มีขึ้นทุกยุคทุกสมัย ผลัดกันแพ้ผลัดกันชนะตลอดมา เมื่อพมามีอำนาจเหนือมอญก็กดขี่มอญให้ได้รับความเดือดร้อน สุดท้ายมอญตกอยู่ในอำนาจของพม่า แม้พยายามกอบกู้อิสรภาพกลับคืนมาแต่ก็ไม่สำเร็จ พม่าเองตกไปอยู่ในการปกครองของอังกฤษในยุคล่าอาณานิคม มอญเลยสูญชาติกลายเป็นพม่าในที่สุด มอญที่อยู่ในพมามักไม่แสดงตัวเป็นมอญ แต่แสดงตัวเป็นพม่า เพื่อความอยู่รอดปลอดภัยหรือสิทธิประโยชน์อื่นในการดำรงชีพ

มอญอาศัยอยู่ในสยามมานานแล้วอาณาจักรทวารวดีซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่จังหวัดนครปฐม จังหวัดราชบุรี ก็เป็นอาณาจักรมอญ จนเมื่ออาณาจักรทวารวดีล่มสลายไปและมีอาณาจักรอื่นเข้ามาแทนที่ ชาวมอญยังคงอาศัยอยู่ในถิ่นเดิมไม่ได้โยกย้ายไปไหน

จนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา ไทยรบพุ่งขับเกี่ยวกับพม่าหลายครั้งแต่ละครั้งชาวบ้านถูกเกณฑ์ไปเป็นไพร่พล ฝ่ายใดชนะก็มักกวาดต้อนพลเรือนของอีกฝ่ายหนึ่งไปเป็นเชลย ทำให้มีชุมชนมอญตกมาอยู่ในลุ่มน้ำเจ้าพระยา และมีชาวมอญอยู่ในกองทัพกรุงศรีอยุธยา พวกนี้บางคนรับราชการมีลูกหลานสืบต่อกันมาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ (พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร และคณะ, 2547: 154)

การอพยพชาวมอญช่วงสมัยรัตนโกสินทร์

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ยังมีการอพยพในสมัยรัชกาลที่2และรัชกาลที่3 การอพยพครั้งนี้เป็นการอพยพเคลื่อนย้ายที่ยิ่งใหญ่เนื่องจากมีจำนวนคนมอญย้ายเข้ามาเป็นจำนวนมาก ชาวมอญที่เข้ามาเองหรือถูกกวาดต้อนเข้ามา จะได้รับการต้อนรับและเลี้ยงดูเสมอหน้ากันเทียบเท่าพลเมืองไทย ได้รับพระราชทานที่ดินให้ตั้งบ้านเรือนอยู่รวมกันในที่ที่เหมาะสม และประกอบอาชีพตามอัธยาศัยไม่ว่าจะเป็นการเกษตรกรรมหรือการค้า ตลอดจนบางคนที่มีสมัครใจจะรับราชการ ก็โปรดเกล้าฯแต่งตั้งให้มีตำแหน่งและยศศักดิ์ต่าง ๆ กัน เช่น พระยาเกียรติ พระยาพระราม เป็นต้น

ชาวมอญที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยอพยพเข้ามาอีกในสมัยกรุงธนบุรี และในสมัยรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ดร.จอห์น ครอว์ฟอร์ด (Dr. John Crawford) ชูตจากข้าหลวงอังกฤษประจำอินเดียที่เข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีกับไทยเมื่อ พ.ศ.2364 ได้กล่าวไว้ในบันทึกรายงานของเขาว่า ผู้คนที่อาศัยอยู่ในราชอาณาจักรสยามประกอบด้วยคนชาติสำคัญ 6 ชาติ คือ สยามแท้

ลาว มอญ เขมร มลายูและจีน เป็นจำนวนประชากรทั้งหมด 5,000,000 คน ในจำนวนนี้เป็นคนมอญ 42,000 คน (สุภรณ์ โอเจริญ. 2541: 99) ผู้คนมอญที่อพยพเข้ามาอยู่มากมายนั้น เนื่องจากการสู้รบระหว่างมอญกับพม่ามีมาอย่างยาวนาน ทำให้มอญต้องอพยพย้ายถิ่นเข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ โดยมีสาเหตุการอพยพมาจากการถูกเกณฑ์เข้ามาเป็นเชลยบ้างก็หลบหนีภัยสงครามเข้ามา ในช่วงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์การอพยพของชาวมอญในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ชาวมอญช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นถูกเกณฑ์เข้ามาเป็นเชลยเพื่อใช้คนมอญกลุ่มนี้เป็นแรงงานสำคัญในการพัฒนาบ้านเมืองสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (ศรัทธา ลาภวัฒนา. 2546: 36-37) และชาวมอญกลุ่มนี้ต่างมีความตั้งใจที่จะตั้งรกรากอาศัยอยู่ในรัตนโกสินทร์ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา โดยไม่คิดกลับไปยังแผ่นดินพม่าเนื่องจากว่าไม่อยากกลับไปให้พม่ากดขี่และข่มเหงพวกชาวมอญอีก ดังนั้นชาวมอญกลุ่มนี้จึงเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารพระเจ้าแผ่นดินไทย และยอมที่จะอยู่รับใช้เป็นบริวารของพระมหากษัตริย์ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 2 และรัชกาลที่ 3 เป็นต้นมา

ทั้งนี้หากพิจารณากลุ่มชาวมอญจะมีความเกี่ยวข้องกับกษัตริย์ไทยมาอย่างช้านาน ทั้งการให้ลูกหลานชาวมอญเข้ารับราชการ และการส่งลูกหรือหลานสาวให้แต่งงานเป็นพระชายาหรือสนมของกษัตริย์ เพื่อให้ลูกหลานนั้นได้ทำงานตอบแทนบุญคุณ และอีกนัยหนึ่งชาวมอญกลุ่มนี้อาจจะสร้างฐานอำนาจทางการเมืองให้แก่พวกกลุ่มชาติพันธุ์มอญ เช่น ต้นสกุล “คชเสนี” เริ่มต้นมาจากพระยามหาโยธารามัญญาธิบติศรีพิไชยณรงค์ (เจ่ง) มีลูกชายคนโตคือเจ้าพระยามหาโยธา (ทอเรียะ) ได้รับราชการในสมัยรัตนโกสินทร์ และเป็นปู่ของเจ้าจอมมารดาอ่อนกลิ่น ซึ่งเป็นต้นราชสกุล “กฤดากร ณ อยุธยา” (อ้างใน จุลลดา ภักดีภูมินทร์. 2537: 162) จากความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มชาติมอญกับราชสำนักของไทย พบว่ามักจะเป็นเพียงกลุ่มชนชั้นผู้นำของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ ซึ่งมีอิทธิพลต่อการโยกย้ายหรืออพยพผู้คนกลุ่มชาติมอญอย่างมาก จะพบได้จากกลุ่มคนมอญมากมายที่กระจายอยู่ตามพื้นที่ย่านต่างๆ ในกรุงเทพฯ

ชาวมอญกับพื้นที่ย่านต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ

งานของสุจิตต์ วงษ์เทศ ชื่อว่ากรุงเทพฯ มาจากไหน (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2555: 91) ได้กล่าวถึงการอพยพของกลุ่มชนต่าง ๆ ได้แก่ ชุมชนชาวจีน เขมร ลาว ญวน เป็นต้น โดยเฉพาะกลุ่มชาวจีนที่เข้ามาอาศัยอยู่เป็นชุมชน และมีความสัมพันธ์กับราชสำนักมาตั้งแต่อดีต โดยเฉพาะตั้งแต่ในช่วงสมัยกรุงธนบุรี ซึ่งมีชาวจีนกลุ่มหนึ่งเป็นรับราชการในตำแหน่งพระยา และเป็นผู้ดูแลชาวจีนที่อยู่กันอย่างหนาแน่นตามริมแม่น้ำปากตะวันออก และเมื่อในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น รัชกาลที่ 1 ได้สถาปนาวังหลวงขึ้นใหม่ ทำให้ชาวจีนซึ่งแต่เดิมอาศัยอยู่บริเวณกำแพงเมืองต้องย้ายไปอยู่ด้านใต้คลองวัดสามปลื้มลงไปจนถึงคลองเหนือวัดสำเพ็ง และช่วงริมแม่น้ำเจ้าพระยาปากตะวันออกคือชุมชนที่เคลื่อนย้ายเข้ามาใหม่มีชาวเขมร ลาว ญวน เป็นต้น หากเลยไปจากบริเวณนี้จะเป็นชุมชนมอญที่อาศัยอยู่อย่างหนาแน่นทั้งสองฟากน้ำ ส่วนชุมชนชาวญวนส่วนหนึ่งให้ย้ายไปอยู่นอกกำแพงพระนครในปัจจุบันเรียกวัดญวนนางเลิ้ง แต่ยังมีชาวญวนส่วนหนึ่งหลงเหลืออยู่แถบวัดญวนบ้านหม้อที่เรียกว่าวัดทิพยวารี ปัจจุบันเป็นวัดหลวงจีน อีกส่วนหนึ่งอยู่ที่ท่าเตียน (ซึ่งเพี้ยนมาจากคำว่าฮาเตียน เพราะเป็นพวกญวนที่อพยพมาสมัยของเชียงสือแล้วตั้งถิ่นฐานใกล้วัดโพธิ์)

ชุมชนในย่านฝั่งธนบุรี เป็นชุมชนเก่ามีพัฒนาการมาตั้งแต่สมัยต้นกรุงศรีอยุธยาหรือก่อนหน้านั้น ชุมชนเก่าจำนวนมากกระจายอยู่สองฝั่งแม่น้ำลำคลอง โดยเฉพาะตั้งแต่ยุคต้นกรุงศรีอยุธยาหรือก่อนหน้านั้น ยังคงสืบเนื่องต่อมาโดยไม่ขาดหาย เช่น บางเขน บางกวด บางพลู งามราย(สมอราย) บางระมาด บางฉมัง(บางเชือกหนัง) บางจาก บางนางนอง ฯลฯ จนกระทั่งถึงชุมชนยุคที่ขุดคลองลัดแล้วจึงมีบางกอก บางจีน บางหลวง ฯลฯ มีกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลายตั้งหลักแหล่งเป็นชุมชนอยู่ปนกันหรือต่อเนื่องกัน เช่น จีน มอญ จาม ลาว มุสลิม ฯลฯ รวมทั้งพวก “มักกะสัน” จากเกาะมาเก๊าและเซลิเบส (ในอินโดนีเซีย) ภายหลังจากที่พระเจ้าตากสินสถาปนากรุงธนบุรีแล้ว จึงเกิดชุมชนใหม่เพิ่มขึ้นมา คือ “พวกข้าหลวงเดิม” ที่ตามพระเจ้าตากมาจากอยุธยาและหัวเมืองชายทะเลตะวันออก นอกจากนี้ยังมีพวกอยุธยาเคลื่อนย้ายเข้ามาสมทบเป็นชุมชนในชื่อเก่าที่เอาติดมาด้วย เช่น โพธิ์สามต้น บ้านพรานนก บ้านช่างหล่อ ฯลฯ จึงทำให้เกิดชุมชนสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา คือชุมชนฝั่งตะวันตกเป็นพระราชวังและเคหสถานราชการของเจ้านายและขุนนางฝ่ายต่าง ๆ ส่วนชุมชนฝั่งตะวันออกนั้นเป็นย่านการค้านานาชาติและบ้านเรือนราษฎร โดยเฉพาะพวกจีนกับพวกญวน

บางลำพู เป็นที่อยู่ของผู้คนหลายเชื้อชาติทั้งไทย จีน แขก มอญ เริ่มแรกจากชาวไทยที่อาศัยอยู่ดั้งเดิมแถบริมแม่น้ำเจ้าพระยาแถบหลังวัดสังเวช ในสมัยก่อนมักเรียกบริเวณนี้ว่า “บ้านบุ” “บ้านซ่านหอยทัพพี” แต่ในปัจจุบันไม่มีการทำงานหัตถกรรมเหล่านี้แล้ว ทางด้านวัดชนะสงคราม (หรือที่เรียกว่า “วัดกลางนา” เพราะอยู่กลางทุ่งนา) บางลำพูถือเป็นย่านสำคัญทั้งในด้านเศรษฐกิจ การค้า เพราะอยู่ในเขตพระนครชั้นในและยังมีความสำคัญทางด้านศาสนา มีวัดที่สร้างแต่ครั้งอยุธยา คือ วัดกลางนา เนื่องจากมีชาวมอญจำนวนหนึ่งอพยพเข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้ๆวัด ชาวมอญที่บวชเป็นพระก็มักจะจำพรรษาอยู่ที่วัดนี้ชาวบ้านจึงเรียกว่า “วัดตอปปู” ตามอย่างชาวมอญ ในสมัยรัชกาลที่1 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งพระราชอาคันตุกะสำหรับพระนครตามประเพณีครั้งกรุงศรีอยุธยา 3 องค์ ได้โปรดเกล้าให้พระราชอาคันตุกะฝ่ายรามัญคือ พระมหาสุเมธอาจารย์ มาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัด กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ทรงเคยเปลี่ยนชื่อวัดให้เป็นมงคลว่า “วัดชนะสงคราม” ตรงข้ามกับวัดเป็นเรือนแถวเดี่ยวๆ มีช่างทำหัวโขนชฎาห้อยไว้หน้าร้าน ในปัจจุบันก็ยังมีย่านผดุงชีพจำหน่ายของเหล่านี้อยู่ (ปราณี กล้าส้ม. 2545: 67-69)

บ้านหม้อ ชุมชนเก่าแก่สมัยพระเจ้าตากสินพระราชทานที่ดินให้แก่ชุมชนชาวมอญที่อพยพมาจากกรุงศรีอยุธยา ชุมชนบ้านหม้อตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาตอนใต้ของพระบรมมหาราชวังสองฝั่งคลองคูเมืองเดิมหัวมุมวังสราญรมย์ เป็นชุมชนของหลายชาติพันธุ์ เช่น ชาวมอญที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานภายหลังกรุงศรีอยุธยาแตกครั้งที่2 พ.ศ. 2310 ชาวยุวนจากเมืองเว้ที่อพยพมาจากเหตุการณ์จลาจลที่เมืองเว้ เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารในพระบาทสมเด็จพระเจ้าตากสิน กรุงธนบุรี ราวพ.ศ. 2319 ชาวลาวพวนและลาวเวียงจันทน์ที่ถูกกวาดต้อนมาคราวกบฏเจ้าอนุวงศ์ ในสมัยรัชกาลที่ 3 พ.ศ.2371 ครั้งนั้นเรียกบริเวณนี้ว่า “ตำบลบ้านลาว” (สุพรรณิ. 2554: 329)

มอญบางกระบือ บางกระบือเป็นหมู่บ้านชาวมอญ ประวัติการตั้งถิ่นฐานของชาวมอญที่บางกระบือนั้นเล่ากันเป็น 2 ทาง คืออพยพหนีภัยสงครามพม่ามาจากเมืองหงสาวดีทางแม่สอดวังป่าผ่านลงมาทางอยุธยากรุงเทพฯ เมื่อเห็นว่าคงจะพ้นภัยจึงจัดตั้งหลักแหล่งชุมชนส่วนอีกสายหนึ่งเล่าว่าเข้ามาทางด้านเจดีย์สามองค์

กล่าวกันว่าชาวมอญบ้านบางกระบือเป็นกลุ่มที่มาจากเมืองเมาะละແມ່ງ ส่วนชาวมอญกลุ่มพระประแดง สมุทรปราการมาจากเมืองเมาะล่าเล็ง และกลุ่มโพธาราม ราชบุรี มาจากเมืองย่างกุ้ง ส่วนที่ได้ชื่อว่าบางกระบือนั้นก็กล่าวถึงที่มาเป็น 2 ทาง ว่าเดิมพวกเขาอพยพกันมาจาก “บ้านบางกระบือ” เมืองหงสาวดี เมื่อมาตั้งเป็นชุมชนหมู่บ้านจึงใช้ชื่อเหมือนเดิม และอีกทางหนึ่งว่าเพราะแต่

ก่อนในคลองข้างวัดด้านตะวันออกเฉียงเหนือมีปลากระดี่ชุกชุมมาก ชุมชนมอญที่บางกระดี่มีวัดเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้าน อุโบสถวัดบางกระดี่สร้างเมื่อ 110 กว่าปีมาแล้ว ที่ริมแม่น้ำหน้าวัดมีเสาหงส์ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์พิเศษเฉพาะของวัดชาวมอญทั่วไป แต่อยู่ในสภาพชำรุดหักแล้ว พระพุทธรูปสลักหินอ่อนสีขาวปางมารวิชัยในหอดินเผาจะเป็นพระใหม่ที่ชาวมอญปากเกร็ดนันทบุรีนำมาถวาย แต่ลักษณะบ่งบอกว่าเป็นศิลปกรรมพม่าที่มีอยู่ทั่วไปในกลุ่มชาวมอญ

การผสมกลมกลืนเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย

ชาวมอญที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและสังคมของไทยได้เป็นอย่างดี นำไปสู่การผสมกลมกลืนเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย รวมทั้งนโยบายของรัฐในการทำให้ชาวมอญมีฐานะเท่าเทียมกับคนไทยภายใต้ระบบไพร่ ก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมและผูกพันในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยนั้นยังเป็นแรงสนับสนุนที่สำคัญอันหนึ่งในการผสมกลมกลืนไปกับสังคมไทย

ปัจจัยต่างๆที่เอื้อต่อการผสมกลมกลืน ได้แก่ ความคล้ายคลึงในด้านรูปร่างหน้าตา การนับถือศาสนา และนโยบายของรัฐที่ทำให้ชาวมอญมีฐานะเท่าเทียมกับคนไทยภายใต้ระบบไพร่ ทำให้เกิดความรู้สึกร่วมและผูกพันในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย (สุภรณ์ โอเจริญ. 2552: 26-29)

ชาวลาวและเขมร

“ได้ขุดคลองทำกำแพงชั้นนอก เมื่อเดือน 3 ปีมะเส็ง จ.ศ.1147 (พ.ศ.2328) ครั้นขุดคลองและเตรียมอิฐปูนและตัวไม้สำหรับก่อสร้างพระนครพร้อมแล้ว จึงโปรดให้เกณฑ์ ลาว เวียงจันทร์ 5,000 และมีตราให้หาผู้ว่าราชการหัวเมืองตลอดจนหัวเมืองลาวริมแม่น้ำโขงฝากตะวันตก เข้ามาพร้อมกัน ในกรุงแล้วปักปันหน้าที่ทั้งข้าราชการในกรุงและหัวเมือง ให้คุมไพร่ช่วยขุดรากก่อกำแพงรอบพระนคร และสร้างป้อมไว้เป็นระยะห่างกัน 10 เส้นบ้างไม่ถึงบ้างรอบพระนคร” (จดหมายเหตุโทร อ่างใน พลาติศัย สิทธิพิณกิจ. 2538: 97)

จากหลักฐานดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการขุดคลองรอบเมืองนั้นต้องใช้กลุ่มคนจำนวนมากซึ่งมาจากกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งลาวและเขมร ซึ่งถูกมาใช้เป็นแรงงานสำคัญในการสร้างกำแพงและขุดคลองเพื่อขยายและพัฒนากรุงเทพฯ ดังนั้นในเมืองไทยมีชนชาวลาวเข้ามาอาศัยอยู่เป็นชุมชนตามเชื้อสาย เช่น ลาวโซ่ง หรือลาวทรงดำ ลาวพวน ลาวเวียง ลาวครั่ง เป็นต้น ชนชาวลาวที่มาจากเมืองพวน (เรียกว่าลาวพวน) และชนชาวลาวจากเมืองเชียงแสน ได้มีการย้ายถิ่นฐานในสมัยรัตนโกสินทร์ ต้นต้น ตั้งแต่รัชกาลที่1 เป็นต้นมา

กลุ่มเขมรและกลุ่มลาวที่เป็นแรงงานสำคัญในการสร้างกรุงเทพฯ กลุ่มเขมร งานก่อสร้างกรุงรัตนโกสินทร์เริ่มต้นเมื่อพ.ศ.2326 ได้เกณฑ์แรงงานเขมรเข้ามาขุดคลองรอบกรุงกับคลองคูเมืองเดิม 2 คลอง คลองแรกคือคลองข้าววัดราชบพิธ ส่วนอีกคลองอยู่ข้างวัดราชนัดดากับวัดเทพธิดา แรงงานเขมรที่ถูกเกณฑ์มีหลายพวก แต่พวกหนึ่งเป็นจามที่เข้ารีตอิสลามอยู่ในเมืองเขมรเมื่อขุดคลองคูเมืองและคลองมหานาคแล้ว ก็ให้พวกเขมรกลุ่มนี้ตั้งบ้านเรือนอยู่สองฝั่งคลองสืบมาจนถึงปัจจุบัน เรียกว่าบ้านครัว หมายถึงถูกกวาดต้อนมาทั้งครอบครัว และกลายเป็นบ้านครัวในปัจจุบัน (สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2555: 117) กลุ่มลาว สำหรับแรงงานลาวได้ถูกเกณฑ์มาจากเมืองเวียงจันทน์ ตลอดจนหัวเมืองลาวริมแม่น้ำโขงฝากตะวันตก เข้ามาขุดรากก่อกำแพงพระนคร และสร้างป้อมเป็นระยะรอบพระนคร ลาวที่ถูกเกณฑ์ทั้งหมดนี้ไม่ได้กลับถิ่นเดิม เพราะการสร้างบ้านแปลงเมืองต้องใช้ระยะเวลานาน จึงทำให้ลาวที่ถูกเกณฑ์มาตั้งหลักแหล่งกระจายอยู่ทั่วไป จนกระทั่งสืบโคตรตระกูลลูกหลานตั้งหลักแหล่งถาวรอยู่ในบางกอกกลายเป็นคนกรุงเทพฯ (สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2555: 118)

การย้ายถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวในสมัยรัตนโกสินทร์

ในสมัยรัชกาลที่ 1 ชาวลาวได้ย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ในหัวเมืองชั้นใน โดยเจ้าเมืองเวียงจันทน์ เป็นผู้รวบรวมกวาดต้อนชนชาติลาวจากหัวเมืองต่างๆส่งมากรุงเทพฯ มีลาวพวนจากเมืองพวน ลาวทรงดำจากเมืองแก่ง และลาวพุงดำจากเมืองเชียงแสน ซึ่งเป็นเมืองอยู่ทางหัวเมืองล้านนามาด้วย สภาพหัวเมืองลาวที่ตกเป็นเมืองขึ้นของไทยและเหตุการณ์ที่เมืองเชียงแสนล้วนมีผลให้เกิดการกวาดต้อนชนชาวลาวเข้ามายังกรุงเทพฯ

เมื่อพ.ศ.2335 ชาวลาวพวนและลาวทรงดำถูกกวาดต้อนมาในกรุงเทพฯ จำนวนประมาณ 4,000 คน (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ อ่างในบึงอร ปิยะพันธุ์. 2541: 41) ซึ่งชาวลาวกลุ่มนี้รัชกาลที่ 1 โปรดให้ครัวลาวพวนตั้งแหล่งอยู่ที่กรุงเทพฯ บริเวณที่ปัจจุบันเป็นที่ตั้งโรงพยาบาลนครเฉลิมกรุง เรียกถนนบริเวณนั้นว่า “ถนนบ้านลาว” มีศาลาโรงธรรมเรียกว่า “ศาลาบ้านลาว”

นอกจากนี้ยังมีลาวกลุ่มต่างๆ ได้แก่ ชาวลาวทรงดำ ชาวลาวหัวเมืองล้านนา เป็นต้น ที่อพยพถูกกวาดต้อนส่งตัวเข้ามาในกรุงเทพฯ เพื่อนำลาวกลุ่มนี้แยกกับกลุ่มลาวเวียงจันทน์เพื่อต้องการให้ลาวเวียงจันทน์กลับไปอยู่ที่เมืองเวียงจันทน์ดังเดิม ดังนั้นรัชกาลที่ 1-รัชกาลที่ 3 จึงโปรดให้ชาวลาวกลุ่มต่างๆไปอาศัยกระจายอยู่ตามหัวเมืองอื่นๆ เช่น เมืองสระบุรี เมืองน่าน เมืองเชียงใหม่ เมืองลำปาง เมืองนครชัยศรี และเมืองราชบุรี เป็นต้น

ชาวลาวบางส่วนอยู่ในกรุงเทพฯ เช่น ชาวลาวพวนตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้กับสะพานมอญ เรียกว่าบ้านลาวพวน บ้างถูกส่งเข้าไปรับใช้ในวัง หากเป็นพวกเจ้าขุนมูลนายลาวจะได้รับราชการ และได้เฝ้าต้อนรับแขกเมือง บางส่วนได้เป็นไพร่หลวงกองนาสังกัดกรมมหาดไทย ไปทำนาอยู่ที่คลองแสนแสบ และสำหรับลาวที่ถูกกวาดต้อนมาในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้นำมาให้อยู่ที่กรุงเทพฯ ส่วนหนึ่งไว้ถวายให้เป็นข้าพระวัดบวรนิเวศวิหาร (บึงอร ปิยะพันธุ์. 2541: 88) ชาวลาวได้กระจายตัวออกไปยังพื้นที่ต่างๆ โดยเฉพาะเขตกรุงเทพฯ ที่ยังคงหลงเหลือร่องรอยของวัฒนธรรมลาวหรือกลุ่มชาติพันธุ์ลาวไว้อย่างชัดเจน ได้แก่ “ลาวบางไส้ไก่”

คลองบางไส้ไก่เป็นคลองสายเล็กๆที่ปรากฏข้อมูลอยู่ในหนังสือ “จดหมายเหตุการอนุรักษกรุงรัตนโกสินทร์” (กรมศิลปากร. 2525: 621-622)

“คลองบางไส้ไก่ อยู่ในเขตธนบุรี ปากคลองแยกจากคลองบางกอกใหญ่ที่ฝั่งตรงข้ามกับวัดสังข์กระจายในแขวงหิรัญบุรี ผ่านถนนประชาธิปไตย มาออกแม่น้ำเจ้าพระยาที่แขวงบางลำพูล่าง

ตรงกันข้ามกับวัดพระยาไกร ยาว 3 กิโลเมตร วัดสำคัญริมฝั่งคลองคือวัดหิรัญรูจี คลองบางไส้ไก่เป็นคลองที่คณะรัฐมนตรีลงมติเมื่อพุทธศักราช 2510 ให้อนุรักษ์ไว้”

ถึงแม้ว่าความเป็นมาของคลองสายนี้จะไม่มียุทธศาสตร์แน่ชัด แต่ก็มีผู้สันนิษฐานว่าน่าจะขุดขึ้นโดยเฉลยชาวลาวที่ถูกกวาดต้อนมาอยู่ที่นี้ และเป็นที่มาของชุมชนชาวลาวและวัดลาวบางไส้ไก่ ซึ่งมีประวัติความเป็นมาที่อ้างอิงจากบทสัมภาษณ์ของพระครูสุนทรสุตกิจ ที่ให้สัมภาษณ์ในบทความ “แผ่นดินนี้มีอดีต” โดย ผศ.วัชร กล้วยนาทว่า

“ส่วนใหญ่มาจากเวียงจันทน์ แม้ไม่ปรากฏหลักฐานสาเหตุของการอพยพ แต่ก็มีข้อมูลว่าในครั้งกบฏเจ้าอนุวงศ์ สมเด็จพระเจ้าบรมมหาศรีสุริยวงศ์ได้นำทัพไปสู้รบในสงคราม และได้กวาดต้อนผู้คนลาวในกรุงเทพฯ ด้วย (ข้อมูลจาก พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 3 เจ้าพระยาทิพากรวงศ์) แต่ไม่อาจยืนยันได้ว่าชาวลาวในครั้งนั้นได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในท้องถิ่นนี้หรือไม่” (อ้างใน ป.บุณาค. 2553: 141-142)

จากเรื่องราวต่างๆ ที่สืบทอดต่อกันมาเกี่ยวกับการอพยพย้ายถิ่นของชุมชนลาวแห่งนี้อย่างชัดเจน แต่ในปัจจุบันยังคงมีคนในชุมชนประกอบอาชีพที่สืบทอดจากบรรพบุรุษอันได้แก่ การทำขลุ่ยลาว เป็นต้น และขลุ่ยลาวนี้คงเป็นรูปธรรมที่ยังคงหลงเหลือและบ่งบอกถึงความเป็นลาวไว้เพียงน้อยนิด เพราะในปัจจุบันชุมชนชาวลาวนั้นมีคนจากต่างถิ่นมาอยู่เป็นจำนวนมาก หรืออาจจะเป็นเพราะชาวลาวเหล่านั้นได้ผสมกลมกลืนกลายเป็นคนไทยในสังคมปัจจุบัน

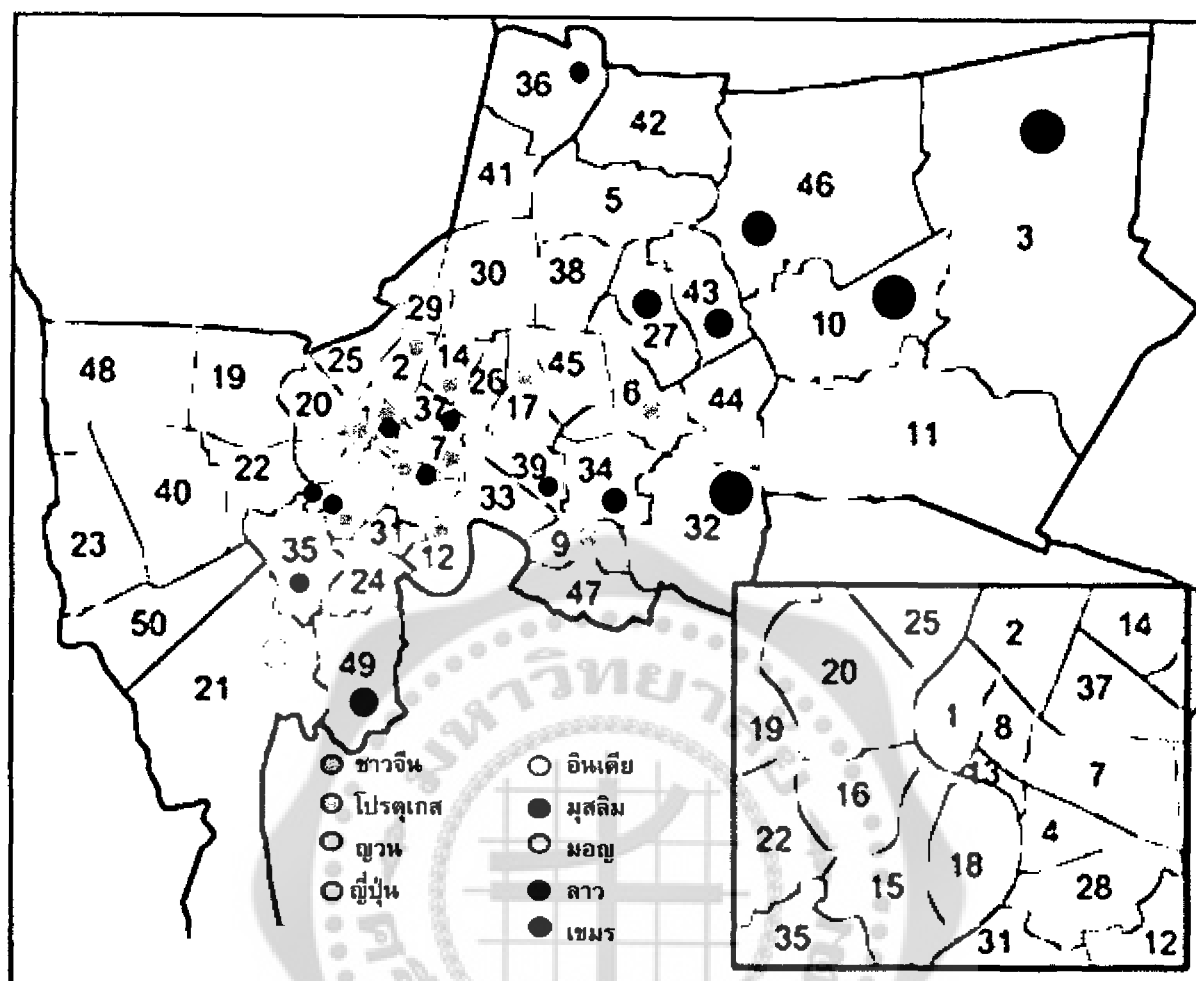
เขมรวัดทุ่ง

เนื่องจากเป็นวัดอยู่นอกหมู่บ้านตรงชายทุ่งนาจึงได้ชื่อเรียกว่า “วัดทุ่ง” มาแต่อดีต ปัจจุบันมีชื่อเรียกเป็นทางการว่าวัดโพธิ์ทอง ตั้งอยู่ตรงริมคลองบางปะแก้วตอนโค้งต่อกับคลองลัดขีเหล็ก ซึ่งหมู่บ้านแถบวัดทุ่งแห่งนี้เป็นชุมชนเชื้อสายเขมรที่มาตั้งหลักแหล่งอยู่ในดินแดนสยามตั้งแต่สมัยอยุธยาหรือกรุงธนบุรี แต่บ้างก็กล่าวว่าถูกกวาดต้อนหรือติดตามเจ้านายเข้ามาพร้อมกับสมเด็จพระยาหรือเจ้าพระยาองค์ใดองค์หนึ่งซึ่งจำชื่อและระยะเวลาที่แน่นอนไม่ได้

เมื่อเข้ามาอยู่แล้วก็ถูกส่งให้มาตั้งบ้านเรือนกันที่บริเวณทุ่งนาแถบนี้ก่อน ครอบครัวชาวเขมรเหล่านี้ได้ร่วมกันสร้างวัดขึ้นสำหรับทำบุญประจำหมู่บ้านและเรียกว่าวัดทุ่งดังกล่าว มีอาชีพทำนาเพื่อเลี้ยงตัวเองและส่งข้าวส่วนหนึ่งเข้าไปให้เจ้านายขุนนางในวังซึ่งเป็นเจ้าของที่ดินในบริเวณนี้ ภายหลังเมื่อเปลี่ยนอาชีพจากการทำนามาเป็นสวนหมาก สวนส้มจึงมีการระดมแรงงานกันขุดคลองเล็กๆ ลักษณะเป็นลำกระโดงจากหลังวัดทุ่งตรงรอยต่อคลองบางปะแก้วกับคลองขีเหล็กเพื่อชักน้ำ

เข้าสวนและใช้เป็นเส้นทางสัญจรไปมาเพื่อเชื่อมไปออกคลองต่างๆได้สะดวก และเรียกชื่อคลองตามชุมชนนี้ว่า “คลองเขมร” และยังคงส่งผลผลิตให้กับเจ้านายในวังเหมือนเดิม กล่าวกันว่าคลองเขมรในระยะแรกๆเป็นคลองขนาดเล็กกว้างพอกระโดดข้ามได้ และน้ำไม่เคยท่วมถึงได้ทุนบ้านริมคลองเลย มีเรื่องเล่าต่อกันว่าหากมีคนสัญจรต่างถิ่นผ่านมาและพูดว่าคลองเขมร หรือพวกเขมร จะมีเรื่องกับชาวบ้านในคลองแทบนี้ทุกรายไป เพราะถือว่าเป็นคำพูดเชิงดูถูกเหยียดหยามกันสำหรับชาวบ้านแห่งนี้

เขตการปกครองในกรุงเทพมหานคร²

1. เขตพระนคร	11. เขตลาดกระบัง	21. เขตบางขุนเทียน	31. เขตบางคอแหลม	41. เขตหลักสี่
2. เขตดุสิต	12. เขตยานนาวา	22. เขตภาษีเจริญ	32. เขตประเวศ	42. เขตสายไหม
3. เขตหนองจอก	13. เขตสัมพันธวงศ์	23. เขตหนองแขม	33. เขตคลองเตย	43. เขตคันนายาว
4. เขตบางรัก	14. เขตพญาไท	24. เขตราชบุรีบูรณะ	34. เขตสวนหลวง	44. เขตสะพานสูง
5. เขตบางเขน	15. เขตธนบุรี	25. เขตบางพลัด	35. เขตจอมทอง	45. เขตวังทองหลาง
6. เขตบางกะปิ	16. เขตบางกอกใหญ่	26. เขตดินแดง	36. เขตดอนเมือง	46. เขตคลองสามวา
7. เขตปทุมวัน	17. เขตห้วยขวาง	27. เขตบึงกุ่ม	37. เขตราชเทวี	47. เขตบางนา
8. เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย	18. เขตคลองสาน	28. เขตสาทร	38. เขตลาดพร้าว	48. เขตทวีวัฒนา
9. เขตพระโขนง	19. เขตตลิ่งชัน	29. เขตบางซื่อ	39. เขตวัฒนา	49. เขตทุ่งครุ
10. เขตมีนบุรี	20. เขตบางกอกน้อย	30. เขตจตุจักร	40. เขตบางแค	50. เขตบางบอน

แผนภาพ 10 แสดงกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งอดีตและปัจจุบันในกรุงเทพมหานครที่สำรวจพบในเอกสาร

² สืบค้นจาก <http://board.postjung.com/m/566902.html>

ตารางที่ 2 แสดงเขตการปกครองในกรุงเทพฯที่แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่อดีตและปัจจุบัน

กลุ่มชาติพันธุ์	เขตการปกครองในกรุงเทพฯ ที่แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่ อดีตและปัจจุบัน
1. จีน	1) เขตพระนคร 2) เขตดุสิต 3) เขตป้อมปราบ 4) เขตสัมพันธวงศ์ 5) เขตบางรัก 6) เขตพญาไท 7) เขตยานนาวา 8) เขตปทุมวัน 9) เขตห้วยขวาง 10) เขตพระโขนง 11) เขตบางกะปิ
2. โปรตุเกส	1) เขตธนบุรี
3. ญวน	1) เขตดุสิต 2) เขตบางซื่อ
4. ญี่ปุ่น	1) เขตปทุมวัน 2) เขตวัฒนา
5. อินเดีย	1) เขตพระนคร 2) เขตธนบุรี 3) เขตยานนาวา 4) เขตบางรัก 5) เขตสาทร 6) เขตวัฒนา

ตารางที่ 2 แสดงเขตการปกครองในกรุงเทพฯที่แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่อดีตและปัจจุบัน (ต่อ)

กลุ่มชาติพันธุ์	เขตการปกครองในกรุงเทพฯ ที่แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่ อดีตและปัจจุบัน
6. มุสลิม	1) เขตดอนเมือง 2) เขตคลองสามวา 3) เขตหนองจอก 4) เขตมีนบุรี 5) เขตบึงกุ่ม 6) เขตคันนายาว 7) เขตราชเทวี 8) เขตวัฒนา 9) เขตสวนหลวง 10)เขตประเวศ 11)เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย 12)เขตบางรัก 13)เขตธนบุรี 14)เขตทุ่งครุ
7. มอญ	1) เขตพระนคร 2) เขตบางขุนเทียน
8. ลาว	1) เขตพระนคร 2) เขตธนบุรี
9. เขมร	1) เขตจอมทอง

บทที่ 4

สถานภาพงานวิจัยชาติพันธุ์ในกรุงเทพฯ

ชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานครในบทที่ 4 จะนำเสนอสถานภาพงานวิจัย จำแนกตาม กลุ่มต่าง ๆ ได้แก่ จีน ญวน ญี่ปุ่น อินเดีย มุสลิม มอญ และลาว โดยเป็นการศึกษาในประเด็นต่างๆ กันไปทั้งทางด้านสังคมและวัฒนธรรม

ชาวจีน

ด้านสังคม

รุ่ง สุจินต์กุล. (2542). การศึกษาเพื่อเสนอแนวความคิดในการอนุรักษ์ศาลเจ้าจีนในกรุงเทพฯ ที่สร้างขึ้นช่วงสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ สถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับแนวความคิดในการอนุรักษ์ศาลเจ้าจีนในกรุงเทพฯ ที่สร้างขึ้นในช่วงสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5 เนื่องจากศาลเจ้าเป็นศาสนสถานที่สำคัญ กำเนิดจากศาสนาเต๋าและความเชื่อพื้นบ้าน ที่มีความผูกพันและมีอิทธิพลต่อชาวจีนโพ้นทะเลและลูกหลานชาวจีนในไทยมาเป็นระยะเวลานาน และเป็นสถาปัตยกรรมแบบจีนประเพณีที่มีความสวยงาม มีความศักดิ์สิทธิ์ และมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว จึงถือได้ว่าศาลเจ้าเป็นสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์อย่างยิ่ง จากการสำรวจศาลเจ้าจีนของทั้ง 5 กลุ่มภาษาที่สร้างขึ้นในช่วงดังกล่าวในกรุงเทพฯ ทั้งหมด ผลการวิจัยพบว่า แนวทางของการอนุรักษ์และพัฒนาเป็นแนวความคิดที่เหมาะสม เนื่องจากศาลเจ้าเป็นโบราณสถานที่ยังมีการใช้งานอยู่ โดยมีแนวโน้มไปในทางอนุรักษ์มากกว่าพัฒนาเพราะศาลเจ้ายุคนี้ถือเป็น สถาปัตยกรรมที่มีคุณค่ามากซึ่งไม่สามารถหาหรือสร้างทดแทนขึ้นใหม่ได้ แนวทางการอนุรักษ์นี้ จะเป็นการรักษาสภาพเดิมและฟื้นฟูส่วนที่เสียหายหรือเปลี่ยนแปลงจากการใช้งานในอดีต ส่วนการพัฒนาคือ การเปิดโอกาสให้มีการปรับปรุงในบางส่วนเพื่อให้สอดคล้องต่อการใช้งานในปัจจุบัน แต่จะต้องอยู่ในขอบเขตที่ก่อให้เกิดผลเสียต่ออาคารแก่น้อยที่สุด

เปรมมา สัตยาวุฒิพงศ์. (2546) . แรงงานรับจ้างชาวจีนในกรุงเทพฯ ตั้งแต่ พ.ศ. 2425-2492. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศึกษาแรงงานรับจ้างชาวจีนในกรุงเทพฯ ระหว่างปี พ.ศ. 2425-2492 เนื่องจากปี พ.ศ. 2425 ได้มีการเปิดเส้นทางรถไฟระหว่างกรุงเทพฯ กับเมืองท่าทางตอนใต้ของประเทศจีนโดยตรงเป็นครั้งแรก ส่งผลให้แรงงานรับจ้างชาวจีนอพยพเข้ามาเป็นจำนวนมากอย่างต่อเนื่อง จนกลายเป็นแรงงานนอกภาคเกษตรกรรมที่ใหญ่ที่สุดในเขตกรุงเทพฯ จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2492 เมื่อรัฐบาลออกกฎหมายกำหนดจำนวนชาวจีนเข้าประเทศไม่เกิน 200 คนต่อปี แรงงานรับจ้างชาวจีนจึงลดจำนวนการอพยพเข้าอย่างเห็นได้ชัด จากการศึกษาพบว่า เมื่อเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ คนจีนเหล่านี้ต้องปรับตัวเป็นอย่างมาก เพราะอาชีพแรงงานรับจ้าง และวิถีชีวิตในสังคมเมืองแตกต่างจากสังคมชนบทในประเทศจีนอันเป็นถิ่นฐานเดิม ดังนั้นเมื่อแรกเข้ามาอยู่ในสังคมใหม่ แรงงานรับจ้างชาวจีนจึงต้องพึ่งพาอาศัย "จีนเก่า" ที่อยู่ในกรุงเทพฯ มาก่อน เช่น ความสัมพันธ์ในสมาคมลับฮังยี่ สมาคมชาวจีน และระบบกงสี จำนวนแรงงานจีนที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ได้สร้างปัญหาต่างๆ ทั้งต่อชุมชนชาวจีนและต่อรัฐไทย จนกระทั่งรัฐได้มีมาตรการในการจัดการควบคุมแรงงานรับจ้างชาวจีนอย่างเข้มงวด ความสัมพันธ์ระหว่างกันของชาวจีน และการเข้ามาของแรงงานไทย ทำให้แรงงานรับจ้างชาวจีนในสังคมกรุงเทพฯ ลดบทบาทลงและถูกทดแทนด้วยแรงงานไทยในที่สุด

เดือนพิศ ชัยพรหมประสิทธิ์. (2531). สถานภาพและบทบาทของสตรีในครอบครัวจีนในสังคมไทยปัจจุบัน กรณีศึกษากลุ่มอนุรักษนิยมในกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ: สังคมวิทยา ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อที่จะศึกษาเกี่ยวกับสถานภาพและบทบาทของสตรีจีนในชีวิตประจำวันภายในครอบครัวสังคมไทยปัจจุบันว่ามีสถานภาพและบทบาทเป็นเช่นใด ผลการวิจัยพบว่า สตรีจีนในปัจจุบันมีสถานภาพและบทบาทที่สูงขึ้นกว่าเดิมในบางเรื่อง สตรีรุ่นใหม่มีโอกาสได้รับการศึกษาเท่าเทียมบุรุษ สามารถเลือกคู่ครองได้เอง สามารถประกอบอาชีพนอกบ้านได้ มีส่วนในการอบรมปกครองและเลี้ยงดูบุตร และสตรีมีอำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมภายในครอบครัวมากขึ้น อย่างไรก็ตามแม้สตรีจีนจะได้รับการยอมรับมากขึ้น แต่ก็ยังมีข้อผูกพัน 2 ประการ คือ 1) บุตรชายยังคงมีความสำคัญมากกว่าบุตรสาว เพราะบุตรชายจะยังเป็นผู้สืบทอดวงศ์ตระกูลต่อไป 2) สตรีจีนก็ยังรับหน้าที่รับผิดชอบในการทำงานบ้านแต่เพียงผู้เดียว

พรพรรณ เดียรักษ์กิจสกุล. (2536) . พัฒนาการบทบาทของสมาคมชาวจีนในกรุงเทพฯที่มีต่อคนไทยเชื้อสายจีน (พ.ศ.2485-2535). กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ สาขามานุษยวิทยา คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ศึกษาถึงบริบทการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรมของสังคมไทยที่ส่งผลต่อบทบาทสมาคมชาวจีนในกรุงเทพฯ จากการศึกษาพบว่า สมาคมชาวจีนในกรุงเทพฯสามารถแบ่งได้เป็น 9 ประเภท คือ 1) สมาคมที่เกี่ยวกับธุรกิจการค้า จำนวน 40 สมาคม 2) สมาคมส่งเสริมวิชาชีพ จำนวน 24 สมาคม 3) สมาคมกลุ่มภาษา จำนวน 9 สมาคม 4) สมาคมระดับอำเภอในจีน จำนวน 14 สมาคม 5) สมาคมแซ่ตระกูล จำนวน 103 สมาคม 6) สมาคมทางสาธารณกุศล จำนวน 252 สมาคม 7) สมาคมทางวัฒนธรรม จำนวน 50 สมาคม 8) สมาคมที่เกี่ยวกับโรงเรียน จำนวน 20 สมาคม 9) สมาคมที่เกี่ยวกับกลุ่มอายุ จำนวน 4 สมาคม รวมทั้งสิ้น 522 สมาคม จากการศึกษาพบว่าบทบาทของสมาคมชาวจีนในกรุงเทพฯมีความสำคัญมาก ทั้งในการช่วยเหลือแก้อุปสรรคบทบาททางสาธารณกุศล และการให้ความร่วมมือกับทางราชการ

จินตนา งามสว่าง. (2542) . การอบรมเลี้ยงดูบุตรของสตรีไทยเชื้อสายจีนในกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ สังคมวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การวิจัยทางมานุษยวิทยา เรื่อง การอบรมเลี้ยงดูบุตรของสตรีไทยเชื้อสายจีนในกรุงเทพมหานครนี้ มุ่งตอบคำถามหลักที่ว่า มารดาเหล่านี้ประสบความสำเร็จในการอบรมเลี้ยงดูบุตรหรือไม่ ข้อมูลที่ใช้ในการพิสูจน์สมมติฐานได้มาจากการศึกษาสตรีไทยเชื้อสายจีน จำนวน 20 คน จากส่วนต่างๆ ของกรุงเทพมหานคร ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก การสังเกตสภาพแวดล้อมตามแนวทางมานุษยวิทยา และการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องต่างๆ การศึกษาดังนี้จะมีสมมติฐานนำทางทางการศึกษาอยู่ 5 สมมติฐาน สมมติฐานที่ได้รับการสนับสนุนว่าถูกต้องมี 3 สมมติฐานคือ 1) มารดาที่มีการศึกษาสูงจะประสบความสำเร็จในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่ามารดาที่มี การศึกษาดำ 2) มารดาที่มีฐานะทางเศรษฐกิจมั่นคงจะประสบความสำเร็จในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่า มารดาที่มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่มั่นคง และ 3) มารดาที่มีรายได้สูงจะประสบความสำเร็จในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่ามารดาที่มี รายได้ต่ำ สำหรับวิธีการอบรมเลี้ยงดูบุตรนั้นมารดาโดยทั่วไปจะใช้วิธีการใช้เหตุผลและเป็นประชาธิปไตย ขณะที่บิดามักจะใช้วิธีที่ค่อนข้างเข้มงวด หลังจากอภิปรายผลการศึกษาแล้ว วิทยานิพนธ์นี้ได้เสนอปัญหาที่ประสพระหว่างการ ศึกษา และข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ทั้งด้าน ทฤษฎีและปฏิบัติ

สิทธิเทพ เอกสิทธิพงษ์. (2553). ชีวิตสามัญชนจีนในกรุงเทพฯ ระหว่าง พ.ศ. 2500-2517. เชียงใหม่ : วิทยานิพนธ์ สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ได้ศึกษาเกี่ยวกับชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์จีนระดับล่างหรือสามัญชนจีนในกรุงเทพฯ ระหว่าง พ.ศ. 2500-2517 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมในสังคมไทย ส่งผลให้สามัญชนจีนที่ประสบปัญหาและความกดดัน และจากความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงได้ทำให้สามัญชนจีนในกรุงเทพฯ ได้ลุกขึ้นต่อต้านรัฐและสังคมด้วยความรุนแรงในเหตุการณ์จลาจลพฤษภาคม พ.ศ. 2517 ในระหว่างทศวรรษ 2500-2510 สามัญชนจีนในกรุงเทพฯ ต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว โดยขาดแคลนอำนาจและและทุนต่างๆ ที่จำเป็นต่อการปรับตัว ในขณะที่ได้รับแรงกดดันอย่างซับซ้อนจากบริบทรอบตัว ทั้งจากครอบครัว ชุมชนจีน เจ้าหน้าที่รัฐ และกระแสชาตินิยมในสังคมไทย แรงกดดันทวีความรุนแรงขึ้นหลังทศวรรษ 2510 ซึ่งสภาพเศรษฐกิจและการเมืองผันผวนมากขึ้น จนส่งผลกระทบรุนแรงต่อชาวจีน จนผลักดันให้เกิดความเคลื่อนไหวในหมู่ชาวจีนหลายลักษณะ โดยเฉพาะในหมู่มูลุ่กจีนระดับล่าง ซึ่งเป็นบุคคลที่ได้รับผลกระทบจาก ปัญหาอันเป็นผลจากความเปลี่ยนแปลงและความผันผวนแห่งยุคสมัยอย่างรุนแรง ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างลูกจีนกับคนกลุ่มอื่นๆ มิได้ปรับเปลี่ยนไปในทางที่เอื้อให้ลูกจีนที่ยากจนมีโอกาสดำรงตนจากวิกฤตของชีวิต แต่ในทางกลับกันสภาวะแวดล้อมในตอนนั้นกลับกดดันให้ลูกจีนเหล่านี้ได้รับความคับแค้นในชีวิตมากขึ้น จนกระทั่งคนจีนเหล่านี้ได้ทำการต่อต้านรัฐและสังคม จนเกิดเป็นเหตุการณ์ “จลาจลที่พฤษภาคม ไซย” เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2517

ด้านวัฒนธรรม

แวววิเชียร อภิชาติวรพันธ์. การศึกษาอิทธิพลชาวจีนที่มีต่อรูปแบบสถาปัตยกรรมในกรุงเทพมหานคร. (2524). กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ สถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

จากการศึกษาการพัฒนาทางสถาปัตยกรรมในกรุงเทพมหานครส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศทั้งตะวันตกและตะวันออกซึ่งมีผู้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้เป็นจำนวนมาก แต่พบว่าการศึกษาศึกษาสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องชาติตะวันออกโดยเฉพาะชาวจีนมีน้อยมาก ทั้งที่ชาวจีนมีบทบาทในการพัฒนาประเทศไทยอย่างมาก และจากการศึกษาอิทธิพลชาวจีนที่มีต่อรูปแบบสถาปัตยกรรมในกรุงเทพฯ พบว่า พัฒนาการทางสถาปัตยกรรมของชาวจีนในกรุงเทพฯ สามารถแบ่งได้ 4 ยุค ได้แก่ ยุคการวางรากฐานวัฒนธรรมจีน (พ.ศ. 2325-2457) เป็นยุคที่ชาวจีนสร้างสรรค์ตามความคุ้นชินที่ได้ที่ 3 พบเห็นมาเมื่อครั้งอยู่ในประเทศจีน ยุคที่ 2 ยุคการปรับตัวสู่ความสมัยใหม่

แบบตะวันตก (พ.ศ.2457-2488) มีการผสมผสานรูปแบบศิลปะตะวันตกบ้าง แต่ยังคงสื่อความหมายมงคลตามความเชื่อของชาวจีน ยุคที่ 3 เป็นยุคแห่งการควบคุมชาวจีน (พ.ศ. 2488-2518) รูปแบบสถาปัตยกรรมของชาวจีนจึงเปลี่ยนแปลงไปตามรูปแบบสถาปัตยกรรมทั่วไปที่มีในสังคมไทย ยุคที่ 4 เป็นยุคแห่งเสรีภาพทางชาติพันธุ์ (พ.ศ. 2518-ปัจจุบัน) เป็นยุคที่มีเสรีภาพในการออกแบบสถาปัตยกรรมของชาวจีนจึงสื่อถึงเอกลักษณ์ร่วมสมัยเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐาน จึงเห็นได้ว่า ชาวจีนในกรุงเทพฯ ยังคงยึดถือในเรื่องคติความเชื่อและวัฒนธรรมจีนไว้ในทุกยุคทุกสมัย แต่มีวิธีการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมที่แตกต่างกันตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมา ตั้งแต่เน้นการแสดงออกทางกายถึงเอกลักษณ์จีนอย่างชัดเจนในยุคแรก ต่อมาจึงผสมผสานศิลปกรรมของตนเข้ากับสถาปัตยกรรมที่อยู่ในกระแสนั้น ไปจนถึงการเลือกองค์ประกอบสถาปัตยกรรมเพียงบางส่วนในอดีตกลับมาใช้ในปัจจุบันเท่านั้น ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงพัฒนาการการรวมกลุ่มของชาติพันธุ์จีนในประเทศไทย

พรพิไล เอื้อวิเศษวงศ์. (2538). จิว : การเสื่อมความนิยมของชาวจีนในเยาวราช.

กรุงเทพฯ : สารนิพนธ์ มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร

จิวในเยาวราช ซึ่งในประมาณ 50-60 ปีที่แล้ว เป็นการแสดงที่ชาวจีนในเยาวราชให้ความสนใจเป็นอย่างมากไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ แต่มาปัจจุบันนี้ผู้คนในเยาวราชให้ความสนใจน้อยลงอย่างมากแม้กระทั่งมีการแสดงให้ดูแบบไม่ต้องเสียเงิน คนก็ยังดูกันน้อยมาก จากการศึกษาทำให้พบว่าสาเหตุที่ทำให้มีคนดูจิวในเยาวราชลดน้อยลงเนื่องจากการกลืนกลายทางวัฒนธรรมของสังคมไทยกับสังคมจีน การกลืนกลายทางวัฒนธรรมทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงไป จีนแม้ว่าจะรับวัฒนธรรมของสังคมไทยซึ่งเป็นวัฒนธรรมใหญ่ แต่ก็ยังคงรักษาวัฒนธรรมย่อยอยู่เช่นเดิม ไม่รับวัฒนธรรมของสังคมไทยมาทั้งหมด แต่อาจจะลดพิธีกรรมอื่นๆลงบ้าง เหตุผลประการสุดท้ายที่ทำให้สังคมชาวจีนเปลี่ยนแปลงไป คือ พฤติกรรมการยอมรับสิ่งใหม่ของชาวจีน ซึ่งเดิมจะเคร่งครัดมากจะไม่ค่อยยอมรับสิ่งใหม่ๆจากภายนอกต้องอาศัยระยะเวลา และการปรับตัวจนในที่สุดสังคมชาวจีนเริ่มที่จะยอมรับสิ่งใหม่ๆที่เข้ามาในสังคม โดยเฉพาะบรรดาลูกหลานชาวจีนที่เกิดในเมืองไทย จะรับสิ่งใหม่ๆได้เร็วมาก ซึ่งจากการศึกษา พบว่า ชาวจีนในเยาวราชจะเลยที่จะปลูกฝังให้ลูกหลานเข้าใจในศิลปวัฒนธรรมของชาวจีน ส่วนใหญ่จะเน้นไปที่หลักศีลธรรม ความกตัญญู ความขยันหมั่นเพียร การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มากกว่า และการที่ลูกหลานชาวจีนที่อยู่ในประเทศไทยได้รับการศึกษาแบบไทย คือ เรียน พูด อ่าน เขียน เป็นภาษาไทย ทำให้ปัจจุบันลูกหลานชาวจีนส่วนใหญ่ฟัง และพูดภาษาจีนได้ส่งผลให้ไม่มีความสนใจที่จะดูจิว เพราะฟังไม่เข้าใจ ดูไม่รู้เรื่อง นอกจากนั้นวัฒนธรรมการพักผ่อน

หย่อนใจที่เปลี่ยนไปของชาวจีนในยวราช ที่เดิมมีเพียงจิวเท่านั้นที่ให้ความบันเทิงในยามว่างของชาวจีน แต่เมื่อสังคมเริ่มรับวัฒนธรรมความบันเทิงจากภายนอก ประกอบกับความเจริญทางเทคโนโลยี ทำให้ชาวจีนมีทางเลือกที่เพิ่มมากขึ้น เช่น มีโรงภาพยนตร์ มีโทรทัศน์ มีวิดีโอ มีห้างสรรพสินค้าที่ทันสมัย สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ทำให้วัฒนธรรมการพักผ่อนหย่อนใจของชาวจีนแปรเปลี่ยนไปจากเดิม มีทางเลือกที่มากขึ้น

ไพริน นิเวศน์ปฐมวัฒน์. (2538). ไพยเซียน : บทบาทและความสำคัญของความเชื่อชาวจีน กรณีศึกษามูลนิธิโพธิภาวนาสงเคราะห์ สะพานใหม่ ดอนเมือง กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ : สารนิพนธ์ มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร

ความเชื่อที่สำคัญอย่างหนึ่งของชาวจีน คือ ความเชื่อในเรื่องเทพเจ้าซึ่งจัดอยู่ในศาสนาเต๋า เทพเจ้าที่จัดว่าเป็นเทพชั้นสูงสุด คือ เทพเจ้าไพยเซียน คนจีนถือว่าการกราบไหว้บูชาเทพเจ้าไพยเซียนจะทำให้เกิดโชคลาภ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดมีพิธีเข้าทรงเทพเจ้าไพยเซียนขึ้น มีผู้คนเข้าไปร่วมพิธีเป็นอันมากโดยเฉพาะกลุ่มชาวจีนที่อยู่ในประเทศไทย กลุ่มคนไทยก็มีบ้างแต่ไม่มากนัก พิธีนี้จะจัดให้มีขึ้นทุก ๆ วันที่มีเลข 8 ตามปฏิทินจีน โดยจะจัดขึ้นที่มูลนิธิโพธิภาวนาสงเคราะห์ สะพานใหม่ดอนเมือง กรุงเทพฯ ซึ่งถือว่ามูลนิธิมีความสำคัญอย่างยิ่งกับพิธีนี้ นอกจากพิธีเข้าทรงแล้วที่มูลนิธิยังมีรูปเคารพต่าง ๆ มากมายทั้งของศาสนาพุทธและศาสนาเต๋าทำให้นานับถือยิ่งขึ้น ที่นี้มีการจัดบริหารงานอย่างเป็นระบบ ซึ่งถือเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้มูลนิธินี้ดำรงอยู่ได้ คณะกรรมการบริหารที่นี้ส่วนใหญ่จะเป็นพวกผู้ชายคนจีนที่มีอายุมากแล้วที่มาช่วยมูลนิธิโดยไม่หวังสิ่งตอบแทนใด ๆ นอกจากความสบายใจ ทุกคนที่เข้ามาในมูลนิธิจะเข้ามาด้วยใจไม่หวังสิ่งตอบแทน ด้วยเหตุนี้ทำให้เห็นว่าการเข้าร่วมในมูลนิธินี้หรือการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายภายในมูลนิธิไม่ใช่เรื่องงมงายหรือเป็นการบริจาคเงินทอง เพราะทุกคนก็เห็นว่ามูลนิธินี้เป็นศูนย์กลางระหว่างมนุษย์ที่จะช่วยเหลือมนุษย์ที่ตกยากด้วยกัน ทุกคนเข้ามาด้วยจิตศรัทธาไม่มีการบังคับ

พฐ บุญยปัทมภ์. (2537). พิธีงเด็ก : ความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงของชาวจีนในสังคมไทย ศึกษาเฉพาะกรณีจีนแต้จิ๋ว ย่านถนนสุขุมวิท. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ สาขาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ในสารนิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาเฉพาะพิธีงเด็ก ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการตายของชาวจีนแต้จิ๋วที่อาศัยอยู่ในย่านสุขุมวิท โดยตั้งอยู่บนสมมุติฐานที่ว่า วัฒนธรรมใด ๆ ก็ตาม หากมีการเคลื่อนย้ายหรือปะทะกับสังคมอื่นก็จะมีการกลมกลืน เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา

แต่ก็ยังคงปรากฏเค้าของวัฒนธรรมเดิมของตนไว้ ซึ่งสังคมของชาวจีนในย่านสุขุมวิทมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงไปมากกว่าชุมชนชาวจีนในแหล่งอื่นที่มีความเข้มข้นทางวัฒนธรรมสูงกว่า แต่เนื่องจากปัจจุบันมีหน่วยงานเอกชน เช่น สมาคมต่างๆ เข้ามารับหน้าที่ดูแลในเรื่องพิธีงเด็กให้กับผู้ที่ต้องการจัด โดยผู้จัดไม่ต้องกังวล หรือประสบกับปัญหายุ่งยาก สอดคล้องกับสภาพสังคมที่ผู้คนไม่มีเวลาว่างดังเช่นปัจจุบัน ทำให้พิธีงเด็กสามารถที่จะดำรงอยู่ในสังคมปัจจุบันได้ และยังมีแนวโน้มแห่งการสืบเนื่องที่ชัดเจนอีกด้วย

วิมลรัตน์ หงษ์ร้อน. (2537). ฮวงจุ้ย : บทบาทของความเชื่อเรื่องฮวงจุ้ยที่มีต่อการทำกิจการค้าของชาวจีนแต่จิ๋ว กรณีศึกษา ธุรกิจการค้าย่านเยาวราชตั้งแต่วงเวียนโอเตียนถึงแยกราช. กรุงเทพฯ : สารนิพนธ์ มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร

ชุมชนชาวจีนที่ใหญ่ที่สุด คือ บริเวณถนนเยาวราช คนจีนที่อาศัยอยู่บริเวณเยาวราชประกอบไปด้วยจีนหลายกลุ่มภาษา แต่ที่มากที่สุด คือ คนจีนแต่จิ๋ว ซึ่งคนจีนเหล่านี้ส่วนมากจะประกอบธุรกิจการค้า ดังนั้นเยาวราชจึงเป็นศูนย์รวมของธุรกิจหลายประเภท เช่น ร้านทอง ร้านอาหาร บริษัทห้างร้านต่างๆ แหล่งบันเทิง โรงหนัง โรงละคร โรงแรม เป็นต้น ในการประกอบธุรกิจเหล่านี้ย่อมประสบทั้งกำไรและขาดทุน แต่พ่อค่านักธุรกิจทุกคนย่อมปรารถนาให้ธุรกิจของตนนั้นมีแต่ความเจริญรุ่งเรืองและประสบแต่ผลกำไร ดังนั้นความเชื่อในเรื่องฮวงจุ้ยจึงเข้ามามีบทบาทต่อการทำธุรกิจการค้า เพื่อเป็นหลักประกันว่าได้กระทำทุกสิ่งทุกอย่างถูกต้องตามลักษณะที่ดี ไม่ขัดขวางโชค ลาภที่จะได้รับและเพื่อเป็นการเสริมความมั่นใจในการประกอบธุรกิจการค้าให้รุ่งเรืองต่อไป และเนื่องด้วยเยาวราชช่วงระหว่างวงเวียนโอเตียนจนถึงสี่แยกราชวงศ์ เป็นแหล่งที่มีการประกอบธุรกิจหนาแน่นที่สุดบนถนนเยาวราช และในบริเวณนี้ชาวจีนแต่จิ๋วยังคงมีความเชื่อที่เคร่งครัดในวัฒนธรรมจีนอยู่มาก ดังนั้นจะทำให้สามารถทราบถึงความเชื่อในเรื่องฮวงจุ้ยได้อย่างชัดเจน

อ้อมพร ดันกิติภิญโญ. (2537). การศึกษาคติการสร้างรูปจตุโลกบาลในวัดจีนในกรุงเทพมหานคร กรณีศึกษาวัดมังกรกมลาวาส วัดบำเพ็ญจีนพรต วัดทิพยวารีวิหาร และวัดโพธิ์แมนคุณาราม. กรุงเทพฯ : สารนิพนธ์ โบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

จากการศึกษา พบว่า วัดจีนในกรุงเทพฯ ที่มีรูปจตุโลกบาล มีจำนวน 4 วัด คือ วัดมังกรกมลาวาส วัดบำเพ็ญจีนพรต วัดทิพยวารีวิหาร วัดโพธิ์แมนคุณาราม แม้ว่าคติรวมทั้งรูปแบบของจตุโลกบาลมีความแตกต่างจากประเทศจีนบ้าง แต่ก็แสดงถึงความจำเป็นที่จะต้องมียุปรูปจตุโลกบาลในวัดจีน และวัดจีน 3 วัด ในจำนวน 4 วัดในกรุงเทพฯ คือ วัดมังกรกมลาวาส วัดบำเพ็ญ

จีนพรต วัดทิพยวารีวิหาร เป็นวัดที่สร้างจากแรงศรัทธาของพุทธศาสนิกชนชาวจีน แสดงให้เห็นถึงความสำคัญและฐานะทางสังคมของชาวจีนที่มั่นคงขึ้นกว่าแต่ก่อน นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงความศรัทธาในศาสนาพุทธนิกายมหายานของชาวจีน เนื่องจากการกล่าวกันว่าชาวจีนในประเทศไทยมีความโน้มเอียงในการผสมกลมกลืนเข้ากับไทยมากกว่าชาวจีนในภูมิภาคต่างๆ เช่น ชาวจีนในมาเลเซีย ชาวจีนในฟิลิปปินส์

พระมหาสนม นิลวรรณ. ความเชื่อและการปฏิบัติเกี่ยวกับการกินเจ : ศึกษาเปรียบเทียบการกินเจของพุทธศาสนิกชนในวัดจีนและวัดไทย ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สาขาศาสนาเปรียบเทียบ มหาวิทยาลัยมหิดล

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงบรรยายมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อและการปฏิบัติเกี่ยวกับการกินเจของพุทธศาสนิกชนในวัดจีนและวัดไทยในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล โดยกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา คือพุทธศาสนิกชนที่ไปกินเจในวัดโพธิ์แมนคุณาราม กรุงเทพมหานคร จำนวน 100 คน และพุทธศาสนิกชนที่ไปกินเจในวัดสามพราน จังหวัดนครปฐม จำนวน 80 คน ผลการวิจัยพบว่า พุทธศาสนิกชนในวัดทั้งสองมีความรู้เกี่ยวกับการกินเจ แต่กลุ่มวัดจีนมีความรู้มากกว่า ด้านความเชื่อเกี่ยวกับการกินเจพบว่า พุทธศาสนิกชนทั้งในวัดจีนและวัดไทยส่วนใหญ่กินเจด้วยความเชื่อพระโพธิสัตว์ (ความเมตตา กรุณา) เชื่อกรรม-สังสารวัฏ บุญ บาป แต่มีความแตกต่างกันเป็นรายข้อ โดยพุทธศาสนิกชนในวัดจีนบางส่วนมีแนวโน้มที่จะเชื่อในเรื่องการกินเจเพื่อรักษาสุขภาพ ในขณะที่พุทธศาสนิกชนในวัดไทยบางส่วน มีแนวโน้มที่จะเชื่อในหลักคำสอนเรื่องกรรม-สังสารวัฏ ด้านการปฏิบัติเกี่ยวกับการกินเจพบว่า พุทธศาสนิกชนในวัดจีน มีความเคร่งครัดในการกินเจ และพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการกินเจ แต่ไม่เน้นเรื่องการทำทาน ศีล 5 หรือศีล 8 (อุโบสถศีล) ในขณะที่พุทธศาสนิกชนในวัดไทยไม่เคร่งครัดในการกินเจ แต่เน้น เรื่องการทำทานศีล 5 หรืออุโบสถศีล

ทรงพล สุขุมวาท. (2545). ดนตรีจีนแต่จิว : กรณีศึกษาวงดนตรีคลองเตยเหลียงหลักสี่. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ สาขาวิชาดนตรี มหาวิทยาลัยมหิดล

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นงานวิจัยเชิงมานุษยดนตรีวิทยา มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาวงดนตรีคลองเตยเหลียงหลักสี่ การสืบเนื่องทางโครงสร้างของเพลงแต่จิวและ กลวิธีการบรรเลงเครื่องดนตรีวง ผลการวิจัยพบว่าวงดนตรีคลองเตยเหลียงหลักสี่เป็นวงดนตรีประเภทชื้อจูนิด หนึ่ง เรียกกว่าวง หีชี มีนักดนตรีเป็นชาวแต่จิวที่อยู่เมืองไทยมานาน มีเครื่องดนตรี ประเภทขลุ่ยได้แก่

ห่วยเด็ก ถังเขียว ประเภทขอได้แก่ ยี่ฮี้ หยี่ฮู้ พ้าฮี้ ตัวผ่า ประเภทขิมได้แก่ เอี่ยวคิม ประเภทพินได้แก่ ปี่แป๊ มีบทเพลงที่ซี้ ที่เป็นชื่อผู้โบราณ ของแต้จิ๋ว และยังนิยมเล่นมาจนถึงปัจจุบัน เครื่องดนตรี ยี่ฮี้ ถือเป็นเอกลักษณ์ ของดนตรีที่ซี้แต้จิ๋ว เอกลักษณ์ของดนตรีแต้จิ๋ว คือ กลวิธีการบรรเลงเครื่องดนตรีวง ที่มีขลุ่ย ซอ พิน และขิม นั้น มีเทคนิคต่าง ๆ เฉพาะตัว เช่น ขลุ่ยมีการปรับแต่งเยื่อที่ต้องจัดให้เยื่อเกิดรอยจีบย่นที่ละเอียด สม่ำเสมอ ซอมีการใช้คันชักที่ใช้หัวไหล่เป็นจุดหมุนส่งแรงไปที่จุดส่งแรงบริเวณใต้ ข้อศอกขวาเล็กน้อย พินมีการใช้นิ้วมือขวาตีซึ่งต้องมีการออกแรงและผ่อนแรง ขิมมีวิธี ไม่วิธี ซาเตียมเจ็ก ที่มีการตีเป็นทำนอง 3 ครั้ง สลับเสียงต่ำคู่แปด 1 ครั้ง เหล่านี้เป็นวิธีที่มีธรรมเนียมปฏิบัติสืบทอดกันมา

เอมอร ชลพิไลพงศ์. (2545). การสื่อสารเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมของชาวจีนในเขตไชน่าทาวน์. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารของชาวจีนในการถ่ายทอดวัฒนธรรมระหว่างรุ่นต่อรุ่น และศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการสื่อสารเพื่อสืบทอดวัฒนธรรม โดยเก็บข้อมูลการศึกษาจากครอบครัวชาวจีนที่มีสมาชิก 3 รุ่น จำนวน 10 ครอบครัวในย่านเยาวราช (ไชน่าทาวน์) โดยรุ่นแรกจะต้องอพยพมาจากประเทศจีน จากผลการศึกษาพบว่า รูปแบบในการสื่อสารของชาวจีนในไชน่าทาวน์ มี 2 รูปแบบคือ การสื่อสารแบบเป็นกิจจะลักษณะ (การสื่อสารโดยตรง) โดยชาวจีนรุ่นแรกจะใช้วิธีการพูด บอก หรือสอนโดยตรง เพื่อให้ลูกหลานได้รับรู้วัฒนธรรมจีนด้านต่างๆ อีกรูปแบบที่ชาวจีนรุ่นแรกใช้ก็คือ การสื่อสารแบบไม่เป็นกิจจะลักษณะ (การสื่อสารโดยอ้อม) เป็นการสื่อสารโดยไม่ได้ตั้งใจจะสื่อสาร เป็นการทำซ้ำบ่อยๆ หรือบางครั้งก็ไม่มี การสื่อสารใดๆ แต่ลูกหลานเกิดกระบวนการเรียนรู้จนสามารถรับรู้วัฒนธรรมจีนต่างๆ ได้เองในที่สุด โดยครอบครัวกลุ่มตัวอย่างแต่ละครอบครัวเลือกใช้วิธีการสื่อสารที่แตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ ซึ่งปัจจัยที่มีผลต่อการสื่อสารประกอบไปด้วย ปัจจัยภายใน คือ ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ลักษณะนิสัยของสมาชิกภายในครอบครัว และเวลาในการสื่อสาร ส่วนปัจจัยภายนอก คือ เพื่อนหรือโรงเรียน สื่อมวลชน และสมาคมต่างๆ นอกจากนี้ หน่วยงานของรัฐ และนโยบายของรัฐ ก็มีส่วนต่อการสื่อสารเช่นกัน ซึ่งปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ ล้วนแล้วแต่มีผลต่อการสืบทอดวัฒนธรรมของชาวจีนไม่มากนัก

สุดา หัสสภาน. (2545). คำเรียกขานในภาษาจีนแต้จิ๋วที่ใช้โดยคนไทยเชื้อสายจีนในเยาวราช. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์รูปแบบของคำเรียกขานในภาษาจีนแต้จิ๋ว ที่ใช้โดยคนไทยเชื้อสายจีนในเยาวราช และศึกษาอิทธิพลของความสัมพันธ์แบบต่าง ๆ ระหว่างผู้พูดผู้ฟังที่มีต่อการใช้คำเรียกขาน รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบของคำเรียกขานกับอายุของผู้พูด ผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยวิธีการสังเกตการสนทนาของคนไทยเชื้อสายจีนในเยาวราช จากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างผู้พูดกับผู้ฟัง 3 แบบ ได้แก่ ความสัมพันธ์แบบสมมูล แบบไม่สมมูล และแบบเป็นกลาง พบว่า คำเรียกญาติ ใช้เป็นคำเรียกขานมากที่สุดในการสัมพันธ์แบบไม่สมมูล (ระหว่างญาติผู้ใหญ่กับญาติผู้น้อย) และในการสัมพันธ์แบบเป็นกลาง (ระหว่างผู้ให้บริการกับผู้รับบริการ) สำหรับในการสัมพันธ์แบบสมมูล (ระหว่างเพื่อนกับเพื่อน) ชื่อ เป็นคำเรียกขานที่ใช้มากที่สุด รองลงมาคือ คำเรียกญาติ ผู้วิจัยสรุปว่าการใช้คำเรียกขานดังกล่าว มีความเคารพและความสนิทสนมเป็นปัจจัยกำหนด กล่าวคือ หากผู้พูดรู้สึกสนิทสนมกับผู้ฟังมากจะใช้ ชื่อ เป็นคำเรียกขาน แต่ถ้าผู้พูดรู้สึกเคารพผู้ฟังมากจะใช้ คำเรียกญาติ เป็นคำเรียกขาน จากการศึกษาการใช้คำเรียกขานตามอายุของผู้พูดทำให้เห็นว่า แนวโน้มการใช้รูปแบบคำเรียกขานที่มีคำนำหน้า เป็นส่วนประกอบมีจำนวนลดลงในผู้พูดอายุน้อย แสดงว่าผู้พูดอายุน้อยให้ความสำคัญกับการใช้ คำนำหน้า ลดน้อยลง สำหรับเรื่องอิทธิพลของภาษาไทยที่มีต่อภาษาจีนแต้จิ๋ว ผู้วิจัยพบว่าการใช้คำเรียกขานในผู้พูดอายุน้อย ได้รับอิทธิพลจากภาษาไทยมากกว่าการใช้คำเรียกขานในผู้พูดอายุมาก ซึ่งแสดงออกโดยการรับรูปแบบคำเรียกขานไทยเข้ามาใช้ เช่น สรรพนาม และ สรรพนามและชื่อ

ธนทรัพย์ มีทรัพย์. (2549). พฤติกรรมการสื่อสารเพื่อการสืบทอดภาษาจีนของชาวจีนในเขตชุมชนชาวจีนกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) พฤติกรรมการใช้ภาษาจีนเพื่อการสื่อสารในบริบทต่าง ๆ 2) พฤติกรรมการสื่อสารเพื่อการสืบทอดภาษาจีน ของชาวจีนในชุมชนชาวจีนย่านเยาวราช ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์สมาชิกในครอบครัวชาวจีนในชุมชนชาวจีนย่านเยาวราช จำนวน 10 ครอบครัว ครอบครัวละ 3 รุ่น ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมการสื่อสารภาษาจีนในบริบทชีวิตประจำวันมีอยู่ 2 รูปแบบ คือ พฤติกรรมการสื่อสารภาษาจีนภายในและภายนอกครอบครัวโดยมีทั้งรูปแบบการพูดการสื่อสารภาษาจีนที่เป็นกิจจะลักษณะ และพฤติกรรมการสื่อสารภาษาจีนที่ไม่เป็นกิจจะลักษณะ มีทั้งพฤติกรรมการสื่อสาร

ภาษาจีนล้วน ๆ และพฤติกรรมการสื่อสารภาษาจีนคนไทย ผ่านรูปแบบประโยคซึ่งมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสภาพความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพ และพฤติกรรมการสื่อสารภาษาจีนขึ้นอยู่กับทักษะทางภาษาจีนของแต่ละคน จะมีความจริงจิ่งในการสื่อสารภาษาจีนกันมากที่สุดคือ ระหว่างสมาชิก รุ่น 1 กับ รุ่น 1 รองลงมาก็คือ สมาชิกรุ่น 1 กับ รุ่น 2 ส่วนพฤติกรรมการสื่อสารภาษาจีนระหว่างรุ่น 1 กับสมาชิกรุ่น 3 ส่วนใหญ่จะเป็นพฤติกรรมการสื่อสารภาษาจีนคนไทย และอาจจะไม่มีพฤติกรรมการสื่อสารภาษาจีนระหว่างรุ่น ระหว่างสมาชิกรุ่นที่ 2 กับสมาชิกรุ่นที่ 3 ใน บางครอบครัว และพฤติกรรมการสื่อสารเพื่อการสืบทอดภาษาจีนของกลุ่มตัวอย่าง มีทั้งเกิดขึ้นในครอบครัวและนอกครอบครัว ซึ่งมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ การสืบทอดแบบทางตรงและทางอ้อม ยกตัวอย่างเช่น การปฏิบัติตนเองเป็นต้นแบบ การสอน การบังคับ การใช้ภาษาจีนในชีวิตประจำวัน การรับสื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับภาษาจีน การโน้มน้าวใจเพื่อให้เห็นถึงความสำคัญของภาษาจีน

ธรรมาภรณ์ วงศ์บุญชัยนันท์. (2547). พิธีกเด็ก: ระบบสัญลักษณ์และระบบเครือญาติของชาวจีนแต่จิวในเยาวราช. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ คณะมนุษยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จากการศึกษาได้อธิบายถึงความสำคัญ วิธีการปฏิบัติ และการเปลี่ยนแปลงของพิธีกเด็กว่า พิธีกเด็กเป็นพิธีกรรมชีวิตที่เป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของพิธีศพของชาวจีน เพื่อแสดงถึงความกตัญญูของลูกหลานที่มีต่อบรรพบุรุษของตน นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงโครงสร้างครอบครัวจีนที่มีการกำหนดบทบาทของสมาชิกในครอบครัวและสายตระกูลได้อย่างชัดเจน พิธีกเด็กยังสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมและความเชื่อของชาวจีน ที่ถือว่าการทำกเด็กเป็นการตอบแทนผู้ตายให้มีความสุขสบาย เช่นเดียวกับตอนที่ยังมีชีวิตอยู่ดังที่เห็นจากการประกอบพิธีครบตามขั้นตอนต่าง ๆ 10 ขั้นตอนที่เป็นสัญลักษณ์แสดงถึงความกตัญญูที่มีต่อผู้ตาย การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจในปัจจุบัน ทำให้มีการปรับเปลี่ยนขั้นตอนและรูปแบบในพิธีกเด็กให้เข้ากับสภาพแวดล้อม ภายนอก การเสื่อมสลายของระบบครอบครัวจีนเป็นอีกปัจจัยหนึ่ง ที่มีผลให้ค่านิยมในการประกอบพิธีกเด็กมีแนวโน้มที่จะลดความสำคัญลง อันเป็นผลมาจากการผสมกลมกลืนทางสังคมและวัฒนธรรมระหว่างจีนกับไทย

วรวรรณ เหวียนระวี (2552) การศึกษาสภาพและบทบาทของดนตรีจีนในชุมชนตลาดพลู เขตธนบุรี จังหวัดกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ สาขามานุษยดุริยางวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ผลการศึกษาพบว่า ในชุมชนตลาดพลูมีคนไทยเชื้อสายจีนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก เมื่อคนจีน คนไทยเชื้อสายจีน วางจากการทำงานก็จะมีการพักผ่อน โดยมาพบปะสังสรรค์กันตามสมาคมต่าง ๆ มีการเล่นดนตรี มีการร้องรำทำเพลงกัน เพื่อเป็นการพักผ่อนหย่อนใจ คลายความตึงเครียดจากการทำงาน จึงได้มีการตั้งสมาคมดนตรีจีนสองสมาคมด้วยกัน คือ 1) สมาคมซำเป้าเก็งเต็ง 2) สมาคมอัวฮัวกั๊กเก้อ และนักดนตรีอิสระจำนวน 3 ท่าน นักดนตรีในชุมชนตลาดพลู มีอายุระหว่าง 28 – 84 ปี แต่การสืบทอดจากผู้สูงอายุของคนจีนและคนไทยเชื้อสายจีน สู่คนไทยเชื้อสายจีนมีเพียงไม่กี่คน ในขณะที่นักดนตรีจีนที่อพยพเข้ามาไทย และคนไทยเชื้อสายจีนที่อายุมาก เริ่มลดลงนักดนตรีที่เล่นประจำวงก็มีอยู่น้อย และไม่ค่อยมีผู้หัดดนตรีเพิ่ม

ทมลวรรณ ตั้งวงษ์เจริญ. (2542). เอกลักษณะชาติพันธุ์ของคนไทยเชื้อสายจีนในชุมชนอ้อมใหญ่. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ มานุษยวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การศึกษาเอกลักษณ์ชาติพันธุ์ของคนไทยเชื้อสายจีนในชุมชนอ้อมใหญ่ ผลการศึกษามีดังนี้ การสำรวจวัฒนธรรมจีนพบว่า ชาวจีนรุ่นแรกมีสำนึกความเป็นจีนอยู่มากและเลือกดำรงวัฒนธรรมจีนไว้ สมาชิกกลุ่ม 2 ของครอบครัวสามารถรักษาวัฒนธรรมจีนที่พ่อแม่ถ่ายทอดไว้ให้ ขณะเดียวกันเริ่มมีการปรับตัวบางอย่าง เช่น พูดภาษาไทย เรียนรู้วัฒนธรรมไทยจากโรงเรียนและกลุ่มเพื่อน การปรับตัวนี้ปรากฏชัดในรุ่นที่ 3 เมื่อสมาชิกของครอบครัวมีเป้าหมายที่จะดำรงชีวิตอยู่ในสังคมไทย ประกอบกับรัฐบาลไทยในช่วงเวลานั้นมีนโยบายพยายามกดดันให้ชาวจีนในประเทศกลายเป็นไทยเนื่องจากเหตุผลทางการเมือง ด้วยเหตุนี้คนไทยเชื้อสายจีนรุ่นที่ 2 และรุ่นที่ 3 จึงมีแนวโน้มตัดสินใจเลือกเป็นไทยและเลือกดำรงเอกลักษณ์วัฒนธรรมจีนไว้ในฐานะสมาชิกของครอบครัวคนไทยเชื้อสายจีนตามแนวคิดการเลือกอย่างมีเหตุผล การเลือกประกอบอาชีพและการศึกษา พบว่า ชาวจีนรุ่นแรกส่วนใหญ่เลือกประกอบอาชีพเกษตรมากกว่าการค้าขาย เนื่องจากไม่มีเงินทุนสำหรับการค้า แต่สมาชิกกลุ่ม 2 กลับมีแนวโน้มออกจากอาชีพเกษตรไปสู่อาชีพที่ดีกว่าได้แก่ อาชีพช่างฝีมือและอาชีพค้าขาย ส่วนด้านการศึกษาพบว่า พ่อแม่ชาวจีนสมัยก่อนไม่นิยมให้ลูกเรียนหนังสือเพราะสนใจแต่เรื่องทำมาหากิน ความสัมพันธ์ระหว่างการตั้งถิ่นฐานและอาชีพพบว่า หลังจากที่ชาวจีนตัดสินใจตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยแล้ว ลักษณะอาชีพก่อนและหลังการตัดสินใจตั้งถิ่นฐานยังไม่เปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนอาชีพจากการทำเกษตรมาเป็นค้าขายจะเกิดขึ้นในรุ่น 2 หรือรุ่น 3 หลังจากตัดสินใจตั้งถิ่นฐาน ตามค่านิยมของคนไทยเชื้อสายจีนที่ชอบค้าขาย ดังนั้นการเลือกที่อยู่อาศัยของคนไทยเชื้อสายจีนจึงมักตั้งอยู่ในเขตชุมชน เมืองหรือชุมชนที่มีความเจริญตามลักษณะการประกอบอาชีพ ด้านเอกลักษณ์ชาติพันธุ์ของคนไทยเชื้อสายจีน พบว่า เมื่อประเทศ

จีนเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นคอมมิวนิสต์ ในปี พ.ศ. 2492 รัฐบาลไทยมีความวิตกกังวลและต้องการสลายความเป็นจีนเพื่อส่งเสริมลัทธิชาตินิยมไทย จึงมีมาตรการควบคุมชาวจีนในประเทศไทยอย่างเข้มงวด ชาวจีนต้องยอมละทิ้งเอกลักษณ์ชาติพันธุ์จีนบางอย่างเพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งกับรัฐบาลและปรับเอกลักษณ์ชาติพันธุ์ใหม่ให้สอดคล้องกับประเทศที่ตนเข้า ไปอยู่โดยมีลักษณะที่เรียกว่า ทวิลักษณ์ (Double identity) กลายเป็นลักษณะเฉพาะของคนไทยเชื้อสายจีนในเวลาต่อมา

Pitchanee Sawattayawong. (2546). ป้ายมงคลจีน : การศึกษาความหมายและการใช้ในสังคมจีนแต่จิวในกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ สาขาภาษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมายและการใช้ป้ายมงคลจีนในสังคมจีนแต่จิวในกรุงเทพมหานคร งานวิจัยนี้เก็บข้อมูลป้ายมงคลจีนจากชาวไทยเชื้อสายจีนแต่จิวในชุมชนเยาวราช จำนวน 120 ชุด ผลการศึกษา ด้านความหมายพบว่า การนำเสนอความหมายของป้ายมงคลจีนแบ่งเป็น 2 ลักษณะคือ ป้ายมงคลจีนที่มีความหมายตรงตามตัวอักษรและที่มีความหมายเชิงเปรียบเทียบ พบว่าความหมายของป้ายมงคลจีนจะเกี่ยวข้องกับสิ่งที่ชาวไทยเชื้อสายจีนแต่จิวให้ความสำคัญ 5 อย่าง คือ สุขภาพ อาชีพ กิจกรรมในชีวิตประจำวัน เทศกาลสำคัญและพิธีกรรม และความปรารถนา ทั้ง 5 สิ่ง นี้สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อและวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนแต่จิว ด้านการใช้ป้ายมงคลจีนพบว่า ป้ายมงคลจีนคือป้ายที่มีความหมายดีใช้ช่วยพรในโอกาสมงคลต่าง ๆ เขียนด้วยหมึกสีดำ หรือสีทองลงบนกระดาษสีแดง บางแผ่นป้ายประดับด้วยภาพมงคลจีน ใช้ติดไว้ที่ประตูหรือกำแพงบ้าน ลักษณะโครงสร้างภาษาของป้ายมงคลจีนมีการเรียงลำดับคำ ด้วย ประธาน กริยา และกรรม กลุ่มผู้สูงอายุในสังคมชาวไทยเชื้อสายจีนแต่จิวมีความรู้ทางภาษาและการใช้ป้ายมงคลจีนมากกว่ากลุ่มที่มีอายุน้อยกว่า ด้านทัศนคติพบว่าป้ายมงคลจีนยังคงมีบทบาทสำคัญโดยเฉพาะต่อกลุ่มผู้สูงอายุในสังคมชาวไทยเชื้อสายจีนแต่จิวในอดีตชาวไทยเชื้อสายจีนแต่จิวรุ่น เก่ายังคงยึดมั่นและเชื่อว่าป้ายมงคลจีนจะนำความสำเร็จและความสุขมาให้ซึ่งตรงข้ามกับคนรุ่นใหม่ที่มีมองการใช้ป้ายมงคลจีนเป็นเพียงเครื่องตกแต่งบ้าน ประกอบกับป้ายมงคลจีนบางชุดที่ไม่ได้ ได้รับความนิยมในการใช้ค่อย ๆ หายไปจากชุมชนชาวจีนแต่จิว ดังนั้นทิศทางการใช้ป้ายมงคลจีนในประเทศไทยน่าจะมีแนวโน้มลดลง

ชาวนวน

ด้านสังคม

งามพิศ สัตย์สงวน. (2545). สถาบันครอบครัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษาครอบครัวชาวนวน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับโครงสร้างครอบครัว ปัจจัยที่ทำให้ครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ชาวนวน ประสบความสำเร็จหรือไม่ประสบความสำเร็จในการอบรมเลี้ยงดูบุตร การรักษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ และการเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อครอบครัวชาวนวนและชุมชนชาวนวนสามเสนในปัจจุบัน โดยใช้กรอบแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ มามีส่วนช่วยในการวิเคราะห์ ตีความ พฤติกรรม คำพูดที่ได้มาจากการใช้เทคนิควิจัยหลายรูปแบบ เช่น การสังเกตหลายรูปแบบ การสัมภาษณ์หลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นแบบ เจาะลึก การสัมภาษณ์ผู้ให้ข่าวสำคัญ และเทคนิควิจัยที่ใช้รวบรวมข้อมูลของชุมชนประชากรกลุ่มตัวอย่างมีหลากหลายวัยด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นพวกคนที่มีเชื้อสายชาวนวนเก่าแก่ คือ บู่ย่า ดายายที่อพยพมาจากประเทศเวียดนามตั้งแต่รัชกาลที่ 3 เป็นต้นมา และคนชาวนวนเก่าตั้งแต่อายุ 21 ปีขึ้นไป

กฤษฎา ชมภูหอม. (2546) . พัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนวัดราชา และชุมชนบ้านชาวนวนสามเสน . กรุงเทพมหานคร: วิทยานิพนธ์ ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเกี่ยวกับ 1.) พัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของชุมชนวัดราชาและชุมชนบ้านชาวนวนสามเสนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน 2.) รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิต ระบบกิจกรรม และการใช้พื้นที่ของชุมชนวัดราชาและชุมชน บ้านชาวนวนสามเสน 3.) ปัญหาเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงรูปแบบ การตั้งถิ่นฐานของชุมชนวัดราชาและชุมชนบ้านชาวนวนสามเสน 4.) เสนอแนะแนวทาง การแก้ไขปัญหาและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่เหมาะสมในอนาคตสำหรับชุมชน ผลการศึกษาพบว่าชุมชนบ้านชาวนวนสามเสน สภาพสังคมยังคงมีความเข้มแข็ง เนื่องจากเป็นกลุ่มคริสตชนที่อาศัยสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ การรวมกลุ่มและปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชนยังมีอยู่เสมอ

ด้านวัฒนธรรม

โสวัตรี ฌ กลาง. (2537) . วัดญวน : บทบาทด้านพิธีกรรมและความสัมพันธ์ที่มีต่อชุมชนในเขต กรุงเทพมหานคร : วิทยานิพนธ์ คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับสถานภาพ บทบาทและหน้าที่สังคมของวัดญวน ภายใต้สังคมและวัฒนธรรมของไทย โดยอาศัยการศึกษาจากการนำข้อมูลประวัติศาสตร์ ที่เกี่ยวกับความเป็นมาของชาวญวนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากการศึกษาพบว่าญวนที่เกิดขึ้นในองค์กรทางศาสนาของญวนนั้น ได้มีการรวบรวมสมาชิก สร้างความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นของกลุ่มชาติพันธุ์ และได้ผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันศาสนาที่มีอยู่ในสังคมไทย แต่ด้วยเหตุปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ทำให้ญวนต้องมีการปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว แต่ในการดำรงสถานภาพ และทำหน้าที่ทางสังคมของวัดญวนในฐานะสมาชิกที่เป็นองค์กรทางศาสนาของสังคม ยังมีประเด็นที่เกี่ยวกับสังสนันท์ทางวัฒนธรรมพบว่าวัดญวนเป็นแหล่งพบปะทางวัฒนธรรมระหว่าง กลุ่มชาติพันธุ์ ไทย จีน และญวน โดยอาศัยวัฒนธรรมความเชื่อและลัทธิการนับถือศาสนาแบบจีน และผนวกกับพิธีกรรมบางอย่างขั้นตอนการปฏิบัติคล้ายพิธีกรรมทางฝ่ายเถรวาทของไทย วัดญวนจึงเป็นตัวสะท้อนของการกลืนกลายทางวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี ส่วนการรักษาเอกลักษณ์ ทางวัฒนธรรม พบว่าวัดญวนได้สืบสานวัฒนธรรมไว้เพียงอย่างเดียว คือ ภาษา ทั้งนี้แม้จะมีการดำรงอยู่ในฐานะศูนย์กลางของชาวญวนในประเทศ ทว่าวัดญวนก็ยังเป็นองค์กรทางศาสนาของชนกลุ่มน้อยที่ดำรงอยู่ได้ด้วยการปรับตัวเองให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงรอบด้าน และตอบรับกับความต้องการของชุมชนแห่งสังคมเมืองที่มีความหลากหลายอย่างกรุงเทพมหานครในปัจจุบัน

ชาวญี่ปุ่น

ด้านสังคม

ภาวินี ศรีอาจ. (2549). สภาพการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่นในสถานที่พักเพื่อการท่องเที่ยวผ่านกระยะยาว : กรณีศึกษาโครงการริเออิ ลุมพินี เรสซิเดนซ์. กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นับตั้งแต่เศรษฐกิจเกิดวิกฤตในกลางปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา ประเทศไทยต้องเผชิญกับปัญหาด้านเศรษฐกิจต่างๆ ส่งผลให้เกิดการเลิกจ้างงาน ทำให้เกิดหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ ได้มีการนำเสนอแนวคิดหลากหลายในการแก้ปัญหาเพื่อดึงดูดเงินตราต่างประเทศเข้ามา โดยหนึ่งในแนวคิดที่น่าสนใจ คือ การทำให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางธุรกิจดูแลผู้สูงอายุระดับโลก และมีนโยบายในการส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวในกลุ่มที่ผ่านกระยะยาว (Long Stay) โครงการริเออิ ลุมพินี เรสซิเดนซ์เป็นโครงการที่พักอาศัยรองรับชาวญี่ปุ่นโครงการหนึ่ง ที่มีอายุ 55 ปีขึ้นไป และยังได้รับการสนับสนุนจากคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (BOI) ในด้านที่พักเพื่อการท่องเที่ยวระยะยาว จากผลการศึกษาพบว่า ผู้พักอาศัยมีความต้องการพักอาศัยเฉพาะชาวญี่ปุ่น มาพักอาศัยเพื่อการพักผ่อนร่างกาย มาเพื่อการท่องเที่ยวและใช้ชีวิตในต่างแดน ในประเทศที่มีค่าครองชีพต่ำกว่าประเทศตนเองอาจเข้ามาพักอาศัยร่วมกับบุตรที่เข้ามาทำงานยังประเทศไทย หรือมาพักอาศัยเพียงลำพังแต่ใช้บริการการดูแลสุขภาพของทางบริษัทริเออิ จากการศึกษาพฤติกรรมการพักอาศัย พบว่า เป็นผู้ที่มีการศึกษาดี ร่างกายแข็งแรง สนใจวิถีชีวิต ธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรมไทย เลือกพักที่ประเทศไทย เพราะค่าครองชีพต่ำ บริการสุขภาพ สภาพภูมิอากาศ โดยแหล่งที่มาของเงิน ที่นำมาใช้จ่ายในแต่ละเดือนของผู้พักอาศัยนั้น ส่วนใหญ่มาจากเงินออมและเงินเกษียณ และยังมีกลุ่มผู้ที่ยังทำงานอยู่หลังจากเกษียณอายุงานแล้ว ไม่ว่าจะเป็นการประกอบธุรกิจส่วนตัว หรือการสอนภาษาญี่ปุ่นให้กับคนไทยทำให้มีรายได้ที่แน่นอนในแต่ละเดือน เมื่อเทียบเป็นค่าเงินบาทของไทยถือว่าเป็นผู้ที่กำลังซื้อสูง จะใช้ไปเพื่อการท่องเที่ยว พักผ่อน และการพักผ่อนร่างกาย การตรวจสุขภาพ

ธันว์ ไชยสุต. (2552). แนวทางการพัฒนาโครงการเช่าพักอาศัยสำหรับครอบครัวชาวญี่ปุ่นในบริเวณถนน สุขุมวิท กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ชาวญี่ปุ่นเป็นกลุ่มชาวต่างชาติที่มีจำนวนมากที่สุดในประเทศไทย ส่วนใหญ่จะเข้ามาทำงานพร้อมกับนำครอบครัวเข้ามาพักอาศัยอยู่ด้วย คนกลุ่มนี้มีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตแตกต่างชนชาติอื่น ๆ อย่างชัดเจน และเชื่อมโยงไปยังความต้องการที่อยู่อาศัย งานวิจัยนี้ได้ทำการศึกษาจาก

โครงการเช่าพักอาศัยสำหรับชาวญี่ปุ่นบริเวณถนนสุขุมวิท ระหว่างซอย 39-55 ซึ่งเป็นบริเวณที่ได้รับความนิยมจากชาวญี่ปุ่นมาก ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้ 1) ลักษณะที่อยู่อาศัยที่เป็นที่นิยมของชาวญี่ปุ่น เป็นอพาร์ทเมนต์ 3 ห้องนอนขึ้นไป ราคาเฉลี่ยระหว่าง 50,000-80,000 บาทต่อเดือน ห้องพักมีขนาดมากกว่า 200 ตร.ม. และให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับสิ่งอำนวยความสะดวกส่วนกลาง เช่น สระว่ายน้ำ สนามเด็กเล่น สวนสาธารณะ และพื้นที่จอดรถรับส่งที่ปลอดภัย เพราะคนญี่ปุ่นนิยมใช้ชีวิตแบบมีส่วนร่วมกับชนชาติเดียวกัน (Collectivistic Tendency) ทำให้พื้นที่ส่วนกลางเหล่านี้ ถูกใช้งานจากแม่บ้านและบุตรเป็นจำนวนมากพร้อม ๆ กัน โดยเฉพาะในช่วงหลังเลิกเรียน 2) องค์ประกอบหลักภายในห้องพักที่ชาวญี่ปุ่นต้องการ คือ ทางเข้าบ้านแบบญี่ปุ่น (Genkan) ที่แยกออกจากห้องนั่งเล่น ห้องครัวที่มีลักษณะเปิดโล่งเป็นห้องเดียวกันกับห้องนั่งเล่น เพราะแม่บ้านชาวญี่ปุ่นต้องการมีส่วนร่วมกับกิจกรรมของครอบครัว และสามารถดูแลบุตรได้ในขณะที่ทำครัว และ ห้องอาบน้ำที่ต้องแยกบริเวณฝักบัวกับอ่างอาบน้ำอย่างชัดเจน เพราะชาวญี่ปุ่นนิยมใช้อ่างอาบน้ำทุกวัน และมีการชำระร่างกายด้วยฝักบัว (ฟอกสบู่และสระผม) ก่อนจะลงอ่างแช่น้ำเพื่อความผ่อนคลาย นอกจากองค์ประกอบในห้องพักแล้ว สิ่งที่ชาวญี่ปุ่นต้องการคือ ห้องพักสำหรับพนักงานขับรถ เพราะทุกห้องจะมีคนขับรถของบริษัทคอยให้บริการอยู่ตลอดเวลา จากผลของการศึกษาแสดงให้เห็นว่า โครงการที่มีอยู่เดิมยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการของชาวญี่ปุ่นได้ดีเท่าที่ควร ผู้วิจัยจึงเสนอแนะ สำหรับโครงการเดิมควรมีการปรับปรุงพื้นที่ส่วนกลางเป็นพิเศษ เนื่องจากว่ามีการใช้งานมาก และจะทำให้ได้ผลตอบรับที่ดีจากลูกค้าทุกคน

อนงค์ บรรเจิดวานิช. (2545). วิถีชีวิตของคนญี่ปุ่นในประเทศไทย : กรณีศึกษา ซอย 21-63 ถนนสุขุมวิท เขตวัฒนา กรุงเทพฯ. กรุงเทพฯ : สารนิพนธ์ คณะโบราณคดี สาขามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร

ผลการศึกษาพบว่า ชาวญี่ปุ่นเป็นนักลงทุนอันดับหนึ่งจากต่างประเทศของประเทศไทย การขยายตัวทางด้านการค้าและการลงทุนทำให้ชาวญี่ปุ่นเข้ามาอยู่ในประเทศไทยอย่างมากมาย ทำให้เกิดสังคมญี่ปุ่นในไทยขึ้น คนญี่ปุ่นมีทั้งที่อาศัยอยู่กันแบบชั่วคราวและอาศัยอยู่แบบถาวร คนญี่ปุ่นที่เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยมักจะอาศัยกันแบบรวมกันเป็นกลุ่ม สังคมของญี่ปุ่นมีการปรับตัวอยู่เนืองๆตามความเหมาะสมของสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป และมีความพร้อมในการพัฒนาตนให้เจริญก้าวหน้าอยู่เสมอในทุกๆด้าน

ชาวอินเดีย

ด้านวัฒนธรรม

วรรณพรรณ์ เรื่องทรัพย์. (2547). การศึกษารูปแบบทางสถาปัตยกรรมและประติมานวิทยาที่เทวสถานพระศรีมหาอุมาเทวี (วัดแขก สีลม). สารนิพนธ์ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ได้อธิบายถึงการเดินทางเข้ามาในประเทศไทยของชาวอินเดีย กล่าวว่ากลุ่มชาวทมิฬอินเดียได้มีการติดต่อกับคนไทยมานานตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์และทิ้งร่องรอยทางอารยธรรมต่างๆไว้ให้ศึกษา ทั้งที่เป็นโบราณสถานและโบราณวัตถุต่างๆ งานวิจัยนี้จึงได้ศึกษาร่องรอยทางประวัติศาสตร์ของชาวอินเดียผ่านทางโบราณสถานในกรุงเทพฯ คือ เทวสถานพระศรีมหาอุมาเทวีที่อยู่ในย่านการค้าสีลม ซึ่งเป็นแหล่งที่ชาวต่างชาติทั้งจีน ฝรั่ง และชาวอินเดีย อยู่อาศัยเป็นจำนวนมาก ซึ่งบทบาทของเทวสถานพระศรีมหาอุมาเทวี เมื่อก่อนจะมีบทบาทเฉพาะผู้นับถือศาสนาพราหมณ์เท่านั้น ต่อมาจึงเปิดกว้างให้สำหรับคนทุกศาสนาที่จะเข้ามาชมสถาปัตยกรรมแบบอินเดียได้หรือเพื่อสักการะบูชา พระศรีมหาอุมาเทวี พระพิณเศวร และพระขันตกุมาร ซึ่งทางด้านสถาปัตยกรรมของเทวสถานพระศรีมหาอุมาเทวีจะพยายามจำลองแบบมาจากอินเดีย แต่ด้วยพื้นที่จำกัด จึงสามารถทำได้แค่องค์ประกอบหลักๆบางประการ แสดงให้เห็นถึงความพยายามที่จะแสดงเอกลักษณ์ของกลุ่มชาวทมิฬนาฑู ซึ่งมีรูปแบบศิลปกรรมที่แตกต่างจากภูมิภาคอื่นๆในอินเดีย เมื่อมีผู้คนมาสักการะเทวสถานพระศรีมหาอุมาเทวีมากขึ้น ทำให้ทางเทวสถานพระศรีมหาอุมาเทวีต้องปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม ซึ่งผสมผสานทั้งวัฒนธรรมอินเดีย-ไทย กลายมาเป็นเทวสถานของทุกคนในชุมชนซึ่งไม่ได้มีข้อจำกัดเรื่องเชื้อชาติและศาสนา

ชาวมุสลิม

ด้านสังคม

ณัฐพงศ์ บุญเหลือ. (2553). ผลกระทบการพัฒนากับการรักษาอัตลักษณ์ของชุมชนมุสลิมในพื้นที่รอบนอก. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร

งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาถึงข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับผลกระทบการพัฒนาของไทยที่มีผลต่อการรักษาอัตลักษณ์ของชาวมุสลิม ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาผลการพัฒนาตามแนวนโยบายของรัฐที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ชาวมุสลิม โดยพยายามวิเคราะห์ผลกระทบของการพัฒนาที่สำคัญ บทบาทของศาสนาอิสลาม รวมถึงแนวทางต่างๆของชาวมุสลิมเชื้อสายมาเลย์ในการปรับตัวให้เข้ากับนโยบายการพัฒนาของรัฐ วิธีศึกษาในงานวิจัยจะใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยอาศัยข้อมูลทางเอกสาร รวมทั้งสัมภาษณ์เชิงลึกจากชาวมุสลิมในพื้นที่รอบนอกกรุงเทพฯ ประกอบด้วย เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทราและอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ผลการศึกษาพบว่า ในแนวทางการพัฒนามีทั้งผลบวกและผลลบต่อชาวมุสลิม ผลกระทบทางบวก คือ มุสลิมมีความตื่นตัวที่จะรักษาอัตลักษณ์ของตนเองมากขึ้น ในขณะเดียวกันก็จะมีกรพยายามที่จะปรับตัวให้เข้ากับการพัฒนาสมัยใหม่ ด้วยการศึกษาทั้งทางโลกและศาสนาเพิ่มมากขึ้น ส่วนผลกระทบในแง่ลบ คือ การพัฒนามาสู่การแตกแยกเรื่องทางศาสนาออกจากกิจกรรมทางโลก

พจนีย์ สุทธิรัตน์. (2546). แผ่นดินทองนุรุลลามชุมชนและเครือญาติในท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง กรณีศึกษามุสลิมชานเมืองกรุงเทพ. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

งานวิจัยนี้ศึกษาที่ชุมชนไทยมุสลิมชานเมืองกรุงเทพ ในเขตหนองจอก เพื่อศึกษาถึงระบบเครือญาติและกลวิธีในชุมชนในการดำรงอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ระบบเครือญาติเป็นพื้นฐานในการก่อรูปชุมชน และเป็นกลไกในการดำรงอยู่ของชุมชนท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทั้งจากปัจจัยภายในและภายนอก ปัจจัยภายนอกเกิดจากระบบเศรษฐกิจและการปกครองส่วนท้องถิ่นที่เปลี่ยนแปลงไป ส่วนการเปลี่ยนแปลงภายในเกิดจากการอพยพของผู้คนเข้ามาในชุมชน ซึ่งความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้วิถีชีวิตชุมชนเปลี่ยนแปลงไป อย่่างการเปลี่ยนแปลงจากอาชีพเกษตรกรรมเริ่มหันมารับจ้างมากขึ้น เป็นต้น แต่การจัดระเบียบโครงสร้างทางสังคมบนพื้นฐานความสัมพันธ์แบบเครือญาติ และการช่วยเหลือเกื้อกูลกันยังคงเดิม

อีกทั้งความสัมพันธ์แบบเครือญาติยังส่งผลต่อการจำกัดกลุ่มผลประโยชน์ และขยายเครือข่ายความสัมพันธ์ในการเข้าถึงแหล่งทรัพยากรในชีวิตประจำวันและการบริหารจัดการตั้งกลุ่มใหม่ได้

ชูลีรัตน์ เจริญพร. (2541). การเคลื่อนไหวของชุมชน และองค์กรชุมชนบ้านครัว. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

การศึกษาเรื่อง การเคลื่อนไหวของชุมชน และองค์กรชุมชน : กรณีศึกษาชุมชน บ้านครัว มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์เงื่อนไขสำคัญที่มีผลต่อการเกิดขึ้น และพัฒนาการ ขององค์กรชุมชน บ้านครัว และวิเคราะห์กระบวนการต่อสู้ของชาวบ้านครัว ในการคัดค้านกรณี การเวนคืนพื้นที่ชุมชน เพื่อก่อสร้างทางด่วนขั้นที่ 2 โดยใช้ระเบียบวิธีการศึกษาวิจัย เชิงคุณภาพ (Qualitative approach) เก็บข้อมูลด้วยวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และ สัมภาษณ์ชาวชุมชนทั้งที่เป็นผู้นำองค์กร สมาชิกที่มีบทบาทนำ และชาวชุมชนที่ร่วมการ เคลื่อนไหว นอกจากนี้มีการใช้ข้อมูลเอกสารประกอบการศึกษาด้วย ลักษณะเด่นของการเคลื่อนไหวของชุมชนบ้านครัว คือ ความสามารถยืนหยัดต่อสู้ของ ชาวชุมชนบ้านครัว เงื่อนไขสำคัญที่ทำให้การประสบความสำเร็จอย่างน้อยในระดับหนึ่ง คือ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาวชุมชน ซึ่งมีผลมาจากความเป็นชาวมุสลิมที่เคร่งครัดใน วิถีปฏิบัติในชีวิตประจำวัน และลักษณะกึ่งอิสระ (relative autonomy) ของชุมชน ทั้ง ทางด้าน เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม การเมือง ก็เป็นเงื่อนไขสำคัญอีกเงื่อนไขหนึ่ง ลักษณะ กึ่งอิสระนี้ ทำให้ชุมชนสามารถเคลื่อนไหวตอบโต้รัฐได้ ชุมชนมีความเป็นอิสระในการจัดตั้ง องค์กรภายในชุมชนจากฐานของสังคม วัฒนธรรมชุมชน ซึ่งก็มีลักษณะกึ่งอิสระจากความควบคุม ของรัฐด้วยเช่นกัน และ องค์กรชุมชนที่ต้งขึ้นนี้ ได้เป็นองค์กรหลักที่นำการเคลื่อนไหว ของชุมชนมาตลอดระยะเวลากว่า 10 ปี จากการศึกษากระบวนการเคลื่อนไหวขององค์กรชุมชนบ้านครัว พบว่า ศักยภาพขององค์กรชุมชนในการเป็นองค์กรนำการเคลื่อนไหว คือ 1) ความสามารถปรับโครงสร้างองค์กรเพื่อให้ องค์กรสามารถดำเนินงานได้ตามเป้าหมายที่วางไว้ เช่น การเพิ่ม ลด คณะกรรมการองค์กร เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการดำเนินงาน และให้สอดคล้องกับยุทธวิธีที่องค์กรใช้ในการ เคลื่อนไหวแต่ละช่วง 2) ความสามารถในการประสานกลุ่มพันธมิตรที่หลากหลายทั้งกลุ่ม พันธมิตรที่เป็นชาวชุมชนอื่นที่มีประสบการณ์คล้ายกับชุมชนบ้านครัว พันธมิตรกลุ่มนี้ ได้ร่วมแลกเปลี่ยนบทเรียนจากการต่อสู้ และ ช่วยเสนอทางออก ทางเลือกในแง่ยุทธวิธีต่อสู้ พันธมิตรอีกกลุ่มหนึ่ง คือ กลุ่มนักวิชาการ ซึ่งมีบทบาทอย่างสำคัญในการเสนอข้อมูลที่ เป็นประโยชน์กับชุมชน กลุ่มนักการเมืองมุสลิม จุฬาราชมนตรี และพันธมิตรที่สำคัญอีก กลุ่มหนึ่ง คือ กลุ่มสื่อสารมวลชน ซึ่งเสนอข่าวความเคลื่อนไหวต่อสาธารณชน และ 3) ความสามารถในการปรับเปลี่ยนวิธีการเคลื่อนไหว การที่องค์กร

ชุมชนสัมพันธ์กับกลุ่ม พันธมิตรที่หลากหลายมีส่วนอย่างสำคัญที่ทำให้ชุมชนมีฐานสนับสนุนด้านข้อมูลวิชาการ ฐานการสนับสนุนจากชาวชุมชนอื่น และฐานทางกระแสสาธารณะ

กุสุมา ภูใหญ่. (2540). ความรับรู้ ความคาดหวัง ความพึงพอใจและการยอมรับของชาวชุมชนมุสลิมในเขตหนองจอก ต่อบทบาทในการพัฒนาชุมชนของอิหม่าม. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ ความคาดหวัง ความพึงพอใจ และการยอมรับบทบาทในการพัฒนาชุมชนของอิหม่าม ระหว่างกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะทางประชากรแตกต่างกัน โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจ กลุ่มตัวอย่างที่เป็นชาวชุมชนมุสลิมในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร มีจำนวน 400 คน จาก 14 ชุมชน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ การแจกแจงความถี่ด้วยค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย การทดสอบความแตกต่าง (t-test) การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) การทดสอบความแตกต่างรายคู่ ตามวิธีของ Scheffe และทดสอบความสัมพันธ์ด้วยค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน ซึ่งประมวลผลโดยโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS/FW ผลการวิจัยพบว่า ชาวชุมชนมีการรับรู้บทบาทที่เป็นข้อกำหนด และบทบาทที่ปฏิบัติจริงของอิหม่าม ในระดับปานกลาง มีการรับรู้คุณลักษณะและพฤติกรรมการสื่อสารของอิหม่ามในระดับสูง มีความคาดหวังและความพึงพอใจในบทบาทต่างๆ ของอิหม่ามในระดับสูง และมีการยอมรับในความเป็นผู้นำของอิหม่ามในระดับสูงเช่นเดียวกัน จากการทดสอบสมมติฐานปรากฏผลดังนี้ 1) ชาวชุมชนที่มีลักษณะทางประชากร ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ รายได้ สถานภาพทางสังคมในชุมชน และคุณลักษณะที่ต่างกัน มีการรับรู้บทบาทของอิหม่ามแตกต่างกัน ยกเว้นกลุ่มที่เป็นคนพื้นเพเดิมในชุมชนที่ต่างกัน มีการรับรู้ไม่แตกต่างกัน 2) ชาวชุมชนที่มีลักษณะทางประชากร ได้แก่ อายุ การศึกษา อาชีพ รายได้ ความเป็นคนพื้นเพเดิมในชุมชน สถานภาพทางสังคมในชุมชน และคุณลักษณะที่ต่างกัน มีความคาดหวังบทบาทของอิหม่ามแตกต่างกัน ยกเว้นกลุ่มที่มีเพศที่ต่างกัน มีความคาดหวังไม่แตกต่างกัน 3) ชาวชุมชนที่มีลักษณะทางประชากร ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ สถานภาพทางสังคมในชุมชน และคุณลักษณะที่ต่างกัน มีความพึงพอใจในบทบาทของอิหม่ามแตกต่างกัน ยกเว้นกลุ่มที่มีรายได้ และเป็นคนพื้นเพเดิมในชุมชนที่ต่างกัน มีความพึงพอใจไม่แตกต่างกัน 4) ชาวชุมชนที่มีลักษณะทางประชากร ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ รายได้ สถานภาพทางสังคมในชุมชน และคุณลักษณะที่ต่างกัน มีการยอมรับในความเป็นผู้นำของอิหม่ามไม่แตกต่างกัน ยกเว้นกลุ่มที่เป็นคนพื้นเพเดิมในชุมชนที่ต่างกัน มีการยอมรับไม่แตกต่างกัน 5) การรับรู้บทบาทของอิหม่าม มีความสัมพันธ์กับความคาดหวัง ความพึงพอใจใน

บทบาทของอิหม่าม และการยอมรับในความเป็นผู้นำของอิหม่าม 6) ความพึงพอใจบทบาทของอิหม่าม มีความสัมพันธ์กับความคาดหวังในบทบาทของอิหม่าม และการยอมรับในความเป็นผู้นำของอิหม่าม 7) ความคาดหวังในอิหม่าม มีความสัมพันธ์กับการยอมรับในความเป็นผู้นำของอิหม่าม

อรุณ ละเต็บชั้น. (2539). การศึกษาบทบาทของคอเต็บที่มีต่อการจัดการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา ในชุมชนมุสลิม. กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของคอเต็บที่มีต่อการจัดการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาในชุมชนมุสลิม กรุงเทพมหานคร ด้านการสอนหนังสือ ด้านการอบรมจริยธรรม และมารยาท ด้านการให้และจัดหาทุนการศึกษาและด้านการบริการสังคมในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษา ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติหน้าที่ของคอเต็บในชุมชนมุสลิม กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัย 1) ด้านการสอนหนังสือ พบว่า คอเต็บส่วนใหญ่ไม่ได้เข้าไปเป็นวิทยากรสอนหนังสือหรืออบรมในโรงเรียน แต่มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่เข้าไปปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวภาคเรียนละ 1 ครั้ง โดยสอนวิชาจริยศึกษาและวิชาหน้าที่พลเมือง เน้นเนื้อหาจริยธรรมและวัฒนธรรมของศาสนาอิสลาม 2) ด้านการอบรมจริยธรรม และมารยาท พบว่า คอเต็บส่วนใหญ่ไม่ได้เข้าไปอบรมจริยธรรมและมารยาทในโรงเรียนแต่พบว่า คอเต็บให้การอบรมจริยธรรมและมารยาทแก่เด็ก ๆ ในมัสยิดซึ่งการอบรมนั้นอยู่ในช่วงของการอ่านคุตบะห์เมื่อมาละหมาดในวันศุกร์มากที่สุด โดยเน้นเนื้อหาเรื่องการปฏิบัติตนตามหลักการศรัทธา หลักปฏิบัติในศาสนาอิสลามและการประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นคนที่มีคุณธรรม รองลงมาคือการสอนหรืออบรมเด็ก ๆ ในชุมชนเนื่องในโอกาสที่มีการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนาที่มัสยิดในเนื้อหาดังกล่าว 3) ด้านการให้ และจัดหาทุนการศึกษา พบว่า คอเต็บส่วนใหญ่จัดหาทุนการศึกษาให้กับนักเรียนที่เป็นมุสลิมโดยพิจารณาจากฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว วิธีการหาทุนการศึกษาด้วยการขอบริจาคจากผู้ปกครอง จากชาวมุสลิมในชุมชนและจากการจัดงานเพื่อหารายได้เป็นทุนการศึกษาสำหรับนักเรียนที่ขาดแคลน 4) ด้านการบริการสังคมในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษาไม่พบว่าคอเต็บมีบทบาทเกี่ยวกับการให้บริการสังคมที่เกี่ยวกับการศึกษา แต่พบว่า คอเต็บส่วนใหญ่ให้บริการสังคมเกี่ยวกับการให้ความสะดวกในการใช้มัสยิดเป็นที่เลือกตั้งกรรมการมัสยิด กรรมการหมู่บ้าน และใช้เป็นที่ประชุมพบปะในวันสำคัญต่าง ๆ ทางศาสนา นอกจากนั้นคอเต็บยังเป็นผู้ให้บริการเกี่ยวกับการให้ยืม วัสดุอุปกรณ์ ของใช้ต่าง ๆ ของมัสยิด ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการยืมเพื่อใช้ในการงานแต่งงาน และงานศพ ส่วนปัญหา และอุปสรรคในการปฏิบัติหน้าที่ของคอเต็บพบว่า 1) คอเต็บไม่มีเวลาเพียงพอสำหรับการปฏิบัติหน้าที่เพราะมีอาชีพประจำ จึงปฏิบัติหน้าที่ทางศาสนาได้ไม่เต็มที่ 2) คอเต็บไม่มีส่วนร่วมในการร่างหลักสูตร

เนื่องจากไม่มีการประสานงานระหว่างผู้นำทางศาสนาในชุมชนกับโรงเรียนเพื่อจัดตั้งเป็นคณะกรรมการในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับการวางแผน การกำหนดหลักสูตร การกำหนดเนื้อหา การจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนมุสลิมอย่างแท้จริง

ปณิธา รินบรรเทิง. (2542). กลยุทธ์การสื่อสาร อันนำไปสู่การก่อตัวเป็นชุมชนพัฒนาของชุมชนมุสลิมภูฏีขาว แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จากผลการวิจัยพบว่า วิวัฒนาการของชุมชนสามารถแบ่งได้เป็น 3 ระยะคือ ระยะของการก่อตัว ระยะเริ่มต้นการพัฒนา และระยะที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ส่วนปัจจัยที่ส่งผลทำให้ชุมชนเกิดการก่อตัวเป็นชุมชนพัฒนา สามารถแยกได้เป็น 2 ลักษณะคือ ปัจจัยภายในชุมชน คือ สภาพชีวิตความเป็นอยู่ ลักษณะทางกายภาพ และแนวคิดการพัฒนาของชุมชน ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ ความสำเร็จเติบโตของสังคมเมือง และการได้รับความสนับสนุนจากกลุ่มองค์กรภายนอกชุมชน การใช้สื่อของชุมชนจะประกอบด้วย สื่อที่ใช้ภายในชุมชน คือ สื่อบุคคล สื่อเฉพาะกิจ สื่อชุมชน และสื่อมวลชน โดยสื่อหลักที่ใช้คือ สื่อเฉพาะกิจประเภทหนังสือเวียน และสื่อที่ใช้ภายนอกชุมชนคือ สื่อบุคคล และสื่อเฉพาะกิจ ซึ่งสื่อที่ได้ใช้ในการติดต่อสื่อสารกับชุมชนภายนอกคือ สื่อเฉพาะกิจ ประเภทจดหมายราชการ หรือจดหมายที่ออกอย่างเป็นทางการ พัฒนาการของการใช้สื่อเพื่อการพัฒนาของชุมชนใน 2 ช่วงแรกของวิวัฒนาการของชุมชน จะใช้สื่อบุคคลในการสื่อสาร ต่อมาในช่วงที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สื่อบุคคลถูกลดบทบาทไป โดยชุมชนให้ความสำคัญกับการใช้สื่อเฉพาะกิจ สื่อชุมชน สื่อบุคคล และสื่อมวลชนตามลำดับ ในส่วนของกลยุทธ์การใช้สื่อทั้งกับทั้งภายในและภายนอกชุมชนนั้น จะใช้สื่อหลายๆ ประเภทประกอบกัน เนื่องจากลักษณะของสื่อแต่ละสื่อจะมีลักษณะที่แตกต่างกัน และสามารถสนับสนุนซึ่งกันและกันได้ โดยมีเป้าหมายของการใช้สื่อกับทั้งภายในและภายนอกชุมชนอยู่ 4 ประการ คือ เพื่อต้องการแจ้งให้ทราบผลการดำเนินงานที่ผ่านมา เพื่อต้องการให้ทราบว่ามีกิจกรรมใดเกิดขึ้น เพื่อขอความร่วมมือหรือสนับสนุน และเพื่อเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจในเรื่องราวต่างๆ กับชาวบ้านในชุมชนโดยทั้ง 4 ประการจะตอบสนองเป้าหมายหลักคือ ต้องการให้ชุมชนเกิดการพัฒนามากยิ่งขึ้น

สร้อย เพชรรักษ์. (2542). บทบาทผู้นำชุมชนมุสลิมในกรุงเทพมหานคร : ศึกษากรณีชุมชนสุเหร่าบ้านดอน. บัณฑิตวิทยาลัย วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ: ศิลปศาสตร์ (มานุษยวิทยา) มหาวิทยาลัยศิลปากร

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงทางสังคมในชุมชนสุเหร่า บ้านดอนและผลกระทบของความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวต่อบทบาทผู้นำชุมชน ศึกษาการยอมรับบทบาทผู้นำของสมาชิกในชุมชนต่ออิหม่ามและคณะกรรมการชุมชน และเพื่อสรุปความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำชุมชนกับผู้นำทั้งสองแบบท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคมเมือง ด้วยการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร ศึกษาภาคสนามด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ โดยเข้าไปอาศัยอยู่ในชุมชนเป็นเวลา 1 ปี 4 เดือน ผลการศึกษาพบว่า ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นการเปลี่ยนจากชุมชนชนบทไปเป็นชุมชน เมือง มีผลกระทบต่อการยอมรับบทบาทผู้นำของอิหม่ามเฉพาะด้านการเป็นผู้นำชุมชน แต่ไม่มีผล กระทบต่อการยอมรับบทบาทผู้นำของอิหม่ามด้านศาสนา ความเป็นผู้นำของอิหม่ามไม่มีอิทธิพลให้ สมาชิกในชุมชนไม่ยอมรับบทบาทผู้นำของคณะกรรมการชุมชน ส่วนในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่าง อิหม่ามกับคณะกรรมการชุมชนพบว่า ทั้งสองฝ่ายต่างพยายามผสมผสานบทบาทของตนเข้ากับบทบาท ของอีกฝ่ายด้วยการพึ่งพาอาศัยกัน ในกิจกรรมที่เกี่ยวกับชุมชน

ยุลัด ตำริห์เลติ. (2546). อิสลามกับความเป็นธรรมในสังคม ศึกษากรณี ความเคลื่อนไหวของชุมชนมุสลิมบ้านครัว ในประเด็นการสร้างทางด่วน. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ คณะสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ สาขาศาสนาเปรียบเทียบ มหาวิทยาลัยมหิดล

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักคำสอนทางศาสนาอิสลาม ว่าด้วยเรื่องความเป็นธรรมและการอ้างอิงทางด้านศาสนาอิสลามของชุมชนในการเคลื่อนไหวเรียกร้องความเป็นธรรมกรณีการสร้างทางด่วน โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือและเก็บรวบรวมข้อมูลจากประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนมุสลิมบ้านครัว จำนวน 225 หลังคาเรือน ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในชุมชน จำนวน 6 คน ผลการวิจัยปรากฏว่า ชาวชุมชนมุสลิมบ้านครัวส่วนใหญ่มีการศึกษาด้านสามัญและศาสนาในระดับต่ำกว่าปริญญาตรี ประกอบอาชีพค้าขาย และอาศัยอยู่ในชุมชนเป็นเวลานานแล้วและยังขาดความรู้ความเข้าใจและการตระหนักในเรื่องการปฏิบัติศาสนกิจส่วนตัวและส่วนร่วมแต่ในกรณีปัญหาการก่อสร้างทางด่วนที่ชาวชุมชนได้รับ ชาวชุมชนกลับมีจิตสำนึกอย่างเต็มที่ในการรักและหวงแหนชุมชนของตน ให้การสนับสนุนและความร่วมมือเป็นอย่างดี มีความเคารพเชื่อฟังผู้นำทั้งทางศาสนาและทางชุมชน รวมทั้งให้ความเคารพในกลุ่มคณะทำงาน

เฉพาะกิจที่ชาวชุมชนจัดตั้งขึ้นเพื่อดูแลเรื่องนี้โดยตรง จากผลการวิจัยครั้งนี้มีข้อเสนอแนะว่า โครงการต่าง ๆ ของภาครัฐควรได้รับฟังความคิดเห็นจากประชาชนก่อนการตัดสินใจ ไม่ลดรอนสิทธิชุมชน และควรคำนึงถึงภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและศาสนาของชุมชน

ประภา เสียงเสนาะ. (2535). อิสลามกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ศึกษาผลกระทบทางศาสนาจากการขยายตัวของเมืองในชุมชนมุสลิม แขวงทรายกองดินใต้ เขตมีนบุรี. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ มหาวิทยาลัยมหิดล

ชุมชนมุสลิม แขวงทรายกองดินใต้ เขตมีนบุรี มีประวัติสืบเนื่องยาวนานกว่า 200 ปี โดยเริ่มจากการอพยพมาจากเมืองกะดะห์ (ไทรบุรี) และปัตตานี ในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ มีการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ตามลำดับ แต่ในเรื่องของการขยายตัวของเมืองในช่วง 10-20 ปีที่ผ่านมาได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจ การใช้แรงงาน การประกอบอาชีพ ตลอดจนด้านศาสนาและวัฒนธรรมซึ่งเป็นสิ่งที่ชุมชนพยายามดำรงรักษาและถ่ายทอดไปยังลูกหลานให้มากที่สุด ภายใต้ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ การขยายตัวของเมืองทำให้ชุมชนต้องเผชิญกับค่าครองชีพที่สูงขึ้น จึงจำเป็นต้องหางานที่มีรายได้สูงขึ้นกว่าการทำงานซึ่งเป็นอาชีพดั้งเดิม การจำเป็นต้องออกไปทำงานไกลบ้านทำให้เสียเวลาและค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้น มีเวลาว่างน้อยลง เห็นัดเหนื่อย และจะมีผลกระทบต่อการศึกษาของเด็ก โดยเฉพาะด้านการมาซและการถือศีลอด เพราะไม่สามารถปฏิบัติได้เต็มที่เท่ากับที่บรรพบุรุษเคยปฏิบัติกันมา สมาชิกชุมชนจึงมีการใช้ข้อผ่อนผันทางศาสนามากขึ้น ผู้นำชุมชนตลอดทั้งคณะกรรมการบริหารชุมชน ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการวางแผนสร้างงาน กระจายงานและรายได้รวมทั้งการให้ความรู้ด้านศาสนาควบคู่กันไป เพื่อให้คนในชุมชนสามารถปรับตัวเข้ากับผลกระทบดังกล่าวได้ โดยยังคงรักษาความเป็นมุสลิมที่ยึดมั่นในคำสอนของศาสนาอิสลามไว้

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์. (2535). วิถีชีวิตของชาวมุสลิมในกรุงเทพมหานคร: กรณีผู้ย้ายถิ่น. กรุงเทพฯ: งานวิจัยวัฒนธรรมของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

สาเหตุสำคัญของการย้ายถิ่น คือ การมาศึกษาต่อ มาประกอบอาชีพและย้ายตามคู่สมรส เหตุจูงใจในการย้ายถิ่นนั้น โดยมากตัดสินใจเอง มีญาติหรือพี่น้องชักชวนบ้าง เมื่อย้ายมาใหม่ ๆ จะมาอาศัยกับญาติ หรือพี่น้องก่อน ผลการวิจัยโดยสรุปเรื่องของความเป็นอยู่ของผู้ย้ายถิ่นว่า ผู้ย้ายถิ่นส่วนใหญ่ (ร้อยละ 85.8) อาศัยในชุมชนมุสลิมหรือชุมชนที่มีมุสลิมอยู่บ้าง บริเวณที่พักอาศัยมักจะอยู่ใกล้มัสยิด หรือสุเหร่า บ้านพักอาศัยนั้นส่วนใหญ่ (ร้อยละ 75.9) เป็นบ้านเช่า บ้านเดี่ยว

และทาวน์เฮ้าส์ สภาพภายในบ้านสะดวกสบายตามสมควร ครอบครัวมีสมาชิกประมาณ 4 คน มีโอกาสพบปะกับชาวมุสลิมด้วยกันค่อนข้างบ่อย เมื่อมีปัญหาสามารถไปขอความช่วยเหลือจากมุสลิมด้วยกัน ร้อยละ 82 ของกลุ่มตัวอย่างทำบุญ อาจทำบุญที่บ้าน ที่สุเหร่า หรือที่อื่น ๆ เมื่อแต่งงานเห็นว่าจะต้องแต่งงานตามหลักของศาสนาอิสลาม ร้อยละ 74.5 เห็นด้วยกับการคุมกำเนิด เมื่อเวลามีปัญหาชีวิตจะนำศพไปฝังที่สุสานใกล้บ้าน เมื่อทราบว่ามีคนมุสลิมที่รู้จักเสียชีวิตร้อยละ 58.2 จะไปละหมาดให้ สภาพเศรษฐกิจของกลุ่มตัวอย่างอยู่ในระดับปานกลางมีรายได้เฉลี่ยประมาณเดือนละ 7,500 บาท ประมาณร้อยละ 63 ของกลุ่มตัวอย่างมีที่ดินอาจเป็นที่ดินในกรุงเทพฯ หรือในต่างจังหวัด บ้านพักต้องเช่า หรือเช่าซื้อ ส่วนใหญ่มีรายได้พอ ๆ กับรายจ่าย หรืออาจมีเงินเหลือเก็บได้บ้าง มากกว่าร้อยละ 90 ของกลุ่มตัวอย่าง เคยเรียนรู้เกี่ยวกับศาสนาอิสลาม ร้อยละ 74 สามารถอ่านอัลกุรอานได้ ภายในบ้านจะมีสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ซึ่งแสดงว่าตนเองเป็นมุสลิม เช่น มีอัลกุรอาน อักษรพระนามศาสดามุฮัมมัด หรือพระองค์อัลลอฮ์ รูปบัยตุลละห์ หรืออักษรภาษาอาหรับที่เป็นส่วนหนึ่งของอัลกุรอาน กลุ่มตัวอย่างปฏิบัติตามหลักการของศาสนาอิสลาม ในภาพรวมนั้นกลุ่มตัวอย่างเคร่งครัดในการปฏิบัติตามหลักศาสนา มีเพียงร้อยละ ๕.๓ ที่เห็นว่าตนเองไม่เคร่งในการปฏิบัติตามหลักศาสนา กลุ่มตัวอย่างมีความสนใจ และมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยการฟังปราศรัยหาเสียง และไปเลือกตั้งมีความโน้มเอียงที่จะชอบพรรคการเมืองพรรคใดพรรคหนึ่งมากกว่าพรรคอื่น ๆ ในส่วนที่เกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพนั้น กลุ่มตัวอย่างเห็นว่าการนับถือศาสนาอิสลามไม่เป็นอุปสรรคในการรับราชการ หรือร่วมกิจกรรมกับผู้อื่นในสังคม

เสกสรร พรหมพิทักษ์. (2534). ความต้องการและความพึงพอใจรายการวิทยุกระจายเสียงมุสลิมภาคภาษาไทยของชาวไทยมุสลิมในเขตกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ: ปริญญานิพนธ์คณะนิเทศศาสตร์ สาขาวิชาการสื่อสารมวลชน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงความต้องการและความพึงพอใจในการฟังรายการวิทยุกระจายเสียงมุสลิมภาคภาษาไทยของชาวไทยมุสลิมในเขตกรุงเทพมหานคร ที่มีต่อด้านเนื้อหา รูปแบบ วันและเวลาในการออกอากาศ ความถี่ในการออกอากาศ และผู้ดำเนินรายการ รวมทั้งเพื่อศึกษาพฤติกรรมการฟังและหาความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะทางประชากรของชาวไทยมุสลิมกับพฤติกรรม ความต้องการ และความพึงพอใจในการฟังรายการวิทยุกระจายเสียงมุสลิมภาคภาษาไทย กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาคือชาวไทยมุสลิมที่อาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครจาก 9 เขต จำนวน 367 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือแบบสอบถามสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ สถิติเชิงบรรยายโดยใช้ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยการทดสอบสมมติฐาน ใช้สถิติวิเคราะห์ไค-

สแควร์ การทดสอบค่าเฉลี่ย (t-test) และวิเคราะห์ความแปรปรวน (ONE-WAY ANOVA) ผลการวิจัยพบว่า 1) กลุ่มตัวอย่างต้องการเนื้อหาเกี่ยวกับข่าวสารในแวดวงสังคมมุสลิมไทยค่อนข้างมาก (ร้อยละ 46.3) รองลงมาคือเนื้อหาเกี่ยวกับหลักการศาสนาอิสลาม (ร้อยละ 45.9) 2) รูปแบบรายการ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ต้องการรูปแบบพูดคุยและสนทนาค่อนข้างมาก (ร้อยละ 48.5) 3) วันเวลาออกอากาศกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อยากให้นำเสนอทุกวัน (ร้อยละ 55.0) และออกอากาศช่วงเวลา 16.00-24.00 น. (ร้อยละ 58.6) รองลงมา 04.00-07.00 น. (ร้อยละ 37.3) 4) ความถี่ในการออกอากาศ กลุ่มตัวอย่างอยากให้รายการมีการนำเสนอทุกวัน (ร้อยละ 56.1) 5) ผู้ดำเนินรายการ กลุ่มตัวอย่างต้องการผู้ดำเนินรายการที่มีกลวิธีนำเสนอที่น่าสนใจและพูดถูกหลักไวยากรณ์ไทย และอาหรับทั้งหมด (ร้อยละ 100.0) 6) กลุ่มตัวอย่างพึงพอใจเนื้อหา ค่อนข้างมาก (ร้อยละ 41.7) วันเวลาออกอากาศค่อนข้างมาก (ร้อยละ 44.7) และผู้ดำเนินรายการ พึงพอใจค่อนข้างมาก (ร้อยละ 37.6) ส่วนความพึงพอใจด้านรูปแบบรายการ และความถี่ในการออกอากาศ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่พึงพอใจในระดับปานกลางคิดเป็น (ร้อยละ 43.3) และ (ร้อยละ 36.2) ตามลำดับ

ด้านวัฒนธรรม

รัชนี ไข่แก้ว. (2544). วิถีชีวิตชาวไทยมุสลิมชุมชนหนองจอก. กรุงเทพฯ: งานวิจัย วัฒนธรรมของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิถีชีวิตคนไทยมุสลิมชุมชนหนองจอก กรุงเทพมหานคร การศึกษาวิจัยครั้งนี้ อาศัยข้อมูลจากเอกสารและการวิจัยภาคสนามด้วยการ สัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ประชากร กลุ่มตัวอย่างได้แก่ ผู้นำทางศาสนา และ บุคคลในชุมชน 4 ตำบล คือ ตำบลโคกแฝด ตำบลคู้ ผังเหนือ ตำบลกระทุ่มราย และตำบลหนอง จอก ผลการศึกษาพบว่า ชาวบ้านกลุ่มนี้มีความสำนึกว่าตนเป็นมุสลิมอย่างแท้จริง มีความศรัทธาใน ศาสนาอิสลาม และรับเอาอิสลามเป็นวิถีในการดำเนินชีวิต ศาสนาอิสลามจึงมีอิทธิพลต่อความ เป็นอยู่ของคนในชุมชน ผู้นำทางศาสนาเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในสังคม ครอบครัว โรงเรียนสอน ศาสนา และมัสยิดเป็นสถาบันที่สำคัญ ในการปลูกฝังความศรัทธา ส่งเสริมให้เยาวชนมีจริยธรรม อิสลาม และค่านิยมตามแบบฉบับของบรรพบุรุษในอดีต ซึ่งมีผลทำให้เยาวชนเติบโตขึ้นมาในสังคม มีความเป็นมุสลิม ภายใต้วัฒนธรรมอิสลาม โดยการปฏิบัติตนไปในแนวทางเดียวกันเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความศรัทธาต่อพระเจ้า เป็นสิ่งสำคัญที่ผู้ใหญ่ในชุมชน ต้องปลูกฝังให้กับสมาชิก ในครอบครัวของตนเอง ในปัจจุบันชุมชนได้รับอิทธิพลจากความเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและ

เศรษฐกิจ จึงทำให้ค่านิยมบางประการได้เปลี่ยนแปลงไป วิถีชีวิตในด้านวัฒนธรรม ได้พบว่า ประชากรในชุมชนมีความเป็นอยู่ภายใต้ วัฒนธรรมอิสลาม คล้ายคลึงกับชาวไทยมุสลิมในภาคใต้ ของประเทศไทย คนในชุมชนได้รักษาวัฒนธรรมในช่วงชีวิตได้ตามแบบอย่างที่ได้ศาสดากำหนดไว้ เป็นส่วนใหญ่ ในขณะเดียวกัน เมื่อชุมชนหนองจอกมีความเจริญจากการพัฒนาของภาครัฐบาล ใน ด้านการคมนาคม และเศรษฐกิจจึงทำให้คนในชุมชนมีการติดต่อกับสังคมภายนอกมากขึ้น อันเป็น ผลให้ชุมชนได้รับอิทธิพลของการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากภายนอกและทำให้เกิดการ ผสมผสาน ระหว่างวัฒนธรรมอิสลามกับวัฒนธรรมภายนอก และผู้วิจัยได้พบว่าวัฒนธรรมทางด้าน ภาษา เป็นสิ่งที่คนในชุมชนได้ ถ่ายทอดให้กับคนรุ่นใหม่สืบมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน คนในชุมชนจะ ใช้ภาษาอาหรับในพิธีกรรมทางด้านศาสนา และผู้อาวุโสในชุมชนยังคงใช้ภาษามลายูบางคำปะปน กับการใช้ภาษาไทยในการสื่อสาร

เสาวนีย์ จิตต์หมวด. (2543). การถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามของครอบครัวชาวไทยมุสลิม ในกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ: งานวิจัยวัฒนธรรมของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

ผลการวิจัยพบว่า ครอบครัวชาวไทยมุสลิมในกรุงเทพฯ ถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามด้าน สาระ ประกอบด้วย 1) องค์คติหรือคตินิยม คือ อี้มานและอิห์ซาน ซึ่งหมายถึงหลักความศรัทธาและ ความยำเกรง 2) องค์พิธีกรรมหรือเนติธรรม คือ หลักปฏิบัติรู้ก่อนอิสลาม เรื่องความสะอาด การแต่งกาย 3) องค์กรหรือสหรธรรม ในด้าน อัคลาค คือ มารยาทและความสัมพันธ์ในครอบครัว 4) เศรษฐกิจระบบอิสลาม 5) ข้อห้าม – ข้อใช้ต่างๆ ส่วนวิธีการถ่ายทอด คือ การพูดและปฏิบัติ และผู้ถ่ายทอดหลักคือ พ่อแม่ ปัจจัยที่เป็นความแตกต่างในการถ่ายทอดคือ ความรู้ ความเข้าใจใน วัฒนธรรมอิสลามจากความต่างของช่วงเวลา ดังนั้นจำนวนของข้อปฏิบัติและถ่ายทอดทาง วัฒนธรรมในอดีตจึงน้อยกว่าในปัจจุบัน แม้จะเป็นกลุ่มตัวอย่างเดียวกันก็ตาม ทั้งนี้พบว่า ครอบครัวมุสลิมได้ทำหน้าที่ทั้งการธำรงรักษา การถ่ายทอดวัฒนธรรมไปพร้อมกับการศึกษาเรียนรู้ อย่างต่อเนื่องเพื่อพัฒนาตนในการปฏิบัติตามวัฒนธรรมอันเป็นข้อบัญญัติให้ได้มากขึ้นและถูกต้อง สมบูรณ์ขึ้น ขณะเดียวกันการปฏิบัติบางอย่างก็หายไปด้วยการเรียนรู้ภายหลังว่าเป็นการปฏิบัติที่ ไม่ใช่ ข้อบัญญัติในอิสลาม เป็นเพียงประเพณีจากบรรพบุรุษ แต่ประเพณีปฏิบัติบางประการของ บางกลุ่มตัวอย่างก็ยังคงอยู่ด้วยต้องการอนุรักษ์ให้เป็นประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยให้ เปลี่ยนเพียงเจตนาในการปฏิบัติ ส่วนในด้านเศรษฐกิจ กลุ่มตัวอย่างคงยึดมั่นอยู่ในเศรษฐกิจ อิสลามเป็นสำคัญและทำหน้าที่ถ่ายทอดต่อ ทำให้ครอบครัวส่วนใหญ่ไม่มีหนี้สินและไม่ยุ่งเกี่ยวกับ ดอกเบี้ย สามารถดำรงตนอยู่ในความพอดี พอเหมาะและพอเพียงและสิ่งที่ต้องการทางด้าน

เศรษฐกิจคือ ธนาคารที่ปราศจากดอกเบี้ย อย่างไรก็ตามผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับหลักการถ่ายทอดทั้งวิธีการคือ การพูดและปฏิบัติ กลุ่มผู้ถ่ายทอดคือ ครอบครัวเป็นหลัก และมีสถาบันการศึกษา ศาสนาและสื่อเป็นสถาบันเสริมทั้งภาวะการถ่ายทอดในปัจจุบันและในอนาคต ส่วนด้านสสารก็สอดคล้องตามหลักการอิสลามโดยเริ่มจากหลักความศรัทธา ตามด้วยการปฏิบัติ ซึ่งจากกระบวนการและผลจากการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามคือ การพัฒนาคนและการสร้างคุณภาพชีวิตที่ดี ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 และฉบับที่ 9 ที่มุ่งให้ครอบครัวเป็นสถาบันหลักของสังคม การทำให้เกิดสังคมคุณภาพ สังคมแห่งการเรียนรู้และสังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับเป้าหมายของการถ่ายทอดของบรมและคณะ (1817) ซึ่งประกอบด้วยวินัย ความมุ่งมั่น เอกลักษณ์และบทบาท

วรารณ ติระ. (2545). คำเรียกญาติของชาวไทยมุสลิมที่มีเชื้อสายต่างกัน ใน กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิเคราะห์คำเรียกญาติพื้นฐานและไม่พื้นฐานของชาวไทยมุสลิม ที่มีเชื้อสายต่างกัน ใน กรุงเทพมหานครโดยวิธีวิเคราะห์องค์ประกอบ และชี้ให้เห็นลักษณะสำคัญทางวัฒนธรรมของชาวไทยมุสลิม ที่สะท้อนจากความหมายของคำเรียกญาติดังกล่าว ข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์ได้มาจากการสัมภาษณ์ผู้บอกภาษาชาวไทยมุสลิม 3 เชื้อสาย ได้แก่ มาเลย์ จาม-เขมร และเปอร์เซีย ผลการวิจัยพบว่า คำเรียกญาติที่ใช้โดยชาวไทยมุสลิมทั้ง 3 เชื้อสาย มีมิติแห่งความแตกต่างที่ใช้แยกคำเรียกญาติพื้นฐานแต่ละคำไม่เท่ากัน กล่าวคือ คำเรียกญาติพื้นฐานของชาวไทยมุสลิมเชื้อสายมาเลย์มีมิติแห่งความแตกต่างทั้งหมด 5 ประการ ได้แก่ รุ่นอายุ สายเลือด อายุ เพศ และการให้เกียรติ คำเรียกญาติพื้นฐานของชาวไทยมุสลิมเชื้อสายจาม-เขมร มีมิติแห่งความแตกต่างทั้งหมด 6 ประการ โดยมีมิติเรื่องฝ่ายพ่อ/แม่เพิ่มขึ้นมา และคำเรียกญาติพื้นฐานของชาวไทยมุสลิมเชื้อสายเปอร์เซีย มีมิติแห่งความแตกต่างทั้งหมด 5 ประการเหมือนคำเรียกญาติพื้นฐานของภาษาไทย ได้แก่ รุ่นอายุ สายเลือด อายุ เพศ และฝ่ายพ่อ/แม่ สำหรับคำเรียกญาติไม่พื้นฐานของชาวไทยมุสลิมทั้ง 3 เชื้อสาย พบว่ามีมิติแห่งความแตกต่างทั้งหมด 8 ประการเหมือนคำเรียกญาติไม่พื้นฐานของภาษาไทย ได้แก่ รุ่นอายุ สายเลือด อายุ เพศ ฝ่ายพ่อ/แม่ เพศของผู้พูด คำร่ำนุ และการแต่งงานใหม่ ซึ่งสรุปได้ว่าชาวไทยมุสลิมในกรุงเทพมหานคร ใช้คำเรียกญาติไม่พื้นฐานเหมือนคนไทยกรุงเทพฯ ทั่วไป จากการตีความระบบคำเรียกญาติของชาวไทยมุสลิม ในแง่ความสัมพันธ์กับลักษณะทางวัฒนธรรม ผู้วิจัยพบว่า คำเรียกญาติของชาวไทยมุสลิมสะท้อนให้เห็นความสำคัญของระบบอาวุโสหรือความแตกต่างทางอายุ และการเน้นฝ่ายพ่อหรือการถือเพศชายเป็นสำคัญ สำหรับ

ประการหลังนี้ ผู้วิจัยพบว่า ลักษณะดังกล่าวเริ่มส่อเค้าว่าจะลดความสำคัญลง และกำลังจะกลายเป็นไม่เน้นฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งโดยเฉพาะในอนาคต นอกจากนี้ยังพบว่าวัฒนธรรมด้านต่างๆ ของชาวไทยมุสลิมทั้ง 3 เชื้อสาย มีการเปลี่ยนแปลงไปเหมือนกับวัฒนธรรมไทย โดยมีความมากน้อยต่างกัน ซึ่งสรุปได้ว่าชาวไทยมุสลิมเชื้อสายมาเลย์ ยังคงรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนไว้มากที่สุด รองลงมาเป็นชาวไทยมุสลิมเชื้อสายจาม-เขมร และชาวไทยมุสลิมเชื้อสายเปอร์เซียยังคงรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนไว้น้อยที่สุด

ไฟโรส อยู่เป็นสุข. (2546). แนวคิดเรื่อง “บิตอะฮ์” ในอิสลาม ศึกษากรณีประเพณีการแต่งงานของชาวไทยมุสลิมในชุมชนกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ คณะสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ สาขาศาสนาเปรียบเทียบ มหาวิทยาลัยมหิดล

การวิจัยนี้ มีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่อง บิตอะฮ์ และการแต่งงานในศาสนาอิสลามกับประเพณีการแต่งงานของชาวไทยมุสลิมกรุงเทพมหานคร การวิจัยแบ่งออกเป็นภาคเอกสารและภาคสนาม ในส่วนของภาคเอกสารใช้ข้อมูลในการค้นคว้าวิจัยจากเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิของอิสลาม และในส่วนของภาคสนามใช้วิธีสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์ ผู้นำมุสลิมทั้งหมด 8 คนใน 4 เขตพื้นที่ของกรุงเทพมหานคร ได้แก่ 1) ประเวศ 2) หนองจอก 3) ราชเทวี 4) บางรัก คำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์มีทั้งหมด 7 ข้อ ดังนี้ 1) การสุขอ 2) การยินยอมของทั้งสองฝ่าย 3) หน้าที่ของผู้ปกครอง 4) พยานในการแต่งงาน 5) มะฮัร (ของขวัญที่เจ้าบ่าวมอบให้เจ้าสาวเนื่องในการแต่งงาน) 6) การประกาศต่อสาธารณชน และ 7) การจัดงานเลี้ยง จากการศึกษาพบว่า บิตอะฮ์ เป็นสิ่งที่เพิ่มเติมเข้ามาในศาสนา ที่มีอยู่ทั้งในเรื่องของหลักความเชื่อ และหลักการปฏิบัติซึ่งไม่ปรากฏหลักฐานในทางศาสนา นักวิชาการอิสลามแบ่ง บิตอะฮ์ เป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1) ประเภทอันไม่เป็นที่ยอมรับ เรียกว่า บิตอะฮ์ 2) ประเภทอันเป็นที่ยอมรับเรียกว่า จัจจิต อิสลามได้บัญญัติรายละเอียดเป็นขั้นตอนในเรื่องการแต่งงาน และแนวคิดเรื่อง บิตอะฮ์ สามารถนำมาใช้ได้ในเรื่องของการแต่งงานทั้งในส่วนที่เป็นภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติในชุมชนของชาวไทยมุสลิม จากการสัมภาษณ์พบว่า การแต่งงานของชาวไทยมุสลิมในชุมชนกรุงเทพมหานครส่วนใหญ่นั้นยังยึดติดอยู่กับประเพณีปฏิบัติของท้องถิ่นซึ่งมีทั้งที่สอดคล้อง ที่ไม่สอดคล้อง และที่ยังเป็นข้อโต้แย้งสรุปไม่ได้ว่าสอดคล้องหรือขัดแย้งกับหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม นอกจากนั้นยังมีการปฏิรูปเกิดขึ้นในทุก ๆ พื้นที่ แต่อิทธิพลเหล่านั้นก็มีอยู่อย่างจำกัดโดยทั่วไปแล้วมุสลิมในชุมชนดังกล่าวสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม ดังนี้ 1) กลุ่มที่อธิบายพร้อมหลักฐาน 2) กลุ่มที่เน้นการปฏิรูป และ 3) กลุ่มอนุรักษประเพณีท้องถิ่น ผลของการวิจัยครั้งนี้ แสดงให้เห็นว่าศาสนาอิสลามที่มี

บทบาท และผลกระทบอยู่ในสังคมไทยซึ่งควรแก่การศึกษาเพิ่มเติมเพื่อประโยชน์ในทางวิชาการ และการพัฒนาชุมชนทั้งในด้านการศึกษา เศรษฐกิจ และสังคม

วิทวัส ช่างคร. (2544). ค่านิยมในการเลือกคู่สมรสของชาวไทยมุสลิมในชุมชนมัสยิดมหานาค. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ สาขามานุษยวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาลักษณะและค่านิยมในการเลือกคู่สมรสนับรวมถึงการเปลี่ยนแปลงในการเลือกคู่สมรสระหว่างอดีตกับปัจจุบันของชาวไทยมุสลิมในชุมชนมัสยิดมหานาค เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย จังหวัดกรุงเทพมหานครโดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Document research) การวิจัยภาคสนามทางมานุษยวิทยา (Anthropological fieldwork) สัมภาษณ์ผู้ให้ข่าวสำคัญ (Key informant) จำนวน 10 รายและใช้แบบสัมภาษณ์ จำนวน 100 ชุด โดยแยกเป็น 2 กลุ่มตัวอย่างคือ ชายโสดอายุ 17-35 ปี จำนวน 50 ราย และชายที่สมรสแล้วอายุระหว่าง 35-70 ปี จำนวน 50 ราย ผลการศึกษาพบว่า ในภาพรวมชาวไทยมุสลิมจะเลือกคู่สมรสด้วยตนเองมากกว่าผู้ใหญ่อุปถัมภ์ โดยจะเลือกคู่สมรสที่มีความคล้ายคลึงกับตนเองในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ศาสนา อายุ ระดับการศึกษา รายได้ ตำแหน่งทางสังคม และรสนิยม การเลือกคู่สมรสระหว่างอดีตกับปัจจุบันในภาพรวมมีความเปลี่ยนแปลงไม่เด่นชัดแต่พอจะกล่าวได้ว่า ไทยมุสลิมที่จะเลือกคู่สมรสในปัจจุบันจะให้ความสำคัญต่อความรัก ความใกล้ชิด และรูปร่างหน้าตาที่ดีของคู่สมรสมากกว่าชาวไทยมุสลิมที่เลือกคู่สมรสในอดีต การเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนที่สุดระหว่างอดีตกับปัจจุบันคือ บทบาทและอิทธิพลของผู้ใหญ่และครอบครัวต่อการตัดสินใจเลือกคู่สมรสในปัจจุบันมีลดน้อยลงกว่าในอดีต

สรรค์สระราญ เขียวนาวัน. (2544). หน้าที่ของวัฒนธรรมอาหารอิสลามที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวไทยมุสลิม. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ สาขามานุษยวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การวิจัยครั้งนี้จุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาหน้าที่ของวัฒนธรรมอาหารอิสลามที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวไทยมุสลิม เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ เป็นการใช้แบบสอบถาม รวมทั้งการสัมภาษณ์ระดับลึกและการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมในชุมชน สำหรับกลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยเป็นกลุ่มตัวอย่างประชากรที่อยู่ในชุมชนมัสยิดฮารูน เขตบางรักจังหวัดกรุงเทพมหานคร ซึ่งประชากรกลุ่มนี้จะมีทั้งผู้นำศาสนาผู้นำทั่วไปในชุมชนผู้ประกอบการร้านอาหารมุสลิม และประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะผู้บริโภคนับเป็นมุสลิมจำนวนทั้งสิ้น 70 คน สำหรับการวิเคราะห์และการแปลความข้อมูลนั้นใช้การตีความ โดยจะวิเคราะห์จากข้อมูลที่เก็บมาจากสนาม

วิจัยโดยตรงเป็นหลัก ผลการวิจัยพบว่า ศาสนาอิสลามมีข้อกำหนดเกี่ยวกับการบริโภคอาหารที่ชัดเจนละเอียด และเข้มงวด แต่ก็มีที่ยืดหยุ่นเพียงพอที่จะทำให้มุสลิมสามารถดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุข มุสลิมส่วนใหญ่มีความเคร่งครัดต่อข้อกำหนดในเรื่องการบริโภค และยังมีความรู้ในเรื่องทางศาสนามากเท่าไร ก็จะมีเคร่งครัดในเรื่องการบริโภคอาหารมากเท่านั้น จุดมุ่งหมายหลักในการบริโภคอาหารของมุสลิมก็คือเพื่อต้องการให้เกิดผลดีต่อสุขภาพร่างกายและจิตใจ และจุดมุ่งหมายแฝงก็เพื่อให้เกิดผลดีในด้านความสามัคคีและความเป็นปึกแผ่นของสังคม นอกจากนี้ยังพบว่า รายละเอียดของพฤติกรรมกรรมการบริโภคอาหารของมุสลิมมีผลต่อสังคมโดยรวมอย่างลึกซึ้ง ได้แก่ ความมีจิตสำนึกเคร่งครัดในศาสนา การรวมกลุ่มและดำเนินชีวิตร่วมกันอย่างใกล้ชิดผูกพัน และเหนียวแน่น การเรียกร้องให้รัฐบาลออกกฎหมายและระเบียบทางสังคมต่าง ๆ เพื่อสนองความต้องการของมุสลิมดังกล่าวซึ่งจะทำให้เกิดความพึงพอใจในการได้รับการเอาใจใส่จากรัฐบาล อันจะนำมาซึ่งความเป็นปึกแผ่นของสังคม ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาที่มีข้อกำหนดความเชื่อและการปฏิบัติในด้านต่าง ๆ ที่ครอบคลุมวิถีการดำเนินชีวิตของมุสลิมในทุก ๆ ด้าน รวมทั้งการบริโภคอาหารที่มีข้อกำหนดที่ชัดเจน ละเอียดและเข้มงวด ซึ่งมีผลต่อความเชื่อ จิตสำนึก ความเคร่งครัด ความรู้สึกรับผิดชอบในระเบียบแบบแผนของสังคมและความเป็นปึกแผ่นของสังคมมุสลิมและสังคมโดยรวม

นักกร บุญมาเลิศ. (2546). อาหารมุสลิม ภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทยมุสลิม กรณีศึกษา : ชุมชนมัสยิดหลวงอันซอริชชุนนะห์ (มัสยิดบางกอกน้อย). กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ คณะโบราณคดี ภาควิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

ในงานศึกษานี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงที่มา และความหมายของอาหารมุสลิม โดยศึกษาครอบคลุมถึงประวัติความเป็นมาของมุสลิมในประเทศไทยเพื่อที่จะได้ทราบถึงกระบวนการเกิดเป็นวัฒนธรรมอาหารของมุสลิมในสังคมไทย อันประกอบด้วย วัฒนธรรมด้านความเชื่อที่มีในอาหาร (อาหารฮาลาล) และวัฒนธรรมวัตถุที่ปรากฏเป็นอาหารคาวหวานชนิดต่างๆ ซึ่งจากการค้นคว้าดังกล่าว จะทำให้เข้าใจบทบาทของอาหารมุสลิมที่มีผลต่อวิถีชีวิต ค่านิยมและโลกทัศน์ของชาวมุสลิมได้ โดยจะใช้วิธีศึกษาเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์กลุ่มสตรีมุสลิมในชุมชน

จากการศึกษาพบว่า มุสลิมในชุมชนมัสยิดหลวงอันซอริชชุนนะห์ เป็นชาวเปอร์เซียสำหรับอาหารมุสลิมจะได้รับอิทธิพลจากมุสลิมเชื้อสายเปอร์เซียเป็นหลัก เช่น ข้าวหมก,ขนมปังยาสุม ฯลฯ นอกจากนี้มุสลิมยังมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมอาหารที่โดดเด่น คือการไม่รับประทานหมู ที่เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากความเชื่อในเรื่องของอาหารฮาลาล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อมุสลิมใน

ชุมชนต่างมีจิตสำนึกที่เคร่งครัดในศาสนาอิสลาม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงอาหารสามารถสะท้อนถึงวิถีชีวิตและความเชื่อของชาวมุสลิมที่มีความเกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลามในทุกๆแง่มุมได้

วรารณ ติระ. (2545). คำเรียกญาติของชาวไทยมุสลิมที่มีเชื้อสายต่างกันในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ คณะอักษรศาสตร์ สาขาภาษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์คำเรียกญาติพื้นฐานและไม่พื้นฐานของชาวไทยมุสลิมที่มีเชื้อสายต่างกันในประเทศไทยโดยวิธีวิเคราะห์องค์ประกอบ และเพื่อชี้ให้เห็นลักษณะสำคัญทางวัฒนธรรมของชาวไทยมุสลิมที่สะท้อนจากความหมายของคำเรียกญาติดังกล่าว ข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์ได้มาจากการสัมภาษณ์ผู้บอกภาษาชาวไทยมุสลิม 3 เชื้อสายได้แก่ มาเลย์จาม-เขมร และเปอร์เซีย ผลการวิจัยพบว่า คำเรียกญาติที่ใช้โดยชาวไทยมุสลิมทั้ง 3 เชื้อสายมีมิติแห่งความแตกต่างที่ใช้แยกคำเรียกญาติพื้นฐานแต่ละคำไม่เท่ากัน กล่าวคือ คำเรียกญาติพื้นฐานของชาวไทยมุสลิมเชื้อสายมาเลย์มีมิติแห่งความแตกต่างทั้งหมด 5 ประการ ได้แก่ รุ่นอายุ สายเลือด อายุ เพศ และการให้เกียรติ คำเรียกญาติพื้นฐานของชาวไทยมุสลิมเชื้อสายจาม-เขมรมีมิติแห่งความแตกต่างทั้งหมด 6 ประการโดยมีมิติเรื่อง ฝ่ายพ่อและแม่ เพิ่มขึ้นมา และคำเรียกญาติพื้นฐานของชาวไทยมุสลิมเชื้อสายเปอร์เซียมีมิติแห่งความแตกต่างทั้งหมด 5 ประการเหมือนคำเรียกญาติพื้นฐานของภาษาไทย ได้แก่ รุ่นอายุ สายเลือด อายุ เพศ และฝ่ายพ่อและแม่ สำหรับคำเรียกญาติไม่พื้นฐานของชาวไทยมุสลิมทั้ง 3 เชื้อสาย พบว่ามีมิติแห่งความแตกต่างทั้งหมด 8 ประการเหมือนคำเรียกญาติไม่พื้นฐานของภาษาไทย ได้แก่ รุ่นอายุ สายเลือด อายุ เพศ ฝ่ายพ่อและแม่ เพศของผู้พูด คำร่ำนุ และการแต่งงานใหม่ ซึ่งสรุปได้ว่าชาวไทยมุสลิมในประเทศไทยใช้คำเรียกญาติไม่พื้นฐานเหมือนคนไทยกรุงเทพฯ ทัวไป จากการตีความระบบคำเรียกญาติของชาวไทยมุสลิมในแง่ความสัมพันธ์กับลักษณะทางวัฒนธรรม ผู้วิจัยพบว่า คำเรียกญาติของชาวไทยมุสลิมสะท้อนให้เห็นความสำคัญของระบบอาวุโสหรือความแตกต่างทางอายุ และการเน้นฝ่ายพ่อหรือการถือเพศชายเป็นสำคัญ สำหรับประการหลังนี้ ผู้วิจัยพบว่า ลักษณะดังกล่าวเริ่มส่อเค้าว่าจะลดความสำคัญลงและกำลังจะกลายเป็นไม่เน้นฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งโดยเฉพาะในอนาคต นอกจากนี้ยังพบว่าวัฒนธรรมด้านต่างๆของชาวไทยมุสลิมทั้ง 3 เชื้อสายมีการเปลี่ยนแปลงไปเหมือนกับวัฒนธรรมไทย โดยมีความมากน้อยต่างกัน ซึ่งสรุปได้ว่าชาวไทยมุสลิมเชื้อสายมาเลย์ยังคงรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนไว้มากที่สุด รองลงมาเป็นชาวไทยมุสลิมเชื้อสายจาม-เขมร และชาวไทยมุสลิมเชื้อสายเปอร์เซียยังคงรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนไว้น้อยที่สุด

มธุรพร ภาคพรต. (2550). วัฒนธรรมอาหารของชาวไทยมุสลิมชุมชนบางหลวง เขต
ธนบุรี กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ : งานวิจัยวัฒนธรรมของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรม
แห่งชาติ

งานวิจัย เรื่อง วัฒนธรรมอาหารของชาวไทยมุสลิม ชุมชนบางหลวง เขตธนบุรี
กรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอาหารในชีวิตประจำวัน อาหารในสถานการณ์พิเศษและ
อาหารในประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนาของชาวไทยมุสลิมชุมชนบางหลวง โดยทำการเก็บ
รวบรวมข้อมูลจากผู้รู้ในชุมชน ผู้ที่มีฝีมือในการทำอาหารในชุมชน หญิงตั้งครรภ์และหลังคลอดบุตร
ผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ โดยใช้แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์แนวลึก และทำการสังเกตแบบมีส่วนร่วม
และไม่มีส่วนร่วมในประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนาของชุมชน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการจำแนก
ชนิดข้อมูล และการเปรียบเทียบข้อมูล โดยทำการเปรียบเทียบวัฒนธรรมอาหารของชาวไทยมุสลิม
ชุมชนบางหลวงกับหลักการของศาสนาอิสลาม และวัฒนธรรมอาหารของชาวไทยมุสลิมในพื้นที่
ต่างๆ ที่เคยมีผู้ทำการศึกษามาแล้ว

ผลการศึกษาพบว่า ชาวไทยมุสลิมชุมชนบางหลวงยึดหลักปฏิบัติตามแนวทางของศาสนา
อิสลามในการบริโภคอาหาร อาหารในชีวิตประจำวันของชาวไทยมุสลิมชุมชนบางหลวงคือ อาหาร
ไทย เพราะอาหารมุสลิมมีเครื่องปรุง และขั้นตอนในการทำอาหารค่อนข้างยุ่งยาก อีกทั้งมีรสชาติ
เผ็ดร้อน ไม่เหมาะที่จะรับประทานทุกวัน อาหารในสถานการณ์พิเศษของชาวไทยมุสลิมชุมชนบาง
หลวงขึ้นอยู่กับวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อของครอบครัว เช่น การแลกเปลี่ยนอาหารในช่วง
ถือศีลอด หญิงหลังคลอดบุตรให้รับประทานแกงเลียง ช่วยให้มีน้ำนมสำหรับเลี้ยงทารก และห้ามดื่ม
น้ำเย็นและรับประทานน้ำแข็ง เพราะทำให้เลือดแข็งตัว อาหารในประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนา
คือ อาหารมุสลิม และในงานประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนาถือเป็นเวทีในการประชันฝีมือในการ
ทำอาหารของคนในชุมชน นอกจากนี้ อาหารมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา การมีปฏิ
สัมพันธ์กับชุมชนใกล้เคียงที่นับถือศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์ การมีอาหารเข้ามาในชุมชน
ตลอดจนการยอมรับอาหารข้างนอกเข้ามา ตามรสนิยมการบริโภคของสังคมยุคใหม่ ทำให้อาหารใน
ชุมชนมีความหลากหลายมากขึ้น อย่างไรก็ตาม อาหารบางชนิดสูญหายหรือค่อยๆ สูญหายไปกับผู้
ที่มีฝีมือในการทำอาหาร เนื่องจากการทำอาหารรับประทานมีน้อยลง ตลอดจนไม่มีการสืบทอด ใน
การทำอาหาร

ชาวมอญ

ด้านวัฒนธรรม

สุวัฒนา ธาดานิติ. (2533). ความสัมพันธ์ระหว่างการตั้งถิ่นฐานริมคลองและการใช้ประโยชน์จากคลองในเขตกรุงเทพมหานคร: กรณีศึกษาคลองมอญ-บางเชือกหนัง. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

งานวิจัยมีวัตถุประสงค์ที่จะแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมอญกับสิ่งแวดล้อมในด้านความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนริมคลอง และการใช้ประโยชน์จากคลองในแต่ละรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน เพื่อเสนอแนะการสร้างความสัมพันธ์ที่เหมาะสม จะเป็นแนวทางไปสู่การสร้างความสุขของสภาพแวดล้อมเมือง ผู้ศึกษาได้นำคลองมอญและคลองบางเชือกหนังซึ่งต่อเนื่องเป็นคลองสายเดียวกันมาใช้เป็นกรณีศึกษา เนื่องจากเป็นลำคลองที่พาดผ่านจากใจกลางเมืองสู่พื้นที่เกษตรรอบนอกกรุงเทพฯ การตั้งถิ่นฐานมีความหนาแน่นจากจุดเริ่มต้นของคลองที่แยกแม่น้ำเจ้าพระยา และลดความเข้มข้นเมื่อไหลเรื่อยเข้าสู่พื้นที่ตอนใน รวมระยะทางของคลองมอญ-บางเชือกหนัง จากแม่น้ำเจ้าพระยาถึงจบเขตกรุงเทพฯ ที่จังหวัดนครปฐม มีความยาวทั้งสิ้น 18 กิโลเมตร ลักษณะการตั้งถิ่นฐานที่มีมายาวนานริมฝั่งคลองจึงมีความหลากหลาย สามารถแบ่งได้เป็นชุมชนเมือง ชุมชนกึ่งเมือง-ชนบท และชุมชนชนบท เป็นโอกาสที่จะทำให้ได้ความเห็นแตกต่างกันของความสัมพันธ์ระหว่างคนกรุงเทพฯ และคลองกรุงเทพฯ

จากผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าคลองมีคุณสมบัติเปลี่ยนไปตามระยะทางจากใจกลางเมืองสู่เขตชั้นนอก ขณะเดียวกันการตั้งถิ่นฐานริมคลองก็แตกต่างกันไปตามที่ตั้งเช่นเดียวกัน และความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนริมคลองและการใช้ประโยชน์จากคลองมีระดับแตกต่างกันแต่ละประเภทชุมชน อาจกล่าวได้ว่าชุมชนเมืองมีความสัมพันธ์ต่อคลองน้อยที่สุด ชุมชนชนบทจะมีความสัมพันธ์มากกว่าและชุมชนกึ่งเมือง-ชนบทมีความสัมพันธ์ต่อคลองมากที่สุด

ชโลมใจ กลั่นรอด. (2541). ทะแยมอญ : วัฒนธรรมการดนตรีของชาวมอญชุมชนวัดบางกระดี่. วิทยานิพนธ์. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล

จากผลการวิจัยพบว่า ทะแยมอญเป็นการละเล่นของมอญที่มีการด้นกลอนเป็นคำร้องประกอบดนตรีซึ่งมี 2 รูปแบบคือ รูปแบบโบราณ และรูปแบบใหม่ ในด้านองค์ประกอบพบว่าบทร้องที่เป็นภาษามอญโบราณ และคำบาลีทำให้จำกัดผู้ชมอยู่ในกลุ่มมอญผู้สูงอายุเท่านั้น ส่วนมอญหนุ่มสาวไม่ให้ความสนใจเนื่องจากไม่เข้าใจภาษาในบทร้อง จำนวนผู้แสดงลดน้อยลง เพราะขาดการสืบทอดทำให้เพลงเก่าจำนวนหนึ่งต้องสูญไป อีกทั้งในปัจจุบัน การละเล่นทะแยมอญได้กลายมาเป็น

การแสดงที่มีผู้จ้างวาน มีการประยุกต์เพลงสมัยใหม่เข้าไปใช้ร้อง มีทั้งเนื้อร้องที่เป็นภาษามอญ และภาษาไทย ส่วนดนตรีที่ใช้บรรเลงเรียกว่า "โครจยาม" นั้น เป็นการบรรเลงคลอไปกับเสียงของคนร้อง เสียงของดนตรีมีลักษณะทุ้มต่ำ เพลงมีลักษณะเป็นทำนองสั้นๆ มีการซ้ำทำนองในขณะที่เนื้อร้องเปลี่ยนไป สำหรับด้านความสัมพันธ์กับดนตรีไทยนั้นพบว่า โครจยามมีพื้นฐานการผสมวง และการบรรเลงคล้ายเครื่องสายไทย มีการนำทำนองเพลงไทยบางเพลงไปใช้ อีกทั้งในด้านเครื่องดนตรียังมีการพัฒนารูปร่างลักษณะของ "จยาม" ให้มีลักษณะเหมือนจะเข้ของไทย สำหรับทะเลยมอญแล้วนั้น ผู้วิจัยได้เสนอว่า ทะเลยมอญถือว่ามีความสัมพันธ์กับชุมชนบางกระดี่ร่วมด้วย โดยทำหน้าที่ให้ความบันเทิงและขัดเกลาทางสังคม จากเนื้อร้องที่แฝงไว้ด้วยการอบรมสั่งสอนศีลธรรมจรรยา ขนบประเพณี และการเกี้ยวพาราสีของฝ่ายชายและฝ่ายหญิงนั่นเอง แต่อย่างไรก็ตาม การพัฒนาทะเลยมอญยังไม่มีแนวทางที่ชัดเจน อีกทั้งยังไม่ได้ได้รับการดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งอาจมีผลต่อการสูญสิ้นของวัฒนธรรมการดนตรีมอญด้านเครื่องสายแหล่งสุดท้าย ของมอญในประเทศไทยก็เป็นได้

สุภาพร มากแจ้ง. (2541). รายงานวิจัยเรื่อง การศึกษาวิถีชีวิตมอญบางขุนเทียน "มอญบางกระดี่". กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏธนบุรี (ศูนย์ศึกษาและปฏิบัติการอุดมศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น)

ชุมชนมอญบ้านบางกระดี่เป็นชุมชนมอญที่รักษาวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อไว้ได้อย่างแข็งแกร่ง แต่ปัจจุบันพื้นที่เกษตรกรรมของชุมชนเปลี่ยนเป็นพื้นที่อุตสาหกรรม ทำให้วิถีชีวิตมอญบ้านบางกระดี่เปลี่ยนแปลงไป ชุมชนมอญบ้านบางกระดี่เป็นชุมชนพึ่งพาตนเอง มีช่างปลูกเรือนไทย ช่างทำโลงศพมอญ ช่างทำอาหารคาวหวาน นักดนตรี นาฏศิลป์ และพ่อเพลงแม่เพลงพื้นบ้าน อีกทั้งยังเป็นชุมชนที่รักษาขนบประเพณี วัฒนธรรม พิธีกรรม และความเชื่อตามแบบมอญไว้อย่างเข้มแข็ง แต่ปัจจุบัน ชุมชนมอญบ้านบางกระดี่เริ่มมีลักษณะเป็นสังคมเมืองมากขึ้น พื้นที่เกษตรกรรมของชุมชนเปลี่ยนเป็นพื้นที่อุตสาหกรรม ทำให้วิถีชีวิตของมอญบ้านบางกระดี่เปลี่ยนแปลงไป วัฒนธรรมของชุมชนเริ่มอ่อนตัวลง ประเพณีบางอย่างถูกละเลยเนื่องจากไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตในปัจจุบัน ภาครัฐมีส่วนช่วยสนับสนุนประเพณีสำคัญ เช่น ประเพณีสงกรานต์ และประเพณีลอยกระทง เป็นต้น นอกจากนี้การรำมอญ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมที่สำคัญของมอญบางกระดี่ก็เริ่มจะถูกลืมเลือน จึงมีการส่งคนไปต่อท่ารำจากปทุมธานี จึงทำให้นาฏศิลป์พื้นเมืองนี้ยังคงอยู่

ความสัมพันธ์ภายในชุมชนมอญบางกระดี่เป็นความสัมพันธ์ ฉันทเครือญาติ ในงานเทศกาลต่าง ๆ มักทำอาหารคาวหวานแบ่งปันเพื่อนบ้าน หรือนำไปทำบุญ ความสัมพันธ์ภายนอกชุมชนมีทั้งด้านการค้าขาย เพลงพื้นบ้าน นาฏศิลป์พื้นบ้าน และวงดนตรีพื้นบ้าน ชาวบางกระดี่ดำรงชีวิตตามชนบทประเพณีมอญที่สืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ โดยมีคัมภีร์โลกสิทธิ และโลกสมมุติเป็นระเบียบแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติ ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตคนมอญ เช่น การโกนผมไฟ การแต่งงาน และการตาย การจัดงานศพเป็นเรื่องใหญ่และสำคัญมาก มีข้อห้าม และข้อปฏิบัติมากมาย พิธีกรรมต่าง ๆ ที่มอญจัดขึ้นตามความเชื่อในชุมชน ได้แก่ พิธีรับผีประจำตระกูล พิธีรำผี พิธีทรงเจ้า พิธีเซ่นสังเวยผีเรือน และพิธีทำบุญในงานเทศกาลทางศาสนาพุทธ ปัจจุบันวิถีชีวิตมอญบางกระดี่มีแนวโน้มจะเปลี่ยนแปลงไป พื้นที่เกษตรเปลี่ยนเป็นพื้นที่อุตสาหกรรม มีการอพยพย้ายถิ่น มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม สิ่งอำนวยความสะดวกมากขึ้น ทำให้ความสัมพันธ์พึ่งพาอาศัยกันหมดไป มีการเปลี่ยนอาชีพจากการจับสัตว์น้ำ เย็บจาก ตัดฟัน ไปสู่อาชีพคนงานในโรงงานอุตสาหกรรม ทำงานตามเวลาที่กำหนด ผู้คนในชุมชนมีเวลาพบปะกันน้อยลง ประเพณีและวัฒนธรรมลดความสำคัญลง สภาพชุมชนเริ่มอ่อนแอ เพราะไม่สอดคล้องกับสังคมอุตสาหกรรม

จริยาพร รัตมีแพทย์. (2544). รูปแบบการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนมอญบ้านบางกระดี่ กรุงเทพมหานคร . กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ คณะการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนผังเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จากผลการศึกษาพบว่า รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนมอญบ้านบางกระดี่เป็นแบบกลุ่ม ซึ่งจะมีความสัมพันธ์กับปัจจัยทางธรรมชาติ เช่น บริเวณแม่น้ำ ทำให้คนในชุมชนต้องเดินทางไปยังที่ทำกินและดูแลผลผลิตได้ไม่ดีเท่าที่ควร แต่มีผลต่อจิตใจคือ ทำให้คนในชุมชนมีความใกล้ชิดและอบอุ่น สำหรับการขยายตัวของชุมชนไปตามเส้นทางคมนาคมทางน้ำในอดีตนั้น เป็นเพราะน้ำมีความสำคัญต่อชีวิตตามแนวคิดของ Fairchild อย่างไรก็ดีตาม วัดถือเป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมที่สำคัญ โดยเฉพาะในทางศาสนา การตั้งบ้านเรือนใกล้กับวัดย่อมสะดวกในการเดินทางไปร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่วัด เมื่อมีถนน การเปลี่ยนวิถีเดินทางทำให้เกิดการขยายตัวของบ้านเรือนไปตามแนวถนน นอกจากสะดวกแล้วยังสามารถทำการค้าได้ด้วย ด้วยข้อจำกัดทางภูมิศาสตร์ที่ทิศตะวันตกติดกับคลองมหาชัย ส่วนด้านตะวันออกมีคลองบางกระดี่ ทำให้บ้านเรือนยังคงเกาะกลุ่มกันอยู่ ไม่สามารถขยายตัวไปตามแนวยาวได้ ทำให้บ้านเรือนค่อนข้างหนาแน่น พื้นที่ว่างน้อย อีกทั้งการปลูกเรือนใหม่ยังสอดคล้องกับเรือนเก่าที่เป็นเรือนไม้ เกิดเป็นเอกลักษณ์ของบ้านเรือนบริเวณนี้ที่ส่วนมากเป็นบ้านไม้ขนาดย่อม ไม่มีบริเวณบ้าน และปลูกใกล้ ๆ กัน นอกจากนี้ การตั้งถิ่นฐานของ

ชุมชนแห่งนี้ยังเกี่ยวพันกับวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ทาง สังคม สอดคล้องกับการศึกษาของ ดัก กลาส ฟราเซอร์ ซึ่งมอญที่นี้ยังได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่มีรอบหมู่บ้านอีกด้วย ใน ส่วนของลักษณะบ้านเรือน ส่วนมากตั้งอยู่ติดริมน้ำ แต่ไม่พบความสัมพันธ์เรื่องการวางตัวของบ้าน และน้ำ ทิศทางการวางตัวของบ้านขึ้นอยู่กับทิศทางการวางเสาเอกของเรือน สอดคล้องกับงานวิจัย เรื่องเรือนพื้นถิ่นไทย-มอญ และตรงกับการศึกษาเรื่องชุมชนมอญพระประแดงที่พบว่า การวางตัว บ้านของที่นี่ ส่วนมากจะวางตัวตามตะวัน นอกจากสาเหตุทางความเชื่อแล้ว ยังมีเหตุจากสังคมของ คนในชุมชนที่จะไม่ปลูกบ้านแพงพ่อแม่ ทำให้พบว่าบ้านบางหลังไม่ปลูกตามตะวัน อีกทั้งการขยาย เรือนต่อจากเรือนเดิมมาจากข้อจำกัดทางที่ดินของครอบครัวและ จากความเชื่อข้างต้น หาก ครอบครัวใดมีที่ดินเหลือ ก็จะปลูกบ้านใหม่บนที่ดินเดิมในชุมชนเมื่อลูกหลานออกเรือน แต่หากที่ดิน ที่เหลือต้องปลูกขัดกับความเชื่อ ก็จะต้องขยายเรือนออกไปจากเรือนเดิมแทน

นภดล วิติพงษ์พานิช. (2545). รูปแบบการอยู่อาศัยชุมชนไทยเชื้อสายมอญบางกระดี่ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ : วิทยาลัยนิพนธ์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สาขาวิชา เเคหการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เนื่องจากบริเวณหมู่บ้านบางกระดี่ในสมัยรัตนโกสินทร์ ดอนตัน มีสภาพเป็นป่าชายเลน อุดมไปด้วยป่าจาก และมีคลองสนามชัยซึ่งเป็นคลองที่ทอดยาวจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือของ กรุงเทพฯ มหานคร ไปยังทิศตะวันตกเฉียงใต้ และไปสิ้นสุดที่อ่าวไทย ซึ่งสามารถใช้เป็นเส้นทาง คมนาคมไปยังมหาชัย และกรุงเทพมหานครได้ จึงทำให้บรรพบุรุษของชาวไทยเชื้อสายมอญแห่งนี้ อพยพมาจากมหาชัย จังหวัดสมุทรสาคร และคลองสุนัขหอนเพื่อมาจับจองแหล่งทำมาหากิน นอกจากนี้ยังมีบางส่วนที่อพยพมาจากปากเกร็ด ที่มีอาชีพส่วนใหญ่ในการขายพื้นและการเย็บจาก อีกทั้งชาวมอญจากบริเวณใกล้เคียง เช่น บางไผ่ ไก่ คลองบางหลวง และปากลัด เป็นต้น ที่อพยพมา อยู่รวมกันเกิดเป็นชุมชนใหญ่ในเวลาต่อมา

จากการวิจัยนี้สรุปได้ว่ารูปแบบการอยู่อาศัยของชุมชน ไทยเชื้อสายมอญบางกระดี่มี ลักษณะที่สำคัญคือ 1. รูปแบบการอยู่อาศัย ชุมชนชาวไทยเชื้อสายมอญบางกระดี่ มีรูปแบบการอยู่ อาศัยที่มีการขยายตัวเกิดเป็นกลุ่มบ้านจนกระทั่งเป็นชุมชน โดยมีปัจจัยสำคัญอยู่ที่ระบบเครือญาติ 2. องค์ประกอบของเรือนและการจัดพื้นที่ใช้สอยที่อยู่อาศัย มาจากความเชื่อเรื่องการนับถือผีบรรพ บุรุษ และความเชื่อเรื่องทิศซึ่งเป็นการกำหนดรูปแบบการอยู่อาศัย องค์ประกอบของเรือน การปลูก สร้างเรือน และการจัดพื้นที่ใช้สอยภายในเรือน 3. การเปลี่ยนแปลงการใช้สอยพื้นที่อยู่อาศัย เกิด

จากการเป็นครอบครัวขยาย โดยความสัมพันธ์ทางเครือญาติ และการนับถือผีบรรพบุรุษเป็นสิ่งที่กำหนดการวางผังพื้นที่ใช้สอย

สุวัฒน์ชัย สวัสดิผล. (2552). ทูตทางสังคมกับการจัดการศูนย์เรียนรู้ : กรณีศึกษา พิพิธภัณฑสถานชุมชนมอญบางกระดี่ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

การเคลื่อนไหวของชุมชนมอญบางกระดี่ทำให้เห็นถึงพัฒนาการของระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนที่มีการปฏิบัติต่อกันผ่านวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ซึ่งมีความผูกพันกับทรัพยากร ของชุมชน และเชื่อมสัมพันธ์กับพลังเหนือธรรมชาติเอาไว้ด้วยกันอย่างสมดุล แต่ความสัมพันธ์ของ ชุมชนมีอาจอยู่ตามลำพังจำเป็นต้องมีปฏิสัมพันธ์ของชุมชน สังคมภายนอก ฉะนั้นเป็นการเปิดรับค่านิยม ทศนคติเข้าอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ด้วยกลไกของความเป็นชุมชนมอญบางกระดี่โดยเฉพาะเรื่องของภาษามอญ ที่ยังดำรงอยู่ในปัจจุบัน แม้คนรุ่นหลังจะไม่ยอมใช้ภาษามอญแล้วก็ตาม การมีพื้นฐานของชุมชนเป็น ครอบครัวขยายมีการนับถือผี-หนกเป็นกลไกหลักที่สำคัญที่ทำให้คงอยู่ สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ทำให้เห็นได้ ว่าระบบความสัมพันธ์ของสถาบันครอบครัวที่ประกอบได้ด้วยผู้เฒ่า ผู้แก่ ลุง ป้า น้า อา พ่อ แม่ ลูก หลาน ยัง เป็นผู้ขับเคลื่อนให้มีการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมแม้การเปลี่ยนแปลงเริ่มเข้ามาในชุมชนแล้วก็ตาม

สถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นกับวัฒนธรรมของชุมชนโดยการลดคุณค่าของวัตถุ สิ่งของที่ สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชน เริ่มจางหายเป็นสิ่งที่ไม่มีคุณค่าเท่ากับมูลค่า ความสำนึกในรากเหง้าของชุมชน ก็ได้เกิดขึ้นมาบนฐานคิดของการอนุรักษ์ที่แตกต่างกัน เป้าหมายเหมือนกันแต่ระบบคิดต่างกันทำให้การทำงานแก้ปัญหาระยะแรกเกิดปัญหา ด้วยพลังของความเป็นชุมชนมีความเครือญาติเป็นพี่ น้องกัน การพูด คอยทำความเข้าใจเกิดการคล้อยตามเหตุผลในมุมมองปัญหา วิธีการที่ทำปฏิบัติ จนเกิดการยอมรับ แม้ว่าการขับเคลื่อนของการแก้ปัญหาจะอยู่เพียงเฉพาะบางคน ซึ่งไม่มีพลังมากพอที่จะกระตุ้น ให้เกิดการขับเคลื่อนการแก้ปัญหาได้ ด้วยเงื่อนไขการทำงานภายนอกชุมชนเป็นหลัก เข้ามาสู่ภาคีความ ร่วมมือที่ช่วยกระตุ้นชุมชนให้เห็นถึงความสำคัญกับวัฒนธรรมชุมชนตนเองด้วยการให้คุณค่า เมื่อชุมชน เห็นถึงคุณค่าที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตก็ทำให้มีการเคลื่อนตัวเข้ามาสู่การทำกิจกรรมพิพิธภัณฑสถานตาม บ้านเรือนต่าง ๆ ที่ได้จัดแสดงองค์ความรู้ที่ตนเองมีอยู่ พร้อมทั้งเรียนรู้การจัดการท่องเที่ยวผ่านการบรรยาย ให้ความรู้ การสาธิตตามศักยภาพที่แต่ละคนมีอยู่ การเกาะเกี่ยวทางเครือญาติได้เข้ามาทำหน้าที่ชักชวนให้ เกิดการเคลื่อนตัวเข้ามาทำงานร่วมกัน จนนำไปสู่การเป็นผู้นำที่มีพื้นที่แสดงตัวตนบนพื้นที่บ้านพิพิธภัณฑสถานของตนเอง

ความเป็นพลวัตที่เกิดขึ้นในพิพิธภัณฑสถานชุมชนมอญบางกระดี่ทำให้เกิดการเคลื่อนตัวเข้าออก ของทำ บ้านพิพิธภัณฑสถานฯ ฉะนั้น รูปแบบของพิพิธภัณฑสถานจึงเป็นพิพิธภัณฑสถานที่มีชีวิตที่ไม่ได้จำกัด 17 ดังนั้น กระบวนการทุนทางสังคมที่เกิดขึ้นในพิพิธภัณฑสถานมอญบางกระดี่ จึงมีปัจจัยที่เอื้อ ต่อ ความสำเร็จที่เกิดขึ้น คือ (1) ผู้นำ ปราชญ์ชาวบ้าน พระสงฆ์ (2) ความเป็นเครือญาติ (3) ความ ศรัทธาต่อ พระพุทธศาสนา (4) ประเพณี ความเชื่อ ภูมิปัญญา และ (5) บุคคล องค์กร หน่วยงาน จากภายนอกชุมชน

ระริน สุรวัฒนนันท์. (2551). ทุนทางสังคมในชุมชนชาติพันธุ์ : ศึกษากรณีชุมชนมอญใน กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

จากผลการศึกษาพบว่าช่วงต้นของชุมชนมอญต้นสังคมทันสมัย พบว่าได้มีการตั้งถิ่นฐาน ของชุมชนมอญ จากการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวครอบครัวมอญกับจีน ชุมชนมอญ ดำรงอัตลักษณ์มอญได้อย่างสมบูรณ์ จากภาษามอญ การไปมาหาสู่กันเฉพาะญาติพี่น้องมอญ อาชีพทำนา ซึ่งถือเป็นอัตลักษณ์มอญดั้งเดิมได้ผสมกลมกลืนไปกับอาชีพทำนาไปพร้อมกับ สังคมไทย พัฒนาการทุนทางสังคมช่วงสังคมทันสมัยด้วยโอกาสที่คนมอญได้รับจากพัฒนา กรุงเทพมหานครในโอกาสถึงการเข้าถึงแหล่งงาน การสัญจรอย่างสะดวกสบาย คนมอญอาศัยอยู่ ภายในชุมชนกับครอบครัวขนาดใหญ่ ช่วงกลางวันชาวบ้านต้องออกไปทำงานนอกชุมชนเพื่อหา รายได้น่ากลับมากินเลี้ยงครอบครัวใหญ่ ซึ่งยังคงอาศัยรวมกัน จากการศึกษาพลวัตกระบวนการ พัฒนาการทุนทางสังคมชุมชนมอญในปัจจุบัน พบว่าการพัฒนาการของชุมชนมอญในสังคมทันสมัย มีอิทธิพลต่อการมีสำนึกร่วมกันในความมีตัวตนของชุมชนมอญ การมีสำนึกร่วมกันระหว่างชาติพันธุ์ จากการเชื่อมโยงความคิดในการคิดในการบริหารจัดการชุมชน ด้วยกระบวนการทุนทางสังคม ภายในชุมชนมอญ ด้วยการเสริมสร้างพลังอำนาจสมาชิกชุมชน เพื่อการดำรงของทุนทางสังคม แม้ว่าชุมชนมอญจะรับแรงกดดันให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของความเจริญของเมืองมากกว่าชุมชนมอญ ในอดีตเคยได้รับ เพราะการถูกกดขี่ชุมชนมอญจึงต้องเผชิญหน้ากับความท้าทายรอบด้านเพื่อ ดำรงอัตลักษณ์มอญให้คงอยู่ต่อไปภายใต้บริบทความเจริญของเมือง ทุนทางสังคมภายในชุมชน มอญพบว่าได้ถูกสร้างขึ้นมาจากความท้าทายที่มีอยู่หลากหลายต่อการดำรงอยู่ของ ชาติพันธุ์มอญ ดังนั้นทุนทางสังคมจึงถูกสร้างขึ้นให้คงอยู่ภายใต้บริบทชุมชนภายในเมือง ที่ผ่าน ระบบคิดการสร้างพื้นที่ที่มีตัวตนของชาติพันธุ์ซึ่งได้ปรากฏทุนทางสังคมในช่วงสังคมทันสมัยตอน ปลาย (สังคมหลังโครงสร้าง)การดำรงอยู่ของชุมชนมอญกับความจำเป็นต่อการสร้างทุนทางสังคม ชาติพันธุ์ให้มีพลังอำนาจมากเพียงพอต่อการปฏิเสธอำนาจจากนโยบายภาครัฐและนโยบายประเทศ

ชาวลาว

ด้านสังคม

อุบล ลีมสุวรรณ. (2537). ทศนะของผู้ปกครองไทยกับคำว่า “ลาว” ในสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ.2325-2453. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

การศึกษานี้มุ่งแสดงถึงทศนะของผู้ปกครองไทยกับคำว่า “ลาว” ในสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325-2453 โดยมุ่งศึกษาถึงทศนะสาเหตุการปรับเปลี่ยนท่าทีวิธีการตลอดจนผลการปรับเปลี่ยน ทศนะท่าทีของผู้ปกครองไทยกับคำว่า “ลาว” ผลการศึกษาพบว่าทศนะของผู้ปกครองไทยกับคำว่า “ลาว” ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นพ.ศ.2325-2394 เป็นไปในลักษณะที่ “ลาว” ด้อยกว่าไทย เนื่องจากลาวอยู่ภายใต้การปกครองของไทย ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่3 (พ.ศ.2367-2394) ทศนะผู้ปกครองไทยกับคำว่า “ลาว” ได้ปรับเปลี่ยนเป็นความชิงชัง รังเกียจ สืบเนื่องจากการก่อกบฏของเจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทน์ พ.ศ.2369 นับแต่นั้นมาทศนะ ผู้ปกครองไทยต่างรับรู้ในพฤติกรรมของลาวในลักษณะที่ลาวเป็น “ข้า” ไทยเป็น “เจ้านาย” เพิ่มขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าอยู่หัว รัชกาลที่4 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่5 (พ.ศ.2411-2453)ทศนะของผู้ปกครองไทยกับคำว่า “ลาว” ได้ถูก ปรับเปลี่ยนอีกครั้ง อันเป็นผลมาจากภัยคุกคามจากลัทธิจักรวรรดินิยมฝรั่งเศส ซึ่งขยายอิทธิพลเข้า ครอบครองดินแดนของอาณาจักรสยาม และมีผลให้ไทยต้องสูญเสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงและมี ท่าทีจะขยายเข้าครอบครองดินแดนในภาคอีสานและภาคเหนือของไทย ส่งผลให้ผู้ปกครองไทย ตระหนักถึงภัยคุกคามจากลัทธิจักรวรรดินิยมได้ปรับเปลี่ยนทศนะท่าทีต่อคำว่า “ลาว” โดยวิธีการ ปฏิรูปประเทศและการสร้างสำนึกแห่งความเป็นไทยรวมกันของคนในชาติ โดยเฉพาะประชาชนใน ภาคอีสานและภาคเหนือ ผลจากการปรับเปลี่ยนทศนะและท่าทีของผู้ปกครองไทยกับคำว่า “ลาว” ดู เหมือนจะประสบผลสำเร็จอย่างงดงาม แต่เป็นเฉพาะในด้านการเมืองการปกครองเท่านั้น ทางด้าน สังคมผู้คนที่ได้รับขนานนามว่า “ลาว” และ “ไทย” ต่างมีทศนะแห่งการดูถูกและเหยียดลารวมทั้ง ผู้คนในภาคอีสานจากกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ยังคงดำเนินต่อไปเพราะยากที่จะขจัดความรู้สึกดังกล่าวที่มี มายาวนาน ดังนั้นความพยายามที่จะอธิบายเชื่อมโยงความสัมพันธ์ไทย-ลาว และการปรับเปลี่ยน ทศนะท่าทีที่มีต่อคำว่า “ลาว” จึงเป็นเพียงความจำเป็นทางการเมืองการปกครองเท่านั้น ทศนะของ ผู้ปกครองและผู้คนชาวไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังคงมีทศนะกับคำ ว่า “ลาว” ไม่แตกต่างจากอดีตที่ผ่านมา

บังอร ปิยะพันธ์ . (2541). ลาวในกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

งานวิจัยเรื่องลาวในกรุงรัตนโกสินทร์ (The Lao in Early Bangkok) ได้ศึกษาและวิเคราะห์เกี่ยวกับการย้ายถิ่นของชาวลาวที่เข้ามาตั้งชุมชนขึ้นในหัวเมืองชั้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ผลการศึกษาพบว่า ชาวลาวที่ย้ายถิ่นเข้ามายังหัวเมืองชั้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีทั้งชาวลาวจากหัวเมืองล้านนา หัวเมืองลาวที่ปัจจุบันคือประเทศลาวและบริเวณภาคอีสานของไทย สาเหตุของการย้ายถิ่น เป็นเพราะผลกระทบจากสงครามที่เกิดขึ้นในบริเวณหัวเมืองลาวและหัวเมืองล้านนาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นสงครามช่วงชิงความมีอำนาจเหนือหัวเมืองเหล่านี้ระหว่างไทยกับราชอาณาจักรเวียงจันทน์ พม่าและญวน ลักษณะการย้ายถิ่นเป็นแบบถูกกวาดต้อนเข้ามา มากกว่าการอพยพเข้ามาเอง พระมหากษัตริย์ได้ทรงโปรดฯ ให้ส่งชาวลาวไปตั้งบ้านเรือนอยู่ในเมืองต่างๆ ในเขตหัวเมืองชั้นใน ชาวลาวที่มาจากเมืองเดียวกันให้อยู่ด้วยกันเป็นหมู่บ้านโดยเฉพาะ โดยรัฐบาลไทยได้ปกครองชาวลาวในหัวเมืองชั้นใน โดยได้จัดชั้นลาว เช่นเดียวกับจัดชั้นคนไทยในสังคมไทย ที่เรียกว่าระบบไพร่ โดยแบ่งชาวลาวเป็นมูลนายลาวและผู้อยู่ใต้ปกครองของมูลนาย ได้แก่ ไพร่หลวงลาว ไพร่หลวงลาวถูกจัดให้สังกัดกองลาวต่างๆ ในหัวเมืองชั้นใน แต่ละกองมีหน้าที่แตกต่างกัน บ้างเข้าเดือนประจำการ บ้างทำส่วยส่งรัฐ กองลาวเหล่านี้มีผลดีต่อไทยโดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจ ผลประโยชน์ของรัฐบาลไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นได้จากส่วยสิ่งของและเงินส่วนใหญ่ได้จากหัวเมืองลาวตะวันออกและหัวเมืองชั้นในที่มีชุมชนชาวลาว รัฐบาลไทยยังได้ประโยชน์จากการเกณฑ์แรงงานและสิ่งของจากชาวลาวเป็นกรณีพิเศษ เพื่อใช้ในการสร้างพระนครและการสาธารณูปโภคต่างๆ ทางด้านการเมืองชาวลาวได้เป็นกำลังของเมืองต่างๆ และในการราชการสงครามเป็นฐานอำนาจของมูลนายไทยและลาว ทางด้านสังคมปรากฏว่าด้วยเหตุที่รัฐบาลไทยปกครองชาวลาวโดยระบบไพร่ จึงเป็นจุดเริ่มต้นให้ชาวลาวถูกผสมกลมกลืนเข้ากับสังคมไทย วัฒนธรรมลาวพวกการละเล่นต่างๆ แม้ว่าจะเป็นที่นิยมและแพร่หลายในหมู่คนไทยในระยะแรกๆ แต่ได้ถูกกีดกันโดยรัฐบาลไทยเพื่อมิให้แพร่หลายออกไปมาก จึงกล่าวได้ว่าชุมชนชาวลาวไม่มีอิทธิพลทางด้านสังคมวัฒนธรรมต่อสังคมไทยสมัยนั้น

สรุป

จากการรวบรวมสถานภาพงานวิจัยชาติพันธุ์ในกรุงเทพฯ ทำให้พบว่ายังมีงานวิจัย ที่ศึกษาเรื่องชาติพันธุ์ในกรุงเทพฯ ไม่ครอบคลุมทุกกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งยังขาดงานวิจัยเกี่ยวกับชาวโปรตุเกสและเขมร โดยกลุ่มชาติพันธุ์ของชาวจีน และชาวมุสลิมจะมีงานวิจัยที่ศึกษาจำนวนมากที่สุด ซึ่งในกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ คือ ชาวญี่ปุ่น ชาวญวน ชาวอินเดีย ยังมีจำนวนงานวิจัยที่ศึกษากลุ่มคนเหล่านี้อยู่เป็นจำนวนน้อย และศึกษาเพียงบางด้านเท่านั้น

ในสถานภาพงานวิจัยของชาวจีนในกรุงเทพฯ ด้านสังคมมีทั้งหมด 6 เล่ม และงานวิจัยด้านวัฒนธรรมมีทั้งหมด 16 เล่ม ซึ่งจะเห็นว่างานวิจัยด้านวัฒนธรรมมีจำนวนมากกว่าด้านสังคมอย่างมาก อาจจะเนื่องจากวัฒนธรรมจีนเป็นวัฒนธรรมที่มีความเด่นชัดมากในกรุงเทพฯ และเนื้อหาที่ศึกษา คือ ประวัติการเข้ามาในกรุงเทพฯ ของชาวจีน การรวมกลุ่มกันของชาวจีนในกรุงเทพฯ ทำกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับภาษา วัฒนธรรม ประเพณีของตน สถานภาพของสตรีชาวจีน และอิทธิพลของชาวจีนที่มีต่อกรุงเทพฯ ในด้านสถาปัตยกรรม ด้านการเมือง เป็นต้น

ในสถานภาพงานวิจัยของชาวญวนในกรุงเทพฯ ด้านสังคมมีทั้งหมด 2 เล่ม และงานวิจัยด้านวัฒนธรรมมีทั้งหมด 1 เล่ม โดยส่วนใหญ่จะศึกษาเรื่องลักษณะความเป็นอยู่ของชาวญวนในกรุงเทพฯ และศาสนสถานที่สำคัญของชาวญวนที่ตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ จนทำให้เกิดการขำขันไว้ซึ่งชุมชนญวน

ในสถานภาพงานวิจัยของชาวญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ เป็นงานวิจัยด้านสังคมทั้งหมดมีจำนวน 3 เล่ม ซึ่งเป็นการศึกษาเรื่องลักษณะความเป็นอยู่ของชาวญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ และแนวทางการขยายตัวของชาวญี่ปุ่นที่จะเข้ามาอาศัยในกรุงเทพฯ

ในสถานภาพงานวิจัยของชาวอินเดียในกรุงเทพฯ เป็นงานวิจัยด้านวัฒนธรรมจำนวน 1 เล่ม โดยเป็นการศึกษาเรื่องรูปแบบสถาปัตยกรรมของศาสนสถานชาวอินเดียที่อยู่ในกรุงเทพฯ และศึกษาถึงบทบาทของศาสนสถานนั้นที่มีต่อผู้คนโดยรอบบริเวณ

ในสถานภาพงานวิจัยของชาวมุสลิมในกรุงเทพฯ เป็นงานวิจัยด้านสังคมจำนวน 11 เล่ม และด้านวัฒนธรรมมีทั้งหมด 9 เล่ม โดยส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาในแนวทางเดียวกันกับกลุ่มชาติพันธุ์ชาวจีน คือ ศึกษาเรื่องลักษณะความเป็นอยู่ การเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิต การรวมกลุ่มกันของชาวมุสลิมในกรุงเทพฯ ทำกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนา วัฒนธรรม ประเพณีของตน และการถ่ายทอดวัฒนธรรมของตน โดยเฉพาะทางด้านศาสนา

ในสถานภาพงานวิจัยของชาวมอญในกรุงเทพฯ เป็นงานวิจัยด้านวัฒนธรรมทั้งหมดมีจำนวน 7 เล่ม ซึ่งเป็นการศึกษาเรื่องลักษณะความเป็นอยู่ของชาวมอญในกรุงเทพฯ และลักษณะของประเพณี วัฒนธรรม โดยชุมชนที่ใช้ในการศึกษาส่วนใหญ่เป็นชุมชนมอญบางกระดี

ในสถานภาพงานวิจัยของชาวลาวในกรุงเทพฯ เป็นงานวิจัยด้านสังคมทั้งหมดมีจำนวน 2 เล่ม โดยเป็นการศึกษาเรื่องลักษณะความเป็นอยู่ของชาวลาวที่เริ่มเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ ตั้งแต่สมันรัตนโกสินทร์

ตารางที่ 3 แสดงสถานภาพงานวิจัยที่ศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ในกรุงเทพฯ

กลุ่มชาติพันธุ์ในกรุงเทพฯ	งานวิจัยด้านสังคม	งานวิจัยด้านวัฒนธรรม
1. ชาวจีน	6	16
2. ชาวนูวอน	2	1
3. ชาวกู๋ปุ่น	3	-
4. ชาวอินเดีย	1	-
5. ชาวมุสลิม	11	9
6. ชาวมอญ	-	7
7. ชาวลาว	2	-

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษา

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานคร” มีวัตถุประสงค์ คือ 1) ศึกษาองค์ความรู้ด้านกลุ่มชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานคร 2) สำรวจสถานภาพงานวิจัยด้านชาติพันธุ์ 3) จัดทำแผนที่กลุ่มชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานคร

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานคร” พบว่าพื้นที่กรุงเทพมหานครมีกลุ่มผู้คนเข้ามาหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ โดยมีภูมิหลังทางประวัติศาสตร์การอพยพเข้ามาตั้งแต่ช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งเชื่อมโยงกับการสร้างเมืองกรุงเทพมหานคร โดยสามารถจำแนกระยะเวลาของกลุ่มคนต่างชาตินี้ที่เข้ามาในกรุงเทพมหานครได้ 3 กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มที่ 1 ช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1-4) ในช่วงนี้กลุ่มคนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ได้มีการอพยพเคลื่อนย้ายเข้าสู่ประเทศไทยจำนวนมาก โดยมีสาเหตุเนื่องมาจากการหลบหนีจากศึกสงคราม และถูกกวาดต้อนเข้ามาเป็นเชลย ประกอบกับในช่วงสมัยนี้เป็นช่วงที่กำลังก่อร่างสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ จึงส่งผลให้กลุ่มคนต่าง ๆ เหล่านี้เข้ามา มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างกรุงเทพมหานคร โดยการเป็นแรงงานสำคัญในการสร้างพระนคร เพื่อเป็นการตอบแทนบุญคุณแก่กษัตริย์ที่ให้พวกเขาได้อาศัยอยู่ในแผ่นดินไทย ดังนั้นจึงส่งผลให้กลุ่มคนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ตั้งถิ่นฐานกระจุกกระจายไปรอบพระนคร

กลุ่มที่ 2 ช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนปลาย (รัชกาลที่ 5-7) ในช่วงนี้เป็นช่วงที่กรุงเทพมหานครได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก เพราะได้รับวัฒนธรรมกระแสตะวันตกเข้ามาส่งผลให้วิถีชีวิตของคนกลุ่มต่าง ๆ บางกลุ่มเปลี่ยนแปลงไป เพื่อให้ประเทศได้พัฒนาเท่าเทียมกับตะวันตก ประกอบกับได้มีกลุ่มคนอพยพเข้ามาในกรุงเทพมหานครเพิ่มมากยิ่งขึ้น และส่งผลให้กลุ่มคนต่างชาตินี้จะกระจายอาศัยอยู่เป็นย่านและชุมชนตามพื้นที่ต่าง ๆ ในกรุงเทพมหานครมากยิ่งขึ้น และได้กระจายอพยพอาศัยอยู่ตามเขตปริมณฑลของกรุงเทพมหานคร

กลุ่มที่ 3 ช่วงกรุงเทพมหานครปัจจุบัน ปัจจุบันกลุ่มคนต่างชาตินี้มีจำนวนมาก เนื่องจากกระแสโลกาภิวัตน์ที่เป็นสื่อกลางให้ผู้คนจำนวนมากไหลเวียนเข้าออกไปยังพื้นที่กรุงเทพมหานครได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว พร้อมกับมีปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและเทคโนโลยีเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้ผู้คนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่างเดินทางเข้ามาในกรุงเทพมหานคร

จากการสำรวจงานวิจัยกลุ่มชาติพันธุ์ในกรุงเทพฯ พบว่ามีงานวิจัยที่ศึกษาวิจัยทั้งหมด 58 เล่ม โดยแบ่งออกเป็นงานศึกษา 2 ประเภท ได้แก่ 1) งานวิจัยกลุ่มชาติพันธุ์ในกรุงเทพฯ ด้านสังคม และ 2) งานวิจัยกลุ่มชาติพันธุ์ในกรุงเทพฯ ด้านวัฒนธรรม

โดยสถานภาพงานวิจัยของชาวจีนในกรุงเทพฯ ด้านสังคมมีทั้งหมด 6 เล่ม และงานวิจัยด้านวัฒนธรรมมีทั้งหมด 16 เล่ม ซึ่งจะเห็นว่างานวิจัยด้านวัฒนธรรมมีจำนวนมากกว่าด้านสังคมอย่างมาก อาจจะเนื่องจากวัฒนธรรมจีนเป็นวัฒนธรรมที่มีความเด่นชัดมากในกรุงเทพฯ และเนื้อหาที่ศึกษา คือ ประวัติการเข้ามาในกรุงเทพฯ ของชาวจีน การรวมกลุ่มกันของชาวจีนในกรุงเทพฯ ทำกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับภาษา วัฒนธรรม ประเพณีของตน สถานภาพของสตรีชาวจีน และอิทธิพลของชาวจีนที่มีต่อกรุงเทพฯ ในด้านสถาปัตยกรรม ด้านการเมือง เป็นต้น

สถานภาพงานวิจัยของชาวนูวโนในกรุงเทพฯ ด้านสังคมมีทั้งหมด 2 เล่ม และงานวิจัยด้านวัฒนธรรมมีทั้งหมด 1 เล่ม โดยส่วนใหญ่จะศึกษาเรื่องลักษณะความเป็นอยู่ของชาวนูวโนในกรุงเทพฯ และศาสนสถานที่สำคัญของชาวนูวโนที่ตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ จนทำให้เกิดการชำระไว้ซึ่งชุมชนชาวนูวโน

สถานภาพงานวิจัยของชาวญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ เป็นงานวิจัยด้านสังคมทั้งหมดมีจำนวน 3 เล่ม ซึ่งเป็นการศึกษาเรื่องลักษณะความเป็นอยู่ของชาวญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ และแนวทางการขยายตัวของชาวญี่ปุ่นที่จะเข้ามาอาศัยในกรุงเทพฯ

สถานภาพงานวิจัยของชาวอินเดียในกรุงเทพฯ เป็นงานวิจัยด้านวัฒนธรรมจำนวน 1 เล่ม โดยเป็นการศึกษาเรื่องรูปแบบสถาปัตยกรรมของศาสนสถานชาวอินเดียที่อยู่ในกรุงเทพฯ และศึกษาถึงบทบาทของศาสนสถานนั้นมีต่อผู้คนโดยรอบบริเวณ

สถานภาพงานวิจัยของชาวมุสลิมในกรุงเทพฯ เป็นงานวิจัยด้านสังคมจำนวน 11 เล่ม และด้านวัฒนธรรมมีทั้งหมด 9 เล่ม โดยส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาในแนวทางเดียวกันกับกลุ่มชาติพันธุ์ชาวจีน คือ ศึกษาเรื่องลักษณะความเป็นอยู่ การเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิต การรวมกลุ่มกันของชาวมุสลิมในกรุงเทพฯ ทำกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนา วัฒนธรรม ประเพณีของตน และการถ่ายทอดวัฒนธรรมของตน โดยเฉพาะทางด้านศาสนา

สถานภาพงานวิจัยของชาวมอญในกรุงเทพฯ เป็นงานวิจัยด้านวัฒนธรรมทั้งหมดมีจำนวน 7 เล่ม ซึ่งเป็นการศึกษาเรื่องลักษณะความเป็นอยู่ของชาวมอญในกรุงเทพฯ และลักษณะของประเพณีวัฒนธรรม โดยชุมชนที่ใช้ในการศึกษาส่วนใหญ่เป็นชุมชนมอญบางกระดี่

สถานภาพงานวิจัยของชาวลาวในกรุงเทพฯ เป็นงานวิจัยด้านสังคมทั้งหมดมีจำนวน 2 เล่ม โดยเป็นการศึกษาเรื่องลักษณะความเป็นอยู่ของชาวลาวที่เริ่มเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ ตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์

ดังนั้นจากการสำรวจงานวิจัยของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ พบว่าส่วนใหญ่จะเป็นงานศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานครด้านวัฒนธรรมมากกว่างานด้านสังคม เพราะเนื่องจากว่าการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์โดยส่วนใหญ่มักจะมุ่งเน้นศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีความเป็นอยู่ เพราะเป็นรูปธรรมที่กลุ่มคนต่างชาติพันธุ์ต่างนั้นมาใช้เป็นอัตลักษณ์ แต่วัฒนธรรมบางอย่างของกลุ่มชาติพันธุ์ก็มีการผสมผสานและเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยต่างๆ และส่วนใหญ่แล้วงานศึกษาวิจัยกลุ่มชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานคร กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีการศึกษาวิจัยมากเป็นอันดับ 1 ได้แก่ ชาวจีน อันดับ 2 ได้แก่ ชาวมุสลิม อันดับ 3

ได้แก่ ชาวมอญ อันดับที4 ได้แก่ ชาวญวน อันดับที5 ได้แก่ ชาวญี่ปุ่น อันดับที6 ได้แก่ ชาวลาว และ อันดับที7 ได้แก่ ชาวอินเดีย

ข้อเสนอแนะ

งานศึกษาด้านชาติพันธุ์เป็นงานศึกษาที่มีผู้ศึกษาไว้อย่างกว้างขวาง แต่การศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานครยังคงมีอยู่จำกัด เนื่องจากข้อมูลส่วนใหญ่เป็นข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ซึ่งอาจส่งผลให้เข้าถึงข้อมูลได้ลำบาก พร้อมกับยังไม่ค่อยมีการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานครที่เฉพาะเจาะจง มีเพียงเอกสารและหนังสือได้กล่าวถึงเรื่องราวหรือเรื่องเล่าในอดีตเกี่ยวผ่านเรื่องราวและเรื่องเล่าของย่านและชุมชนที่มีกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่เท่านั้น ซึ่งมีเพียงข้อมูลพื้นฐานเท่านั้นและยังขาดรายละเอียดเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานคร และการเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ยังคงมีการเผยแพร่อย่างจำกัดและมีเพียงแวดวงวิชาการเท่านั้น ดังนั้นจึงมีหน่วยงานบางกลุ่มเช่นศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) มีโครงการพัฒนาฐานข้อมูลงานวิจัยทางชาติพันธุ์ และศูนย์ศึกษาชาติพันธุ์และการพัฒนา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้จัดทำและพัฒนาศูนย์ข้อมูลทางด้านชาติพันธุ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยหน่วยงานดังกล่าวเป็นหน่วยงานที่พยายามสร้างฐานข้อมูลทางกลุ่มชาติพันธุ์ แต่ถึงอย่างไรก็ตามการรวบรวมฐานข้อมูลของหน่วยงานดังกล่าวก็ยังขาดความละเอียด และบางกลุ่มชาติพันธุ์ก็ไม่มีข้อมูลพื้นฐาน ดังนั้นหากมีการสำรวจฐานข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์ที่เจาะเฉพาะพื้นที่น่าจะทำให้ฐานข้อมูลทางกลุ่มชาติพันธุ์มีข้อมูลที่ละเอียดและเป็นข้อมูลที่สำคัญต่อการศึกษา ค้นคว้า และวิจัยด้านกลุ่มชาติพันธุ์ต่อไปในอนาคต ประกอบกับหากมีหน่วยงานที่ร่วมมือกันจัดเก็บรวบรวมฐานข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์เฉพาะพื้นที่และมีการเผยแพร่ข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์คงจะมีประโยชน์แก่บุคคลที่ต้องการหรือสนใจและสามารถเข้าถึงข้อมูลเหล่านี้ได้อย่างสะดวก เพื่อเป็นพื้นฐานต่อยอดไปสู่การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ในอนาคต

บรรณานุกรม

- กฤษฎ สมบัติศิริ. (2529). *เจ๊กศักดิ์นา*. กรุงเทพฯ: แก้วประกาย.
- เกียรติศักดิ์ มั่นศรี. (2519). *สังคมของชาวจีนในประเทศไทย*. วิทยาลัยการพัฒน.
- ขจัดภัย บุรุษพัฒน์. (2521). *ญวนอพยพ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดวงกมล.
- ขจัดภัย บุรุษพัฒน์และคณะ. (2517). *ชาวจีนในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: แพรวพิทยา
- ขุนทอง อินทร์ไทย. (2534). *ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวญี่ปุ่นที่พำนักในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เส้นทางเศรษฐกิจ. (2526). *คนจีน 200 ปี ภายใต้บรมโพธิสมภารกรุงเทพฯ*. กรุงเทพฯ: เส้นทางเศรษฐกิจ
- คณิดา เลขะกุล. (2527). “หมู่บ้านชาวต่างประเทศในสมัยกรุงศรีอยุธยา”. *อนุสาร อ.ส.ม.* 25,4.
- งามพิศ สัตย์สงวน. (2545). *สถาบันครอบครัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษาครอบครัวญวน*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จารุวรรณ ขำเพชร. (2555). *พื้นที่เมืองและชีวิตของคนในขอบคาวบอย*. ปริญญาโท ศศ.ด. สาขาศิลปวัฒนธรรมวิจัย กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- จุลลดา ภักดีภูมิินทร์. (2535). *เลาะวัง*. กรุงเทพฯ : โชคชัยเทเวศร์.
- จเด็จ อินสว่าง (2518). *กลุ่มอิทธิพลและกลุ่มผลประโยชน์ชาวจีนกับการพัฒนาระบบประชาธิปไตยในเมืองไทย ศึกษาเฉพาะกรณีชนชั้นกลางสัญชาติจีนบางกลุ่ม* กับการมีส่วนร่วมในทางการเมือง. กรุงเทพฯ. คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จี วิลเลียม สกินเนอร์. แปลโดย พรรณี ฉัตรพลรักษ์และคณะ. (2548). *สังคมจีนในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโตโยต้า.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2525). *20 ทศวรรษรัตนโกสินทร์ : รวมบทวิเคราะห์เหตุการณ์สำคัญในช่วง 200 ปี ของกรุงรัตนโกสินทร์*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. บัณฑิตวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.
- ชนิดา ศักดิ์ศิริสัมพันธ์. (2546). *ญี่ปุ่น*. กรุงเทพฯ: หน้าต่างสู่โลกกว้าง.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริและสายชล วรรณรัตน์. (2542). *ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น 600 ปี*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์.

- ชาญวิทย์ เกษตรศิริและกาญจน์ ละอองศรี. (2551). เอกสารสรุปการสัมมนาวิชาการ 120 ปี ความสัมพันธ์การทูตไทย-ญี่ปุ่น: เอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับอุษาคเนย์ (2430-2550). สมุทรปราการ : มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย
- ชาติรี ประกิตนันทการ. (2550). "ชุมชนชอยห้วงหลี ประวัติศาสตร์ย่านการค้า ชาวจีนในกรุงเทพฯ". อาษา. 2,3.
- ชุดารัตน์ แสงจำนงค์. 2551. ความต้องการของคนในชุมชนบ้านญวนสามเสนต่อการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่. มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
- ทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยู่ธยา. (2524). กรุงเทพฯ 2 ศตวรรษ. กรุงเทพฯ: สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ.
- ทวี ธีระวงศ์เสรี. (2527, มกราคม). "ชาวญี่ปุ่นในประเทศไทย". วารสารอักษรศาสตร์. 13,1.
- ทวีศักดิ์ เผือกสม. (2546). คนแปลกหน้าในนาชาติของกรุงสยาม ใน "โคลงต่างภาษา" ที่วัดโพธิ์ (University in stone) งานเขียนเชิงชาติพันธุ์วรรณา (ethnography) ชื่นแรกของสยาม. กรุงเทพฯ : มติชน.
- เทพชู ทับทอง. (2525). กรุงเทพฯ ในอดีต. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.
- ธนัย ชินวงศ์โส. (2527). กรุงเทพฯ 200 ปี. กรุงเทพฯ: แพรววิทยา
- บังอร ปิยะพันธุ์. 2541. สลาวในกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- บัญญัติ สุกราวิทย์, (2526). ความสัมพันธ์ไทยญี่ปุ่น 10 ปี หลังการต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น. กรุงเทพฯ : สถาบันญี่ปุ่นศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- บุญยง ชื่นสุวิมล. (2544). สถาบันครอบครัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตกรุงเทพมหานคร: ระบบครอบครัวญี่ปุ่นกับชุมชนญี่ปุ่นในย่านถนนสุขุมวิท. ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- (2551). ไขเบาะแสความเปลี่ยนแปลงของระบบครอบครัวชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนกับประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- บุปผนาภ สุวรรณมาศ. (2525). การสร้างบ้านแปลงเมืองรัตนโกสินทร์กรุงเทพ โครงสร้างเมืองทางด้านประโยชน์ใช้สอย 2325-2525. กรุงเทพฯ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- บำรุง สุขพรรณ. (2524). บทบาทของชาวจีนในประเทศไทย. คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ : คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ป.บุณนาค. (2553). *ธนบุรีมือดี*. กรุงเทพฯ: ฐานบุ๊คส์

ประทุมพร วัชรเสถียร. (2550). *ฉันรักกรุงเทพฯ ตอน สู่กรุงเทพฯเมืองเก่า*. กรุงเทพฯ: แพรวสำนักพิมพ์.

ประภัสสร เสวิกุล. (2548). *จากฮวงโหสู่เจ้าพระยา*. กรุงเทพฯ: ธนาคารกสิกรไทย

ประยุทธ์ มหากิจศิริและคณะ. (2542). *ซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติ6 รอบพระชนมพรรษา*. กรุงเทพฯ: Commemoration Gate Project.

ประยูรศักดิ์ ชลาชนเดชะ. (2539). *มุสลิมในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: โครงการหอสมุดกลางอิสลาม.

ปราณี กล้าส้ม. (2550). *ย่านเก่าในกรุงเทพ*. พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพฯ: วีระยุทธกิจ.

ปรีดี พิศภูมิวิถี. (2553). *กระดานทองสองแผ่นดิน*. กรุงเทพฯ : มติชน.

ผาสุก พงษ์ไพจิตรและเบเคอร์, คริส. 2546). *เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ*. เชียงใหม่: ซิลค์เวอร์ม.

มุสดี จันทวิมล. (2541). *เวียดนามในเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย

มุสดี ทิพทัส. (2545). *บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พรรณพิไล นาคชนและคณะ. (2543). *ญี่ปุ่น*. กรุงเทพฯ: หน้าต่างสู่โลกกว้าง

พระครูบริหารอนัมพรต. (2501).

พรเพ็ญ อันตระกูล. (2550). *มังกรหรรฟ้า : เวียดนามอดีตและปัจจุบัน*. นครปฐม: บีวีเอส เซอร์วิส แอนด์ ซัพพลาย

พลาดิัย สิทธิธัญกิจ. *สืบสานตำนานบางกอก*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มิติใหม่.

พลับพลึง คงชนะ. (2536, เม.ย.). "หมู่บ้านญี่ปุ่นที่อยุธยา". *ไทย-ญี่ปุ่นศึกษา*. 50,64.

พิมพ์ประไพ พิตาลบุตร. (2544). *สำเภาสยาม ตำนานเจ้าบางกอก*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์

พิมพ์ประไพ พิตาลบุตร และคณะ. (2547). *ลูกจีนหลานมอญในกรุงสยาม*. กรุงเทพฯ: สารคดี.

เพ็ญศรี กาญจนมัย. (2540). *สังคมและวัฒนธรรมญี่ปุ่น*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

เพ็ญศรี ดูก. (2528, ก.ค.-ก.ย.). "บทบาททางเศรษฐกิจและการเมืองของญี่ปุ่นในประเทศไทยในสมัยรัชกาลที่ 5 และท่าทีของมหาอำนาจตะวันตก". *วารสารราชบัณฑิตยสถาน*. 10,4.

ภาสกร วงศ์ดาวัน. (2551). *เรื่องเล่าครั้งกรุงเก่า เล่ม 3*. กรุงเทพฯ : สยามบันเทิง.

ภาณุ บุรุษรัตนพันธ์. (2536, ธันวาคม). "ญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ". *วารสารสารคดี*. 9,106.

ภาวดี ทรงประเสริฐ. (2545). *ลวดลายมังกรโพ้นทะเล*. กรุงเทพฯ : ทิปปัง พอยท์

- มัลลิกา เรืองระพี. (2518). *บทบาทของชาวจีนในด้านเศรษฐกิจ สังคม และศิลปกรรมไทยสมัย รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์*. คณะอักษรศาสตร์ สาขาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รัชนี สาดเปรม. 2521. *บทบาทของชาวมุสลิมในภาคกลางและภาคใต้ของประเทศไทยในสมัย รัตนโกสินทร์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2325-2453*. วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขา ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ลินจง สุวรรณโกติน. (2531). 470 ปี สัมพันธไมตรีระหว่างไทยและโปรตุเกส. กรุงเทพฯ: กรม วิชาการ.
- วรวรรณ เหวียนระวี. (2552). *การศึกษาสภาพและบทบาทของดนตรีจีนในชุมชนตลาดพลู เขตธนบุรี จังหวัดกรุงเทพมหานคร*. ปริญญานิพนธ์ มานุษยดุริยางวิทยา มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ.
- วรศักดิ์ มหัทธโนบล. (2546). *คือ"ฮากกา"คือ"จีนแคะ"*. กรุงเทพฯ : มติชน.
- วิชาญ จำปีศรี. (2515). *ญวนอพยพกับความมั่นคงของชาติ*. วิทยานิพนธ์ รัฐศาสตร์มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วีณา ฐิธิพงษ์. (2551). *บนเส้นทางสายไหม*. กรุงเทพฯ : อทิตตา.
- ศรัทธา ลาภวัฒนา. (2546). *คนมอญบนลุ่มน้ำภาคกลาง*. กรุงเทพฯ : วันชนะ.
- , (2554). *พัฒนาการทางสังคม-วัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- ศุกลรัตน์ ชาราศักดิ์. (2531). *สัมพันธไมตรีระหว่างไทยกับญี่ปุ่น*. กรุงเทพฯ: กองวรรณคดีและ ประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร
- ศุภการ สิริไพศาล. (2550). *จีนหาญใหญ่ : ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และสังคม*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยทักษิณ
- สมิทธา จิตตลดากร. (2534). *การประเมินผลกระทบของนโยบายญวนอพยพ*. คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สังคีต จันทนะโพธิ. (2548). *กว่าจะเป็นอั้งยี่กรุงสยาม*. กรุงเทพฯ: ร่วมด้วยช่วยกัน
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2551). *แม่น้ำลำคลอง สายประวัติศาสตร์*. พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เรือน แก้วการพิมพ์.
- สุดารา สุจนายา. (2542). *ธนบุรี*. กรุงเทพฯ : สารคดี.
- สุพรรณิ. *ตามรอยประวัติศาสตร์เกาะรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ: แสงดาว.
- สุภรณ์ โอเจริญ. (2541). *มอญในเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

สุภางค์ จันทวานิช. (2549). สำเพ็ง : ประวัติศาสตร์ชุมชนชาวจีนในกรุงเทพฯ. กรุงเทพฯ : เลค แอนด์ ฟาว์ดเท่น พรินท์ติ้ง จำกัด

สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2555). กรุงเทพฯ มาจากไหน. กรุงเทพฯ: ดรีม แคทเชอร์.

สุริยะ บุญศักดิ์. (2547). ย้อนรอยตลาดเก่าแห่งเมืองสยามฯ. กรุงเทพฯ: วันชนะ

สุวิไล เปรมศรีรัตน์และคณะ. (2547). แผนที่ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. (2535). เหตุการณ์สมัยรัตนโกสินทร์. (บรรณาธิการ) กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. (2554). กตัญญูในกองเด็กและกองเด็กในกตัญญู : พิชัยเด็กในสังคมไทยและสังคมโลก. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักทะเบียนธุรกิจนำเข้าเที่ยวและมัคคุเทศก์. (2550). ตามรอยสถาปัตยกรรม สองฝั่งเจ้าพระยา. กรุงเทพฯ : สำนักงาน.

สำนักศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏธนบุรี. (2546). ชีวิตไทยในธนบุรี. กรุงเทพฯ: ม.ป.ส.

ไสวัตรี ณ กลาง. 2537. บทบาทด้านพิธีกรรมและความสัมพันธ์ที่มีต่อชุมชนในเขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์คณะสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อนงคณา มานิตพิสิฐกุล. (2545). ไทยกับจีนและญี่ปุ่นสมัยอยุธยา . กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.

อรุณ เณตติย์. (2539). อินเดีย : แผ่นดินมหัศจรรย์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์: ศูนย์อินเดียศึกษา.

อาณัติ อนันตภาค. (2549). หลากชาติ หลายพันธุ์. กรุงเทพฯ: สยามบันเทิง.

อิชิอิ โยเนะโอะและโยชิภาวะ โทชิฮารุ, แปลโดย พลัปปสิง คงชนะและคณะ, (2542). ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น 600 ปี. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

อุดม เขยแก้ว. (2550). ตลาดเก่า (50 - 200 ปี). กรุงเทพฯ : ภูมิปัญญาสร้างสรรค์.

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	นางจรรววรรณ ขำเพชร
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	รองศาสตราจารย์
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	ภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 114 สุขุมวิท 23 เขตวัฒนา กรุงเทพมหานคร 10110

ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2531	ศศ.บ. (มนุษยวิทยา) มหาวิทยาลัยศิลปากร
พ.ศ. 2535	มน.ม. (มนุษยวิทยา) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
พ.ศ. 2555	ศศ.ด. (ศิลปวัฒนธรรมวิจัย) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ

อาจารย์ถวัลย์ ภูถวัลย์

ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน

อาจารย์ และหัวหน้าภาควิชาสังคมวิทยา

สถานที่ทำงานปัจจุบัน

ภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

114 สุขุมวิท 23 เขตวัฒนา กรุงเทพฯ 10110

โทรศัพท์ที่ทำงาน 026495000 ต่อ 5570,5571

โทรศัพท์มือถือ 085-3486622

อีเมล phuthawan@yahoo.com

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2520

วิทยาศาสตรการพัฒน(สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา)

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

พ.ศ. 2526

สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ (มหาบัณฑิตพัฒนาชุมชน)

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ

นางสาวรินนา ทากุดเรือ

ตำแหน่ง

นักศึกษาปริญญาโท

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2554

ศิลปศาสตรบัณฑิต(การพัฒนาชุมชนเมือง)

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

พ.ศ. 2554

กำลังศึกษา สาขามานุษยวิทยา

คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ

นางสาวจิตติมาศ เจริญสุข

ตำแหน่ง

นิสิต

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2552

กำลังศึกษา สาขาการพัฒนาชุมชนเมือง คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

